IACOB NEGRUZZI

AMINTIRI DIN „JUNIMEA“

No. 1. — Anul I. **Iassi, 1 Martie 1867.**

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.
Abonamentul pe unu anu in România liberă unu galbenu; in Austria 4 fl. — Abonamentele se facu la Tipografia Societății Junimea in Iassi.

In mijlocul agitațiunilor politice de care fură cuprinse toate spiritele in România, mișcarea literară, susținută inainte cu multu succesu de foile literare atât de cunoscute și prețuite de toată societatea, a incetatu cu totul. Când vorbescu pasiunile politice, artea și sciința iși ascundu producerile lor liniștite. Acum ânsĕ, când in România liberă politica a luatu o cale mai statornică și spiritele sperează intr'unu viitoru mai regulatu, sĕ observă natural reinceperea ocupațiunilor literare. In Bucuresci s'a constituitu o societate care, organisându-se ar putè produce mult pentru cultura și instrucțiunea poporului. In Iassi, unde, de și nu sĕ mai află centrul politicu, a rĕmasu o inteligință destul de respândită, unde inalte și numeroase instituțiuni scolare, intrețin o activitate sciințifică perm... s'a formatu încă de mai mult timpu o societate literară „Junim... ca... in anu ie... țiuni crescĕnde și ... solide și din ... ... rta ... autor...

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREȘTI,

AMINTIRI DIN „JUNIMEA“

IACOB NEGRUZZI

AMINTIRI DIN „JUNIMEA“

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREŞTI

ÎNFIINȚAREA SOCIETĂȚII LITERARE

La banchetul anual prin care se serba aniversarea înființării Societății „Junimea“, secretarul perpetuu, — acela eram eu — avea obiceiul să ție un discurs glumeț, care începea totdeauna cu următoarele cuvinte: „Originea „Junimii“ se pierde în noaptea timpurilor“... Tot așa aș putea începe, fără glumă, și astăzi, când mi-a venit în gând să scriu oarecare amintiri despre această Societate, care a ocupat un sfert de secol din viața mea, și cu care se leagă multe și plăcute aduceri aminte ale tinereții mele. Se poate în adevăr zice că originea „Junimii“ se pierde în noaptea timpurilor, de vreme ce ar fi foarte greu a-i fixa cu exactitate epoca înființării.

Mulți membri ai „Junimii“ cred că societatea lor datează din toamna anului 1863, însă aceasta nu poate fi, de vreme ce eu, unul din cei cinci fundatori, m'am întors din străinătate în Iași, după săvârșirea studiilor, în seara de 25 Octomvrie 1863, iar T. Maiorescu, altul dintre fundatori, plecase cu o zi înainte din Iași la Berlin, și amândoi ne-am încrucișat în drum

la Botoşani, unde petrecurăm noaptea în acelaş han, fără să ne facem cunoştinţa şi fără măcar să ne întrevedem.

Imi păru foarte rău de absenţa lui Maiorescu din Iaşi, căci mi se vorbise mult despre dânsul în timpurile din urmă ale şederii mele în Berlin, unde eu studiam dreptul şi el filosofia. Apoi tatăl meu îmi scrisese că Maiorescu, venit în Iaşi ca director al Liceului Naţional, se deosebeşte foarte mult prin conferinţele sale publice, şi că mai ales acele care aveau de obiect estetica, el le asculta cu un viu interes.

Tatăl meu insista în scrisorile sale asupra deosebirii dintre Maiorescu şi mulţi din ceilalţi profesori tineri, care îşi dădeau aerul de învăţaţi, pe când în realitate erau numai nişte oameni mediocri ca învăţătură dar foarte ambiţioşi şi destul de interesaţi. Toate aceste, şi cele ce mai auzii despre Maiorescu la Iaşi, între altele şi dela o rudă a mea, bătrânul Neculai Bibiri, care-i lăuda ştiinţa şi talentul, îmi produseră multă părere de rău, de a nu-i fi făcut încă cunoştinţa şi de a fi silit să aştept pentru aceasta câteva săptămâni.

In cele întâi zile după întoarcerea mea în ţară, tatăl meu mă conduse pe la toate rudele şi pe la toţi prietenii săi, precum şi pe la alţi bărbaţi influenţi a căror prietenie sau bună voinţă putea să-mi fie de folos. In ziua de Sf. Mihail şi Gavril, 8 Noemvrie 1863, merserăm

să felicităm mai multe persoane cu acest nume şi între altele, făcurăm o vizită şi căpitanului Mihail Cerkez care pe departe se înrudea cu noi. Acest tânăr ofiţer cu care m'am împrietenit mai târziu aşa de mult, ale cărei succese militare în războiul din 1877 mi-au făcut aşa mare mulţumire, şi al cărui nenorocit sfârşit m'a mâhnit foarte adânc, îmi făcu o prea bună impresiune şi din întâiul moment a început prietenia noastră. Abia ne oprisem vre un sfert de ceas la Cerkez, când veni în vizită la dânsul un personaj ce-mi produse efectul cel mai curios. Mic de stat, cu umerii cam ridicaţi, cu ochii mari şi vii, vorbind despre lucrurile care mie îmi păreau cele mai importante cu uşurinţă şi nepăsare, luând pe toată lumea în zeflemea, stând strâmb pe scaun, părăsind convorbirea în mijlocul vizitei, şi deschizând cărţi din bibliotecă, pentru a râde de Cerkez, care le cetea, luând peste picior toate obiceiurile sociale, acest om, Vasile Pogor, trebuia, fără îndoială, să pară foarte ciudat unui tânăr ca mine, abia venit din Germania, unde mă deprinsesem cu un respect, poate exagerat, pentru formele şi convenţiile sociale. Eu rămăsei uimit şi pot zice că impresiunea întâi a lui Pogor mi-a fost puţin simpatică, de nu chiar displăcută. „Curios om e acesta, zisei către tatăl meu, la plecare, mi s'a părut şi obraznic şi cam într'o doagă". — „Nu te uita la apucăturile aceste ale sale, e un tânăr inteli-

gent, s'a deosebit ca judecător, printr'un mare sentiment de dreptate, ceea ce la noi este rar, are şi avere, păcat însă că e cam leneş — nu-i prea place să lucreze și în aceasta se deosebeşte de tatăl său, cu care am fost prieten".

Auzind lăudându-se astfel calitățile lui Pogor, abia am lăsat să treacă o săptămână — şi m'am dus să-l văd acasă la el. Voiam să-i propun ca împreună să facem un șir de prelegeri publice cum le inaugurase Maiorescu la începutul aceluiaş an. Eram doritor să mă fac cunoscut, să dau semne de viață, să fac ca lumea să vorbească de mine. Fie că dorința de a se deosebi este naturală tinereții, fie că eram pe atunci plin de asemenea aspirații, și m'am schimbat foarte mult mai târziu în această privință, nici îmi puteam închipui că un tânăr inteligent şi cu învățătură să nu împărtăşească simțirile acelea. Care fu însă disamăgirea mea, când Pogor îmi năspunse nu cu entuziasm, precum mă aşteptam eu, dar cu cea mai desăvârşită nepăsare: „A început asemenea cursuri Maiorescu, să aşteptăm întoarcerea sa din străinătate". „De ce să pierdem vreme, întâmpinai eu, cam necăjit; când va reveni Maiorescu, el va putea urma cursurile începute; până atunci să facem noi; sunt și alte chestiuni interesante de tratat, nu este numai filosofia..." „Să vie Maiorescu," răspunse încă o dată Pogor scurt, rece, și schimbă vorba.

După această duşă, nu m'am mai gândit la

prelegeri populare. De altminteri, balurile și petrecerile de tot felul mă luaseră pe dinainte așa de mult, încât nu mai aveam timp să cuget la ocupațiuni de natură mai serioasă.

Cam tot pe atunci am reînoit și cunoștința cu Carp. Ultima dată îl văzusem cu vre-o cinci, șase ani înainte la o întrunire a studenților Români din Berlin.

Prințul Jérome Napoléon venise în vizită la Regele Prusiei, și tinerii Români care studiau în Berlin, aducându-și aminte de binele ce vărul său, Impăratul Napoleon III, făcuse patriei lor, se adunase în casa unuia din studenți, convocați de răposații I. Strat și Grig. Lahovari, acum president la Casație, ca să delege o deputăție către prințul Napoleon, pentru a-i manifesta sentimentele de gratitudine ale Românilor. Foarte curios efect îmi făcu mie împrejurarea că se improvizase o tribună în mijlocul odăei, ca și când nici n'ar putea fi o întrunire de Români fără discursuri la tribună. Au vorbit succesiv Strat, Lahovari și alți câțiva. In această adunare, compusă poate din vre-o treizeci de persoane, țin minte că se găseau Carp, Muți Balș, Tache Giani și Nicolaus Racovița. După discursurile înflăcărate și umflate ale oratorilor, Carp zise dela locul său câteva vorbe foarte reci, care puse ceva apă în vinul entusiaștilor. Cumpătarea și lipsa de sentimentalism cu care Carp privi situația îmi plăcu foarte mult. Atunci în cercul studenților, ca și

acum în adunările și sfaturile politice, el își spuse întreg gândul său limpede şi fără şovăire şi prin aceasta se deosebi de camarazii săi de studiu precum se deosebeşte astăzi de cei mai mulţi oameni politici ai noştri.

Deaceea când se aleseră cu vot secret două persoane care trebuiau să înmâneze principelui Napoleon adresa noastră de mulţumire şi mai toţi votară pentru Strat și Lahovari, eu singur îmi dădui votul pentru Carp şi Balş, acei doi ce-mi erau mai simpatici.

Imi aduc aminte că auzindu-și pe neașteptate numele eșind din urnă, Carp întrebă tare de mai multe ori cine și-a bătut joc de dânsul? Iar eu, care mă ştiam vinovat, am tăcut pitic, ferindu-mă a mă da pe faţă.

Reîntâlnindu-ne în Iași în toamna anului 1863 în saloanele Doamnei Didița Mavrocordat, Carp și eu ne-am împrietenit în curând, și în tot cursul vieții nu am avut nici o neînțelegere, afară decât în discuțiuni teoretice, în special în chestiunea Evreilor.

Curând după aceea, pe la sfârșitul anului 1863 sau pe la începutul anului 1864 se întoarse și Maiorescu din Berlin și eu m'am grăbit să mă duc să-l văd. Acum încă, după aproape 26 ani, acea întâlnire mi-a rămas foarte vie în memorie. Maiorescu ocupa un apartament într'o casă, astăzi dărâmată, dela intrarea Bisericii Trei Erarhi. L'am găsit în cabinetul său de lucru, înaintea unei mese lungi,

pline de cărţi şi manuscripte, foarte ocupat cu afaceri de administraţie ale şcolilor din Iaşi, căci făcea parte din comitetul de inspecţie şcolară.

Vizita mea nu păru a-i fi plăcută, poate fiind că-l turbura în ocupaţiile sale. Maiorescu îmi vorbi cum se vorbeşte cu un tânăr fără importanţă; la întrebările mele despre cele ce se petrec în Berlin, unde era pe atunci o mare agitaţie din cauza conflictului dintre guvernul lui Bismark şi parlamentul progresist, Maiorescu răspunse foarte scurt, cu indiferenţă, şi schimbă vorba. Efectul pe care mi-l făcu era foarte departe de ceeace mă aşteptam; eu îmi scurtai vizita şi eşii nemulţumit cu încredinţarea că lăudatul profesor este un pedant şi cu sentimentul că acest om, nu-mi va fi niciodată prieten, şi nici chiar simpatic. Dar lucrurile se schimbară foarte repede. Peste câteva zile Maiorescu întorcându-mi vizita, se întinse cu mine în lungi convorbiri, apoi ne puserăm să jucăm şah, pe urmă reîncepurăm a discuta, aşa încât el uită alte vizite ce vrea să facă şi petrecurăm împreună mai multe ceasuri. Din acel minut am început să-i fiu prieten, cele întâi sentimente ale mele pentru dânsul schimbându-se cu totul.

Astfel efectul ce-mi făcură la început şi Maiorescu şi Pogor, acei cu care mai târziu m'am împrietenit atât de mult — a fost fără îndoială rea, oricât s'ar zice că întâia impresiune este cea hotărîtoare.

După mai multe întâlniri cu Carp, Pogor şi Maiorescu, primii odată un mic răvăşel dela acest din urmă prin care mă invită să vin seara la dânsul, unde Carp avea să facă o lectură. El trebuia să ne cetească traducerea tragediei Macbeth în versuri. Faţă erau cinci tineri, Maiorescu, Carp, N. Burghele, acum secretar al Consiliului de miniştri, eu şi Teodor Rosetti pe care mi se pare că în acea seară l'am văzut pentru întâia dată.

Deşi Pogor, pe care toţi îl aşteptau, fusese împedicat de a veni, lectura se urmă, şi lucru ciudat! traducerea a fost găsită bună şi plăcu la toţi. Se făcură câteva observaţii, mai mult de detaliu, şi eu m'am întors acasă, foarte mulţumit de acea serată literară. Mai târziu, de câte ori am recitit acea traducere, m'am mirat de lipsa de critică ce a domnit atunci în întrunirea noastră. Cum de nu ne-a lovit limba prozaică a traducătorului, în care reproduce pasagiile cele mai poetice ale lui Shakespeare; cum de am trecut cu uşurinţă asupra greşelilor ritmice care nu se mai numără, în sfârşit cum de am fost atât de indulgenţi pentru toate neajunsurile lucrării! Poate că ceeace mai ales a contribuit ca traducerea să câştige aprobarea noastră, a fost limba curat românească în care e scrisă şi în special lipsa neologismelor cu care mai toţi autorii de pe atunci desfigurau limba noastră; poate asemenea că spiritul critic s'a desvoltat mai târziu şi treptat în so-

cietatea noastră literară. Ori cum ar fi, în acea seară, se poate zice că a fost întâia şedinţă a Junimii, fără ca cei prezenţi să se fi gândit încă la înfiinţarea unei Societăţi literare.

Mai pe urmă ne-am mai întrunit a doua oară pentru a vorbi despre prelegeri populare. Cu un an înainte Maiorescu începuse cursurile sale, în ultima Duminecă din carnaval sau în cea întâi din postul mare, nu ţin minte bine, în sala Băncii Moldovei, pe care directorul acestei instituţii, i-o pusese la dispoziţie. Acum însă se hotărî ca conferinţele să se facă în unul din saloanele Universităţii şi ca, afară de Maiorescu, să mai ia parte şi alţii dintre noi, şi anume: Pogor, Carp şi Rosetti. Iar eu, fie că nu mi s'a propus, neavându-se încă destulă încredere în mine, fie că însumi, după cunoştinţa mea intimă ce făcusem cu acei tineri, nu m'am bizuit să mă înfăţişez publicului, fără a vedea mai întâi cum să primesc prelegerile, am rămas de acea dată simplu ascultător.

Prelegerile au început în 9 Februarie şi au urmat până în luna lui Mai. Pogor a făcut două conferinţe „Despre înrâurirea revoluţiei franceze asupra ideilor moderne", Carp deasemenea două: „Asupra tragediei antice şi moderne" şi „Despre trei Cesari" (Cesar, Carol cel mare şi Napoleon) iar Maiorescu singur a ţinut zece. Negreşit, Pogor a vorbit bine şi cu mare succes. Carp de asemenea a vorbit foarte bine, dar cursurile lui Maiorescu au fost admi-

rabile. Era pentru mine ceva neaşteptat. Vorba lui Maiorescu, limpede şi uşoară, limba sa română atât de frumoasă, de care nu-mi dam seamă unde a găsit-o, claritatea expunerii, care contrasta aşa de mult cu cursurile celor mai mulţi profesori ce ascultasem în Germania, materia cea interesantă a prelegerilor, cunoştinţele variate şi bogate ale oratorului, într'un cuvânt strălucita lui eloquenţă, îmi făcură efectul cel mai adânc. Dela cea întâi prelegere introductivă, întitulată: „Ce scop au cursurile populare?“ am fost cuprins de o admiraţie care a mers tot crescând, la prelegerile „Despre religiunea în popor“, „Despre sunete şi colori“ şi a culminat în cea de pe urmă „Despre minte şi inimă“. Eu, care în intervalul acesta mă făcusem profesor şi coleg al lui Maiorescu la Universitate, devenii cel mai înfocat entusiast al său, eram sub farmecul eloquenţei sale, aşa încât chiar câţiva ani mai târziu, prieteni de ai mei, între care Nicu Gane, îşi băteau joc de mine, din această cauză, zicându-mi că eu nu recunosc decât doi oameni mari în lume: pe Shakespeare şi pe Maiorescu.

Cursurile din anul 1864 au dat loc şi la un incident destul de neplăcut. Precum am zis, Th. Rosetti trebuia să vorbească şi el, despre „Societatea modernă“. El veni în Dumineca hotărîtă la Universitate, unde se adunase lume peste măsură de multă printre care se găsea şi Domnişoara Profira Beldiman, cu care era toc-

mai să se logodească și cu care s'a și însurat puțin timp după aceea. Bine pregătit, precum mi s'a zis, Rosetti era tocmai să înceapă, când în momentul suirii sale la tribună, sau mai bine, după ce se dădu în dosul mesei care reprezenta tribuna și rosti cuvintele obicinuite și devenite în urmă tradiționale: „Onorat auditoriu", el pierdu de odată cu desăvârșire prezența sa de spirit. Tot întorcând împrejurul unui deget o hârtiuță pe care avea scrise câteva note, și tot zicând: „Societatea modernă, Societatea modernă..." nici o idee nu-i mai veni în minte, ca și cum toate i-ar fi fost smulse din cap de odată. Două sau trei minute nesfârșit de lungi au trecut așa.

Pentru public, situația era foarte penibilă, iar pentru noi prietenii lui Rosetti, era grozavă, o adevărată suferință. Cel mai indiferent din toți părea a fi Rosetti însuși care cu două vorbe de scuză, se dădu jos dela tribună, și se depărtă liniștit. Publicul se împrăștie nemulțumit, comentând foarte defavorabil această întâmplare neplăcută a cumnatului Domnitorului, iar noi ne strânserăm repede acasă la Pogor.

Cine ar fi putut crede atunci că acelaș Rosetti va deveni mulți ani mai târziu în situațiuni neasemănat mai grele, fiind prezident al consiliului de miniștri, un orator așa de interesant și de sigur pe sine!

Se făcuse obiceiu ca Dumineca după sfârșirea prelegerii, Maiorescu, Rosetti, Carp, eu și Pogor, să ne adunăm la acest din urmă pentru a discuta asupra obiectului prelegerii ce se ținuse. Erau o mare plăcere pentru noi orele acestea petrecute în discuții filosofice și literare. Pogor, Carp și Rosetti cari nu puteau sta altfel decât tologiți pe canapele, Maiorescu pe scaun, iar eu totdeauna impresionat, plimbându-mă agitat prin odaie, petreceam astfel făcând teorii de tot soiul, amestecate pe ici pe colo, cu glume și împunsături ce ne aruncam unii altora. In Dumineca în care Th. Rosetti făcu marele său fiasco, eu sosii trist și cu inima strânsă, dar care fu mirarea mea când găsii pe Theodor așa de liniștit, par'că nimic nu s'ar fi întâmplat, și pe Pogor râzând mai mult decât ori când și zicând că în momentele de zăpăceală ale lui Rosetti, el nu simțea alta nimic decât o dorință grozavă să-i trântească câțiva pumni în spate.

Fericită natura aceea a lui Pogor cu nepăsarea sa deplină pentru ceeace se numește: viața reală! Ocupându-se de tot ce se petrece în domeniul închipuirii și cetind cu interes toate operele însemnate ce s'au scris din cea mai depărtată antichitate până la romanele cele mai noui, el luneca ușor peste întâmplările contemporane ca și cum acestea nu l'ar privi.

Un exemplu caracteristic despre această ne-

păsare, câte odată naivă, este următorul fapt: Eram odată împreună candidaţi la deputăţie şi eu alergam şi îmi dam multă osteneală să izbutim, pe când Pogor nici se mişca din casă şi lăsa pe adversarii noştri să lucreze şi să ne ponegrească în toată voia. Pasionat, precum eram, eu îl mustrai supărat în comitetul electoral de această culpabilă nepăsare, iar el îmi răspunse foarte liniştit: „Cum vrei să lucrez când nu ştiu unde şi cum se poate căpăta o listă de alegători"? El uitase cu totul că, fiind atunci primar, lucrase însuşi în consiliul comunal la formarea listelor electorale, şi că acele liste ce i se păreau aşa de greu de găsit se aflau cu teancurile în cancelaria primăriei sale!

In una din acele după amieze de care am vorbit mai sus s'a hotărît înfiinţarea în regulă a unei societăţi literare, care de fapt şi exista. Mai multe Dumineci dearândul am discutat numele ce trebuia să-i dăm. Tot felul de propuneri şi serioase şi glumeţe se făcură şi se respinseră dearândul. Un moment numele care dobândi aprobarea celor mai mulţi fu *Ulpia* sau poate chiar *Ulpia Traiană.* Insă în Duminecа următoare toţi cinci venirăm cu gândul ascuns de a propune adoptarea altei numiri, căci după reflecţiile făcute acasă, numele *Ulpia* ni se păru din cale afară pretenţios. Ce aveam noi aface cu Impăratul Traian? Ş'apoi atât se abuza atunci de latinisme în literatură,

în limbă, în nume proprii, şi chiar în teorii de drept public, încât o reacţiune se produse pe nesimţite, fără chiar să ne dăm seamă, în fiecare din noi. De aceea, când Maiorescu, mi se pare, propuse, revenirea asupra hotărîrii noastre, și schimbarea numelui *Ulpia*, toţi am împărtăşit la moment părerea aceasta. După multă discuţie, Theodor Rosetti ne zise de pe patul unde era culcat: „Măi băieţi, vreţi să vă dau eu un nume fără pretenţie, care să vă placă la toţi, fiindcă nu zice mare lucru“? — „Vorbeşte“! — „Hai s'o botezăm *Junimea*“, zise Theodor Rosetti.—„Foarte bine găsit“! strigarăm cu toţii. Atunci Pogo, ridicându-se de pe canapeaua pe care se aruncase, începu să cânte ca un preot pe nos, și întrebă de trei ori: „S'a lepădat copilul de satana pedantismului?“ De trei ori răspunserăm cu toţi râzând: „S'a lepădat“. — „In numele Domnului, boteze-se dar *Junimea*“! exclamă Pogor, și *Junimea* a rămas până în ziua de azi.

PROCESUL LUI MAIORESCU

Viind vacanțele de vară, ne-am împrăștiat în toate părțile. Eu am întovărășit familia mea la țară; Carp, Rosetti și Pogor plecară asemenea din Iași, iar Maiorescu, închirie pe timpul verii via lui Balș de sub Copou, în care era o casă mare și comodă de locuit.

Una din chestiunile asupra căreia în timpul din urmă preschimbasem câteva idei în întrunirile de Dumineca, era ortografia limbei noastre cu litere latine, căci băgasem de seamă că fiecare din noi scria românește în mod cu totul deosebit. Aceasta nu era de mirare în mijlocul chaosului ce domnia atunci în scrierea limbei române. In Transilvania, Cipariu introdusese o sistemă așa zisă etimologică din cele mai complicate și capricioase; în Bucovina, Pumnul inventase sistema așa numită fonetică, după care mai nu se scria o literă fără a i se pune un semn deosebit deasupra ori dedesubt. In România, preschimbându-se deodată prin o decisiune luată de Ministeriul Ioan Ghika, alfabetul cirilic cu cel latin fără a se fixa vre-o regulă în mod oficial, fiecare scria

cum îl ajungea capul, așa încât mai mult se ghicea decât se cetea ceeace era scris de mână. Noi, voind să stabilim o regulă comună măcar pentru întrebuințarea noastră, am hotărît să ne gândim la aceasta în timpul vacanțelor și eu fusesem însărcinat în special, să înfățișez la toamna viitoare, un proiect complect pentru scrierea limbei noastre cu litere latine. Am primit cu mulțămire însărcinarea aceasta, crezând că este o treabă ușoară, însă când am început a cugeta la o sistemă generală, mă și încredințai cu câtă greutate era împreunată stabilirea unei ortografii noui. Cu toate acestea mi-am făcut datoria. Timp de o lună, la țară, am prelucrat un întreg proiect, însă fără vre-o sistemă hotărîtă ci mai mult după fantasie și capriciu, amestecând fonetismul cu etimologismul, în mod cu totul arbitrar.

Nu mai știu ce însărcinări vor fi luat ceilalți pentru timpul verii, dar desigur că toți aveam de lucru, și jertfeam poate câteva ore pe zi, la aceste ocupații nevinovate. Nu tot așa făceau însă și adversarii noștri, căci fără a ne da seamă, de pe atunci ni se ivise dușmani mari.

Venirea lui Maiorescu în Iași produsese oarecare emoțiune în corpul profesoral care în acele vremi era condus de câțiva învățători transilvăneni, ce găsise un adăpost în Moldova în contra prigonirilor politice ale Maghiarilor. Acești profesori, în frunte cu Simeon Bărnuț,

deprinşi să vadă în clasa aristocratică compusă din Unguri, un neam străin şi duşmănos Românilor, pe de altă parte entuziasmaţi de latinitatea cu care făcuse cunoştinţă în şcoalele din Blaj, — câţiva chiar la Roma — transportase aceste sentimente în şcoală la noi, unde se potriveau foarte puţin, şi creşteau tineretul în direcţiunea cugetărilor lor. Negreşit că la noi, nefiind boeri unguri, ei trebuiau să găsească alt neam străin şi inventase pe Fanarioţi, deşi, rămăşiţele acelor familii, de mult contopite cu Românii, erau poate mai numeroase în clasa burgheză, decât în cea aristocratică; iar despre aşa numite asupriri ale clasei de mijloc nu mai putea fi vorba din partea unei aristocraţii, ruinată ca avere, de mult decăzută moraliceşte şi a cărei generaţie tânără era mai toată crescută în ţările din apus, în ideile liberale moderne.

Maiorescu, străin cu totul de asemenea preventei şi sentimente a acelor profesori, nu făcea în relaţiile sale, nici o deosebire, între fecior de boer, şi fecior de popă ori de negustor, lucru ce multor Transilvăneni din Iaşi le părea a fi un fel de apostasie. Erau însă şi alte motive de duşmănie contra lui Maiorescu; mai întâi modul său liber de a critica pe acei dintre profesori care nu-şi făceau datoria, ori erau ignoranţi, — ceeace lovea în amorul propriu al multora, apoi mai cu seamă prelegerile sale populare cari îi făcuse foarte răpede, atâta în

publicul cel mare, cât și printre tinerime, reputația de profesor învățat și bărbat eloquent.

Cei mai ambițioși dintre profesorii din Iași, simțindu-se întunecați de acest nou venit, evitau relațiile private cu dânsul, cârteau contra lui și contra prelegerilor sale în ascuns, și roși de invidie, așteptau cu nerăbdare ocaziunea de a-și răzbuna prin loviri personale de superioritatea pe care în fundul inimei erau siliți să-i recunoască.

Maiorescu nu-și dădea încă seamă de această dușmănie. Din contra, el căuta să înfrățească membrii corpului profesoral prin întâlniri colegiale. Luând de pretext numirea lui N. Culian, cu care fusese prieten în timpul studiilor din Paris, și numirea mea ca profesor de Universitate, el dădu în onoarea noastră un prânz, prezidat de tatăl meu, la care invitase pe cei mai însemnați profesori din Iași. Insă Bărnuț, N. Ionescu, Suciu, Popp, Cobălcescu, nu numai nu veniră, dar nici măcar nu avură politeța să se scuzeze. Curând după aceasta, chiar înainte de vacanțele mari, începură și acte fățișe de dușmănie.

Petru Suciu, profesor de drept roman, având necaz pe unul dintre studenți, nu voia cu nici un chip să complecteze comisiunea de examinare a acestuia, încât bietul tânăr era vecinic amânat pentru alt termen fără ca să fie examinat. In fața acestei prigoniri evidente, și în lipsa oricărui regulament care să stabi-

lească normele examenelor, Maiorescu, deși profesor la facultatea de litere, intră ca al 3-lea examinator în comisiune, și luă parte la examenul studentului. Din cauza acestui fapt al lui Maiorescu, N. Ionescu, care dela început și instinctiv recunoscuse în Maiorescu un adversar primejdios, convocă consiliul Universitar, și propuse în contra lui un vot de blam. A fost atunci o ședință furtunoasă, care s'a prelungit până dincolo de miezul nopții, fără a se lua vre-o hotărîre. A doua zi întregul consiliu s'a adunat din nou la șase dimineața și după o discuțiune violentă, de vre-o cinci ceasuri, s'a pus la vot propunerea lui Ionescu, care trecu cu majoritatea de un vot, din cauza abținerei lui Maiorescu. Atunci s'a făcut linia de damarcație, între dușmanii și prietenii acestuia. Insă pe când dușmanii săi au rămas statornici, unii chiar până la moarte, afară de singurul Cobălcescu, care mai târziu s'a căit de urmarea sa, din prieteni l'au părăsit mai târziu Mârzescu, camarad de școală din Paris, și Urechie, admirator al său, și amândoi colegi ai lui în comitetul de inspecție școlară. — Notez în treacăt că V. A. Urechie iscălea pe atunci: Vasile Alexandrescu fără alt adaos. — In urma votului de blam, Maiorescu își dădu demisiunea din rectorat, dar Ministerul nu i-o primi și totul rămase în starea de mai nainte, cel puțin în aparență, însă pe dedesupt urma a se conspira cu multă persistență și multă viclenie con-

tra lui Maiorescu. In mijlocul verei, pe când toată lumea era dusă din Iaşi şi Maiorescu se bucura de o viaţă liniştită la vie, „Tribuna Română“, un mic jurnal personal al lui N. Ionescu, tipări un articol foarte perfid contra lui Maiorescu, în care se insinua, fără a i se rosti numele, că ar fi comis mai multe necuviințe la școala centrală de fete. Acest articol căzu ca o bombă, şi Maiorescu surprins şi emoţionat, sta nehotărît dacă trebuia să provoace la duel pe Nicolae Ionescu, ori să dea plângere la tribunal, conform legii presei pe atunci în vigoare. In lipsa oricărui prieten al său, cu care s'ar fi putut sfătui, el luă hotărîrea cea mai cuminte, aceea de a tăcea deocamdată, și de a aştepta evenimentele.

Vara trecu și odată cu toamna, ne întoarserăm cu toţii în Iaşi, unde găsirăm lumea foarte emoţionată de legea rurală, care se decretase în virtutea Statului din 2 Mai a lui Cuza.

Cogălniceanu, executorul lovirii de Stat, era nu numai puternicul Ministru de Interne, dar tot odată și șeful departamentului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, unde numise secretar general pe V. A. Urechie, pe atunci încă prietenul nostru și unul din acei ce luptase împreună cu noi contra votului de blam de care am vorbit.

Societatea „Junimea“ începu iarăș a se întruni, fără Th. Rosetti care fusese numit pre-

fect la Vaslui, dar sporită cu mai mulţi membri noui. Aceştia erau la început, Gheorghe Racoviță, judecător la tribunal, vechiu camarad al lui Maiorescu din Paris; N. Culian de care am mai vorbit mai sus; N. Mandrea, fost coleg de studii şi prieten al meu din Berlin, care fusese numit profesor la Universitatea din Iași, în urma unui concurs ţinut la Bucureşti; N. Burghelea asemenea vechiu student al Universității din Berlin care asistase în iarna precedentă la cetirea traducerii lui Macbeth. Avurăm împreună cu aceşti noui colegi, câteva întruniri pe la sfârşitul toamnei, însă rare şi neregulate, căci împrejurările deveneau grave, lovirile în contra lui Maiorescu reîncepuse cu persistență și nu ne găseam în atmosfera potrivită liniştitelor noastre petreceri literare.

In „Tribuna Română" a lui N. Ionescu, apăru un al doilea articol, de astă dată mai violent, și cu acuzaţii mai precise contra lui Maiorescu. Acesta era direct denunțat de a fi autorul unui mare scandal în școala centrală de fete. Noi toţi, amici ai lui Maiorescu, ne-am revoltat de această îndușmănire; lumea profesorală se împărţi în două tabere, din care o parte — cea mai mică susținea pe Maiorescu cu pasiune, iar cei mai mulți se dădură ca adversarii săi. Publicul asemenea era îngrijit de cele ce se scriau despre cea dintâiu școală de fete din Moldova.

Autorii conspiraţiei urmăreau un scop în-

doit: întâiu acel de a desconsidera cu totul pe Maiorescu, a-l face imposibil ca profesor în Iaşi şi astfel a scăpa de un coleg atât de supărăcios, al doilea, acel de a înlătura pe Directoarea şcoalei Centrale de fete, D-na Gros, o bătrână franceză, numită acolo de prinţul Moruzi, fost ministru de Instrucţie Publică, în casa căruia fusese multă vreme guvernantă la copii, şi a o înlocui prin întâia soţie a lui Grigore Cobălcescu.

La Şcoala Centrală, pe lângă directoare, mai erau încă două străine ca guvernante, surorile Rickert, din care cea mai mare locuia la mama ei, moaşa Rickert, iar cea mai mică şedea în chiar localul şcoalei. Aceasta din urmă, urâtă şi cam gheboasă, însă cu o inimă uşor inflamabilă, vedea adesea pe Maiorescu care da în Şcoala Centrală lecţiuni de limba română, şi se înamorase, se vede, de dânsul.

Maiorescu a considerat totdeauna printre cele mai mari mulţumiri ale sale, aceea de a sta la vorbă cu femeile şi a pune la cale cu dânsele, chestiuni de filosofie şi de sentiment, cu condiţiune ca acele femei să fie inteligente. Negreşit că printre cele inteligente el prefera pe cele frumoase sau măcar frumuşele. In lipsă însă el se mulţumea şi cu altele mai puţin frumoase, ori care ar fi fost ele, căci toată viaţa sa a fost un mare şi pasionat curtizan.

Se vede că înainte de intrare în clasă, sau la eşire, lui Maiorescu îi plăcea să stea astfel

de vorbă, chiar şi cu domnişoara Rickert. In urma mai multor conversaţii, tânăra guvernantă, îşi închipui că Maiorescu are o tragere de inimă specială pentru dânsa, şi precum fac şi altele multe, ea avea păcatul să-şi noteze într'un jurnal impresiunile ei zilnice, ne numind pe Maiorescu, ci însemnându-l totdeauna cu pronumele „*El*" — „*El*" a venit astăzi, a stat cu mine de vorbă, mi-a spus cutare cuvânt, i-am răspuns aşa; am vorbit împreună atâtea momente... Pentruce oare mi-a spus cutare chestiune?... ce sens să fi avut cutare frază? Azi am eşit din şcoală cu Directoarea şi l'am zărit într'o trăsură..." Eri mi s'a părut mai rece cu mine... Am avut peste noapte cutare vis" etc. etc. Tot jurnalul era compus din asemenea impresiuni gingaşe ale unei inimi simţitoare. Câteva drăcoaice de fete descoperise manuscriptul secret al inflamabilei guvernante, şi îl citeau proaspăt, proaspăt, îndată ce autoarea îl isprăvise de scris, făcând negreşit mult haz între ele. Dacă fetele s'ar fi mulţumit cu cetitul n'ar fi fost nimica, dar se vede că mai aveau obiceiul Dumineca sau în zilele de sărbători, când mergeau în familiile lor, — printre care şi familii de profesori — să povestească pe la rude şi prieteni, aceste descoperiri şi isprăvi ale lor, şi că astfel s'a lăţit în lumea profesorală, şi a ajuns la urechile lui N. Ionescu, pretinsul scandal dela şcoala de fete. D-na Cobălcescu, aspirantă la locul de

directoare, o femee isteaţă şi cu o limbă ascuţită, lăţea pe cât putea cu tot felul de împodobiri, istoriile acestea.

Al doilea atac a lui N. Ionescu nu se mai putea lăsa nebăgat în seamă. Comitetul de inspecţie şcolară, autoritatea superioară pentru Moldova, după organizarea de atunci, se întruni și ceru suspensiunea lui N. Ionescu din postul său de profesor, precum și introducerea unei cercetări disciplinare contra sa. Ministrul aprobă raportul consiliului, și suspendă pe Ionescu. Toţi văzurăm cu mulţumire că dreptatea triumfase contra răutăţii şi intrigei. Dar triumful nu fu de lungă durată.

Peste câtva timp, după cum zic unii, în urma insistenţelor lui Nicolae Docan, pe atunci bărbatul politic cel mai influent din Moldova, Ministrul Instrucţiei Publice N. Creţulescu însărcină pe D. Vărlănescu, procuror general la Curtea de Apel din Iaşi să facă un raport confidenţial în afacerea aceasta. Vărlănescu, om altfel simplu și cam beţiv dar legat de aproape cu N. Ionescu și alţi profesori din partida dușmănească, luă informaţiile sale în secret, numai dela partea acuzatoare, și făcu un raport părtinitor și calomnios contra lui Maiorescu. Urmarea acestui raport fu reintegrarea lui N. Ionescu în postul său și suspensiunea lui Maiorescu din toate funcţiunile sale, până când o judecată penală ce avea să se introducă contra lui va fi stabilit nevinovăţia sa. Noi toţi,

amicii lui Maiorescu, revoltaţi şi indignaţi de atâta prigonire și nedreptate, am sărit cu putere în ajutorul său. Nici ne venea a crede că în toată istoria aceasta se vor putea găsi elementele unei acțiuni penale, dar ne-am înșelat. Procurorul tribunalului, Al. Degrea (acum consilier la Curtea de Casaţie) nu numai trimese pe Maiorescu în judecata tribunalului corecțional, dar în vremea instrucțiunii avu chiar un moment gândul să-l aresteze, și a trebuit toată insistența numeroșilor săi amici pentru a înlătura acest act de prigonire.

Eu, impresionabil cum am fost totdeauna și entuziast și încrezător în triumful binelui precum eram pe atunci, mă simțeam ca ameţit și nici îmi puteam închipui că ceeace se petrece este ceva real. Și cu toate acestea am trebuit să văd cu uimire pe Maiorescu trimes de Degrea în judecata tribunalului corecțional pe temeiul art. 200 din codul penal al Moldovei, în care se zicea că „funcționarul care are o însărcinare şi nu şi-o îndeplineşte se va pedepsi cu globire la cutia milelor, iar nefiind în stare a plăti globire, se va certa cu bătaie".

De îndată mai mulți prieteni ai lui Maiorescu, și anume: Pogor, Carp, Mârzescu, Mandrea, și eu, pe lângă care se mai alipi și Cimara, un tânăr grec care se deosebea pe atunci foarte mult ca advocat, ne-am constituit în apărătorii lui. Până când veni termenul judecății la tribunal, toți aceștia, și mai ales Carp

şi eu, luarăm apărarea lui Maiorescu în societate cu atâta foc şi convingere, încât în cercurile sociale influente, se lăţi de tot încredinţarea că aici nu este decât o prigonire din partea unor colegi invidioşi.

Zile amare ajunseră pe Maiorescu. Suspendat din funcţiunile sale şi prin urmare fără mijloacele materiale de existenţă, devenit ţinta tuturor criticilor şi calomniilor, el mai primi din Bucureşti în cursul instrucţiunii ştirea despre moartea tatălui său; şi întors în Iaşi dela durerosul act al înmormântării, găsi grav bolnavă pe copila sa, care stătu mult timp în primejdie de moarte. Toate aceste nenorociri îngrămădite, Maiorescu la început, le-a suferit cu o resignare deplină pe care eu o admiram, iar când îi veni ştirea, că şi maică sa a murit de moarte subită, câteva zile l'am văzut doborît de atâtea loviri.

Mult aşteptata zi de judecată sosi. Deşi nu ne era cu putinţă să avem îndoială despre rezultatul procesului totuşi noi apărătorii eram emoţionaţi. Un public imens se grămădi în sala tribunalului, curios de a vedea ce fel se va desfăşura acest scandal; mai ales profesori mulţi, împărţiţi în două tabere duşmane, discutau între ei cu pasiune pentru şi contra lui Maiorescu prin salele şi coridoarele Curţii.

President al tribunalului corecţional era un vechiu practicant, numit Sandu Dudescu acelaş care acum, în zilele în care scriu aceste

rânduri, a fost arestat şi dat judecăţii în calitatea sa de president al consiliului de administraţie al Creditului Fonciar Urban din Iaşi în vârsta de aproape 80 de ani, pentru abuzurile, comise la acea societate. Pe atunci, mai prudent, decât acum, la adânci bătrâneţe, Sandu Dudescu avu buna inspiraţie să cază bolnav cu ocaziunea tratării acelui proces, și nu se îndreptă decât în ziua sfârșirii lui. In lipsa presidentului, cel mai vechiu judecător, amicul nostru Gheorghe Racoviţă presida, iar asesorii lui erau Al. Iuliano, astăzi advocat la Piatra și Răducanu Botez mort poate de vreo zece ani acum. Pe banca preveniţilor şedeau trei persoane, Maiorescu, D-na Gros și D-ra Rickert. Aceasta din urmă era palidă, și sta grămădită pe scaunul ei, cu ochii plânşi, iar D-na Gros bătrână și groasă precum era ștergându-și sudorile de emoţiune, făcând într'una mişcări agitate de indignaţie, mai vorbind și stricat românește, producea, cu toată seriozitatea împrejurărilor, un efect destul de comic.

Lângă preveniţi stăteam noi apărătorii, iar de cealaltă parte se găsea îmbrăcat în frac, singur Nicolae Ionescu, care pretinsese să aibă un rol direct în proces ca denunţător și reprezentant al opiniei publice. Aşa era pe atunci de neobicinuită publicitatea proceselor criminale, încât tribunalul, necunoscător al procedurei penale din Ţara Românească, de curând intro-

dusă şi în Moldova, toleră pe Ionescu în această calitate.

Scandalul nu consista în actele de care erau învinovăţiţi preveniţii, dar mai ales în faptul că un mare număr de eleve erau chemate ca martore.

Era în adevăr ceva nemaipomenit ca fete tinere să defileze şi să depue înaintea tribunalului şi a publicului în chestiuni de amoruri. Două eleve mai de seamă, d-ra Dimitriu, devenită mai târziu d-na Al. Brânză, și d-ra Câmpeanu, în urmă d-na Ştefan Micle, amândouă ca de 15 sau 16 ani, și cât se poate de frumușele atraseră atenția tuturora prin isteția cu care se prezentase și desinvoltura cu care vorbeau dinaintea tribunalului și unui public atât de numeros. Este interesant de notat că d-na Micle (moartă chiar în zilele când scriu aceste amintiri, în vârstă abia de 40 de ani) deveni zece ani după acest proces, o mare entusiastă a societăți „Junimea“ și o harnică colaboratoare a „Convorbirilor Literare“. Nu mai puțin interesantă era și apariția doamnei Cobălcescu care cu o expresiune dârză și provocătoare, acuza fără sfială, mai ales pe d-na Gros, directoarea, pe care dorea să o înlocuiască.

Din toate depunerile fetelor rezulta că Maiorescu vorbise adese ori cu d-ra Rickert, că aceasta ținea un jurnal, din care, spre confusia bietei d-șoare, fetele citase câteva pasajuri, că Maiorescu fusese acolo într'o seară, asupra ple-

cării sale la Berlin, și că trimesese d-nei Gros, clavirul său în păstrare, pe timpul lipsei sale din țară. Alta nimic.

Pe aceasta ori cât ai învârti și suci, nu se poate întemeia nici o acuzare penală, dar lucrurile luară o fază cu totul alta, când veni rândul să depue una din eleve, numită Alimănescu. Aceasta, după multe tergiversări și contraziceri, isbucni deodată într'un plâns violent și mărturisi, spre confuzia conspiratorilor, că d-na Cobălcescu o îndemnase să fure câteva file din jurnalul d-șoarei Rickert și să facă depuneri mincinoase contra preveniților. O indignare generală se manifestă atunci printre ascultători. Procurorul Degrea se sculă și în loc de rechizitoriu declară că în fața celor petrecute la audiență el își retrage acuzarea, așa încât din acel moment soarta procesului părea hotărîtă.Cu toate acestea, Nicolae Ionescu nu se dădu bătut; el ceru cuvântul, și umplu un discurs lung și confus cu insinuări perifide și declamații răutăcioase. Din apărători numai Pogor și Mârzescu vorbiră, și numeroși asistenți primiră cuvântul apărării cu aplasuri sgomotoase. Cu toate acestea deliberările se prelungiră foarte mult, și când Racoviță veni în sfârșit să pronunțe hotărîrea de achitare, o adevărată piatră mi se ridică de pe inimă. Aplausurile isbucniră din nou în public. Nicolae Ionescu dispăru repede în mulțime, iar noi felicitarăm pe preveniți.

Biata d-na Gros era încă aşa de zăpăcită, încât mult timp nu-şi putea de loc da seamă de cele ce se petreceau, şi întreba pe toată lumea în dreapta şi în stânga: „Ce s'a întâmplat, ce s'a întâmplat?"

A doua zi aflarăm că sentinţa fusese dată numai cu majoritate de voturi, fiindcă unul din judecători, Răducanu Botez (mai târziu statornic adversar politic al nostru) emisese părerea că toţi preveniţii trebuiau condamnaţi.

In urma acestei hotărîri noi credeam că afacerea este definitiv sfârşită, când peste scurt timp, un bilet a lui Maiorescu ne înştiinţă că din Bucureşti venise un ordin ministerial către procuror de a face apel la Curte contra sentinţei tribunalului. Aşa dar totul era să reînceapă şi duşmanii prinseră din nou curaj; însă zadarnic! După cele întâmplate, afară de cazul unei prigoniri directe din partea guvernului, părea imposibil că Curtea de apel să hotărască altfel decât hotărîse tribunalul.

Câţiva tineri judecători dela Curte scăpară, nu-i vorbă, prin saloane, cuvântul că rezultatul procesului n'ar fi de loc sigur, dar aceste insinuări ale lor, le atraseră desaprobărei generale, în special din partea cucoanelor. Iar Carp şi cu mine — mai ales Carp — ameninţam în gura mare că vom provoca la duel pe toţi acei care ar manifesta vre-o îndoială despre justiţia acestei cauze.

La Curtea de apel lucrurile nu se petrecură ca la tribunal. Mai întâi răposatul Cocriţă Casimir, prezidentul, hotărî ca procesul să se cerceteze în şedinţă secretă, aşa depunerile fetelor dela şcoală, nu mai dădeau loc la tot felul de glume şi observaţii din partea publicului lacom de scandal! Nicolae Ionescu nu apăru de loc, neputându-i-se găsi altă calitate în proces decât acea de martor. Totul s'ar fi petrecut în deplină linişte, dacă nu ar fi fost un mic incident. Ioan Melik, regretatul nostru prieten, care a murit de curând, venise tocmai atunci ca profesor la universitatea din Iaşi şi căzuse peste aceste lupte înverşunate ce frământau acolo corpul învăţătorilor. Fără încă a ne cunoaşte, el nu stătu la gânduri, ci deîndată se dădu în partea care-i păru cea dreaptă, în partea noastră. Pasionându-se dela început, el voi cu orice preţ să asiste la tratarea procesului înaintea Curţii de Apel, şi neştiind că s'a hotărît şedinţă secretă, rămânea în locul rezervot publicului cu toată invitarea unui aprod de a se depărta. Tocmai atunci intrând prezidentul Casimir în sala audienţei, şi văzând acolo, contra prescripţiilor sale, pe un străin în ceartă cu un aprod, nu mai întrebă cine este, ci îl apostrofă cu cuvintele: „Hai, iubitele, du-te afară, nu mai sta pe gânduri!" Melik, roş la faţă, se repezi afară, şi după două zile, când procesul se sfârşise, trimise martori lui Casimir ca să-l provoace la duel. Afacerea nu avu

urmare, căci Casimir dădu explicaţiile necesare, dar nu puţin am râs mai târziu de apucăturile răsboinice ale lui Melik, de altminteri omul cel mai paşnic din lume.

Fetele atât de isteţe la tribunal, căpătară la Curte destule bobărnace, şi lucrul se prezintă într'o lumină încă mult mai favorabilă. In special D-ra Veronica Câmpianu depunând că a auzit odată pe Maiorescu vorbind încet cu D-ra Rickert, zâmbea cu multă isteţime. Atunci presidentul o întreabă, ce cuvinte a auzit? „Nu ştiu ce cuvinte, dar impresia mea a fost că erau cuvinte de amor“! — „Dar dumneata ştii ce este amorul“? o întrebă atunci Casimir... La această întrebare un zâmbet se ivi pe toate feţele, iar Veronica, făcându-se roşie, nu mai răspunse o vorbă.

Maiorescu, care la întâia instanţă nu deschisese gura deloc, luă aici cuvântul să se apere. Cimara vorbi de asemenea, şi procurorul în faţa deplinei lipse de probe retrase şi el apelul făcut.

Cu toate aceste dintre şapte judecători câţi erau, se găsi unul, ruda mea, Iorgu Ganea, care emise părerea că aici trebue să se pronunţe o absolvire, nu o achitare, fiindcă în convingerea lui un amor existase, însă că acest amor între un profesor şi o guvernantă nu ar fi prevăzut printre delictele însemnate în codul penal. Răposatul Iorgu Ganea, de altminteri bărbat integru şi incoruptibil, era de o natură

invidioasă, care se revolta în contra ori cărei superiorităţi. De aceea în fundul inimei el urăse pe Maiorescu dela început, deşi asista regulat la cursurile sale publice. Deci afară de unicul Iorgu Ganea, Curtea întreagă pronunţă achitarea preveniţilor, după cum toată lumea se aştepta, şi astfel se sfârşi acest memorabil proces. Dacă mai erau persoane în public care ar fi crezut în vinovăţia lui Maiorescu, chiar după aceste sentinţe, o împrejurare urmată câteva luni mai târziu şi pe care ca cronicar sunt silit să o notez, deschise ochii şi acestora.

Imprejurarea era că Grigore Cobălcescu surprinse pe soţia sa, instigatoarea întregului scandal, în flagrant delict de adulter cu N. Ionescu, la Sculeni, lângă Iași și obținu deîndată despărțenia.

In curând Maiorescu fu reintegrat în funcțiunile şi drepturile sale, şi totul reintră în starea normală. Mie însă procesul acesta îmi lăsă o impresiune adâncă și durabilă căci atunci m'am putut încredința pentru întâia oară în viaţa mea, cât de puţin se judecă oamenii între dânşii după dreptate, chiar când nu au un interes personal, și cât de hotărîtoare în aprecierile și faptele noastre sunt prevențiile şi pasiunile de care suntem stăpâniți.

ORTOGRAFIA

. . . .

In mijlocul gravelor întâmplări, de care am vorbit, nimeni nu se mai putea gândi la prelecţiuni populare în primăvara anului 1865. Pentru Maiorescu şi pentru prietenii săi, evenimentele prin care trecusem fusese negreșit dureroase, dar ele avură și un efect bun; ele strânseră și împuterniciră prietenia între noi, căci dacă lucrarea intelectuală comună unește și leagă pe oameni, emoțiunile simțite și luptele purtate împreună întăresc durabil această legătură.

In vara acestui an, doritor să-mi cunosc țara şi mai ales partea Carpaților, despre a căror frumuseţe auzisem și cetisem atât de mult, am purces la drum spre munți împreună cu frații Nicolae şi Mihail Mandrea. N'aşi vorbi despre călătoria mea aci, dacă cu această ocaziune, n'aşi fi făcut cunoştinţă la Fălticeni cu Nicu Gane, cu care mai târziu era să leg cea mai strânsă prietenie. Poate că, fiind rude, ne-om fi văzut şi mai înainte în întâia noastră copilărie, dar nici el nici eu nu mai aveam despre acea-

sta vre-o aducere aminte. Nicu Gane fusese numit membru la Curtea din Focşani, atunci de curând înfiinţată, şi venise acasă pe timpul vacanţelor. In mijlocul sgomotului iarmarocului din Fălticeni, care în acea vreme nu decăzuse încă, noi găsirăm la cea întâi întrevedere ocaziunea să vorbim despre proiecte de lucrări literare, deşi nu aveam atunci nici o idee, că ne vom întâlni în Iaşi aşa de curând, precum s'a întâmplat, spre a întemeia o ocupaţie comună. Şi în adevăr, în urma unei aventuri amoroase nenorocite, N. Gane stătui, și obținu mutarea sa la Curtea din Iaşi. Abia venit la noi, el și începu a frequenta adunările societăţii „Junimea", împreună cu mai mulți alți tineri iubitori de literatură. Printre aceştia era mai întâi Ioan Melik, care, precum am mai zis, se făcuse din cel întâi moment un prieten al nostru pasionat, apoi maiorul Nicu Skiletti, N. Nicoleanu, Ioan Ianov, Maiorul M. Christodulo-Cerchez, Pavel Paicu, frate-meu Leon Negruzzi, Scarlat Capșa, Mihail Corne, Ioan Caraiani, Gheorghe Roiu, Ştefan Nei, Neculai Quintescu. Mai toţi aceştia au devenit în anii următori colaboratori ai Convorbirilor Literare, afară de Melik, care n'a eșit niciodată din cărți de matematică pentru școală și de Nei, care nu era născut pentru a fi autor. Roiu promitea mult, pe când era în Universitate, dar n'a corespuns de loc mai târziu așteptărilor noastre literare. Dela dânsul se găsește în toată colecția Convorbirilor

numai o mică poezioară tipărită în anul I şi întitulată: *Enigmă.* Figura lui Nicoleanu era interesantă. Fiul natural nu se ştie a cui, Nicoleanu era născut în Transilvania şi crescut în Craiova. In anul 1859, dându-se în acest oraş un mare banchet spre a serba îndoita alegere a lui Vodă-Cuza, unul din meseni ceti nişte versuri bine simţite asupra Unirii ţărilor şi toată lumea mişcată se întrebă de cine sunt compuse? Aflându-se că autorul este un tânăr fără părinţi şi sărac, unul din entuziaşti propuse ca el să fie trimis la Paris pentru complectarea studiilor, pe socoteala comesenilor prezenţi. Propunerea se adoptă cu aclamaţie; o colectă făcută chiar atunci, strânse destui bani pentru a întreţine pe Nicoleanu un an întreg la Paris şi totodată se iscăli un act prin care aceleaşi persoane se obligau să mai contribuiască pe atât şi în anii următori. Dar entuziasmul se răzi în curând. Când trecu anul Nicoleanu se adresă, fără a căpăta măcar vre-un răspuns, la protectorii săi, şi astfel el rămase, lipsit de orice mijloc de existenţă, perdut în vasta capitală a Franţei. După ce trăi câtva timp în mare mizerie, compatrioţii săi, camarazi de şcoală, adunară la sfârşit dela ei banii necesari pentru întoarcerea lui Nicoleanu în ţară, fără ca el să-şi fi putut termina studiile începute. Revenit în patrie, el ocupă succesiv mai multe funcţiuni. Pe vremea când frequenta întrunirile noastre literare, el era

director al liceului din Iaşi. De altminteri raporturile sale cu societatea noastră, au fost de scurtă durată. Neconvenindu-i postul ce ocupa în Iaşi, Nicoleanu stărui să fie mutat la Bucureşti la Arhiva Statului. Acolo îl găsi boala de care muri peste câţiva ani.

Cu Nicoleanu eu nu m'am putu împrieteni mai de aproape. Faţa sa lungăreaţă, totdeauna serioasă, şi ochii săi mari cu căutătura lui stranie, nu-mi puteau inspira simpatie. Chiar şi în privinţa meritelor sale literare, eu mă deosebiam de părerea altora şi în special de a lui Carp care îl aprecia foarte mult. Recunoscând firea sa poetică, pe care un amor nenorocit o pusese în mişcare, am desaprobat totdeauna la poezie licenţa cea mare în formă de care adesea se face vinovat şi Nicoleanu. Timid şi având groază de orice critică, chiar de cea mai blândă, Nicoleanu n'a îndrăsnit să publice poeziile sale sub numele său scris întreg, ci numai sub iniţialele N. N.

Cu totul deosebit de Nicoleanu era Nicu Schiletti. Om vesel, bun camarad, entusiast, el s'a încercat în mici poezii lirice originale în soiul lui Heine, precum şi în traduceri de tot felul de poezii germane şi franceze. In anul 1862 el tradusese chiar, împreună cu Pogor, partea întâia din Faust care s'a şi publicat. Insurându-se din amor, cu o femeie frumoasă dar săracă, toată viaţa lui el a fost în lipsă şi nevoi. Franc şi cu inima deschisă, dar uşurel,

el împrumuta bani dela prieteni oricând găsea, fără a le făgădui o restituire exactă, iar când nu găsea bani el suferea sărăcia cu deplină resignare şi chiar cu voie bună. Cu toată natura sa de bohem, ca militar îşi păzia riguros disciplina, şi era un ofiţer respectat.

Deosebit de aceşti doi era în sfârşit Maiorul M. Cristodulo-Cerkez. Acesta n'a fost autor. In toată colecţiunea Convorbirilor Literare nu se găseşte de dânsul decât un articol scurt din anul 1876, „despre Movila Răbâia“, articol subsemnat cu literele iniţiale M. C. C. Pe de altă parte însă, Cerkez era mare amator de literatură şi petrecea ore foarte fericite în societatea Junimea. Deşi mai mult autodidact, Cerkez avea cunoştinţe variate şi multiple şi se interesa de orice ramură a cugetării omeneşti. Foarte ambiţios în suflet, el ascundea aceasta fiind tăcut şi absolut discret în ceea ce privia persoana şi afacerile sale. De altminteri bun camarad şi statornic în afecţiile lui, el era totodată şi de o perfectă onorabilitate. Ca militar nu numai că avea un viu sentiment de datorie şi onoare, precum a dovedit-o în mod manifest la căderea lui Cuza, deşi ştia bine că prin purtarea sa avea să-şi piardă poziţiunea din armată, poate pentru totdeauna, dar avea totodată şi cunoştinţe superioare, precum a dat probă în războiul din 1877, în care s'a deosebit mai mult decât toţi ceilalţi ofiţeri români şi a repurtat mari succese.

Am apropiat pe aceşti trei bărbaţi, fiindcă soarta a voit ca ei să sfârşească în acelaş chip. Toţi trei au murit nebuni. Nicoleanu, după o încercare de sinucidere, în Bucureşti la spital; Schiletti ajuns de mult colonel, la Viena, și Cerkez în Iaşi, oraşul său natal, unde ca general comanda corpul IV de armată. Pentru Skiletti și Cerkez eu aveam mari simpatii. In casa lui Skiletti făceam adesea ori amândoi, pe timpul când eram tineri și entusiaşti, împreună cu soţia şi cumnata sa, lecturi comune, până pe la 2 şi 3 ore după miezul nopţii, şi ne despărţeam cu gândul plutind în lumi fantastice. In casa mea Cerkez câteva săptămâni încă înainte ca grozava sa boală să se declare, venea foarte des să petreacă sara, şi împreună reîmprospătam veselele aduceri aminte ale anilor tinereţii. Adeseori, tema conversaţiei era istoria căderii lui Cuza, și nu pot uita cum se emoţiona Cerkez şi cum îi tremura glasul vorbind de trădarea ofițerilor și de momentul când, condus de conspiratori în arestul militar, dădu ochii acolo cu Solomon, colonelul său. Amândoi se îmbrăţişară plângând, fericiți de a se regăsi în acel loc de onoare, și zicându-și unul altuia: „Ce frică îmi era să nu aflu că și tu ești trădător". Nu mai puţin interesante erau povestirile lui Cerkez asupra războiului din 1877, atacurile ce a comandat asupra Plevnei, întâlnirea sa cu Osman Pașa pe care l'a făcut prizonier și îndeobște aprecierile sale

asupra diferitelor armate în luptă, și a comandanților lor.

Este în adevăr păcat ca naturi distinse ca ale lui Cerkez și talente ca ale lui Nicoleanu și Skiletti să sfârșească înaintea vremei și așa de trist. Insă mai târziu un alt membru al Societății noastre, cu o fantasie mult mai bogată de cât dânșii, și cu o adâncime și fineţe de cugetare în adevăr superioare, Mihail Eminescu, era să sfârşească tot în acelaş mod.

E locul să menționez aici și de simpatica figură a lui Scarlat Capșa, un tânăr palid și cu ochii mari, în a cărui scurtă viață femeile au jucat rolul de căpetenie. După ce se încercă întâiu în cariera militară, el o părăsi mai târziu și în anul 1865 era șeful unui serviciu la prefectură. Trecând prin mai multe amoruri poetice, el se întoarse la cel dintâiu al său, la drăgălașa fiică a domnului Iordan (directorul de pension, unde învățase carte) cu care se însură după multe greutăți. Insă boala de piept de care suferea de mult, isbucni atunci la Capșa cu violență, și îl stinse în anul 1869 în orașul Piza.

Capșa a tipărit în anul I al Convorbirilor o scenetă fantastică intitulată „Indoiala și Realitatea“, două mici poesii și o epigramă „Pe un Album“ care n'ar fi avut vre-un interes, dacă n'ar fi fost adresată unei dame frumoase și cochete din înalta aristocrație Ieșană, de a cărei pasiune era prigonit fără cruțare. Rapor-

turile lui Capşa cu noi au fost mai mult sociale decât literare. Cu caracterul său blând, tolerant şi desinteresat, Scarlat Capşa a lăsat tuturor amicilor săi amintirea cea mai plăcută.

Toţi aceştia şi alţii, de care voi vorbi mai în urmă, începusem cu venirea toamnei, să ne adunăm odată pe săptămână. Sara de Vineri fusese hotărîtă pentru întrunirile noastre, zicând Pogor că literatura ca şi artele frumoase nu se pot face decât în ziua Venerii. Şedinţele noastre se ţineau într'o săptămână la Maiorescu, în casa din fundul curţii Trei Erarhilor, în care se mutase, şi în Vinerea săptămânei viitoare în casa lui Pogor. Societatea fiind acum destul de numeroasă, cea întâiu idee care se prezenta în mod logic era aceea a unei organizări durabile. Insă această organizare dădu loc la lungi discuţiuni.

Maiorescu, şi mai ales eu, ţineam ca să ne întemeiem Societatea pe oare care statute scrise. Eu eram deprins la aceasta dela corporaţiile studenţilor Germani, în care toate drepturile şi datoriile membrilor, chiar în ceea ce privesc petrecerile, sunt fixate în paragrafe precise şi se urmează cu rigoare. Desigur că şi Carp ne-ar fi sprijinit în această părere, dacă ar fi fost încă în Iaşi. Insă el se aşezase acum la Bucureşti unde fusese numit auditor la Consiliul de Stat.

Cel mai aprig adversar al nostru în această privinţă era Pogor. El nici nu voia să audă

vorbindu-se de statute, de forme, de drepturi și îndatoriri stabilite în articole hotărîte și în încheieri votate, scrise și subscrise. El nu voia nimic, absolut nimic. Lui îi plăcea să ne ocupăm de lucruri serioase și neserioase, după capriciu, fără nici o regulă, și toate obiecțiile, — mai ales ale mele — nu avură la dânsul nici o trecere. El întrebuința contra noastră, nu numai argumente, dar și puternica armă a satirei și bătăei de joc. Dela o vreme Maiorescu, totdeauna mai împăciuitor făcu o propunere intermediară, acea de a reduce formele scrise la procese-verbale scurte care trebuiau să se ție despre cele petrecute în fiecare întrunire. Eu mă unii până la sfârșit cu această propunere, deși cu adânc suspin și părere de rău, având convingerea atunci, precum am păstrat-o și acum în parte, că formele exterioare sunt indispensabile pentru mersul regulat al oricărei societăți constituite. Pogor, pentru a nu se împotrivi mai mult, primi și el propunerea, dând din umeri, și cu condiția bine înțeleasă ca el să nu scrie nimic și procesele verbale să fie numai pentru memorie — aceasta ca o concesie pentru lumea burgheză și prosaică, din care declara că facem toți parte, afară de dânsul. In adevăr se și ținu un șir de procese verbale mai ales în timpul discuțiunilor despre ortografie care începură încă în acea iarnă, dar peste scurt timp ele căzură în desuetudine. Pogor avu deci o victorie deplină

până la urmă! E drept că eu nu m'am lăsat, ci ades, în timp de câțiva ani, am tot revenit cu propunerea mea de statute, deși foarte schimbată și considerabil redusă, dar totdeauna, din nenorocire, fără succes. Zic „din nenorocire“ și socot cu dreptate, când gândesc cât de prețioase și de ce folos mi-ar fi acele notițe, acum, peste un sfert de secol, când scriu aceste rânduri!

In una din Vineri, se începură discuțiunile asupra ortografiei. Se introduse în cabinetul lui Maiorescu, unde țineam întrunirile, o mare tablă, pe care Paicu, ce sta țeapăn, cu crida în mână, trebuia să noteze deosebitele experiențe. Se luă de bază proiectul prelucrat de mine cu $1^1/_2$ an înainte și care zăcea uitat într'un saltar. Deși nu aveam speranță că el va fi adoptat în întregimea lui, sau în mare parte, totuși mă așteptam că voiu scăpa, măcar câte ceva din el.

Nu știu pentru ce, chestiunea aceasta a ortografiei, a pasionat așa de mult pe oameni. Deosebiții creatori de sisteme din Bucovina și Ardeal, și mai ales discipolii lor, se îndușmăneau grozav între ei. Și chiar la noi în România nu e de crezut, câtă îndărătnicire și cât foc se punea, în această chestiune, la urma urmelor de pură formă exterioară. Eu însumi îmi încrețeam fruntea tot mai mult, văzând cum cădeau propunerile mele una câte una.

Din întâiul moment, după obiceiul ce se făcu

în Junimea să se înceapă orice discuție dela Adam Babadam, Pogor ceru cuvântul, și spre uimirea noastră, puse foarte serios întrebarea prealabilă, dacă este bine să se schimbe literile cirilice cu cele latine sau nu, și abia după o discuție lungă asupra originei Românilor, amestecului nostru cu Slavii și alte neamuri, scopul unei ortografii și multe altele, am hotărît în unanimitate că trebue să adoptăm alfabetul latin.

Dar odată acesta admis, cum trebuiau să se însemneze sunetele noastre, pentru care nu se găseau litere latine corespunzătoare? Ce era de făcut cu consoanele ц, з, ш, щ; cu diftongele *ea* și *oa;* cu *i* scurt și *u* mut, și mai ales cu vocalele ъ și ꙟ? Trebuia să adoptăm accente și alte semne diacritice sau nu? La conjugări și declinări păstram în scriere rădăcina cuvântului neschimbată, sau mergeam după pronunțare? Țineam samă de etimologia latină și până la ce punct? Toate aceste întrebări și încă multe altele, dădură loc la lungi discuțiuni, întru început foarte confuse. Paicu ne înveselea cu glumele sale, cel mai des nesărate, și Pogor ne desnădejduia, încurcând totdeauna discuțiunile gramaticale cu fel de fel de incidente filosofico-istorice și străine obiectului care ne ocupa, căci în fundul inimii, el era foarte indiferent pentru ortografia română, ca unul ce totdeauna a avut o deplină nepricepere și un absolut dispreț pentru orice chestiune de

formă exterioară. Maiorescu nedumerit, se ţinea încă în oarecare rezervă, ascultând certele între Paicu şi mine care nu duceau la nici un rezultat. Şi în adevăr, aşa precum discutam noi, nici nu puteam ajunge la ceva: unul susţinea că e mai bine a se scrie într'un fel, şi celălalt că e preferabil a se scrie într'altfel, dar fără a ne întemeia pe motive oarecum ştiinţifice părerile noastre. Aceea ce ne lipsea la început era deci o bază serioasă. Abia după câteva şedinţe, când Maiorescu, surprins de modul arbitrar cu care noi toţi ceilalţi făceam propunerile cele mai variate, se puse să cugete la toate aceste, şi clădi o temelie solidă, pe care se putu ridica o sistemă raţională; numai atunci discuţiunile noastre deveniră serioase şi avură spor. Dar şi atunci, ce păreri diverse! Când Maiorescu venea succesiv în fiecare săptămână cu câte un capitol din studiul său „Despre scrierea limbei române", câte protestări, câtă gâlceavă! Trebue însă notat că dela o vreme, orice îndărătnicie dispăru, şi în faţa unei serioase argumentări toţi se uneau. Astfel după un şir de şedinţe ajunserăm a ne înţelege pe deplin. Maiorescu cedând pe ici, păstrându-şi părerea pe dincolo, profită de aceste discuţiuni, găti scrierea sa, şi mai târziu după ce o pieptenă şi repieptenă, ea fu publicată în broşură. La început, acea sistemă de ortografie numită a Junimii fu primită cu protestări generale; în Bucovina şi mai ales în

Transilvania ea fu considerată ca pernicioasă pentru neamul român. In România lumea profesorală dela care atârna totul până la urmă — căci din şcoală ese omul cu opiniuni fixate — se împărţi în părerile sale, asupra lui dar nu îndrăsni încă să o adopteze.

Societatea Academică din Bucureşti, înfiinţată curând după aceea şi în care se găsiau toţi filologii români însemnaţi de pe atunci, trebuind să stabilească şi ea o ortografie comună pentru Români, vorbi cu dispreţ de proectul nostru, şi de autorul lui. Etimologiştii din Academie ne considerară ca răi patrioţi, de nu chiar ca duşmani ai naţionalităţii române. De acolo porni epitetul de „cosmopoliţi“, ce se dădea membrilor Junimii. Insă cu încetul lucrurile se schimbară prin puterea adevărului. Ortografia Junimii, după cum se numea sistema propusă de Maiorescu în cartea sa „Despre scrierea limbei române“ se primi mai întâiu de membrii societăţii noastre, afară de Pogor, care nu s'a putut niciodată familiariza cu dânsa. Câţiva profesori o introduseră apoi cu timiditate pe ici pe colo în şcoalele din Iaşi, şi prin alte oraşe din Moldova. Fiind director al „Monitorului“ Domnul I. A. Cantacuzino, o adoptă în foaia oficială; alte jurnale o admiseră şi ele apoi, aşa încât cu încetul ea se lăţi şi prin diferite cancelarii. Mai târziu ea fu primită şi în Bucovina la Suceava şi în Transilvania, la Braşov. In urma unei lungi cores-

pondențe ce am avut cu persoane distinse din Sibiu, ea se admise şi acolo. In sfârşit la o revizuire a ortografiei, hotărîtă de Academia română, în care Maiorescu consimţise să reintre, şi eu fusesem ales de curând, şi această corporaţie primi puţin schimbată ortografia noastră şi astfel se plecară toţi la sistema pe care cu indignare sgomotoasă o condamnase și huiduise la început.

Trebue să menţionez că mai târziu, după direcţia ce luase Junimea, o discuţie aşa de lungă și laborioasă precum o avusem despre ortografie în iarna 1865—66 ar fi fost cu neputință; Pogor și chiar alţii ar fi zădărnicit-o. De aceea peste mai mulţi ani, când se simţi trebuința unei modificări parţiale a ortografiei noastre, am trebuit, câţiva membri ai Junimii, să ne întrunim afară de ședințele obicinuite pentru a delibera. In lipsa lui Maiorescu, care se mutase în Bucureşti, eu adunai mai multe seri la mine acasă pe Burlă, Vârgolici, Xenopol, Lambrior, Pompiliu, şi alţi iubitori de filologie, și împreună simplificarăm ortografia noastră din 1865, rămâind principalul punct îndoelnic, acel al scrierii vocalelor ă și î.

Ortografia Junimii a fost cel întâi mare succes al societăţii. Mai târziu au venit și altele, dar toate numai în urma a lungi polemice și lupte ce am purtat.

PUŢINĂ POLITICĂ

In luna Decemvrie 1865 mă dusei pentru întâia oară la Bucureşti, fiind însărcinat să apăr un proces la Curtea de Casaţie. Intâlnindu-mă cu răposatul Pantazi Ghica pe care îl cunoscusem întâi la Iaşi, el mă introduse în cercul partidului numit pe atunci roşu. El mă prezentă lui C. A. Rosetti care mă primi destul de rece. Casa şefului partidului era plină de amici politici de ai săi printre cari îmi aduc aminte că se găseau Simeon Mihăilescu şi Eliad, numit Cârciumărescu. Figurile foarte comune a celor mai multe din persoanele prezente; cuvântul sentenţios al lui Rosetti, care vorbea şezând pe scaun şi ţiind un copil al său pe genunchi; ascultarea religioasă a celorlalţi care stăteau în picioare; râsetele sporadice, sgomotoase şi aprobătoare ale acestora, când Rosetti rostea un cuvânt de spirit, îmi făcură un efect deplorabil şi eşii foarte nemulţumit; nu mai puţin îmi displăcu şi altă serie de partizani cu care Pantazi Ghica mă făcu cunoscut în beciurile de sub Pasajul român, unde ei beau la bere şi vin, vorbind în gura

mare despre conspirația lor. Din aceştia îmi aduc aminte pe răposatul Geanoglu, un om vesel dar destul de ordinar, din care, la moartea lui, gazetele partidului făcură spre uimirea mea, un bărbat politic însemnat și de mari merite. Această împrejurare îmi arătă pentru întâia dată lipsa de măsură și de dreptate cu care judecă partidele politice. Amândouă aceste vizite și la Rosetti și în Pasaj mă încredințară că natura mea nu se potriveşte de loc cu aceşti oameni, poate, mai ales din cauză că am urît totdeauna deopotrivă și vorbele umflate, și formele comune și bădărăneşti.

In Ianuarie 1866 făcui un al doilea drum la Bucureşti, iarăş pentru a apăra un proces la Curtea de Casație, și mă convinsei și mai mult din ferberea generală că să pregătesc evenimente politice însemnate. Spre sfârşitul lunii am plecat în zori de zi dintr'un bal ce dădea generalul Savel Manu, ministru de război, și m'am urcat în brișca cu care am purces la drum spre Iași după chipul în care se călătorea pe acea vreme. Drumul meu se prelungi, căci în Focșani, în Bârlad, și în Vaslui, dădui de baluri și petreceri care mă ținură în loc, și sosii la Iași puțin timp înaintea căderii lui Cuza, cădere de care toată lumea vorbea ca de un lucru sigur, fără a şti în care mod avea să se întâmple. In Iaşi găsii o mișcare politică mult mai mare decât o lăsasem. Intr'o zi veni la mine și frate-meu Leon, Colonelul Alecu

Mavrocordat şi ne propuse să facem şi noi parte din conspiraţie. Noi însă am refuzat cu energie, auzind mai ales că duşmanii lui Cuza ar fi hotărîţi să nu dea înapoi nici chiar înaintea unei crime. In discuţiune cu Mavrocordat, noi i-am opus jurământul de credinţă ce făcusem ca funcţionari, argument de care Mavrocordat râse mult, găsindu-l foarte naiv.

Toată lumea în Iaşi se aştepta la o catastrofă şi în deobşte era mulţumită să se isprăvească cu domnia lui Cuza. Faptul este că legea rurală decretată de el şi mai ales repedea ei aplicare, lovise foarte simţitor în interesele proprietarilor mari şi ale arendaşilor, şi înstrăinase simpatiile lor pentru Cuza. Apoi Guvernul din Bucureşti era rău şi destul de nepriceput. Preocupat mai ales de a priveghea opoziţia puternică pe care o făceau mai toţi bărbaţii politici însemnaţi care se coalizase contra lui Cuza, el nu se îngrijea mai de loc de administraţia ţării, ci o lăsa în voia ei, adică pradă abuzurilor. De adăogim pe lângă aceasta că oraşul Iaşi suferise în special foarte mult din cauza strămutării centrului politic la Bucureşti, se va înţelege uşor, că afară de câţiva prieteni personali, prinţul Cuza avea în capitala Moldovei prea puţini partizani.

Din aceste motive vestea despre căderea sa, venită în ziua de 11 Fevruarie fu primită în Iaşi cu destulă bucurie. In ziau aceea eu mă găseam din întâmplare mai dimineaţă la Curtea

de Apel și eram față când Generalul Nicu Mavrocordat primi întâia depeșă despre răsturnarea Domnitorului. Luând o copie de pe telegramă mă repezii în sanie la Maiorescu pe care nu-l găsii acasă, și de acolo la Gheorghe Racoviță, pentru ca să le comunic această însemnată veste. Se vede că eram așa de emoționat și vorbeam așa de repede și de încurcat, încât vreo cinci minute, nici Racoviță nici soția lui nu au fost măcar în stare să înțeleagă de ce era vorba.

Tatăl meu primi știrea cu tristeță și exprimă mare îngrijire pentru viitorul țării. Un fapt însă care ne indignă pe toți, chiar pe acei mulțumiți de isbutirea conspirației, fu acel al lui Theodor Lățescu care intră cu sgomot la tribunal, rupse portretul lui Cuza din părete, îl luă cu el în sanie, și se duse să-l îngroape la biserica Sfântul Neculai, cu alaiu și pompă.

Din membrii Societății Junimea, Pogor care, precum am aflat atunci, făcea parte din complot, fu numit prefect, și astfel fără voie și noi ceilalți am fost oarecum apropiați de mișcarea politică. Aceasta nu împiedica întrunirile noastre literare. După oare care discuțiuni noi fixasem programa prelecțiunilor populare pentru duminicile din postul mare ale anului 1866. Mai multe persoane aveau să iee parte de astă dată. Pe lângă Maiorescu și Pogor trebuia să vorbesc și eu, frate-meu Leon, N. Mandrea, N. Roznovanu, și chiar Dimitrie Sturdza care în

acea iarnă locuia în Iași și până la o vreme venise de câteva ori în adunările Junimii. Atunci se introduse ca inovație însemnată sistema unității programei, adică principiul de a lua o idee fundamentală comună care se trata și desvolta în deosebite subiecte și deosebită formă de către toți conferențiarii, făcându-se, la început totdeauna de Maiorescu, mai târziu însă de mine și de alții o conferință introductivă care explica scopul nostru și era intitulată „Privire teoretică".

Acest principiu de unitate devenind apoi tradițional, s'a ținut mulți ani de zile în Junimea, și din cauza lui nu puțină greutate am întâmpinat adesa, în anii următori, întru găsirea unei programe comune. Pentru primăvara aceea prelecțiunile populare cu titlul genereal: ‚*Elementele de viață ale popoarelor, manifestate în istorie*" erau următoarele:

Privire teoretică — *Maiorescu.*

Legislațiunea elenă (Solon și Licurg) — *Mandrea.*

Practica filosofiei elene (Socrat și Aristotele) — *Maiorescu.*

Arta în poporul elen — *Pogor.*

Viața romană — *Maiorescu,* (în locul lui N. Roznovanu care plecase în Rusia, după cum se afirma, pentru pregătirea mișcării politice de care am să vorbesc).

Legislațiunea romană — *I. Negruzzi.*

Mahomet — *Maiorescu.*

Reformaţiunea (Luther) — *I. Negruzzi* în locul lui Dimitrie Sturdza pe care evenimentele politice îl chemase grabnic în Bucureşti.

Revoluţiunea engleză (Cromwell) — *Leon Negruzzi.*

Cu toată mişcarea politică din Iaşi, publicul se grămădea numeros la aceste prelegeri ca şi în anii anteriori, însă numai până la o vreme. Pe la sfârşitul lunei Mart fierberea deveni foarte mare, şi noi toţi, luaţi înainte de şuvoiul politicei ne-am aruncat în luptă pentru a scăpa Unirea ţărilor ce ne părea ameninţată, precum şi ideea Domnului străin care instinctiv se făcuse un credo politic al nostru. Pogor, nemulţumit de poziţiunea ce avea ca prefect îşi dădu demisiunea şi în locul său fu numit reposatul Ştefan Golescu din Bucureşti, bărbat onorabil, însă necunoscător al mijlocului în care avea să administreze, şi prea slab pentru a stăpâni situaţia.

Separatiştii deschisese un jurnal sub conducerea lui Theodor Lăţescu, şi noi, Junimiştii, deschisesem alt jurnal unionist întitulat *„Vocea Naţională"* la care principalii colaboratori erau Maiorescu şi eu. Sara, adversarii noştri făceau adunări populare numeroase în casa lui Roznovanu, unde era centrul separatiştilor, aşa că şi noi am fost siliţi să facem apel la public pentru scăparea principiului Unirii. Un mare meeting convocat de noi la Universitate în aceeaşi sală unde ţineam prelecţiunile po-

pulare, adună un public foarte numeros. Pogor presida și Maiorescu făcu un lung cuvânt în contra separatismului și în favoarea Domnului străin care avea să ne aducă mult bine și mare fericire în țară. El fu primit cu lungi aplausuri; după Maiorescu vorbii și eu în acelaş sens, însă îndată după mine se sui la tribună răposatul Alecu M. Şendrea care deși se pronunță ca și noi pentru Unire, declară însă că este din alt partid decât noi și protestă cu energie contra ideei Domnului străin de care se temea că va căuta să desnoţionalizeze pe Români. Prin public începuse mai mulți a-l aproba și lucrurile s'ar fi încurcat, dacă spre sfârșitul discursului său, oratorul n'ar fi adaos ca concesie că ar primi poate la nevoie un Domn străin, dacă acesta ar fi *de viță latină,* dar nici odată unul *de viță germană.* Aceste cuvinte le prinse Pogor în sbor, de pe scaunul său, și îndată veni cu propunerea să admitem toți drept împăcare o moțiune cuprinzând ideea Unirii *cu Domn străin de viță latină.* Sub această formulă el ceru fusiunea ambelor păreri din adunare. Şendrea și alții mai voiră să se împotrivească, dar tot publicul începu să strige cu sgomot: „fusiune, unire, Domn străin de viță latină, fusiune, fusiune!".

Mişcarea era prea mare pentru ca cineva să se mai poată opune şi la moment moţiunea fu introdusă într'un proces-verbal pe care mai toate persoanele presente, îl iscăliră. Partizani

ai acestei idei se iviră numeroşi în tot oraşul, aşa încât iniţiativa noastră produse o îmbunătăţire reală în starea lucrurilor.

In Bucureşti cercurile guvernante erau foarte îngrijate de cele ce se petreceau la Iaşi. Cu sau fără dreptate se credea că mişcarea separatistă era aţâţată de Muscali, şi că aşezarea în Iaşi a răposatului Costache Moruzi, cumnat al lui Roznovanu, mare proprietar în Basarabia şi persoană bine văzută de cercurile oficiale ruseşti, ar fi în legătură cu răscoala ce se pregătea. In faţa gravităţii împrejurărilor, doi membri ai Locotenenţii Domneşti: răposatul General N. Golescu şi Lascar Catargi se hotărîră se vie la Iaşi pentru a înăbuşi orice mişcare revoluţionară care ar fi putut paraliza plebiscitul hotărît în secret pentru ziua de 2 Aprilie şi prin care era să se aclame Domn al ţării Prinţul Carol de Hohenzollern.

Cu două zile înaintea d-lor Catargi şi Golescu sosi în Iaşi şi amicul nostru Carp, care la 11 Februarie devenise secretarul Locotenenţei Domneşti, şi căută să liniştească temerile ce aveam despre greutatea de-a dobândi un domn străin, fără însă a ne numi, înaintea sosirii caimacamilor, persoana hotărîtă să primească tronul. Nicolai Golescu şi Catargiu veniră la 1 April în Iaşi pe o ploae torenţială, ceeace ne-a fost atunci de mare ajutor, căci a paralizat orice mişcare revoluţionară pe stradă. Ploaia ţinu şi în ziua de 2 Aprilie în care, Dumnezeu

ştie cum, se începu plebiscitul, în toată ţara, în urma căruia se proclamă în ziua de 8 Aprilie Carol de Hohenzollern Domn al Românilor.

In noaptea de 2 spre 3 Aprilie ploaia stătu şi soarele răsări pe un cer senin. Era în adevăr splendidă acea zi de 3 Aprilie 1866 ce trebuia să fie atât de sângeroasă pentru Iaşi. Nu voiu să mai vorbesc de cauzele şi împrejurările care au produs mişcarea ce s'a sfârşit prin luptă deschisă pe uliţele Iaşului, căci fiind direct amestecat în evenimentele politice de atunci, chiar astăzi după mai bine de douăzeci şi trei de ani, nu aş putea scrie cu deplină nepărtinire.

Aşa de mare era pasiunea ce mă stăpânea că într'o zi am intrat singur în casa lui Roznovanu şi găsind în odăile de jos o mulţime de lume care iscălea actele încheiate de comitetul separatist, am umflat în braţe câte am putut din hârtiile subscrise şi nesubscrise de pe masă şi repezindu-mă afară, le-am rupt în bucăţi. Persoanele presente rămaseră aşa de uimite de îndrăsneala mea, încât nici măcar se împotriviră, şi mă lăsară să-mi fac pe plac fără a se mişca. Abia după ce ieşii, câţiva revenindu-şi în fire îşi scoaseră revolverele şi alergară după mine, dar eu eram departe şi hârtiile desfiinţate.

Din teama deci, de a nu putea fi nepărtinitor în aprecierile mele, nu voiu face comentarii, ci mă voiu mulţumi a relata pe scurt faptele

întâmplate. Mitropolitul Calinic Miclescu pe care separatiştii îl câştigase de partea lor, sluji singur în acea Duminecă (Dumineca Tomei) în Mitropolia ticsită de lume. La sfârşitul liturghiei când eşi cu crucea, câteva glasuri îi strigară ca el să se puie în fruntea poporului şi să meargă la Palatul Administrativ, unde de dimineaţă se găsea Locotenenţa Domnească.

Acolo el trebuia, după unii să revindece drepturile Moldovei apăsate, după alţii, el avea să proclame de regent provizoriu al Moldovei pe tânărul Roznovanu care imediat era să întocmească un minister hotărât de mai înainte, iar locotenenții domneşti, trebuiau să fie arestaţi la moment. Se zice că acel minister era să fie compus între alţii de d-nii Panait Cristea, Scarlat Baragini, Panait Balş colonelul P. Schiletti (tatăl amicului nostru) şi Nicu Aslan, singurul bărbat inteligent dintre aceştia toţi.

Ori cum ar fi fost, Mitropolitul se puse în mişcare cu voie sau fără voie, în veştminte precum era îmbrăcat, ţinând într'o mână cârja şi în alta crucea şi urmat sau împins de un public nesfârşit. In curtea Mitropoliei o mare mulţime de oameni adunată asculta un discurs violent al lui Theodor Boldur Lăţescu care urcat pe o masă le vorbea despre drepturile Moldovei, îi aţâţa la împotrivire făţişă şi îi îndemna să urmeze pe Mitropolitul lor. Când acesta eşi în ograda bisericei, gloata de afară îl

înconjură, unindu-se cu aceea ce venea din biserică, şi-l împinse spre Curtea Domnească. Ajungând cu mare alaiu şi în sunetul clopotelor în mijlocul pieţei palatului, poporul dădu de o companie de soldaţi sub comanda locotenentului-colonel N. Skiletti. In treacăt menţionez că amicul nostru, adânc impresionat de cele ce se petreceau în Iaşi, îşi exprimase după obiceiul poeţilor, în versuri, mâhnirea sa. Găsesc aceste strofe în poezia întitulată „La moartea lui Nicolae Dunca“, camarad al lui Schiletti şi mort în răsboiul American:

Tu mori, dar noi ce facem? O tristă, neagră soartă!
Ca umbre, ca fantasme, în ţară rătăcim
Şi vântul desbinării, pe-a sale-aripi ne poartă
Spre moarte, spre peire, o! cât te fericim!

Pe câmpul de onoare, c'o inimă română
Tu mori cu bucurie şi de speranţe plin,
Iar noi umflaţi de patimi, luăm o cupă 'n mână
Şi bem al ţării sânge cu sufletul senin!

Soldaţii aşteptau cu baionetele plecate şi spre dânşii venea sgomotoasă grămadă de oameni cu Mitropolitul în frunte. Autorii mişcării erau siguri că soldaţii se vor da în lături în faţa crucii, ţinută de Mitropolit; că acesta se va putea sui la palat, şi că apoi soldaţii vor fraterniza cu poporul. Dar s'a întâmplat altfel. Soldaţii stăteau nemişcaţi şi numai câţiva paşi îi despărţea acum de popor. Calinic văzând că se apropie de baionete fu prins de o frică gro-

zavă şi voi să dea înapoi, însă nu putu, căci cei din urmă, neştiind ce se petrece, dădeau năvală înainte, cu toate strigătele desperate ale Mitropolitului. Atunci în îmbulzeala ce s'a produs el lovi cu cârja pe unul din soldaţi. Acesta nu mai stătu pe gânduri, ci cu o înjurătură, lovi pe Mitropolit cu baioneta, care străbătu veştmintele şi se opri într'o cataramă, sgâriindu-i pielea. Calinic scoase un ţipăt şi căzu leşinat în braţele lui Inge Rober, tutungiu din Iaşi, care-l luă în braţe şi-l făcu nevăzut. Indată se lăţi vuetul că Mitropolitul a fost ucis, şi chiar că se văzuse sburând sufletul său sub forma unui porumbel. Poporul înfuriat începu a arunca cu pietre în soldaţi. Aceştia înaintară şi împinseră mulţimea înapoi până înaintea Mitropoliei şi a caselor Roznovanului, unde alte gloate cu ciomege şi bâte, parte eşind beţi din pivniţele lui Roznovanu, parte năvălind din mahalale, veniră în ajutorul celor daţi înapoi. Soldaţii se opriră în faţa unei aşa îmbulzeli, căci fără a se face uz de armele de foc nu se mai putea înainta. Publicul luă această oprire drept un semn de slăbiciune. Mai mulţi tineri din societate, amestecaţi cu poporul, printre care Theodor Lăţescu, Costică Aslan, şi chiar soţia acestuia, frumoasa Eugenia — cu capul gol şi un trandafir roşu în păr — îndemna poporul să înainteze contra soldaţilor, care n'ar îndrăzni — ziceau ei — să dea în fraţii lor Moldoveni, şi astfel se întâmplă ca

să se arunce cu petre în soldaţi şi să se lovească cu beţe, iar aceştia stăteau furioşi dar nemişcaţi fiindcă nu aveau voie ca să se apere cu arma.

In sfârşit veni din partea Locotenenţei Domnești mult aşteptatul ordin de a face foc. Se zice că Dimitrie Sturdza ar fi obţinut şi comunicat acel ordin lui Carp, care împreună cu Dr. Davila l'ar fi transmis colonelului Cornescu, comandantul garnizoanei, care şi acesta îl comunică formal lui Schiletti. Intâi Schiletti puse să tragă câteva salve în aer, pe care publicul, încurajat fiind de mai multe persoane ce se găseau pe balcon în palatul Roznovanu, le primi cu hohote de râs, apoi în mijlocul sunetului clopotului de dandana (tocsin) al Mitropoliei, ce răspândea spaima până în mahalalele cele mai depărtate şi făcu să se adune și mai mult public, se trase în grămadă şi mai multe persoane căzură. Lupta urmă puţin timp sub îndemnul lui Theodor Lăţescu, care legat la cap ca și cum ar fi fost rănit și cu un pistol în mână îndemna și încuraja pe răsvrătiți. Se dăduse ordin ca și cavaleria să șarjeze dela Copou în jos pentru ca astfel să se ia poporul din două părți. Atunci Carp avu cu Cornescu următoarea convorbire caracteristică:

Carp, — D-le colonel, este ordin să vii în grabă cu lăncerii dela deal ca să se ia răsvrătiţii între două focuri.

Cornescu. — Nu pot încăleca.

Carp. — Pentru ce nu? ia ori ce cal vei găsi.

Cornescu. — Am cal dar n'am şeaua mea.

Carp. — Ia orice şea vei găsi.

Cornescu. — Eu încalec numai pe şeaua mea.

Carp. — Nu-i momentul să alegi şeaua, nu vezi dela ce atârnă scăparea ţării, fă-ţi datoria!

Cornescu. — Eu nu pot încăleca decât pe şeaua mea.

In urma acestei convorbiri caracteristice, maiorul Pandraf luă comanda lăncerilor.

La început însă încercarea cu cavaleria nu fu fericită căci mulţimea prinsese a ridica o baricadă în dreptul strădei Primăriei, unde caii şi călăreţii cădeau unii peste alţii, iar răsvrătiţii se năpusteau asupra celor căzuţi cu ciomege şi-i loveau. De la o vreme însă, făcând şi cavaleria întrebuinţare de pistoalele lor şi rănind şi ucigând în dreapta şi în stânga, rezistenţă serioasă nu mai putea fi şi cei mai mulţi din răsculaţi fugiră în toate părţile; câţi scăpară fură prinşi cu grămada şi închişi într'o mare manejă militară de scânduri, ce era lângă Curtea Domnească, sub paza maiorului Panu, tatăl lui Gheorghe Panu. Principalii autori ai mişcării: N. Aslan, Lăţescu, Roznovanu şi alţii care se strânsese în casa acestuia, fură de asemenea arestaţi şi duşi la penitenciar între baionete. Costache Moruzi însă scăpă pe o

fereastră din dosul casei, alergă la Păcurari la un birjar muscal, care-l duse pe mulți bani în goana cailor la Sculeni, de unde asemenea cu mare cheltuală trecu Prutul într'o luntre. Pe la ora 2 după amiază totul era sfârșit, dar aspectul orașului era lugubru. Chiar un ceas mai târziu se vedea încă sânge curgând și creierii împrăștiați pe pietrele ulițelor. Locotenența Domnească într'o notă adresată consulilor străini din Iași arăta anume pe Moruzi ca motor al răscoalei.

După ce lucrurile se liniștiră, Maiorescu, care din poarta casei sale fusese martor ocular la toate cele întâmplate, voia tocmai să meargă să găsească pe Carp la palat, când un preot, părintele Enăchescu, îl întâmpină și-i spuse în secret că Mitropolitul Calinic îl chema la dânsul, în locul unde se ținea ascuns. Condus de acest preot, Maiorescu se coborî într'o pivniță adâncă, unde, într'un fund, bietul Calinic, slăbit din causa rănii dar mai ales a emoțiunii, tremurând de frică și de frig, sta ghemuit între niște boloboace pline de vin, încotoșmănat în blana cârciumarului. Zărind pe Maiorescu, el căzu în genunchi și cu vocea stinsă îl rugă să-l scape, ducându-l unde va crede de cuviință. Maiorescu, văzând pe Calinic îngenunchiat, se puse și el în genunchi, și după o scurtă sfătuire ei hotărîră să meargă drept la palat, unde se găsea Locotenența Domnească, la a cărei mărinimie Calinic voia să apeleze. Se aduse o tră-

sură, se ridică poclitul şi Maiorescu împreună cu Mitropolitul merseră nerecunoscuţi de nimeni până la palat unde cerură să fie primiţi de Locotenenţii Domneşti. Davila îi introduse în persoană. Când Mitropolitul și Lascar Catargiu dădură ochi împreună, acest din urmă, se repezi spre Calinic cu mânile ridicate, strigând: „Despote, ce-ai făcut"? Iar Calinic în genunchi și cu capul plecat, şoptea abia răsuflând: „Fie-vă milă, ertaţi-mă, am greşit!"...

După câteva ore de deliberare, Locotenenţii Domnești crezându-l mai tare rănit de cât era, îl trimiseră sub pază la spitalul Sf. Spiridon, unde i se pregăti în grabă o odaie. Sentinele i se puseră la uşă.

In acea memorabilă Duminecă de 3 Aprilie 1866, frate-meu Leon trebuia să facă prelegerea sa la universitate „Despre revoluţiunea engleză". Neştiind dacă în fierberea ce era în oraș se va mai gândi cineva la un curs de istorie engleză, el eșise mai dimineaţă de acasă, îmbrăcat în frac, precum la prelegeri era obicinuit. El voia să vadă aspectul oraşului, dar era gata pentru orice eventualitate. Insă abia ajuns în colţ la Petrea Bacalul — astăzi Hotel România în Piaţa Unirii — îl întâmpină un aprod din partea procurorului general care îl chema la parchet. Fiind frate-meu atunci prim procuror la tribunal, el lăsă prelegerea, alergă repede la Curte, unde procurorul general şi prefectul vorbeau cu Locotenenţii Domnești

despre împrejurările politice. Catargiu, foarte îngrijat de cele ce puteau să se întâmple în acea zi (şi cu drept cuvânt precum am văzut) le zicea să se ţie gata la toate. Nu ştiu ce a înţeles atunci prin aceste cuvinte, dar mai pe urmă pe când se băteau pe uliţă, Catargiu era aşa de emoţionat, încât într'un moment, strigă către procurori:

„Domnilor, pentru Dumnezeu, nu vedeţi ce se petrece, duceţi-vă înaintea soldaţilor şi liniştiţi poporul". Atunci răposatul Alecu Botez, unul din procurorii Curţii, îi răspunse zâmbind, „Bucuros, decât fiindcă Excelenţa Voastră, aveţi mai multă autoritate decât noi, n'ar fi rău să vă puneţi în fruntea noastră!" Astfel frate-meu, în loc de prelecţiune populară la Universitate, se puse în acea Duminecă, să facă, în frac şi cravată albă, interogatorii, procese verbale şi rechizitorii până dincolo de miezul nopţii. Aşa s'a întâmplat ca membri Societăţii Junimea să facă politică în anul 1866. Indată însă după acele evenimente clarificându-se situaţia prin descălecarea — cum ar fi zis bătrânii — a prinţului Carol de Hohenzollern, Junimea se grăbi să închidă jurnalul său politic. Până în anii din urmă, ori cât susţineau adversarii noştri, că în realitate scopul întrunirilor Junimii era politica, iar literatura numai un mijloc pentru a atrage partizanii în societate, aceasta nu e adevărat; nu se mai făcu politică de loc. Ba mai târziu când se întâmplă

vre-o dată ca să vie vorba de chestiuni politice în vre-o întrunire mulţi membri, dintre care mai ales Pogor, cereau îndată schimbarea conversaţiei, fiindcă politica după tradiţia societăţii, ar face parte, din lucrurile *„străine Junimii"*.

Aceasta este atât de adevărat, în cât în anul 1877, când ne hotărîsem să scoatem deputat în Iaşi în opoziţie cu Guvernul pe Maiorescu, dat în judecată ca ministru şi alegerea trebuia să se facă a doua zi după o adunare a Junimii, cu toată emoţiunea ce stăpânea pe unii din noi, nici s'a pomenit măcar în acea întrunire de actul politic ce avea să se săvârşească nu mai departe decât în ziua următoare.

Am notat ca cronicar credincios evenimentele politice întâmplate în Iaşi în primăvara anului 1866, nu numai fiindcă au participat la ele şi membrii Junimii, dar şi din cauză că detronarea Domnitorului Cuza, avu un efect direct asupra societăţii noastre. Voiu să vorbesc despre un fapt în aparenţă mic de tot, dar pentru Junimea foarte însemnat, precum se va vedea în capitolul următor.

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII „JUNIMEA"

„Monitorul Oficial" al țăriiî înființat odată cu Unirea, se tipărea până în anul 1865 la tipografii particulare. In acel an însă guvernul hotărî să înființeze o imprimerie cu caracter semi-oficial, care să aibă privilegiul tuturor tipăriturilor Statului, între care negreșit și „Monitorul". Mai mulți bărbați politici, sperând într'un câștig însemnat, formară o asociație pentru cumpărarea unei mari tipografii. Intre aceștia era răposatul Nicu Catargiu, ce-și dăduse demisiunea din prefectura din Iași, precum și Nicu Aslan, directorul „Monitorului". Opoziția de atunci zicea că îndărătul acestei concesiuni se ascund abuzuri, dar eu nu sunt în putință să o constat și nici intră asemenea lucruri în cadrul suvenirelor acestora. Faptul este că odată cu căderea Domnitorului, concesiunea dată asociaților dela tipografie care nici nu prinsese a se instala bine, se retrase, și aceștia rămaseră cu imprimeria în totul sau în parte încă neplătită. Fie că răposatul Dimitrie Cozadini, înaintase bani, pe seama acestei tipografii, fie că era creditorul unora din pro-

prietarii ei şi nu avea de unde să se îndestuleze decât numai din tipografia fostă a Monitorului, stabilimentul acesta rămase exclusiv asupra lui. Cozadini, locuind în Iaşi unde fusese numit prefect după Ştefan Golescu, nu avea ce face cu tipografia sa în Bucureşti şi deaceea o încărcă în nişte care cu boi, după obiceiul din acele vremi, şi o transportă în Iaşi. Dimitrie Cozadini făcuse multe specii de negoţuri şi de speculaţii în viaţa lui, dar de tipografie nu se ocupase niciodată. De aceea nu se pricepea de loc, în lipsă de cumpărători, ce ar putea face cu maşinele, teascurile, şi lăzile sale cu litere. Auzind că există societatea noastră literară, el, ca om practic, se gândi îndată că ar putea trage folos din ea pentru tipografia lui, se duse la Pogor cu care era prieten, şi-i propuse să deschidă în tovărăşie cu Junimea, o mare imprimerie care ar bate pe toate cele existente în Iaşi. Lui Pogor îi plăcu propunerea, cum îi plăceau toate inovaţiile; el se luă de vorbă cu noi şi după oarecare discuţii se făcu tovărăşia cu Cozadini spre nedumerirea mea care totdeauna am avut o frică instinctivă de orce schimbare mai însemnată a unei stări de lucruri mulţumitoare. Iată dar societatea Junimea tovarăşă cu Dimitrie Cozadini la exploatarea comercială a unei imprimerii! Stabilimentul se aşeză în casele Băncei Moldovei din colţul stradelor Sf. Ilie şi Golia, (astăzi Vasile Alecsandri şi Cuza-Vodă) acum a moş-

tenitorilor răposatului Costake Stihi, unde a rămas până în ziua de astăzi cu toate peripeţiile prin care a trecut. Ca director se alese un neamţ cu numele de Bernhard, care se găsea în Iaşi şi conducea o mică tipografie aproape ruinată. Acesta avu sarcina să deschidă lăzile, să umple căştile, să monteze maşinele şi teascurile şi să pue treaba în mişcare. Toate acestea se făcură uşor, dar când la imprimat, lucrurile se încurcară. In Iași nu mai apărea nici un jurnal, nu se tipăreau nici cărţi și nici chiar broşuri, aşa încât lucrul lipsea, dar cheltuiala mergea. La mai multe adunări ale Junimii venise și Cozadini. El vorbea cu noi negustorie și cifre, noi eram deprinși să ne întrunim pentru literatură și discuţii teoretice, aşa încât nu ne prea înţelegeam cu dânsul. Cozadini era necăjit, văzându-ne nepăsători pentru negoţul comun, la care el pusese mai tot capitalul și noi aveam să punem munca; Junimea era plictisită de punerile sale la cale negustorești, de cifrele și de calculele sale; și el și noi eram în acele seri, totdeauna mulţumiţi când venea momentul să ne despărţim. Aşa nu putea merge înainte. In curând Cozadini ne propuse să-i cumpărăm tipografia cu un preţ foarte redus, însă suma pe care o cerea era totuș destul de mare, și deci treaba părea foarte grea. Găsindu-se pe atunci în Iași Nicu Casu, proprietar bogat în Basarabia şi nepot al lui Pogor, el se hotărî să pue princi-

palul capital pentru cumpărarea tipografiei dela Cozadini, şi să o lase în întrebuinţarea Junimii, ai cărei membri aveau şi ei să ia parte la cumpărare, şi la contribuţiuni lunare.

Aşa se făcu; stabilimentul se numi „Tipografia Societăţii Junimea" director rămase Bernhard, iar societatea îi priveghia administraţia printr'un delegat dintre membrii ei, care avea să se schimbe în mod periodic. Intâiul delegat al societăţii a fost răposatul nostru amic *I. M. Melic,* care însă dela o vreme se lepădă din însărcinarea sa onorifică, nu numai din cauza ocupaţiilor sale multiple, dar şi fiindcă dobândise convingerea, ca om practic, că afacerea nu poate să prospereze. Urmaşul lui Melic a fost Theodor Cerkez, care propuse mai multe inovaţii ce s'au adoptat, între care a fost crearea unui jurnal, fără caracter politic, numit „Curierul de Iaşi".

Theodor Cerkez aşezându-se dela o vreme la moşia sa din judeţul Fălciu, Junimea delegă ca administrator pe Alexandru Farra, în timpul căruia fu introdus şi Theodor Balassan în tipografia Junimii. După câtva timp, Bernhard luă însfârşit stabilimentul pe seama sa, plătindu-ne o chirie anuală în tipărituri. Cu Bernhard care deşi om harnic, avea obiceiul de a cheltui pe vin şi pe bere toţi banii ce intrau, treaba se încurcă mai tare. Bernhard îşi încetă plăţile şi noi am fost siliţi să punem provizoriu pe Balassan ca director al stabilimentu-

lui; acesta a încurcat situaţia cu desăvârşire, aşa încât imprimeria la urmă a fost vândută unui concurent al ei, tipografului evreu Herşcu Goldner din Iaşi. Balassan însă care prinse gust la tipografii nu se dădu bătut, el împrumută un teasc şi mai multe caşte cu litere care zăceau în pivniţa bărbatului politic şi profesor Nicolae Ionescu şi deschise o foarte modestă tipografie pe seama sa. Apoi văzând că aşa nu poate avea câştig, scoase din minţi pe răposatul Costache Rosetti Solescu care comandă maşini şi literă nouă din străinătate şi deveni tipograf, luând pe Balassan ca administrator. In curând urându-i-se cu aceasta, Rosetti îşi vându cu pagubă stabilimentul lui Nicu Gane, Alexandru Stoianovici şi mie care înlăturarăm pe Balassan ca nepriceput, şi mai asociindu-ne cu Alex. Xenopol, răposatul Eugeniu Filipescu, Anton Naum şi alţii, am ţinut încă mulţi ani tipografia sub conducerea lui Theodor Buicliu. Mergând rău, am vândut-o însfârşit unei societăţi compuse din şapte institutori, care o ţine încă şi astăzi în acelaş local unde a fost înfiinţată cu 23 de ani înainte.

Negreşit că despre jalnicul sfârşit al tipografiei lor, membrii Junimii nu-şi puteau face nicio idee în toamna anului 1866. Neavând intenţia de a câştiga, ci dând încă contribuţii lunare dela noi, ne pusesem în gând să tipărim gratis cărţi româneşti bune, mai ales cărţi de şcoală care pe atunci lipseau cu totul.

Noi ne închipuiam că lucrurile vor merge bine dela sine, par'că conducerea unei imprimerii ar fi o afacere literară şi nu comercială. Optimismul merse aşa departe, încât unii din noi înfiinţară şi o librărie, numită „Librăria Societăţii Junimea" împreunată cu un cabinet de lectură, şi o aşezară în prăvălia din colţ, în aceeaşi casă cu tipografia. Insă acest stabiliment era numai a 2—3 dintre noi, printre care Pogor pusese capitalul principal; eu la librărie nu m'am amestecat deloc. Ca administrator în noua prăvălie, se aşeză un oarecare Polon Lewandovski, fost telegrafist, care nu se pricepea de loc la treaba aceasta. Negoţul păru a merge câtva timp după care dădu înapoi tot mai tare, până ce bieţii proprietari vândură cărţile cum putură fiind mulţumiţi să scape cu o pagubă destul de însemnată. Şi aci se făcu comerţ, nu cu scop de câştig, ci cu scopuri superioare de a da societăţii române o mai bună hrană intelectuală. Cărţile se aduceau, nu după cum era gustul publicului nostru, ci după cum erau declarate bune de proprietarii librăriei; astfel ele rămâneau nevândute în dulapuri, cu toată îngrijirea cu care Pogor şi Burghele principalii părtaşi, le lipeau etichete, şi le ţineau curate de praf.

Dar să ne întoarcem la tipografia societăţii. O întrebare ce trebuia să ni se prezente în mod natural era de a şti care va fi întâia carte ce vom tipări şi cu care vom începe ediţiunile

societăţii Junimea. Aruncând o privire în literatura naţională şi întâlnind numai poezii ca la începutul tuturor literaturilor, ne veni ideea să facem o alegere din poeziile originale cele mai bune şi să edităm o mare antologie atât pentru uzul şcoalelor, cât şi pentru public în deobşte. De aceea ne hotărîrăm să facem în comun alegerea poeziilor de tipărit. In acest scop împărţirăm între noi pe poeţii români; fiecare avea să însemneze acasă bucăţile ce-i păreau mai bune din autorii cu a căror lectură se însărcinase, apoi poeziile propuse erau să fie cetite împreună, şi dacă ar fi dobândit aprobarea generală, trebuiau trecute în antologie. In cea întâi Junime, venirăm fiecare cu un teanc de cărţi la subţioară, cam îngrijaţi că antologia noastră va deveni din cale afară voluminoasă, dar în contra aşteptării tuturor, dela cea întâi cetire, lucrurile luară o înfăţişare cu totul alta.

Am început, dacă nu mă înşel, cu o poezie a lui Bolintineanu, pe care toţi din copilărie ne deprinsesem a o crede foarte frumoasă. Abia cetită, Pogor o declară rea şi imposibilă de primit în antologie, căci cartea noastră avea scopul să cuprindă numai bucăţi de acele ce puteau sluji drept model şi ca formă şi ca fond poetic. N. Gane, N. Schiletti, şi eu, protestarăm cu indignare contra lui Pogor şi făcurăm apel la judecata lui Maiorescu. Acesta însă, spre mirarea noastră, se declară cu totul de aceiaşi

părere ca şi Pogor. La întrebarea pentru ce poezia este rea, se născu o lungă discuţie care ţinu până noaptea târziu şi făcu imposibilă orice altă lectură în acea seară. Mai întâi Pogor după obiceiul său de a începe orice discuţii dela potop puse întrebarea prealabilă, „ce este poezia?" deacolo prinserăm a ne preschimba ideile despre condiţiile pe care poezia în general trebue să le întrunească pentru a corespunde scopului ei, despre ce poate şi ce nu poate fi obiectul unei poezii, care este forma în care subiectul trebue tratat, ce rol joacă imaginaţia şi talentul, de ce ajutor este învăţătura şi ştiinţa şi altele multe. In seara dintâi domni şi aci, ca odinioară la începutul discuţiei asupra ortografiei, o mare confusiune, dar peste o săptămână, Maiorescu îndemnat de ideile preschimbate între noi se puse iarăşi să cugete asupra acestui subiect şi ne veni cu o parte din tratatul său „Despre poezia română" care mai târziu a făcut un efect aşa de mare şi a pus dela început pecetea originalităţii pe revista „Convorbiri Literare".

Scrierea lui Maiorescu deschise la cei mai mulţi dintre noi, orizonturi noui. Până atunci noi judecam valoarea unei poezii numai după un instinct natural, fără a cerca să analizăm cauzele pentru care cutare poezie ne place, iar cutare alta ne pare rea. Deatunci încoace lucrurile se schimbară, încetul cu încetul critica îşi făcu loc în societate, şi după un şir de

ani, aşa ne deprinsesem cu oarecare idei fundamentale comune, încât adesea ne înţelegeam prin simple semne, fără multă vorbă.

Paralel cu cetirea succesivă a studiului lui Maiorescu care se discuta cu deamănuntul în societate, urma şi lectura poeziilor destinate pentru antologie. Poeţi de al-de-Boliac, Momuleanu, Stamati, şi alţii asemănaţi, de ale căror merite literare se făcuse mult svon în public şi în presă, nici putură dobândi graţia de a introduce o singură bucată de versuri în antologia noastră; din tot Mureşanu abia scăpă cunoscuta sa poezie patriotică „Deşteaptă-te Române"; Eliad, poreclit de contimporani „părinte al literaturei române" o păţi şi mai rău. Neologismele sale ciudate produseră numai râs şi chef în societate. Chiar mult lăudatul său „Sburătorul" fu respins cu unanimitatea voturilor.

Când veni rândul lui Alecsandri (de care apăruse atunci numai Doinele şi Lăcrămioarele) şi poeziile propuse începuse a se analiza strofă cu strofă, mai mulţi din noi, a căror copilărie fusese alintată de melodioasele Doine ale poetului nostru, protestarăm în contra acestui mod de a discuta. Mai ales Nicu Schiletti, mare admirator al lui Alecsandri se plimba, roş la faţă, prin odaie şi zicea, că o poezie nu se poate despica în acest chip, că Pogor vrea numai să se joace, că el nu ia treaba noastră la serios, sau dacă o ia, că aici e prigonire evi-

dentă. Cu toate strigătele noastre, numai două din Doinele lui Alecsandri trecură, și anume *Groza* și *Ceasul rău*. Tot aşa se întâmplă cu Grigore Alexandrescu și cu Alecu Donici, pe care, înainte ca ei să fie cetiţi şi criticaţi în Junimea, unii din noi îi puneau cu tot dinadinsul, alături cu cei mai mari fabulişti vechi și noui. Din Creţeanu trecu Gondola, din Sion nu trecu nimic, respingându-se cu energie faimoasa sa „Limba românească" atât de lăudată. Vestita „Umbra lui Mircea" fu găsită bună numai până la jumătate, iar partea a doua rea și lipsită de inspiraţie. Aceeaşi soartă o avură mai toţi ceilalţi poeţi contimporani, şi chiar cei vechi dela începutul secolului cu mici excepţiuni.

Astfel de unde noi ne închipuisem că n'am avea decât să spicuim în dreapta și în stânga ca să găsim după plac poezii şi multe și frumoase pentru antologia noastră, dela o vreme băgarăm de seamă că abia am fi putut scoate la lumină o broşurică subţire şi că prin urmare de editarea unei antologii nici mai putea fi vorba. De aceea ideea publicaţiunii proectate fu părăsită.

Discuţiile acestea au fost de foarte mare folos pentru membrii societăţii Junimea, și îndrănesc a spune pentru întreaga direcţie a mişcării intelectuale române. Mai întâi spre uimirea noastră ne-am convins de marea sărăcie a literaturii naţionale de care nu aveam nici idee, fiind dreapta măsură și dreapta judecată

întunecate prin laudele ce scriitorii noştri îşi aduceau unii altora reciproc. In adevăr până atunci domnise printre scriitorii noştri obiceiul de a lăuda şi înălţa tot ce este naţional fără a mai cerceta dacă lucrul este bun în sine. Pe cât Românii se criticau, se certau, şi se ocărau unii pe alţii în politică, pe atât domnea între dânşii o dulce armonie în ceeace priveşte literatura. Tot ce se scria era bun. Autorii români aveau toţi talent, erau oameni superiori. Ai fi zis, cetind laudele ce se dădeau tuturor scriitorilor prin gazete, că noi eram singurul popor pe lume, care avea marele privilegiu de a fi lipsit de mediocrităţi. Orbirea sau mania mergea şi mai departe. Scriitorii de gazete puneau pe autorii români alături cu cele mai strălucite geniuri ale altor popoare; s'ar fi crezut că este de ajuns să fii Român pentru a fi şi mare poet şi cugetător adânc. Intr'un articol de gazetă se vorbea de însemnaţii noştri filosofi, pe când nu se arătase printre Români încă nici un cugetător original în materie de filosofie; într'un alt articol se compara Văcărescu cu Goethe şi se punea compatriotul nostru în calitatea sa de latin şi în special de Român, mult mai presus de unul din cele mai mari geniuri poetice ce a produs omenirea. Critica lipsea pe atunci cu desăvârşire şi se poate zice, fără nici o îndoială, că ea a fost introdusă în mod ştiinţific de publicaţiile Societăţii Junimea, în special prin scrierile lui Maiorescu care au avut un

efect adânc şi purificator pentru literatura română. In zilele de acum am ajuns la extremul contrar. Azi nimeni nu mai laudă şi toţi scriitoraşii de prin jurnale scriu critice. Poate că aceste sunt pe atât de rele şi nepotrivite, pe cât erau laudele generale de odinioară, dar se vede că am ajuns acolo unde suntem, prin efectul unei reacţiuni naturale.

Care era însă consequenţa laudelor nemăsurate ce se aduceau tuturor scriitorilor din acele timpuri; încurajau ele măcar pe vre-unul din autori să producă, de nu mai bine cel puţin mai mult? Pe la sfârşitul anului 1866 şi începutul celui următor, Eliad nu mai scria, deşi toţi îl tămâiau ca pe un geniu, Bolintineanu producea puţin şi rău, Creţeanu încetase de a scrie după tipărirea „Armoniilor intime", Hajdeu îşi căuta o temelie solidă ba ici ba colo, fără a o găsi precum nu a găsit-o niciodată în mod statornic; chiar Alecsandri sta supărat şi mocnea la Mirceşti ne mai dând semne de viaţă. Autori tineri aproape nu se arătau. In toată România nu apărea atunci nici o singură foae literară. „Revista Română" creată de Odobescu în Bucureşti încetase de mult, ca şi „România Literară" din Iaşi ce trăise aproape un an. Ai fi crezut că în întreaga Românie de curând unită nu era nici destulă inteligenţă, nici destul interes pentru ca să poată trăi măcar o singură publicaţie literară cât de mică, şi apăsaţii noştri compatrioţi din Transilvania şi chiar din Bu-

covina ne întreceau întreţinând în micul lor cerc măcar câte un organ oricât de neînsemnat ar fi fost, pentru a dovedi că mişcarea intelectuală, nu-i stinsă cu totul în poporul român.

Aceasta era situaţia în România; ea era mult mai rea decât fusese vre-o dată dela deşteptarea noastră, şi o schimbare oarecare trebuia să vie. In oraşul Iaşi se găseau pe atunci destui bărbaţi luminaţi ca să provoace ei în privinţa aceasta o desmorţire a spiritelor prin o puternică sguduire.

CONVORBIRI LITERARE

Pe lângă persoanele ce făcuse parte din societatea noastră până atunci se mai adăogiră în curând şi altele. Mai întâi câţiva din tinerii cărora le dădusem eu cu o iarnă înainte lecţiuni de drept roman la mine acasă: Mihail Corne, Grigore Buicliu, Alexandru Farra, apoi Lascar Ciurea, judecător la Curtea criminală, Ioan Caraiani, numit profesor la Universitatea din Iaşi şi originar de prin Macedonia, Samson Bodnărescu, venit din Bucovina spre a-şi cerca norocul în România, Dimitrie Rosetti frate mai mare al lui Theodor, Cerkez Todiriţă de care am vorbit, şi Nicu Casimir mutat din Bucureşti ca procuror la Curtea din Iaşi. Din toţi aceştia astăzi au murit doi, Lascăr Ciurea care frequenta adunările noastre mai mult din prietenia ce avea pentru Pogor şi alţii dintre noi, decât din interes pentru literatură, şi Nicu Casimir. Despre acesta nu mi se va prezenta ocasiunea să mai vorbesc în cursul acestor amintiri, de aceea cred a-mi îndeplini aici o datorie însemnând că Nicu Casimir mi-a fost unul din cei mai simpatici prieteni, ce am

avut în juneţa mea. Ca copii ne jucasem împreună în Iaşi; în vremea studiilor ne-am regăsit la Berlin, în ultimii doi ani ce am petrecut acolo şi am trăit ca fraţii; aceleaşi raporturi intime le-am avut şi mai târziu după întoarcerea în ţară, iar când împrejurările ne despărţeau, ne comunicam unul altuia, toate întâmplările şi chiar toate sentimentele şi părerile noastre prin o corespondenţă regulată şi activă. In toamna anului 1868 ne-am îmbolnăvit amândoi în acelaşi timp şi peste câteva săptămâni, în ziua de 24 Octomvrie când eu mă ridicam depe boală, el muri. Când doctorul care ne căutase pe amândoi îmi dădu această ştire, m'am îngălbenit şi am rămas ca amuţit; nici puteam să cred o asemenea nenorocire. Moartea lui Nicu Casimir a fost întâia care m'a făcut să simt cât e de mare durerea unei vecinice despărţiri. Prietenul meu avea dragostea literaturii şi se încercase ca autor, însă timid de natură, tot amâna momentul când va comunica Junimii lucrările sale. După moartea sa prematură n'am mai auzit vorbindu-se de manuscriptele ce se găseau la dânsul şi astfel au rămas necunoscute.

Nu ştiu dacă toate persoanele însemnate mai sus erau prezente la o şedinţă ce se ţinea în casa lui Pogor pe la începutul lui Ianuarie 1867 de care am să vorbesc, dar ştiu că Adunarea era numeroasă. Maiorescu veni în acea seară cu o propunere care plutea de cătăva vreme în

mintea multora din noi şi era foarte naturală în starea în care se găsea societatea. In adevăr câteodată se citea la adunările Junimii vre-o poezie originală sau tradusă, discuţiile noastre dăduse lui Maiorescu ocaziunea să scrie câteva studii şi critici întinse, pe care ni le comunicase — erau să rămâie aceste cunoscute numai în cercul nostru restrâns?

Deaceea când Maiorescu îşi arătă părerea că ar fi bine să deschidem un mic jurnal literar în care s'ar tipări scrierile cetite şi aprobate de societate, şi în care să putem rezuma o parte din discuţiile noastre, ce prezentau un interes general, toată lumea primi fără lungi desbateri propunerea sa. Pogor, entusiast pentru orice inovaţii, proclamă absoluta necesitate a unei reviste şi îşi freca mânele cu plăcere gândind la polemicele literare la care viitoarea noastră publicaţie ar putea da loc.

Două întrebări se născură atunci: întâi, cum se va numi acest copil al Junimii, şi apoi cine va fi directorul lui — căci de greutăţi materiale nu aveam a ne teme: o tipografie nouă şi completă ne sta la dispoziţie. Inainte încă de a se pune aceste întrebări, eu mă înfundai pe o canapea ce se găsea în colţul cel mai întunecos al salonului — căci simţeam instinctiv că toţi au să cadă pe capul meu. După obiceiul Junimii de a se ocupa mai întâi pe larg şi pe întins, cu mare ceartă şi svon de ceeace este secundar, şi de a hotărî apoi repede lucrurile

principale, la început se puse în discuţii numele jurnalului, care în definitiv era destul de indiferent. După ce mai multe propuneri, una mai ciudată decât alta, se făcură şi se respinseră, eu zisei din colțul meu: „Poate o denumire potrivită ar fi Convorbiri Literare?...". — „Bravo", răspunse Pogor de departe! „Convorbiri Literare, nu zice nimic. *Cela n'engage à rien! Admis!*... „Primesc şi eu acest titlu, declară Maiorescu ,fiindcă este fără pretenție"!...

„Dar care dintre noi ar avea să ia asupra sa direcția jurnalului"?... O tăcere generală se făcu şi după câteva momente tot Maiorescu o curmă, strigându-mi în gura mare: „Tu ai găsit numele, tu eşti dator să conduci treaba, fii tu redactorul Convorbirilor Literare!"

Lucrul de care îmi fusese frică se întâmplase, şi speranța mea că mă vor uita în colțul întunecos unde mă ascunsesem nu se realizase. In întâiul moment îmi trecură prin minte o mulțime de cauze pentru care vream să refuz: Succesul jurnalului putea fi îndoelnic, direcțiunea putea să-mi dea multă muncă și bătaie de cap; alte nemulțumiri necunoscute mă mai puteau aștepta, dar mai ales aveam ca o presimțire vagă și nebuloasă, că treaba aceasta nu va juca un rol secundar în viața mea, și că acel *da* sau *nu* ce voiu rosti, va fi aici tot așa de însemnat ca și la o căsătorie. Puteau să fie multe și puternice motive *contra* dar era unul singur *pentru* care le covârși pe toate.

Eram pe atunci amorezat, şi precum e natural, raportam totul la pasiunea violentă de care eram stăpânit. Dela sine îmi veni atunci gândul că noua mea însărcinare, mă va înfăţişa cu mai mari merite în ochii femeei pe care o iubeam; totodată un jurnal literar îmi da ocaziunea şi locul potrivit pentru a publica oarecare poezioare de amor ce începusem a compune. Ce minunat mijloc de a comunica cu persoana iubită!...

Pe când stam tăcut şi căutam să limpezesc în minte toate aceste gânduri deosebite ce mă grămădeau, Pogor îmi strigă de odată: „Ce stai aşa mahmur, par'că ţi s'ar fi înecat corăbiile? Noi te căftănim şi tu nu te bucuri? Hai, primeşte şi nu mai face marafeturi"! In acest moment începu a cânta cu glas subţire, ca lăutarii la boeri: „Cu caftan l'am îmbrăcat"... şi se repezi la mine să mă ia de subţioare, ajutat de nu ştiu care altul tot atât de vesel ca şi dânsul. In vreme ce aceştia mă duceau în pompă prin prejurul odăei, toată Junimea intona în cor cântecul: „Cu caftan l'am îmbrăcat!..." şi în mijlocul râsului general eu făcui declaraţia solemnă că primesc caftanul cu care mă impodobeau. Aşa m'am făcut directorul „Convorbirilor Literare!"

Veselia în societate a fost bună, dar când m'am întors acasă eram foarte preocupat şi o mare parte din noapte, m'am gândit la viitoarea mea însărcinare. A doua zi m'am dus la

Maiorescu şi am pus cu dânsul la cale, să dăm „Convorbirilor Literare“ formatul în IV⁰, să le scoatem de două ori pe lună, compunând fiecare număr din două coli de tipar, sau când n'ar ajunge materia, cel puţin din $1^1/_2$. Am mai fixat cu multă modestie preţul abonamentului anual pentru România la un galben, iar pentru Austria numai la patru florini, ţinând seamă de mijloacele restrânse ale Românilor cu învăţătură de acolo, mai ales ale tinerimii studioase. In sfârşit ne-am hotărît să tipărim jurnalul numai în 300 exemplare. Aceasta iarăşi dintr'un sentiment de modestie, doar n'ar avea aparenţă, că dăm proporţii prea însemnate publicaţiei noastre.

Era această modestie o reacţie naturală contra celor ce se făceau în general pe atunci. In câmpul literar totul se începea pe mare cu trâmbiţe şi surle, par'că ar fi fost cine ştie ce lucrare colosală, şi apoi peste un timp foarte scurt marea întreprindere cădea în baltă, nemaiauzindu-se vorbind de dânsa; în curând alta începe aiurea cu aceeaşi pompă şi ostentaţie pentru a înceta tot aşa de repede. Noi însă căzusem în extremul contrar; nici preţul abonamentului nu putea acoperi cheltuiala tiparului, mai ales că cele mai multe numere hotărîsem a le trimite gratis, pe la şcoli şi biblioteci române fără mijloace din Austro-Ungaria, nici 300 exemplare nu puteau ajunge; în fapt am fost curând siliţi să facem o a doua ediţie

a celor întâi numere, şi cele următoare să le ridicăm la 500 şi chiar 800 exemplare. Cu toate acestea după trecere a câţiva ani, întâiele volume din „Convorbiri“ aproape nu se mai găseau de cumpărat şi astăzi tomurile 1—7 se consideră ca cărţi rare după care anticarii evrei fac mare goană.

Cel dintâi număr al „Convorbirilor“ a apărut cu data de 1 Martie 1867 şi a fost expediat în toate părţile. El începe cu o introducere scrisă de Maiorescu în prezenţa mea, la dânsul acasă, eu am adaus numai scurtul aliniat final, ş'apoi am hotărît să iscălesc eu întreaga prefaţă în calitate de redactor. Indată după aceasta vine studiul cetit de Maiorescu în Junimea „Despre Poezia Română“, de care am vorbit, apoi o descriere de mine a galeriei de tablouri din Iaşi, şi în sfârşit un apel al societăţii către autori români.

Este un sentiment straniu de a vedea pentru întâia oară scrierile sale tipărite şi numele său publicat pe coperta unei cărţi, şi socot că oricine trebue să aibă emoţiuni în momentul acela. Par'că îţi vine să te crezi mai mult decât ai fost cu o zi înainte, mai înălţat, înzestrat cu merite mai mari. Când însă eşti de 24 de ani şi amorezat, atunci, pe lângă acel sentiment de mândrie, se mai adaugă şi altul de dulce speranţă, care îţi înveseleşte sufletul, şi te cufundă în visuri frumoase. Dar realitatea rece vine grabnic să te desamăgească. Am trebuit să aflu,

poate ca şi alţii în poziţia mea, că persoana asupra căruia nădăjduiam că revista condusă de mine va face mare efect, a lăsat-o cu destulă nepăsare netăiată pe masă, ceeace m'a umplut de amărăciune. In schimb însă la o altă persoană se vedea o emoţie afectuoasă în faţă când a luat întâia broşură a „Convorbirilor" în mână; acela era tatăl meu. Şi el trecuse, cu mulţi ani în urmă, prin acele momente de iluziune pe care vârsta şi experienţa vieţii de mult le redusese la adevărata lor valoare. Dar se vede că pentru fiul său, orice părinte iubitor, trece încă odată prin fazele prin care a trecut însuşi în tinereţele sale.

Din partea publicului cetitor pot spune că numărul 1 al „Convorbirilor Literare" a fost foarte bine primit; nu i s'a făcut îndeobşte nici o altă critică decât asupra numelui, care la mulţi li s'a părut ciudat sau cel puţin neobişnuit. Inceputul scrierii lui Maiorescu a făcut bun efect chiar asupra poeţilor noştri, căci se va băga de seamă că abia cu numărul următor începe o critică destul de aspră cu citaţii din autorii români. Şi în adevăr după No. 2, acei ce s'au simţit atinşi s'au supărat cu atât mai mult cu cât, precum am spus, ei nu erau deprinşi la critică ci numai la laude, şi această scuturătură din dulcea mulţumire de sine în care se legănau, a trebuit în adevăr să fie foarte neplăcută. Când însă au văzut că acea critică nu era numai un fapt izolat şi întâmplă-

tor, ci urmează cu regulă şi metodă şi că pe lângă aceasta se mai adaugă şi satira muşcătoare, atunci autorii noştri s'au supărat de tot. Unii au luat pana să răspundă, precum Bolintineanu și Boliac, alții că Alecsandri s'a plâns în particular de Maiorescu, către cunoscuții săi, mai ales către mine, dar cei mai mulți după statornicul obiceiu al Bizantinilor, au cercat să ne lovească — mai ales pe Maiorescu, în interesele noastre de tot felul, și străine cu totul literaturii.

Nu vreau însă să anticipez asupra acestui subiect, despre care mi se va prezenta ocaziunea să vorbesc mai târziu, și revin la Convorbirile Literare. Ocupația mea la început nu era tocmai mare, o bună parte din materie pentru mai multe luni o aveam strânsă, și de partea materială a jurnalului se ocupa administrația tipografiei. Eu nu aveam decât să revizuesc registrele speciale ale revistei, să fac corecturile și să întrețin corespondența. Dela început m'am pus cu zel și inimă la treabă şi am găsit plăcere întru conducerea acestei publicațiuni în numele societății, căci pe atunci Convorbirile se socoteau a fi organul și proprietatea Junimii; mai târziu numai s'a schimbat această idee încetul cu încetul, până când dela sine Convorbirile s'au considerat de toată lumea ca fiind proprietatea directorului lor. Totuş lucrul nu era așa sigur în formă, încât să nu dea loc și la păreri contrare. Când peste

18 ani eu, am hotărît să mă mut la Bucureşti, cu Convorbiri cu tot, Nicu Gane era aşa de furios de această hotărîre a mea, încât după multe şi zadarnice încercări de a mă opri în Iaşi s'a pus cu ciudă să-mi conteste dreptul de a dispune de Convorbiri, susţiind că jurnalul ar fi al Junimii şi nu al meu personal. Negreşit că după discuţia urmată în societate, el a rămas singur de părerea aceasta şi a trebuit să cedeze puterii argumentelor contrare, dar mânia şi mâhnirea lui pentru plecarea mea din Iaşi a ţinut încă o bucată de vreme până în sfârşit s'a liniştit.

Vr'o doi ani după apariţia lor, Convorbirile Literare au trecut printr'un moment foarte greu. Câţiva membrii răsleţi ai Junimii — însă nu societatea — se pusese să facă politică cu multă activitate şi au propus în una din întruniri ca să contopim jurnalul literar cu unul politic ce erau pe cale să înfiinţeze. Ei voiau prin aceasta să uşureze cheltuelile şi să mărească interesul jurnalului politic. Unii propuneau ca foiletonul să fie destinat exclusiv literaturii, alţii ca politica să ocupe întâile două pagini iar literatura paginele din urmă. Aceştia mersese până întru a primi două direcţiuni cu totul separate una de alta, cea politică şi cea literară, ba admiteau chiar ca partea literară să-şi păstreze numele ei special de Convorbiri, numai şi numai pentru a putea contopi ambele jurnale. Eu m'am opus cu

toată energia la aceste propuneri, deşi multora le păreau admisibile. Mi se zicea: de ce ţi-e frică, ce-ţi pasă de întâile două pagini, nu-ţi rămân celelalte în deplină şi liberă dispoziţie? In seara întâia nu se luă nici o hotărîre. Eu plin de grijă m'am pus de-a doua zi să alerg pe la toţi ca să cerc să-i conving în particular de primejdia unei asemenea contopiri; simţeam instinctiv că admiţându-se propunerea, Convorbirile se duc pentru totdeauna. In întrunirea următoare o discuţie lungă a urmat iarăş până când în sfârşit ne-am învoit ca chestiunea să se hotărască printr'un vot în toată forma. Fără glasul lui Maiorescu care număra voturile, se ivi paritate între membrii presenţi. Deci dela dânsul atârna soarta Convorbirilor şi eu mă uitam în ochii lui cu strângere de inimă de vreme ce şi el păruse a se pleca pentru propunerea contopirii, dar spre bucuria mea, el îşi schimbă părerea la urmă, poate sub influenţa energicelor mele protestări. El votă pentru statul quo şi astfel Convorbirile scăpară cu majoritatea acestui singur vot. Mai târziu s'a văzut cât de mare dreptate am avut eu atunci. Foaia politică a încetat şase luni după deschiderea ei şi cu ea negreşit s'ar fi stins şi foaia literară, pe când Convorbirile au urmat a trăi atâţea ani şi trăesc şi astăzi.

Al doilea moment greu pentru Convorbiri a fost acel când s'a vândut tipografia în luna Octomvrie 1871. Am zis că întreprinderea mer-

gea foarte greu; Bernhard nu ne făcea tipăriturile ce era dator să facă, nu plătea chiria localului, nu mai plătea nici hârtia comandată în străinătate, dar îşi îneca necazul și grijile în vin. Intr'o zi primesc pe neaşteptate o scrisoare dela dânsul în care îmi spune, că ne mai putând ţinea tipografia o părăseşte și se duce. Am alergat îndată la stabilimentul nostru unde am găsit lucrătorii neplătiţi și revoltaţi şi o neorânduială complectă.

Mai mulţi membri ai societăţii ne-am adunat în grabă, am asigurat lucrătorilor dreptul lor, şi am stabilit o administraţie provizorie cu Balassan care a dus-o dela primăvară și până toamna. După aceea eu nu m'am mai ocupat de cele ce se petreceau la tipografie, căci puindu-mi în Iași candidatura la deputăţie am trebuit să fac și eu atunci o politică activă. Situaţiunea politică era în adevăr foarte gravă; dela alegeri atârna continuarea domniei prinţului Carol sau abdicarea sa, şi nimeni nu se putea da înapoi în asemenea momente. Camera și însurătoarea mea ce avu loc în Iulie 1871, și care fu urmată de o călătorie de mai multe luni în străinătate, mă ţinură departe de Iaşi până pe la începutul lui Septemvrie. In luna Octomvrie Maiorescu, în unire cu Pogor, văzând că tipografia nu mai poate merge de loc, o vândură lui Herşcu Goldner, fără a mă înştiinţa şi pe mine deşi eu ca director al Convorbirilor eram cel mai interesat în cauză; în

contractul de vânzare se nota numai că Goldner era dator să tipărească Convorbirile în oarecare condiţii. Auzind despre această vânzare, asupra căreia nu fusesem consultat, m'am supărat aşa de tare, încât vre-o săptămână sau două, nici n'am mai vorbit cu Maiorescu. Acesta a fost singurul nour trecător care a turburat lunga prietenie între Maiorescu şi mine, din momentul în care ne-am cunoscut şi până astăzi. Maiorescu a recunoscut singur mai târziu că şi el şi Pogor greşise faţă cu mine în împrejurarea aceea.

Am trebuit deci să tipăresc Convorbirile la Goldner, unde însă n'am găsit nici administraţia pe care eram deprins s'o găsesc în tipografia Junimii, şi unde în deobşte am fost primit cu răceală şi rea voinţă, deci m'am văzut silit să fac totul singur. Deaceea şi mai ales din cauza antipatiei ce-mi inspira figura ciudată a ovreiului Goldner (care mai pe urmă a şi înebunit) m'am întors după două numere înapoi la Balassan. Acesta, precum am zis, îşi înfiinţase o biată tipografie primitivă, cu un singur teasc de mână şi cu litere uzate. Acolo am tipărit eu Convorbirile pe hârtie proastă, până când cu începerea anului VI al revistei, Costachi Rosetti Solescu, Gane, Naum, eu, şi alţii am înfiinţat Tipografia Naţională. Nemai având Junimea o administraţie care să încaseze abonamentele m'am pus eu să fac treaba aceasta şi mi-am înfiinţat singur o contabilitate

complectă. Acum eu cumpăram hârtia, eu plăteam tiparul, eu eram față la expediția jurnalului, tot eu făceam corecturi, mă ocupam de direcțiune, cumulam într'un cuvânt și partea administrativă și partea literară.

Amicii mei ziceau glumind că eu singur sunt autorul, culegătorul, corectorul, directorul, ba chiar și *cetitorul* Convorbirilor Literare. Deși lucrurile nu erau tocmai așa, totuși numai eu știu, cu ce greutăți am putut-o scoate la capăt. Opream pe oameni pe uliță ca să le cer abonamentul, încât unii când mă vedeau de departe, fugeau pe celalt trotuar și grăbeau pasul; mă rugam de mai mulți membri ai societății să ajute Convorbirile cu mici contribuții particulare, alergam la fiecare lună pe la ei pe acasă, ca să încasez banii, întrețineam corespondența, dam goană după materie de tipărit. Incurajam pe toți să scrie mai ales în timpul vacanțelor, și mergeam chiar până acolo că hotăram fiecăruia cu ce să se ocupe anume. Decâteori am dat prin aceasta ocaziunea să se scrie lucruri foarte bune și interesante! Intr'un cuvânt făceam totul, și neajungând banii încasați, puneam în fiecare an diferența din punga mea. Când însă în vre-un număr se găseau bucăți mai slabe de versuri sau presă, *eu* aveam răspunderea căpătând ocară în Junimea, în special se înțelege dela prietenul meu Pogor căruia totdeauna i-a plăcut să comandeze, dar niciodată să lucreze singur. Insă du-

şuri de apă rece îmi veneau câteodată şi dela persoane străine Junimii. Aşa într'o sară găsindu-mă într'un salon aristocratic din Iaşi, domnişoara de gazdă mă întrebă de ce Convorbirile nu fusese împărţite în ziua întâi a lunei. Eu, încântat de această băgare de seamă, îi spusei că este o mică întârziere şi că în ziua următoare va avea jurnalul cu siguranţă. „Nu e pentru mine, răspunse ea, nu le deschid niciodată; este pentru cameriera mea, care citeşte Convorbirile cu mare plăcere şi-mi spune câteodată ceeace cuprinde revista D-voastră"... Işi poate închipui ori cine că am schimbat cât de repede conversaţia.

Cu anul VI Convorbirile au început a nu mai apărea de două ori pe lună şi numai odată, însă numărul colilor l-am urcat dela patru adesea la şase şi uneori chiar la şeapte. Abonamentul de mai înainte se ridicase dela un galben la 20 lei pe an care preţ a rămas până astăzi. In aceste condiţii însă, în curând încetară cu totul micele contribuţii lunare ale câtorva membri ai Junimii. Aşa am dus-o 18 ani întregi până când am mutat revista în Bucureşti, i-am schimbat vechiul format şi am dat-o în editură tipografiei Socec et Teclu.

Nu ştiu cât timp mai e dat să trăiască Convorbirile Literare, care văd bine nu mai sunt ceeace erau odinioară. Mulţi din vechii autori cu a căror preţioasă colaborare am dus-o ani îndelungaţi nu mai scriu astăzi — poate au îmbătrânit — câţiva alţii m'au părăsit şi s'au dus

aiurea, unii, în sfârşit au murit prea de timpuriu pentru literatura noastră.

Deasemenea nu pot să-mi dau bine seamă care va fi efectul definitiv ce Convorbirile vor fi avut asupra literaturii naţionale. Insă când compar colecţiunea întreagă pe care am mai răsfoit-o încă odată cu ocaziunea acestor notiţe, cu colecţiunile altor foi române vechi şi noui, pe care le am aproape complecte la îndemână, nu pot cu toată modestia să nu văd limpede și să nu recunosc superioritatea mare, în toate privinţele, a Convorbirilor Literare.

Dacă mă întorc la mine însumi văd că ocupaţiunile mele literare m'au distras dela multe altele foarte lucrative pe care le-am pus pe al doilea plan; văd că toată munca mea nu mi-a adus niciodată vre-un profit material; nu ştiu chiar de mi-a adus vreun profit moral, căci laudele ce mi s'au făcut au fost puţine, dar mustrările foarte multe, ceea ce ştiu însă este că Convorbirile Literare în 23 de ani nu mi-au dat nici un moment de părere de rău, dar multe momente de mulţumire, şi că adesa necazurile şi supărările vieţei, le-am putut îndepărta lesne cu Convorbirile Literare.

Astăzi de m'ar întreba cineva de vreau să încep a trăi încă odată sfertul de secol ce a trecut, poate multe din cele ce am făcut nu le-aş mai face a doua oară, dar fără nici un moment de stânjenire şi cu dragă inimă m'aş declara gata să reîncep a conduce Convorbirile Literare.

VASILE ALECSANDRI

Indată după apariţia Convorbirilor Literare m'am adresat către Vasile Alecsandri şi l'am rugat să colaboreze şi el la revista noastră. El avea o îndoită datorie să încurajeze această nouă publicaţie literară, şi ca unul din cei dintâi poeţi ai Românilor precum era considerat de multă vreme încă de pe atunci, şi ca prieten personal al tatălui meu. In adevăr, deşi cu treisprezece ani mai în vârstă decât Alecsandri, tatăl meu era strâns legat prin amicie cu dânsul încă dela întoarcerea tânărului poet din Paris unde îşi făcuse studiile. Am auzit adeseori pe tatăl meu spuind că într'o seară găsindu-se în salonul unei doamne Sturza care îşi zicea contesă, împreună cu Alecsandri şi alţi tineri întorşi de curând din străinătate, veni vorba de literatura noastră naţională. D-na Sturza, femee foarte inteligentă, îndemnă atunci pe Alecsandri să citească nişte poezii ce auzise că ar fi scris în zilele acelea pentru ca să le audă şi tatăl meu, şi tânărul poet recită cu mult foc întâiele sale balade: Baba Cloanţa, Strunga, Andreiu Popa.... Tatăl meu era încân-

tat. Deşi se întoarse acasă noaptea târziu, totuş cuprins de o vie emoţiune el nu putu să se culce, ci se plimbă încă ceasuri întregi prin casă şi cu memoria extraordinară ce avea, se puse să declame până în spre dimineaţă poeziile ce ascultase. A doua zi el merse la Alecsandri, ca să-i ceară o copie de pe versurile citite şi stătu cu dânsul vreme lungă de vorbă. Din acel moment a început prietenia lor care nu a fost nici odată turburată de vre-o neînţelegere oricât de trecătoare. Ei amândoi, împreună cu Mihail Cogălniceanu, au fost directori ai Teatrului Naţional din Iaşi sub Mihalache Sturza Vodă şi izbutiră în scurtă vreme să pue temelia acestei instituţiuni abia născute. Dar Vodă, supărat de oarecare cuplete satirice, de altminteri foarte nevinovate, compuse de Alecsandri şi care se cântase într'o seară pe scenă, desfiinţă direcţia, închise teatrul, şi surghiuni la mânăstire pe câţiva actori. Tatăl meu şi Alecsandri au fost apoi principalii colaboratori la revistele: „Propăşirea" şi „Dacia Literară". Chiar mai târziu la „România Literară" al căruia director era Alecsandri, tatăl meu a colaborat pe cât l'a ertat sănătatea sa sdruncinată pe acele vremi.

Cât despre mine, eu am cunoscut pe Alecsandri, de mic copil, şi ţin încă foarte bine minte cum într'o zi pe când eram poate în vârstă de 7 sau 8 ani, am fost dus de tatăl meu la dânsul acasă şi am fost pus să recitez cân-

ticelul comic: „Herşcu Boccegiu" pe care îl văzusem la teatru jucat de Millo. S'a râs mult de declamaţia mea şi când am sfârşit Alecsandri m'a desmerdat, mi-a dat bomboane dintr'un saltar şi mi-a zis: „Bravo, ai să te faci un mare actor, mai mare decât Millo", laudă de care m'am simţit foarte măgulit. După ce m'am întors în ţară dela studii şi m'am făcut profesor la Universitatea din Iaşi, eu am revăzut adese ori pe Alecsandri. El îmi da totdeauna sfatul să mă încerc în lucrări literare, călcând pe urmele tatălui meu — el nu ştia că încercările mele începuse de mult. In primăvara anului 1867 când m'am adresat către dânsul, cerându-i colaborarea pentru Convorbiri nu-l mai văzusem însă de un timp destul de lung, căci Alecsandri sta singur şi supărat la Mirceşti de unde nu se mai mişcase de mult.

Alecsandri lucrase împreună cu întregul tineret la unirea ţărilor române. El salutase realizarea visului său patriotic într'un şir de poezii inspirate ce făcuse un mare efect asupra întregului nostru popor; cu atât era mai încântat de grabnica îndeplinire a unirii, cu cât un prieten al său personal şi camarad de studii, Alexandru Cuza fusese bărbatul chemat să întrupeze dorinţele tuturor patrioţilor români. De aceea în întâii ani ai domniei lui Cuza şi el a fost silit să se amestece în politică; el se alese deputat, se făcu ministru, deşi totdeauna pe scurtă vreme, şi primi mai multe misiuni po-

litice în străinătate. Din toate, acea care i-a lăsat o impresiune durabilă, a fost misiunea sa pe lângă Napoleon III. Despre întâlnirea sa cu Impăratul Francezilor, Alecsandri a făcut o descriere foarte amănunţită care s'a publicat în Convorbiri Literare, însă descrierea sa e rece în comparaţie cu povestirea ce făcea prin viu graiu despre audienţa sa la Napoleon. Figura nobilă, imposantă şi ochiul blând al Impăratului, amabilitatea cu care acesta a primit pe un trimis, fără caracter oficial, al unui mic Voevod, suit pe tron prin o întâmplare, interesul cel mare ce a manifestat pentru poporul român şi pentru acel Domn a cărui soartă se asemăna în unele părţi aşa de mult cu a sa proprie şi — ceea ce nu putea ghici atunci — a trebuit să rămâie asemănată până la urmă; oarele întregi în care uitând afacerile Statului a convorbit cu Alecsandri, pe când miniştrii, mareşalii, ambasadorii şi alţi înalţi demnitari aşteptau nerăbdători în antecamera Tuileriilor — toate aceste, povestite de Alecsandri fac un cu totul alt efect decât cele scrise de dânsul. Numai când îl auzi pricepi entusiasmul ce poetul român a arătat totdeauna pentru Napoleon şi dinastia sa.

Alecsandri a mers în timpul războiului Crimeei la Sevastopol să admire de aproape bravura soldaţilor francezi; a fost apoi în Italia în vremea războiului austro-francez din 1859 şi s'a găsit pe câmpul luptei la Magenta puţine

ore după sfârşitul bătăliei. Totdeauna inspirat, el a cântat în frumoase versuri victoriile armatei imperiale. De aceea uşor se va pricepe de ce jale adâncă a fost cuprins după înfrângerea Francezilor în 1870 şi mai ales după grozava catastrofă dela Sedan.

In cel din urmă timp al domniei lui Cuza el nu era de loc mulţumit de conducerea generală a politicei. Deşi partizan al împroprietăririi ţăranilor, lovirea de stat a lui Cuza şi Kogălniceanu şi impunerea legii rurale printr'un simplu decret domnesc, i-au displăcut cu desăvârşire, căci Alecsandri de când a eşit din anii juneţii a devenit un mare iubitor de pace şi de legalitate, urând de o potrivă revoluţiile de sus şi de jos. De aceea el nu a luat nici o parte la actul din 2 Maiu 1864, şi poate că emanciparea ţăranilor este singurul fapt însemnat în istoria Românilor de 50 de ani încoace pe care Alecsandri nu l'a cântat. Căderea lui Cuza la 1866 l-a turburat şi mâhnit însă cu desăvârşire; mai ales trădarea ofiţerilor ce erau de gardă la palat în acea noapte, Alecsandri a considerat-o totdeauna ca o infamie.

Pentru acei militari el nu a ascuns nici odată dispreţul său, şi actul lor i-a inspirat, chiar după trecere a zece ani, poezia sa „Guarda Seraiului" ce s'a publicat în Convorbiri Literare din 1 Aprilie 1876. Pentru întâia oară în viaţă el a simţit, în urma evenimentelor care au adus căderea lui Cuza, descurajare şi îndoială des-

pre viitorul poporului nostru. Mai bine de un an se trecuse dela acea epocă şi Alecsandri sta tot nemişcat la Mirceşti şi mocnea în singurătatea sa fără a da vre un semn de viaţă. Nu mai scria nici versuri nici proză, pe care dealtminteri nici n'ar fi avut unde să le publice, căci, precum am mai zis, nici o foaie literară nu mai apărea atunci pe tot teritoriul României şi de literatură sau poezie nu se mai auzea vorbind nicăiri.

Apariţia Convorbirilor a fost o fericire pentru Alecsandri. Deşi critica lui Maiorescu l'a cam supărat un moment, totuşi chiar această critică, precum adesea se întâmplă, a fost poate o îmboldire pentru dânsul. Intâiu mi-a trimes spre publicare o veche poezie „Tânăra Creolă", uitată în vreun saltar şi inferioară celor mai multe ale sale, precum şi câteva cântece co mice pe care Millo le recitase pe teatrul din Bucureşti şi Luchian pe cel din Iaşi, dar care nu fusese încă tipărite. In curând însă mişcarea noastră literară din Iaşi, prelecţiunile populare ale Junimii, întrunirile Societăţii, critica ce aflase că se face în ele, „Convorbirile Literare" care nu încetase aşa de repede ca alte jurnale asemănate, ci părea că are trăinicie, sănătate şi viaţă, toate acestea interesară pe poet, îl deşteptară din letargia sa, şi îl îndemnară puternic la o nouă activitate literară, în timpul căreia a produs poate cele mai frumoase opere ale sale.

Prin luna Martie 1868 am primit o scrisoare dela Alecsandri, împreună cu un mare pachet de poezii intitulate „Pasteluri": *Sfârşit de toamnă, Iarna, Gerul, Viscolul, La Gura Sobei, Sania etc....* Ele mi-au sosit spre seară, într'o Vineri, prin un înadins trimes, tocmai când era să fie o întrunire a Junimii. Nici n'am avut timpul să le cetesc singur, ci le-am luat cu mine aşa cum îmi sosise, foarte mulţumit că aveam pentru acea seară ceva nou şi interesant. Pastelurile lui Alecsandri făcură un mare efect în Junimea; ele s'au cetit şi recetit de multe ori, apoi le-am publicat în capul întâiului număr al Convorbirilor la 1 Aprilie 1868. In răspunsul meu am felicitat pe autor din partea societăţii noastre, făcându-i o dare de seamă amănunţită de toate cele ce se vorbise în acea seară în Junimea. Alecsandri, foarte sensibil la laudă ca şi la critică, era încântat. Deşi trecuse iarna, — singurul anotimp în care avea obiceiul şi dispoziţia de a lucra, în odaia sa caldă la gura sobei, — el a desfăşurat chiar şi peste vară, contra deprinderilor sale, o activitate foarte mare, trimiţându-mi dela Mirceşti tot la câteva săptămâni câte un pachet întreg de pasteluri, sau alte poesii. De pe atunci noi am considerat pe Alecsandri, precum s'a considerat şi el singur, ca membru al societăţii Junimea. In această calitate l-am invitat totdeauna şi el a venit adeseori, la aniversările noastre de care voiu vorbi mai târziu şi i-am

aşezat portretul în mijlocul celorlalţi membri ai societăţii în cele două grupuri colective care s'au făcut în anii 1873 şi 1883. Aproape tot ce a mai scris Alecsandri dela 1867 încoace s'a publicat mai întâi în Convorbiri Literare şi apoi s'a reprodus în alte jurnale sau volume. Când sfârşea vreo scriere mai lungă sau care îi părea mai importantă, el avea obiceiul să se răpeadă la Iaşi şi să o cetească însuşi în societate.

In asemenea împrejurări eu înştiinţam mai dinainte pe colegii noştri că vine Alecsandri dela Mirceşti, şi eram atunci atât de numeroşi de nu mai încăpeam în odae. Aşa de exemplu Alecsandri a venit să ne citească Dumbrava Roşie, care ne-a făcut un mare efect şi Comedia sa „Boeri şi Ciocoi" care însă a fost ascultată cu mai puţină mulţumire. Tot asemenea mai târziu, el s'a anunţat la mine în Iași pentru a citi Fântâna Blanduziei, arătând însă că ar dori să fie şi doamne prezente la lectură, iar la Bucureşti în casa lui Maiorescu ne-a citit la deosebite epoci piesele sale: Despot Vodă, Ovidiu şi altele. Dorinţa de-a fi ascultat şi de dame la întâia lectură a unei noui scrieri, i s'a deşteptat mai ales de când a intrat în raporturi literare mai intime cu Doamna Românilor, Elisabeta.

Dacă încă de prin timpul Doinelor şi Lăcrămioarelor, Alecsandri era considerat ca un mare poet, culegerea sa de poezii populare și întregul șir de poesii compuse dela 1868 în-

coace, i-a ridicat renumele mult mai sus încă. Se formase un fel de mit în jurul *Bardului dela Mirceşti* precum începuse a fi numit pe atunci. Nota comică e şi ea câteodată interesantă şi deci trebue să menţionez că mai multe persoane din public ce nu cunoşteau cuvântul *bard* îi ziceau tot *brad*, închipuindu-şi că este o greşală de pronunţare. Am auzit însumi pe d. Neculai Gheuca, proprietar bătrân din Iaşi, ridicând la un banchet un toast în onoarea *Bradului* dela Mirceşti!

Nu era act politic important în istoria contimporană pe care Alecsandri să nu-l cânte cu aceeaşi inspiraţie cu care reînviase umbrele eroilor Români din veacurile trecute, apoi viaţa ţărănească, basmele poporului, credinţele, datinele şi obiceiurile sale; chiar şi aspectul naturei în ţările române el le descrisese în versuri melodioase şi într'o limbă curgătoare şi dulce, inspirată direct din graiul ţăranului nostru. Toate aceste însuşiri, unite cu reputaţia sa de om drept şi desinteresat, cu viaţa sa retrasă, simplă şi lipsită de ambiţiuni politice, îl ridica sus în imaginaţia publicului român din toate provinciile, iar momentul culminant în gloria sa de poet a fost acel în care s'a aflat de către Români, că el, dintre toţi poeţii latinităţii, fusese cel încoronat şi premiat la Montpellier pentru „*Cântecul Gintei Latine*"

In toate părţile s'a simţit atunci că acestui bărbat Românii îi datoresc o mare recunoş-

tiinţă şi că prin el se înalţă întregul nostru neam. Deaceea de pretutindeni i-au venit felicitări în adevăr entusiaste, mii de scrisori şi adrese, mii de versuri de înălţare și laudă, traduceri nenumărate ale Cântecului Gintei Latine în toate limbile europene și chiar în limbi moarte, precum latineşte şi—ce e de mirat — evreeşte, îi veneau din toate părţile locuite de Români și din ţări străine. Era o mişcare generală şi fiindcă de multe ori lucruri mici caracterizează o situaţie mai bine decât cele mari, voiu cita pe un bărbier din Iași, Neculai Clătinos, care aflând din jurnal despre premierea Cântecului Gintei Latine, se puse în emoţia sa, să alerge ca un nebun prin tot orașul, cu jurnalul în mână oprind pe trecători, ca să le comunice această știre și strigând tare pe uliță: „Asta e lucru mare, e o grozavă onoare pentru noi Românii, bravo Alecsandri, acum zic și eu că e întâiul poet din Europa!“... — In fața entusiasmului de)teptat, însuși guvernul și partidul liberal atunci la cârmă, cu toate că nu se desfăcuse încă de organizarea sa în societate închisă, cu toate că Rosetti șeful partidului fusese nu de mult atins de Alecsandri într'o scrisoare în versuri pe care acesta o adresase generalului Florescu, împinse și ele de avântul general, luară inițiativa unei mari serbări naționale în onoarea poetului încoronat. Se poate zice că în acel moment s'a consacrat Alecsandri oarecum în mod oficial ca întâiul poet al Românilor.

De atunci datează şi raporturile intime între poetul nostru şi Curte, căci, ca la orice curte din lume aşa şi la noi, numai faptele împlinite şi succesele dobândite sunt acele ce se recunosc şi se confirmă.

In cei întâi ani ai domniei lui Carol de Hohenzollern, Alecsandri n'a arătat un mare entuziasm pentru dinastia aleasă. Mai ales în timpul războiului franco-german, simpatiile sale cele vii pentru Francia şi Impăratul Napoleon, îl depărtase şi mai mult de oricine purta un nume german, mai ales când numele acela era Hohenzollern. Aceasta se dovedeşte şi prin următorul fapt care îmi pare caracteristic: Alexandru Beldiman tatăl, incorigibilul antidinast, scrisese într'un jurnal redactat de dânsul în Iaşi, insulte la adresa Domnitorului şi fusese dat în judecată pentru aceasta de ministerul Lascar Catargi. Trimes fiind înaintea juraţilor din Roman, soarta hotărîse ca comisiunea ce avea să-şi dea verdictul, să fie prezidată de Vasile Alecsandri. (Este interesant de rememorat că în acea comisiune se găsea şi Dimitrie Sturza, înfocatul dinast de mai târziu). Deşi delictul nu se contesta de Beldiman care totdeauna s'a fălit cu antidinasticismul său şi care s'a apărat numai cu argumentul că acestea sunt sincerele sale credinţe, totuşi Alecsandri a fost ca şi toţi ceilalţi pentru achitare, ba s'a băgat seamă că el a pronunţat verdictul cu un ton deosebit de solemn oare cum

ca să se vadă că ar fi un fel de afinitate între cugetările politice ale lui Beldiman şi ale sale.

Insă cu vremea lucrurile s'au schimbat. Am zis că Alecsandri se făcuse un om de pace, iubitor de linişte şi deci ţiitor în seamă a faptelor împlinite. Carol era şi rămânea pe tron, Elisabeta, nu numai doamnă dar şi poetă, admira versurile lui Alecsandri. Se începu şi la noi întemeierea unei adevărate Curţi de care Alecsandri se apropia cu încetul, cu încetul, oare cum pe nesimţite, până când moartea unicului copil ai perechei domneşti rupse ghiaţa cu totul. Alecsandri compuse la Mirceşti în amintirea micei prinţese Maria o poezie foarte admirată pe atunci şi care începea prin cuvintele:

In jalea care te cuprinde
In doliu-ţi amar. . . . .

şi o trimise doamnei la Sinaia.

Poesia făcu un adânc efect asupra mumei. Prin cumnata mea, Zoe Rosetti, domnişoară de onoare, Doamna îmi comunică o copie de pe poezia lui Alecsandri pentru ca să o public în Convorbiri Literare, unde a apărut sub titlul „Glas din stele“ în No. din Iulie 1874.

Spre mirarea mea, Alecsandri mi-a arătat nemulţumirea sa pentru această publicare, zicându-mi că poezia era ceva cu totul intim, că lumea e ciudată, că au să-l trateze de servil faţă cu Curtea, că aceasta i-ar fi neplăcut etc.,

etc. Eu nu i-am răspuns nimic la aceste vorbe; dar în gândul meu le-am notat ca... punct negru pentru Alecsandri. Căci a trimete versuri de laudă tronului pentru a fi bine văzut acolo şi a voi să ascunzi aceasta de public, pentru a fi tot odată considerat şi ca bărbat independent de Curte, nu se potriveşte.

Ori cum ar fi, cu timpul apropierea între Curte și Alecsandri se făcu de tot intimă. Poetul cântase recentele lupte ale Românilor cu Turcii, fusese încoronat la Montpellier, slăvise Independenţa şi Regatul — destul pentru ca să fie considerat şi stimat de Tron. Regina mai avea o plăcere particulară, întru citirea doinelor şi baladelor sale, ea traduse câteva din ele în limba germană, citea propriile sale versuri lui Alecsandri, și se consulta la scrierile ei cu bătrânul poet. Acesta era într'una invitat la Sinaia, unde petrecea săptămâni întregi. Conversaţia cu el era considerată ca o plăcere mare pentru Regina... curând, curând, lumea a început a-l privi ca un adevărat poet al Curţii, din poet popular precum fusese privit odată. Academia Română îi dădu premiul cel mare Năsturel întâia dată când dispuse de el şi Alecsandri avu slăbiciunea să-l primească; în sfârşit el fu numit prin stăruinţa directă a Regelui ministru român la Paris, sub ministerul Ion Brătianu. Toate acestea au făcut să se întunece ceva aureola curată a poetului.

Deîndată gazetele zilnice, conduse mai ales

în ceeace privește partea literară, aproape esclusiv de tineri poeți sau autori, ce aparțin în politică școalei radicale sau socialiste, iar în literatură celei naturaliste și în tot cazul fac parte dintre declasați sau cel puțin dintre nemulțumiți de tot soiul, au început să-l atace, când cu violență, când cu ironie mușcătoare și făceau ce puteau ca să reducă meritele lui și ca poet și ca om.

In fața acestora, Maiorescu s'a crezut dator să ia apărarea lui Alecsandri în Convorbiri Literare și o făcu cu cunoscutul său talent. Dar faptul singur de a fi în poziție să aperi un poet care de mult era considerat ca superior tuturor celorlalți, și ca om, mai presus de mizeriile vulgare, este în sine destul de trist.

Pentru timpurile de atunci poate Alecsandri ar fi făcut mai bine să nu meargă ca ministru la Paris, ci după toate triumfurile sale să-și petreacă bătrânețele liniștit la acei Mircești care începuse a fi un loc de peregrinaj pentru Români. Mie mult îmi pare din inimă rău de cele ce văd că se petrec astăzi, căci deși Alecsandri poate și el să aibă slăbiciunile sale, eu nu-l pot privi altfel decât ca pe unul din cei întâi Români. El la mulți a insuflat iubirea patriei, limbei și a literaturii române; graiul poporului el l'a introdus în clasele dirigente, două generații de poeți au fost numai imitatori ai săi, Convorbirile Literare în sfârșit îi datoresc cea mai prețioasă și mai bogată

colaborare! Şi ce plăcut e Alecsandri în relațiile sale intime! Când trăia încă în țară şi mă duceam la Mirceşti, aveam o adevărată și adâncă mulțumire! Ii şedea aşa de bine vesel, optimist şi entusiast, cu tot părul său cel alb! Orele curgeau repede şi nesimțit în societatea poetului. După tatăl meu, Alecsandri era, din toți câți am cunoscut, omul ce povestea mai frumos și mai interesant. Istorii din timpuri trecute, proecte de lucrări literare, simple anecdote se urmau neîntrerupt, voios și aşa îți deşteptau interesul, încât priveai cu adevărată fericire în ochii cei vii ai poetului povestitor. Câteodată îți citea vre-o poesie a sa şi, deşi nu era meşter în arta declamației, totuşi aşa era de convins de valoarea și însemnătatea poeziei pentru omenire, aşa citea din tot sufletul, încât fără voe te înălța și entuziasma.

Fericit cine a cunoscut de aproape pe acest bărbat, cu mici defecte și mari calități! Eu unul voiu păstra vecinic cea mai dulce amintire de Vasile Alecsandri, care 30 de ani a fost în strânsă prietenie cu tatăl meu și peste 20 de ani cu mine!

P. S. Alecsandri a murit în 22 August 1890 o lună și o săptămână, după iubitul meu frate Leon și în aceeași zi cu fratele meu mai mic Gheorghe. Astfel acea vară a făcut o întreită și adâncă rană în inima mea.

DOSARUL JUNIMII — POŞTA REDACŢIUNII

După înfiinţarea tipografiei şi deschiderea Convorbirilor Literare dela sine s'au înmulţit lucrările societăţii. Mai întâiu Junimea a publicat un apel către autori români pe care l'am menţionat în treacăt mai sus, şi care este unic în felul său. Prin el societatea se obliga să tipărească în tipografia sa, cu deplina sa cheltuială, orice carte originală românească al cărei manuscript va fi fost cercetat și aprobat de un comitet delegat de Junimea. Fără a esclude orice specie de scrieri, noi am avut mai ales în vedere cărţi de şcoală în limba română, care pe acea vreme lipseau cu desăvârşire, aşa încât elevii erau siliţi să înveţe materiile după manuscriptele profesorilor, mai toate traduse de pe cărţi didactice străine. Din vânzarea cărţilor prin tipografia sa, societatea îşi rezerva dreptul să-şi scoată cheltuelile fixate de mai înainte numai la cinci galbeni coala de 16 pagini pe 1000 exemplare, iar tot restul precum și proprietatea întreagă a scrierii și a cărţilor

tipărite rămânea a autorului. In urma acestui apel atât de favorabil ai fi crezut că au trebuit de îndată să curgă scrieri din toate părţile. Dar nu s'a întâmplat de loc aşa. Manuscripte ne-au venit puţine şi imposibile de primit. Două numai au făcut excepţie şi s'au putut tipări: Un tractat de astronomie tradusă de Spiru Haret şi Odele lui Horaţiu, adnotate şi explicate de Munteanu, profesor la gimnaziul din Braşov. Astfel am fost siliţi să îndemnăm noi pe un alt profesor din Braşov, d. Meşotă ca să traducă în româneşte, în condiţiile publicate de noi, cartea de istorie în trei volume a lui Pütz pentru uzul şcoalelor secundare, carte care s'a şi tipărit de societatea Junimea şi a fost de mare folos şi învăţătorilor şi şcolarilor noştri.

Dacă însă manuscripte pentru cărţi de editat nu veneau în număr mare, scrieri mici în proză şi versuri, care cereau ospeţia Convorbirilor pentru a vedea lumina publicităţii au început în curând a sosi cu grămada. Manuscriptele trimiţându-se la adresa mea, eu luam acasă cunoştinţă de ele şi apoi le duceam cu scrisorile ce le întovărăşeau la Junimea unde le citeam tare, adesea spre nemărginita veselie a membrilor societăţii. Aceste manuscripte venite pentru Convorbiri şi comunicate de mine societăţii se numeau: *Poşta redacţiunii*. Convorbirile deşteptau dorinţa de a deveni autori unor persoane care poate fără această revistă nici nu s'ar fi gândit să iee pana în mână. Era

de necrezut câte scrieri îmi soseau, şi mai de necrezut ce fel de scrieri erau acelea! Neputând răspunde la cei mai mulţi prin scrisoare şi fiind şi neplăcut a tot refuza, am introdus dela o vreme obiceiul de a înştiinţa pe autori despre soarta ce au avut manuscriptele lor, în o rubrică specială a Convorbirilor numită „*Corespondenţa*".

Dacă însă noua revistă deştepta în mulţi ambiţia de a figura printre autorii naţionali, cu atât mai mult întrunirile noastre şi lecturile comune erau o îmboldire pentru membrii societăţii de a se încerca în scrieri literare. In adevăr, nimic nu îndeamnă mai mult la asemenea lucrări decât întemeerea unui cerc de oameni inteligenţi care se ocupă cu statornicie şi tragere de inimă de literatură; cărora poţi să le citeşti ceeace scrii şi care ştii că te ascultă cu interes. Oameni cari dela sine în alte mijlocuri sociale nici s'ar fi gândit să devie autori, încep şi ei a lucra, însufleţiţi de atmosfera intelectuală în care trăesc, precum iarăş alţii care ar fi avut dispoziţia necesară şi poate chiar talent natural pentru ocupaţii literare, cu vremea încetează de tot a lucra, fiind focul lor ca înăbuşit de societatea greoaie şi prozaică în care sunt siliţi să-şi petreacă zilele. Experienţa aceasta, făcută pretutindeni, s'a repetat şi în Junimea. Mai fiecare din numeroşii membri ai societăţii noastre s'a încercat din amator ce era, să devie şi productiv, însă din cei

ce nu aveau adevărata chemare, mulţi s'au lăsat cu vremea, — unii chiar după întâia cetire a încercărilor lor. Şi cu toate acestea la început critica noastră nu era tocmai aspră. Dar aşa era de rău, de meşteşugit, de puţin simţit şi nefiresc mai tot ce se producea pe atunci în ţară, încât dacă venea cineva cu o scriere ce nu avea alt merit decât a fi naturală şi era aşternută într'o limbă română curată, ea găsea îndată trecere în Junimea. Când Mihai Cornea ne-a cetit întâia sa poezie română „O lacrimă" toţi am aplaudat-o:

Am fost în lume şi eu odată
Cu suflet june şi plin de dor
Credeam atunce că viaţa toată
E un vis dulce de lung amor!

A fost un eveniment poezia aceasta. Mai mulţi compozitori au pus-o îndată în muzică, lăutarii o cântau în toate părţile, băeţii şi fetele o ştiau pe dinafară. Toţi am crezut un moment că din Cornea are să iasă un adevărat poet. Insă, precum şi în alte cazuri, aşa ne-am înşelat ş atunci. La Cornea era numai un avânt de tinereţe care n'a ţinut de loc. Tot aşa amorurile şi romanele juneţei sale au fost numai scântei trecătoare dela care se întorcea totdeauna la calea bătută a unei vieţi bine calculate. Din poetul inspirat şi din amorezul înflăcărat a eşit un avocat minunat de bun, dar un om foarte prozaic. Nicu Gane a venit şi el

atunci cu întâia sa novelă: „Fluerul lui Ştefan“. Timid, tocmai contrariul cutezătorului Cornea, el ţinea de câteva săptămâni novela sa în buzunar, fără a avea curajul să o cetească, până într'o sară s'a hotărît. „Fluerul lui Ştefan“ a fost ascultat cu mulţumire de Junimea şi ţin minte cum s'a luminat faţa autorului, când la sfârşitul cetirii, Miluţă Cerkez cel dintâi a strigat: *foarte bine!*

Toţi am împărtăşit părerea sa şi numai câteva mici modificări neînsemnate, s'au cerut pe ici pe colo — ceeace Gane a admis bucuros. Astăzi câţiva moderni foarte fini declară că novelele lui Gane n'ar avea adâncime, că în ele s'ar descrie oamenii și lucrurile numai pe dinafară, că novelele ar fi prea sentimentale etc. Toate bune, dar nu trebue uitat că Gane, este cel întâiu novelist român care s'a pus să descrie viața socială dela noi, că limba lui Gane este limpede și frumoasă, și că narațiunile sale, toate originale, dacă nu te emoționează adânc, cel puţin plac totdeauna în scurtimea și simplicitatea lor. Insă, înainte de a mai vorbi de alții, este bine să arăt, cum s'a stabilit cu vremea în Junimea un fel de regulă pentru șirul ocupațiilor noastre care în curând a și devenit tradițională: Intâi și întâi la opt ore sara, se lua cunoştinţă de cele aduse pentru îmbogățirea *Dosarului* despre care am să vorbesc îndată; apoi se comunica *Poşta redacţiunii*, după aceasta se trecea la cetirea lucrări-

lor originale aduse de membrii societății, începându-se cu poeziile și urmând cu proza. Aceste țineau obicinuit până între 10 și 11 când veneau ceaiul și cafeaua. Câteodată cetirea mai urma și după ceaiu până la miezul nopții, ora retragerii generale, dar cel mai des în acea vreme nu se mai cetea nimic, ci adunarea se încheia cu convorbiri relative la literatură ori la starea noastră socială sau și cu povestiri de glume și anecdote. Acestea au fost totdeauna în așa mare onoare în Junimea, încât dela o vreme se introduse obiceiul ca prin o anecdotă să se poată întrerupe ori ce cetire sau vorbire. Dacă în mijlocul unei lecturi sau discuțiuni de orice soiu, vreunul din membri, și mai ales Ion Creangă, Caraiani și Paicu, care se deosibeau întru acestea strigau de departe: *Anécdota*, puind accentul pe silaba antepenultimă, de îndată mai mulți răspundeau din toate părțile: *„Tăcere, Anécdota primează"*... și totul era întrerupt până la sfârșitul *Anécdotei.*

Am zis că întâi ne ocupam de dosar. Și în adevăr societatea Junimea își înființase două dosare, unul al Aniversărilor despre care am să vorbesc mai jos, și altul al Curiozităților contimporane, numit pe scurt: *„Dosarul Junimii"*. Pe la anii 1866, 67, 68, nivelul învățăturii era mult mai jos decât acum în România, și adesea se tipăreau lucruri așa de rău scrise ca limbă și gramatică, și așa de ciudate ca gândire sau lipsă de gândire, încât ne-a venit ideea

să culegem, pentru petrecerea noastră, extracte din scrieri tipărite, care din cauza stupidităţii lor, ar fi meritat să nu fie date uitării. Această culegere a şi început să se facă în anul 1868. In fiecare Sâmbătă (căci după câţiva ani se schimbase ziua întrunirilor) mulţi membri ai societăţii aduceau cu sine bucăţele de hârtie tăete de prin cărţi, broşuri şi mai ales jurnale române proaspete — căci extracte din scrieri netipărite nu erau primite — şi le comunicau Junimii. Dacă extrasul cetit cuprindea o prostie destul de gogonată, el era primit şi declarat bun, în cazul contrar el era respins ca unul ce nu ar merita *onoarea dosarului.* Depozitarul acestei preţioase culegeri era Pogor care avea o deosebită plăcere de a lipi extractele în dosar, însemnând totdeauna de unde erau scoase, iar cel care aducea materia cea mai multă pentru dosar şi care avea şi însărcinarea să dea cetire bucăţilor aduse era Grigore Buicliu. Câte persoane ce jucau un rol însemnat în România, se află puse la dosar! Ba chiar şi dintre membrii societăţii noastre sunt unii care nu au scăpat nelipiţi! Dar dintre toţi publiciştii români, doi mai ales s'au deosebit prin mulţimea materialului ce au produs, fără a-şi da seamă, pentru îmbogăţirea dosarului Junimii! Unul este răposatul Dimitrie Gusti, fost ministru, om bun de altminteri, dar care păstrase obiceiul până la bătrâneţe să compue versuri rele şi nesărate la orice serbare publică sau privată:

la venirea suveranilor în Iaşi, ca şi la cununia unui mahalagiu... Al doilea e răposatul *Cuparencu*, bătrân veterinar din Iaşi, care avea mania să publice în jurnalele locale, tot felul de leacuri pentru boalele animalelor domestice, însă aceasta o făcea în aşa chip încât era absolut cu neputinţă să pricepi ce vrea să zică autorul. Atât de multe extrase din scrierile acestor două personaje se lipise la dosar, încât dela o vreme s'a luat hotărîrea în Junimea să nu se mai primească de loc scrieri de ale lor, căci dosarul risca să fie umplut numai cu operele acestor doi autori.

Se vede că un glumeţ a şi comunicat răposatului Gusti ce soartă aveau scrierile sale în Junimea, precum ş hotărîrea luată dela o vreme să-l lase în pace, căci Gusti a fost mult timp supărat pe noi, zicând pretutindeni că în Junimea nu sunt oameni serioşi. Noi însă n'am putut şti niciodată dacă Gusti a exprimat această părere despre noi din cauză că-l puneam la dosar, sau din cauză că nu-l mai puneam.

După trecere a zece ani întâiul volum al dosarului, s'a declarat închis şi s'a legat. Pogor a început apoi un al 2-lea dar nu l'a mai ţinut regulat ca pe cel dintâi. Nu mai adaug aci nimic despre dosarul curiozităţilor, căci socot că poate fi interesant să umplu întreg capitolul următor cu extracte din el, pentru judecata sau poate şi pentru înveselirea posterităţii.

După ce sfârşeam de a ne ocupa cu dosarul, venea la rând, precum am zis mai sus, *poşta redacţiunii* pe care o citeam eu. Orice scriere îmi sosea prin poştă pentru „Convorbiri“, fie din localitate, fie de aiurea, eu o comunicam Junimii, ca să se judece de merită sau nu să fie publicată. Cred că nu mă înșel afirmând că nici a suta parte din ceea ce-mi sosea nu a fost admisă și cu toate acestea câtă petrecere ne procura câteodată poșta redacțiunii. Ce hohote de râs din toată inima la cetirea unor poezii sau novele primite prin poștă! Nicu Gane, ca unul ce este originar din Folticeni, inspirase într'o vreme la o mulțime de Folticeneni ambiția de a deveni noveliști și ei, așa răposatul Iorgu Greceanu, care, când venea în Iași, și asista totdeauna la ședințele noastre, deşi o viață întreagă nu scrisese nimic, a simțit deodată la vârsta matură vocația de autor, și ne-a trimes o novelă pe care după o mare purificare ce am făcut N. Gane și eu, am publicat-o pentru ca să nu se supere autorul care era un bărbat foarte simpatic şi prieten cu noi. In acelaş chip am procedat cu altă novelă, a lui V. Forescu, tot folticeneanu şi el. In sfârşit Dimitrie Morțun, proprietar în acelaş oraş, ne persecuta mult cu novelele sale. Țin minte că o descriere de călătorie a sa începe în modul următor: „Mai mulţi juni ne hotărîrăm să facem o plimbare *pedestră* prin munţi. Consecuenţi hotărîrii noastre *tocmirăm o trăsură*“...

Am avut slăbiciunea, mai ales după stăruinţele lui Nicu Gane, care nu voia să se strice cu prietenii şi alegătorii săi din Folticeni, să dau fratelui meu Gheorghe una din novelele lui Morţun spre îndreptare şi apoi să o public. Deşi nu ştiu cum Morţun şi-a mai putut recunoaşte propria sa scriere, din care poate nici o frază n'a rămas neschimbată, totuşi după publicarea ei, n'am mai putut scăpa de manuscriptele acestui autor pasionat şi harnic. Ce chef am făcut într'o sară de o poezie a sa, cântând toţi în cor, refrenul ce se repetă la vre-o 20 de strofe:

Miezul nopţ' ş'al nostr' amor!

Cât am râs adese ori de versurile unui june poet care subsemna: *P. în Buc.* şi care cu toate refuzurile ce întâmpina nu se descuraja, ci îmi trimetea regulat ani întregi producerile imaginaţiei sale. Alţii mai şireţi schimbau iscăliturile şi se încercau să-şi schimbe chiar mâna la fiecare nouă expediţie ca să-şi poată trece marfa sub un alt pavilion. Iar mulţi în sfârşit trimeteau aceeaşi scriere dintr'un alt oraş şi sub un alt nume, cu scopul să mă înşele şi apoi să poată arăta publicului că nu o critică serioasă a fost cauza respingerii ci o pură răutate şi o nedemnă prigonire.

Cine mi-ar fi zis pe atunci că poetul filosofic, ades respins odinioară, era acelaş Vasile Conta ce mai târziu a publicat în „Convorbiri"

teoriile sale de filosofie materialistă, sau că tainicul autor ce-mi trimetea poezii germane bine traduse sub iscălitura *Gil* era acelaş George I. Lahovari, care 20 de ani mai târziu a devenit un preţios colaborator al meu, prin interesantele documente ce publică și astăzi încă cu comentarii sub titlul „Hârtii vechi".

Răspunsurile adesea foarte înghimpătoare din „Convorbiri" vor fi deșteptat în mulți tineri care le aşteptau cu bătaie de inimă necaz asupra Societății și în special asupra mea, dar nu cred să-mi fi făcut un singur duşman cu ele; cel puțin am costatat mai târziu cu mulțumire că din acei refuzați odinioară foarte mulți au devenit, după trecere de ani de zile, cei mai înfocați și pasionați membri ai Societății Junimea; unii din cei respinși s'au făcut chiar colaboratori prețioși ai „Convorbirilor" și râdeau mai târziu cu bună inimă de întâiele lor încercări.

Câteodată se mai întâmpla ca autorul sfiicios, care trimisese încercarea sa pe ascuns, sub vălul anonimatului să fie prezent în societate când se cetea poşta redacțiunii. El singur, sărmanul știa atunci ce se petrece în inima sa necăjită când, nu numai își vedea sfâșiată fără milă opera la care lucrase cu dragoste, dar era silit să și râdă cu toți ceilalți împreună pentru a nu deștepta vre-un prepus, căci vai de el dacă ar fi fost descoperit! Cu vremea aceste citiri colective ne deprinseră la un fel de cu-

getare comună. La poezii vedeam obişnuit cu toţi, chiar după întâia strofă, dacă ele se puteau primi sau nu. Când însă erau contestaţii şi se cerea cetirea întreagă, se introduse pentru judecarea meritului poeziei următoarea procedură. Poezia se citea întâi în cuprinsul în care era scrisă de autor, apoi se săreau una sau mai multe strofe, în sfârşit se cetea de jos în sus, şi dacă cetită şi în asemenea mod, poezia trecea tot aşa de bine ca şi cetită în forma ei primitivă, atunci de sigur nu avea nici o valoare. Nu este de crezut la câte poezii lirice această probă se putea face fără ca înţelesul să fie alterat. Ar fi interesant de încercat aceasta şi la autorii ce sunt număraţi printre cei mai bunişori!

S'ar putea crede că într'o societate numeroasă în care spiritul critic se desvolta tot mai tare, trebue să se fi întâmplat adesea ca lucrări bunişoare să fi fost respinse; mai ales de versuri s'ar putea presupune aceasta, căci ascultarea unei poezii cere o dispoziţie specială mai sentimentală şi mai înălţată a sufletului. Totuş nu este aşa. Foarte rar s'a întâmplat ca să ne căim mai târziu de asprimea judecăţii noastre, căci versurile frumoase şi inspirate aprind repede pe ascultători. S'a întâmplat însă contrariul, adică să admitem scrieri fără deosebită valoare reală şi să declarăm mai târziu că ne-am înşelat. Aşa a păţit-o Junimea cu o novelă întitulată: „Decebal". Această scriere

mi-a fost trimisă cu o scrisoare din Botoşani, şi era iscălită de un domn *I. Popp Florentin.*

Maiorescu, lectorul în titlu al Junimii în anii întâi, a cetit-o deosebit de bine, aşa încât chiar dela început efectul a fost bun. Insă cu cât urma lectura, cu atât Pogor, altfel cel mai aprig critic, simţea o mai mare plăcere în ascultarea novelei şi adesea sublinia un pasaj sau altul cu esclamaţiile *„bine, foarte bine, iată un scriitor de talent, minunat“ etc.* Nu ştiu cum era predispusă Junimea în seara aceea, sau cum a dispus-o cetirea lui Maiorescu şi părerea mai mult decât favorabilă a lui Pogor, dar s'a ascultat cu mare mulţumire Decebalul lui Popp Florentin. Ba la sfârşitul cetirii, Pogor, impresionabil precum este, aşa se aprinsese încât zicea că are să traducă novela în limba franceză şi s'o trimită la Paris lui Gustave Doré ca s'o ilustreze pe socoteala sa. Chiar şi eu, deşi obişnuit mult mai rezervat, am fost luat oare cum pe dinainte în acea sară şi m'am pus să scriu autorului o scrisoare de felicitare din cele mai măgulitoare. De îndată am şi primit drept răspuns o depeşă din Botoşani în cuprinsul următor:

Vin mâni, Popp Florentin.

Şi în adevăr a venit!

. . . .

. . . .

şi chiar — în urma succesului său — s'a aşezat în Iaşi şi ne-a mai fericit şi cu alte novele ale

sale *Tuhutum, O floare albă, O casă neagră* şi altele. Dar citirea acestora n'a mai avut acelaş efect în Junimea. Figurile ascultătorilor rămâneau reci aşa că autorul avu o mare decepţie. De aceea el n'a mai frequentat societatea, s'a lăsat şi de scris novele, şi s'a pus pe cărţi de şcoală, de care a produs foarte multe, — nu ştiu dacă bune sau rele. Atâta ştiu, că făcând parte în anul acesta din comisiunea premiilor, în Academie, le-am văzut pe toate prezentate în teanc mare, spre a cere un premiu de multe mii de lei cu ele. In Academie Florentin a avut însă mai puţin succes de cât cu 20 de ani înainte în Junimea.

O altă apreciere greşită a Junimii, s'a mai întâmplat cu ocaziunea unei păcăliri a lui Haşdeu cu care eram în veşnică luptă şi polemică. La dreptul vorbind Haşdeu se laudă că ne-a păcălit de două ori. Intâi ne-a trimes în anul 1870 o poesie întitulată *El şi Ea,* tradusă din *Gablitz* sub iscălitura *I. M. Elias,* spre a dovedi, zice el, că nu este galimatias pe care nu l'am publicat noi, dacă autorul este neamţ sau evreu. In lipsa mea care mă dusesem la Gleichenberg în călătorie de nuntă şi a lui Maiorescu care era la Berlin, s'a şi publicat poesia în Convorbiri. Când am primit acel număr la băi, ţin minte că am fost foarte surprins să văd aşa proaste versuri publicate, şi am scris îndată la Iaşi să cer lămuriri.

Astăzi încă după atâţia ani nu am putut

áfla dacă atunci a fost o simplă eroare a administratorului tipografiei care a pus să culeagă poesia „El şi Ea“ ce-i venise prin poştă, cum ar fi dat ori ce altă materie, sau dacă n'a fost cumva rea credinţă la mijloc. In adevăr câţiva prieteni au susţinut mai târziu că publicarea aceasta a fost fapta d-lui *I. Scipione Bădescu,* român din Ungaria, aflător în Iaşi, care frequenta adunările noastre. Redactor pe aceea vreme la Curierul din Iaşi, el se găsea zilnic în tipografie, şi ar fi putut pune uşor să se imprime poezia *El şi Ea* în Convorbiri, în lipsa mea. Nu pot să controlez dacă acest prepus are vr'un temeiu sau nu şi fără probă nu voiu să acuz pe Scipione Bădescu. Dar lucrul e posibil, căci acelaş domn Bădescu, fiind mai târziu scriitor al „Timpul“, jurnal conservator, unde critica aspru guvernul lui Brătianu, în schimbul remuneraţiei ce primea de la opoziţie, se puse într'o zi să tipărească poezii de laudă adresate aceluiaş Ion Brătianu, sperând o mai bună răsplată din partea acestuia. Aşteptarea lui s'a şi realizat şi lui Bădescu i-a fost uşor să intre fără tranziţie deîndată la un jurnal guvernamental, să fie îndată numit revizor şcolar, şi să critice îndată opoziţia, cu mai multă violenţă de cât critica guvernul.

De altminteri Bădescu este un om totdeauna vesel şi foarte des beat.

Ori cum ar fi, pentru această publicare şi Maiorescu şi eu suntem absolut nevinovaţi. Nu

tot aşa s'a întâmplat cu a doua pâcâleală a lui Haşdeu, cinci ani mai târziu, în Ianuarie 1876. Prin poştă îmi veni atunci o poezie care începea cu cuvintele: „La noi e putred mărul". Ocupat în ziua aceea, am pus-o fără a o mai ceti singur, în teancul celorlalte scrieri primite în cursul săptămânei, şi Sâmbătă seara am dus-o la Junmea care se ţinea la Pogor.

După cetirea unora şi altora din manuscriptele primite, viind şi rândul acestei poezii, eu voiam s'o trec repede ca şi pe celelalte, când Pogor mă opreşte zicând: „Măi, cum citeşti tu, nici că este cu putinţă să judeci bine, *tu abîmes:* dă altuia poezia, mi se pare că aci este ceva". Eu mă apăram zicând că nu merită o lectură mai îngrijită. Cu toate acestea am trecut poezia către Eminescu, lectorul oficial al Junimii şi înlocuitorul lui Maiorescu care se mutase în Bucureşti şi era ministru în acea vreme. Eminescu s'a şi pus să o declame foarte frumos. Abia sfârşise şi Pogor îmi strigă: „Vezi, câne, că tu stricai numai o poezie bună!"—„Să se citească din nou zic mai mulţi". Eminescu declamă mai bine încă a doua oară, şi Pogor de astă dată entusiasmat, repetează: „foarte bună poezie, măcar de ne-ar veni totdeauna asemenea versuri. Te sfătuesc s'o publici chiar în viitorul număr". Mai mulţi, printre care şi Eminescu, aprobară pe Pogor, şi mă îndemnară s'o primesc, dar eu, deşi nu opunéam vre-un argument serios, nu puteam de

loc să mă hotărăsc: aveam par'că o presimţire vagă, că de astă dată n'ar trebui să cedez. Până la urmă însă m'am plecat înaintea insistenţelor generale şi fiindcă numărul Convorbirilor avea să iasă peste două zile şi se mai găsea tocmai locul necesar pentru a cuprinde acele patru strofe, am pus să culeagă „La noi e putred mărul" în toată graba, schimbând în text cuvintele *„Virgină timoroasă"* prin *„Fecioară sfiicioasă"*. Graba ce pusesem contra obiceiurilor mele, în publicarea poeziei primite prin poştă mă neliniştise, deşi nu-mi dam seamă pentru ce. In ziua apariției Convorbirilor eu stam acasă cu revista în mână și îngrijat, când Eminescu intră în odaie la mine palid la față, și fără a-mi da o bună dimineață îmi spune încet: „Am pățit-o! Am fost pâcăliți de Hașdeu"! La aceste cuvinte mi s'a strâns inima, şi l'am întrebat cu un nod în gân: „Cum așa? Ce fel"? — „La noi e putred mărul" e iscălit de P. A. Calescu adică Pâcâlescu, adinioare mi-a sărit în ochi, luând Convorbirile în mână".

Atunci m'am repezit turburat la tipografie să opresc expediția, dar era prea târziu. Broșurile plecase la București încă din ajun.

A doua zi „Românul" într'un lung articol subscris de Hașdeu își bătea frumos joc de noi arătând cine e d-l P. A. Calescu, ba mai arătând încă — ceea ce și mai puțin băgasem de seamă — că poesia fusese un *acrostih* care închipuia titlul jurnalului nostru: *Convorbiri Li-*

terare şi acum după înlocuirea cuvântului *Virgină* prin *Fecioară*, se prefăcea în *Conforbiri Literare*. Această modificare, zicea Haşdeu în articolul său, am fi făcut-o din cauza predilecţiei noastre pentru nemţi. Negreşit am răspuns eu lui Haşdeu tot prin „Românul“ şi poate nu tocmai rău căci şi atunci ca şi astăzi văd că Pogor nu greşise afirmând că poesia n'ar fi rea, dar ce folos!... Lumea vedea numai că ne-am lăsat a fi pâcăliţi şi râdea de noi, — aceasta îmi amărea sufletul. Mai multe zile am fost fără chef în casă şi stam tăcut la masă în faţa nevestei mele care era tot aşa de amărîtă ca şi mine. Căci trebue s'o spun, ea nu avea un interes mai mic decât mine pentru jurnalul ce conduceam. Din această cauză răposatul Callimach Catargi, membru al societăţii noastre şi bun prieten cu noi, o poreclise în glumă: *Consoarta Convorbirilor.*

In Junimea ce urmă după pâcâlitură am râs noi, nu e vorbă, însă nu toţi din inimă, mai ales eu nu. Cei mai mulţi se apărau de a fi găsit poesia bună, singur Pogor imperturbabil în toate, făcea un chef grozav de această întâmplare, deşi el era principalul vinovat.

De atunci încoace ori când venea cu poşta redacţiunii poezii ce păreau ciudate, unul ori altul întreba după cetire: Ia vezi dacă nu cumva e un *acrostih?* Ba pe câţiva membri mai naivi îi luam în râs, învinovăţindu-i că ar căuta acrostihuri şi în scrieri de proză, atâta

groază căpătase mulţi de blestemata formă a acrostihului.

Pentru judecata nepărtinitoare a cetitorilor sfârşesc acest capitol citând întreagă poesia lui *P. A. Calescu*, alias *Haşdeu:*

LA NOI...

*L*a noi e putred mărul, a zis de mult poetul
A zis cu desperare şi a murit nebun [1])
*C*ăci îl zdrobi durerea când s'a convins cu 'ncetul
*O*ftând după scăpare, că nu mai este bun
*N*ici sâmburele însuşi, speranţa viitoare
*F*ecioara sfiicioasă ascunsă de priviri.

O, da! un verme sarbed cu otrăvită boare
*R*ozând făr' încetare nu lasă nicăiri
*B*ucată nemânjită, şi în zadar să crează
*I*lusia din urmă ar vrea, că tot mai poţi
*R*edobândi scânteia din dispăruta rază!

I-am cântărit, piticii! i-am măsurat pe toţi!
*L*ucesc prin neştiinţă, prin penele străine.
*I*nsecte cu o umbră mai mare decât ei.
*T*e 'nşală 'n perspectivă, dar când te uiţi mai bine
E trist şi-ţi vine milă de falnicii pigmei!

*R*ivali cu cine ştie ce geniuri sublime,
*A*runcă vorbe 'n aer ce curg ca un şiroi,
*R*epetă, dar de unde, din ei nu spune nime...
E putred, putred mărul din sâmbure la noi!

P. A.CALESCU

1) Andrei Mureşanu în poezia „Deşteaptă-te Române".

DIN DOSAR . . . EXCERPTA.

Steaoa Basarabiei, No. 7 din 23 Mai 1876.

In curând cetăţenii Români sunt chemaţi a se pronunţa prin vot asupra soartei lor, spre a se alege *trecutul sau prezentul ce reprezintă viitorul compatibile* ai guverna. Acel moment apropiat este alegerea deputaţilor ce urmează a se trimite la Camera legislativă a ţărei.

Din Curierul de Iaşi

Delicatessa

Butuci de vie roditoare de cea mai excelentă poamă franţuzească „Chassellas" sunt de vânzare la via D-lui Vespianschi la Socola, *vis-à-vis de stâlpul telegrafic 1164.*

Din Apărătorul legei No. 38, 17 Iunie 1876

D. G. Mârzescu luând cuvântul *în aplausele unanime ale întregei Adunări,* au combătut pe D. Petrino în chestiunea emancipării femeilor

şi desfiinţării căsătoriei religioase. După aceasta, D. Petrino, respunzând D-lui Mârzescu şi susţinând acele ce le-a zis, în contra argumentelor propuse de d. Mârzescu a cules asemenea *aplausele unanime ale întregei* adunări.

Din Jurn. Resboiul, No. 245 din 27 Martie 1878.

Şeful Batalionului
Gardei civice Oraşul
Tecuci.

1877 Decembrie 23

Domnule Sub-locoteninte,

Fiind-că Zioa de 6, ale Fiitoarei luni genarie, este Botezul Domnului: care trebue respectată şi recunoscută Prin trei salbe de Focuri de către acest batalion unde *vă aveţi locul D-le Destinatu de legile miitare Echipaţi cu mare ţinută.*

ve invitu D-le Sub-locotinente ca imediatu se ve *Confusionaţi* uniforma Destul timpu Pînă atunci; Kăci, la kaz kontrariu, voiu fi silitu avă Aplica Art. 37 din legea gardei.

Primiţi, ve rogu asigurarea osebitei mele konsideraţie.

Maior EM. PUICA.

Din Imparţialul, No. 2 din 17 Maiu 1873.

Din causă de maladie, jurnalul nostru n'a putut să apară până in momentul de faţă....

Din Trompeta Carpaţilor, 22 Martie 1875.

Oştirea română nu putea să rămâie mai jos în simţimântul umanitar, decât artiştii, decât poeţii, literatorii şi cei-l-alţi membri ai Societăţii *române în civilisaţiune*, in *presceptele* lui Christ, în Caritate.

Mâine, Duminecă *chiar*, în circul cel mare, călăreţii cei mai eminenţi ai călărimei române vor face evoluţiuni echestre, şi tot ce se va aduna din preţul intrărilor şi a locurilor va fi pentru săraci; pentru Societatea de binefacere presidată de Beizadea Mitică sub patronagiul August al Graţioasei noastre Doamnă. O asemenea sărbătoare *militară, la maritagiul valoarei miiitare cu philantropia*, vor concura, nu stăm un minut la îndoială, toţi amatorii de petreceri nobile şi nobilătoare.

Arta călăriei este Arta vitejiei, este poesia militară în ştiinţele esacte ale milităriei moderne, este valoarea personală in precisia matematică este arta a sbura cu calul peste bateria de tun Krup, este *vitejia ce vine peste vitejia Şciinţei*, este *avântul inimei peste reflexiunea* şi *calculul matematic*, este omul antic, totdeauna june, este *Centaurul modern.*

Pe acest Centaur modern, *pe Centaurii români*, avem să-i vedem mâine făcând evoluţiuni în Circ, sburând în diferite sensuri, *într'o singură inteligenţă om şi cal.*

Să mergem cu toţii să ne cumpărăm această

plăcere, ce ne o procură graţioasa noastră Doamnă prin Generalul Ion Em. Florescu, intinerând necontenit cu cât înaintează în vârstă.

C. B.

Din Perseverenţa, No. 42, 30 Iulie 1867.

...Suntem datori a face însă o observaţie. Autorilor moderni de Estetică: limitele în care au închis această ştiinţă nu respunde la necesităţile stărei actuale a omenirei. Estetica trebuie a merge de mână cu morala, precum *Socrat a dat să înţelegem*. In adevăr, a lăsa artele să ţintească a reproduce sau a exprima numai ceea ce este frumos sau sublim, este a lăsa cultura omului pe mâna sirenelor perfide, şi nu aceasta trebuie a fi misia Esteticei; Preferăm a vedea Estetica usurpând obiectul moralei, de cât a-l trece cu vederea. Titlul scrierii d-lui Victor Cousin: „Adever, Frumos, şi Bine“ trebue să fie triada ori cărui artist care înţelege înalta misiune a artelor. *Este o scăpare din vedere a lui Kant pe care nu putem a-i o erta*. Combătând scepticismul lui Hume care începuse a creşte ca pirul în Germania, Germania şi lumea întreagă îi datoresc recunoştinţă. Dar limitând Estetica în cea ce concerne objectul moralei, Kant a deschis poarta cea mai mare sensualismului.

GR. H. GRANDEA

Dintr'un Jurnal din Bucureşti

FOTOGRAFIA RUDNITZKY

Calea Mogoşoaiei, alăturea cu Prefectura
Poliţiei Capitalei

Subscrisa face cunoscut Onor. Public că deşi soţul meu I. Rudnitzky a repausat în urma unei boale grele de care suferèa de mai mult timp, atelierul nostru fotografic aşa de bine cunoscut publicului prin mai multe lucrări de artă ce a executat continuă a funcţiona tot sub conducerea artistică a vechiului său dirigent d. Alexandru Ihalsky, *care ţinea locul repausatului meu soţ de mai mult timp cu atâta demnitate și capacitate.*

. . . .

CAROLINA RUDNITZKY

Din Steaoa Basarabiei No. 7 din 23 Mai 1876

. . . .

5) ...Să insiste la Guvern deputaţii în *îmbunătăţirea* şcoalelor, nu numai celor publice *dar și celei comerciale care n'are fiinţă.*

. . . .

Din Muza Românească de Cavalerul Constantin Stamati, Iaşi 1868.

— Câteva cuvinte antice însuşite *în lingua română ce se par a fi dacice.*

Cuvinte cum erau din vechi	Cum se înţeleg astăzi
Adulmic	Urmărirea câinelui
Intrecalat	Adăogit
Strapaţul	Arşiţa soarelui
Boşcorodesc	Descânt
Bântuire	Asediul unei cetăţi sau a patimilor omeneşti
Periclitare sau supărare	Tristeţea sau măhniciunea
Răzgândire	Mi-am luat de seamă
Plasă, viţă sau fel	Soiu sau sort
Heiuri	Acareturi
Sfetesc	Descopăr o taină în cărţi sau în boghi
Colaţionez scrierile de sunt fără greşeli	A colecţiona oarecari scrieri
Pistelniţa de unde piftesc părăuţe	Baltă glodoasă şi puturoasă
Tirţa pirţa	Nihilst, om têner fanfaron câruia lipseşte o doagă, ad. Lat: terţia parte, o a treia parte de om.
. . . .	. . . .

Din Concordia Ziarulu Politicu şi Literaturu, No. 22 Joi 18/30 Mart 1865.

Foisioar'a
Mus'a romana.
Almanacu beletristicu pre anul 1865. Redesu d. Ionu Iovitia
(Urmare)

„La o virgina“ (p. 29) de V. Bumbacu e un cântecu în spiritu poporalu (elementulu acestui poetu) — *Compusetiune intrana nu e fiind*

că objeptulu nu aduce ce-va referentie, acel'a aduce *numai o chiamare, în sîne sîmpla, carea nu poate da locu la conflipte.*

Limb'a e usioru — *de tot usioru curgatoria* (cunoscut'a *lucintia* principala la Bumbacu) espresiuni idilice, originali, anudice tinerele, voiosiele, d'in încantatoarea limba campana a romanasiului.

„Meditaţiuni în prese'r'a anului 1848" (p. 52) de Babesiu, Materi'a ce se tratéza aci, întinde junilor istorici, filosofi şi jurişti impulsiune spre feliurite meditaţiuni, spre cercări interesanti, şi — cine pote nega, câ poate şi spre fapte salutarie pentru natiune. — Stilulu e chiaru, a une-ori poeticu, a tragatoriu.

Laturea sciintiala cade sub *priviri sciinţiali,* nu beletristice, pentru acest'a aci nu se poate atinge.

„Florile Amorului" (p. 67) de At. M. Marienescu, — unu idilu frumosielu. Relaţiunile între persoanele opului sunt generali, ordinari, simple, fără vre o *incurcutine* interesante, d'in acésta causa compusetiunea nu poate arata nimicu *legatoriu de atentiune.* Ce e interesante, e descriptiunea sceneloru. Stilulu e curespundiatoriu objeptului idilicu, simplu, cu vorbele poporului, espresiuni — cum am dice — usiorele, *curgerea de totu naturala: armoni'a intrana şi estrana peste totu;* nimic pré energiosu pentru carapterulu popuralu, nimicu d'in cultura mai nalta nu *conturba* ceriulu idilicu a sceneloru frumosiele.

„Florica“ (p. 84) de Iulianu Grozescu, e o baladă frumosa. Carapterulu objeptului e perfeptu baladicu, e popuralu, oscuru, găciu, luatu d'in adeverat'a funte a baladeloru: din basma popurala Representandu în'o viétia sensuala, adeveratu poetica, ide'a, ca omulu carele se prè increde in poteri — şi, cade in derichi, prin acést'a, balad'a se naltia la unu gradu naltu de insemnatate. — Floric'a se lauda cu curagiu-şi, fiindu provocata merge, singura, noptia, — in tinterimu; dar'acolo nu sciu ce i-a prinsu rochi'a între spini, şi ea *ce vediu, ce nu vediu,* mori de frica. Acest'a e acţiunea baladei. Acù noi găcimu că rochi'a Floricei s'a acatiatu în vr'unu spinu, dar'fantasi'a ei fiind forte escitata, și — creăingiuru-si feliu de feliu de fantome negre, *cu corne,* scl. necurate; candu sisenti rochi'a retienuta, crediu — în pripa — că o a apucatu vr'unu necuratu; şi spaim'a i rupse inim'a. Vedemu de aci, că materi'a baladica e imbracata in o forma psicologice deplinu justificata, și in elucrare destulu esplicata.

Privindu compusetiunea *intrana,* aflămu, că strofele: 4. 5. 6. 7. fiindcă spunu ce-va, ce nu se tiene de acțiunea baladei, i nimicescu unitatea artistica. Stilulu e curespundiatoriu carapterului baladei, descripțiunile au scurtimea amesurata, laso oscuru, neesplicatu, de gacitu togmai câtu se pote gâci, spre care apoi dă semnele cerute, incâtu nimicu nu remane *negaciveru, neesplicaveru.*

„Fantasi'a" (p. 89) d. G. M. e o eschiamaţiune dorereoasa în contr'a misielatii lumii, carea numai în visu pare buna şi frumoasa. Laturea beletristica, *esecutatiunea,* despre care aflâmu, că e tienuta prè tare in generalitate; prin afirmaţiunile, că lumea e prè trista, pré amara, se tragă schiti'a unei icone, carea prin espresiunile: „tigri şi lei" şi „omeni misiei" arata *o trasura de energia poetica.* Limb'a şi form'a estrana suntu curepte, armonioase.

Din discursul Senatorului doctor Vârnav ţinut în Senat

(Monit. Ofic. No. 83 $^{12}/_{24}$ April. 1867)

„D-lor Senatori, scoateţi ghimpele discordiei din Milcov, turnaţi iaiasma frăţiei în el, daţi Milcovul în Dâmboviţa, Dâmboviţa în Olt şi atunci veţi avea o Românie.

Din Steaua României

Declaraţiune

La biletele prin care am anunţat familiei şi amicilor noştri logodirea fiicei noastre Sofia cu d-l Martin Saltir din Cernăuţi comiţându-se eroarea, nescriindu-se pe adresă şi „*Stimabilei familii*" facem în public această corectură şi declarăm că intenţiunea noastră a fost a face asemenea anunţ, ca şi către onorabilele familii a adresanţilor.

SAMOIL GOLDENTHAL şi consoarta

Din Curierul Balasan 1876

...Sub semnatul vin în numele cetăţenilor Tirgului Sculeni, şi vă mulţumeşte, pentru acest *intim* serviciu, şi tot o dată speră că şi în viitor la asemenea ocasiuni dacă s'ar mai întâmpla, veţi şti a vă sacrifica *cu aceiaşi activitate în restabilirea incendiului.*

PRIMARIU C. ANDRIESCU

Din Telegraful român 5/17 Mai 1868

O mare catastrofă s'a întâmplat pe calea ferată în America. Un tren cu voiagiori eşind din şine noaptea s'a cufundat într'o prăpastie îngrozitoare, şi în cădere au luat foc vagoanele. Era spectacolul cel mai înfiorător. *In jos haosul, resunând de ţipetele celor ce se cufundau în prăpastia în mijlocul flăcărilor care îi consumau. In sus cadavrile sburând din stâncă în stâncă sdrobite ca să se cufunde în haos.*

Din Steaua României. Iaşi 1877. 5 Noemvrie

...Noi liberalii moderaţi de dincoace de Milcov, care într'un moment dat am avut naivitatea de a crede că D-l Prim- Ministru, secondat de colegul său dela Externe, va ști alege *grâul din neghină, duşmanul de amic,* nu putem, în timpul de faţă, — după cele ce am aflat că s'au petrecut în timpul şederii d-lui Brătianu în Iaşi — nu putem să facem altceva decât să zi-

cem mult iubitului şi consideratului nostru Prim-Ministru: *lungă e limba boului, dar nu poate toate să le vorbească.*

Din Ziarul Secolul

Domnule Redactore

al Ziarului Secolul

Binevoiţi înseraţi în estimabilul ziar ce-l redigiaţi *următoarea circonstanţă.* — *G. Caragea.* In ziua de 29 Ianuarie, s'a făcut înmormântarea la ţinterimea Bisericei Ziua Crucei a unei femei numită Ecaterina la care am asistat şi eu *deşi străin fără să fiu în rudenie cu defuncta.* Dar ca creştin şi ca unul ce întâia oară am intrat în acest sfânt locaş, m'am adresat cu cererea către economul Costachi Kiriak ca să aprindă luminările din Polecandru, şi pentru, costul lor am voit să dau un icusar şi mi s'au refuzat cu cuvinte prea aspre care nu trebuia să fie pronunţate în biserică.

Nu este destul aceasta. Ce după ce am văzut că pisaltul la cetirea prohodului a făcut nişte *asalturi grozave,* sărind cu cetirea câte peste două trei file, l'am întrebat de este permisă de lege *a se face o asemenea obijduire unui mort creştin.* Răspunsul a fost că dacă a ceti tot cât este tipărit ar trece prea mult timp. In fine prohodul a ţinut ca un pătrar de oră, nu mai puţin şi cetirea vecerniei a urmat cu o repejiune nes-

pusă și tot *după regula menționată.* Trebue să menționez aici, că deși defuncta, a fost o servă, dar ca una ce în viață a fost onestă și fidelă, stăpânului a-i manifesta recunoștința i-au făcut o ceremonie pentru înmormântare *destul de plăcută,* cu banii defunctei ce-i agonisese, preoților s'au dat câte o lumânare de ceară albă, cam mare și câte un tulpan, și câte trei sfanți osebit de colaci ca de 25 oka, *precum și masă după înmormântare.*

Dar indignația ce mi-a produs, că nu s'au executat cu punctualitate cele religioase, m'au făcut a mă exprima că vom publica aceste *violări de lege.* Iată că-mi îndeplinesc zicerea mea. Iar acest preot cu dispreț a răspuns că pot să public și în *Gazeta grecească. Eu însă sunt macedon și român, nu grec.*

Din Curierul de Iasi

Indicațiunea

Sub-semnatul ca unul ce are o copilă în Internatul Școalei Centrale de fete din Iași firește că se interesează mai mult de cât face Curierul de Iași a cunoaște starea internă a încăperilor acestei școli. Desminţeşte dar relaţiunea dată de acea foae *că ar lipsi capacile de la sobile școlii.*

C. DEDIP

Din Ziarul Românul

Primim următoarea telegramă:

Ziarul Românul,

Din ordinul Ministerului de Interne sunt arestat de prefect fără mandat. Rugai pe d. Ministru telegrafic să ordone emiterea mandatului *spre a nu se călca procedura.*

GHICULESCU

Din Curierul de Iaşi

Inserţiuni şi reclame Iassi, 1870 Martie 10

Domnule Redactor,

Ca provocat prin terenul publicităţii de imorala espresiune a unor infame calomii ce mi se aruncă de către o moaşă a cvartatului I. *Maria Cazdacu,* printr'un articol din ziarul „Curierul de Iaşi“ No. 19, că văzându-se calomniată, de „o jună nobilă şi bogată doamnă“ ofensată de relatarea unui „adevăr incontestabil, ce vi s'ar fi făcut nu ştiu de cine, asupra criticelor împrejurări din noaptea zilei de 24 Februarie, înserate prin ziarul ce Redactaţi sub No. 18, mă văd în trista ocasiune a cunoaşte că în lipsa celei mai puţine modestii, cu o neauzită sumeţie mă bravează într'un mod violent, de care în mirare, văzându-mă în destul pătruns, de o injustă lovire ce mi-a cauzat, ca unul ce nici am fost eu autorul direct or indirect celor de

care să plânge numita, şi pe care ca adevăruri ear nu ca calomnii urându-le, *vine indignată atât de mult şi mă insultă cu gravitate*. In consecinţa acestor urâte împrejurări ce îmi vin de la o moaşă, mă ved *forsat pus*, în regretabila posiţiune ca tot prin modul publicităţii în desminţirea unor asemenea calomnii ce sunt propriile sale invenţiuni: pe cât modestia şi covenința publică şi personală îmi va permite, vom nara acest cas în scurt, şi pentru care vă rog d-le Redactor se bine voiţi a insera acest răspuns prin coloanele stimabilului d-voastră ziar.

La orele 2 de noapte a zilei indicată reclamându-se imperios presenţa acestei moaşă ca una veche de casa familiei şi de a mea de la cinci copii, am şi trimes pe dată *doi* din *rudele mele* care nevoiţi de împrejurările urmate a se duce în trei rânduri pe cât *posibilitatea forsei piciorului*, de la domiciliul meu (Strada de Jos) şi până la acea a numitei (Strada Academiei) s'a silit a avertisa cu destulă urgenţă şi a nara toate acele ce decurgeau cu atât mai mult cu cât neşte asemenea nu permiteau întârziere în venirea ei, care în linişte cea mai profundă şi indiferenţa de pe patul seu de culcare când a văzut că nu e nici trăsură (ce la o asemenea oră înaintată a nopţei îmi era imposibil a afla vre-o birjă), privindu-le pe toate cu sânge rece, se căina de perderea liniştei ca una ce nu de mult s'ar fi repausat şi subt un *mod de ofensă a unor ingăinări de diferite pre-*

teste în cea mai de mică importanţă a definit. „Că de ce nu m'am dus eu însumi să o invit ori cel puţin să-i fi făcut vre-o visită mai înainte, şi că în fine fiind ostenită a merge sunt şi alte moaşe. Această neaşteptată urmare a dat loc *confusiunei reului crescând în desperare* cu atât mai mult cu cât nici măcar alte moaşe nu a fost posibil a se găsi pe a casă şi cu cât numita în perfecta indiferenţă de suferinţele ce necontenit o chema şi aştepta, în trimiterea a treia oară n'a voit nici chiar uşa să o deschidă. In asemenea consecinţi aflându-mă, m'am dus eu însumi pentru a patra oară şi abia după mai multe bătăi în uşă mi s'a permis a deschide, unde întâmpinându-mă de veninoase cuvinte asupra neliniştei ce i-am causat în acea noapte şi definind că *ce grimase de* „deprindere" *sunt acestea* şi că n'a mai fost cu putinţă a se mai găsi şi altă moaşă, văzând însă că, *insistările* nu-i dau loc *resistărilor* sale, s'a decis cu mare nevoință a merge, ce după o oră abia am putut pleca cu numita, şi pe la orele 7 am ajuns a casă, unde și aci credincioasă resistărilor sale, pe când se reclama consolarea şi ajutorul seu, regretând mult perderea somnului, că *dormind pe un fotoliu îşi satisfăcea aceasta* ceia ce i-a şi *motivat obiecţiunea,* în fine pericolul ce sporea era grav în preţul vieţei, şi devenind ea însăşi de uimirea ce o stăpânea pe care i se însemnase în faţă că resultatele sale ne mai putând reafla stăpânirea ce în

van o căuta, pe lângă toată grija ce i-o inspira presenţa unui medic de care acuma se vede necesitate, şi cărui trebuie să i să detalieze casul, în insistările mele pe la orele 2 post medeGriane, s'a decis ea însăşi în aceasta însă nevoind a primi din vre-o trei din cei recunoscuţi pe care-i am propus, sub felurite preteste îmi recomandă nume de a unora medici pe care nu-i ştiam. In fine în această de pe urmă confusiune ce se mai strecura în o neaşteptare cu totul din partea numitei în risc ca prin o îndurare divină s'a înlăturat răul.

In faţa acestor evenimente descrise se va cunoaşte că intervalul ducerii în patru rânduri la numita, n'a fost petrecut în ora şase de dimineaţa zilei de 24 Fevruarie, căci orele 7 în care s'a prezentat ş'acele 3 post meridiane, a fost a zilei de 25, şi cu atât mai mult se vede despreţul ce-l merită relatatele de ea, ca una ce şi asupra acestui adevăr devenit oficial îşi permite a minţi, cunoscându-se că şi chemarea sa la mine n'a fost de natură precum o califică „ca moaşa de cuartalu", cu toate aceste în privirea medicului de care neagă în necesitate a fost decis de ea însăşi şi pentru timpul că până la 4 Martie au ajutat, s'a căutat de un iarăşi neadevăr, căci a căutat numai două zile întrerupt şi în urmă cu vizita, iar nu că a ajutat posiţiunea ca o calomnioasă cu atâta nesocotinţă, că pentru un asemenea serviciu şi pentru un altul din 69 nu i-aşi fi răsplătit, şi de care

speră că nu va avea nevoe a mi-l reclama prin locul competent, grăbind achitarea ce i se cuvine; mă mir mult căci nu ştiu daca se plăteşte la moaşă cu marturi după vreo taxă; cu toate aceste dacă consideră nesuficienţa să-mi declare cât trebue a contribui în acoperirea ei a ambelor serviciuri de care se plânge și gata sunt în moment a-i satisface.

Cât pentru mila ce mai zice ca avut'o pentru copii și posiția în care iar fi găsit clasific și pe aceasta de demnitatea celor de mai sus venite ca de la asemenea persoană. Mirându-mă însă mult nu ştiu dacă aceasta e *misia chemării* unei moașe de a se atinge și ponegri în revenirea malițiosității până și asupra interesului casei ce o îmbrățișează, nu uită însă a crede că forţată de ocaziune neputând avea altele juste și le-a admis pe aceste ca să se poată pune în acest mod pe tărâmul său de publicitate.

Terminând consecent promisiunea un ce din acest răspuns în arătarea purului adevăr mă opresc prin acest tărâm de a face vre o încriminare care în aprecierea publică las a se vedea consecința ce își poate trage după sine gravitatea acestui cas din partea numitei moașe ce în fața acestora prin aserțiunele menționatului său articol din capăt până la fine minte în totul în calomniile de care se servă.

Primiți vă rog, D-le Redactor, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

GR. THEODORESCU

O carte de visită

Mepriz — Intrigă

GRIGORIE MOVILĂ
Institutore
şi
Membru al Clubului Concordia

Politică — Ştiinţă

ROMÂNIA

—

PROTO-IERIA URBEI IASSI
1871 Octomvre 11
No. 265

—

Din Curierul român

No. 112 [1])

Onorabile Părinte,

Din motivul Inalţii ordonanţi No. 1651 subsemnatul Protoiereu are onoare a vă face cunoscut, că sunteţi oprit de lucrarea diaconiei *pentru totdeauna până când* veţi da probare de îndreptare; dând legale probe de îndreptare întru aceasta atunci vei fi ertat.

Primiţi încredinţarea osebitei mele consideraţiuni.

p. proto-iereu A. GAVRILESCU ICONOMU

---

1) Adresa era cătră cunoscutul autor Ioan Creangă.

Românul din 3 Martie 1866.

Români!

In mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secoli. Voi, născuţi de eri la viaţa libertăţii, aţi devenit *învăţătorii lumii civilizate*. De sute de ani bătrâna Europă se frământă ca să găsească măsura libertăţii ce se cuvine popoarelor; şi voi acum i-aţi arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria şi *fecunditatea* unui popor.

Frumoasa voastră revoluţiune *a sforţat administraţiunea lumii*. Europa, *uimită* de înţelepciunea, patriotismului vostru a suspens cursul lucrărilor sale, *şi aşteaptă tot de la voi, dela noi singuri, astăzi poporul Mesia al întregei omeniri* gemânde de durere şi palpitânde de speranţă.

Români! Toată Europa are încredere nemărginită în ursita voastră...

Şi ce!... voi, voi numai, făptuitorii acestei ursite o să lipsiţi de încredere într'ânsa astăzi tocmai când ea are să rostească ultimul său *Verb*. Nu simţiţi fraţilor, nu simţiţi că *Dumnezeirea furnică în toată fiinţa voastră*, nu vedeţi pe trimisul lui Dumnezeu?

Membrii Locotenenţii Domneşti şi Miniştrii lor, aclamaţi de voi, v'au făcut chemare pentru această mare zi. De vă îndoiţi de glasul lor, puneţi urechia pe ale voastre pepturi, as-

cultaţi, auziţi, ce răsună în adâncul inimilor voastre... este glasul lui Dumnezeu!... Domnitorul Românilor nu putea fi alesul câtorva oameni: el trebue să fie ales de voi toţi, căci glasul poporului, şi numai glasul poporului este glasul lui Dumnezeu.

Vi s'a dat şase zile ca să încoronaţi edificiul neperitor al naţionalităţii noastre, marea frăţie română.... faceţi-o în şase ore, Români!... voi mai cu seamă Bucureşteni, arătaţivă ceeace sunteţi, *înainte mergători ai poporului iniţiatorul popoarelor!* voi cari prin a voastră unanimitate aţi uimit Europa; voi cari prin credinţa voastră *aţi deschis bolţile cerului, nu îngăduiţi ca soarele să apue înainte de a fi săvârşit opera voastră, devansaţi astăzi pasurile sale,* şi soarele libertăţii în veci nu va mai apune pe pământul României.

Nu perdeţi un minut, concetăţeni, ardicaţivă toţi ca un singur om; şi voi toţi, poporul, astăzi *marele pontefice* al bisericii viue a României, săvârşiţi *înaintea omenirii* întregi şi înaintea Dumnezeirii *Sfintele Taine a acestei mare zile,* daţi *botezul inimilor Voastre, ungeţi cu mirul credinţei Voastre* pe Domnitorul Românilor şi unsul Vostru va fi unsul lui Dumnezeu, va fi eroul României viitoare.

Inainte d'a sfârşi citirea acestor rânduri, inimile voastre au aclamat cu *amoare* pe noul Domnitor. La rândul meu strig cu inimă de

Român: Să trăiască Carol I! să trăiască Domnitorul României una și nedespărțită!

Primarul Comunei București
D. Brătianu

Văcărescu și Goethe

. . . .

Văcărescu se inspiră de aceste naive, simple și delicioase versuri și cântă:

Intr'o grădină
Lâng'o tulpină
Să află-o floare
Ca o lumină...
S'o taiu? — Se strică!
S'o lasu? — Mi-e frică
Că vine altul
Și mi-o ridică!

Suntem oare pretențioși *proclamând superioritatea poesiei lui Văcărescu.* In ea se simte, și dilema nerezolută ce face poetul cu floarea, să o taie sau să o lase, satisface, încântă inima... La Goethe e germanul practic, el desleagă dilema *ca un grădinar de la Erfurt.* Scoate floarea cu rădăcină cu totul și o răspândește în grădina frumoasei sale case... Bravo omul practic!... Bravo grădinarul ales!... Dar sublim este:

S'o taiu? — Se strică,
S'o lasu? — Mi-e frică:
Că vine altul
Şi mi-o ridică!

V. A. URECHIA
(Din foiletonul Adunării Naţionale)

Ocasie rară

De vânzare un

Acaret nou solid

care *produce venit* anual zece la sută, *afară de foncieră* şi *afară* de reparaţiile anuale.

Doritorii se vor adresa la No. 25 Strada Academiei.

Inserţiuni şi reclame

Domnule redactor,

Am intrat într'o cafenea vis à vis de hală şi poruncind o cafe m'au invitat ca să joc tombălă, cu care n'am jucat nici o dată, când mă văd *părlit cu zece franci, mă mir mult* cum Onor Domn Prefect tolerează aşa o desbrăcare, toţi banii rămân la cafegiu *deosebit de şărlătăniele ce se face.* Aşa dar vin a arăta aceasta prin publicitate şi rog pe Onor. Poliţie ca să oprească o asemenea desbrăcare *la criza care ne bântue.*

Primiţi, vă rog, D-le Redactor, osebitele mele consider.

C. MEIL
Din Curierul de Iaşi

Din Curierul din Galaţi

. . . .

La revizia ce am făcut azi la tăetoare, am dovedit că *s'au tăiat 40 boi, împreună cu subcomisarul respectiv.*

Din Steaua României

Ştiri din localitate

Onor. Epitropie a Sf. Spiridon ne trimite spre publicare următoarea mulţumire:

Domnişoarei Ema C. Ciure.

Era ziua acoperită d-o pâclă deasă ca şi atmosfera politică ce stă îngreuiată de bubuitul şi fulgerul focului ucigătoriu, şi în acea zi în momentul când primeam două zute cinci zeci dramuri de scamă fină, o rază a iluminat orizontul, soarele învinsese întunerecul, *această scamă un adevărat şi gracios buchet se părea că e cu dragoste urmărit de un fluture: acel fluture eşti tu gingașă și dulce copilă de 7 ani* cu sufletul şi inima nobilă, ce se deprinde a se resfăţa în amorul carităţii.

Fii sigură şi mândră că această scamă lucrată de mâni inocente, va fi un adevărat balsăm aplicat peste rănile soldaţilor români, ce se luptă pentru mărirea patriei, *în brațele căreia facă ceriul ca să trăeşti fericită.*

Epitrop D. **GUSTI**, *Negură*

Din Steaua României Noemvrie 1879.

Monitorul din 24 Noemvre publică decretul prin care D-l Emanoil Filipescu este numit în postul de Membru al înalţii Curţi de Comptturi, devenit vacant prin *punerea în retragere a decedatului G. Văleanu.*

Inseraţiuni şi reclame.

Domnule redactor,

Bine voiţi a însera în foea D-voastră următoarea declaraţiune:

Informându-mă cu o mare tristeță că bietul Preut lipovan Gavril Theodorow, acel prevăzut în foea 126, a murit de supărare, că lipovanul Vasile Tomen i-a tăiat părul din cap samavolniceşte și l'a desfigurat ca pe un neom pe faţa lumei.

Aceasta au săvârşit-o Tomen, fără consimţimentul Inalt Prea Sfinției Sale dela Fântâna Albă.

In urma acestia mult m'am ocupat a vede dacă este o asemenea pravilă de a desfigura pe preuţi samovolnicește, și n'am putut găsi nici întro carte asemene pravilă.

Această îndrăsneală a mai săvârşit-o Coconul lipovan Vasile Tomen de când s'au făcut cocon, prin fapt că au rupt barba unui preot român.

Se naşte dar întrebare D-le Redactor, oare n'ar fi logic ca *şi noi să ne licvidăm tot prin barbă?* . . . .

Primiţi vă rog asigurarea respectului meu.

X.

(Din Curierul de Iaşi).

Se vând de veci

Casele Stihi Balomir din Strada Sf. Vineri, în două etajie cuprinzând în etajul I două apartamente unul de două odăi şi două *apartenenţe,* altul de cinci odăi, și în etajul al doilea un *partament* de 6 odăi mari și *două apartamenţii,* care s'ar pute ușor împărți în două *apartenenţe.*

Din Stafeta. No. 220 din 30 Septemvrie. 1879.

Găsca şi raţa, ca în scurt timp a fi îngrăşată şi carnea lor a fi bună şi gustoasă la măncare; la îngrăşatul lor puindule la costereaţă nutrind cu grăunţe de popuşoi ferte de mijloc, presurând de asupra grăunţelor puţină salitra (Nitrii crudi) pisatu, nu tare a fi serate, la un capăt de treucă puind bucăţi cărbune de teiu şi alte treuca având apa abundentu de beut, în curs de 14—15 zile găsca sau raţa se îngraşă, lăsând se treacă mai multe zile atuncea mor de multă grăsime (Polysarcis).

Luând cu mare luare aminte că nutrirea Salitra; salitra e iritabilă şi lucrativă, asupra cor-

pului animalului, numai, pasărea gâsca şi raţa suportează mai multă salitra de cât toate animalele, nu vătămă lor nimica, ba din contra încă se îngraşe, la curcani, şi claponi nu poate suporta salitra, în loc de salitra dându-i lor Antimonium crudi presurănd puţine de-asupra grăunţelor ferte, face mare succes la îngraşatul lor.

Medic Veterinar I. CUPARENCO

Tache G. Panduresscu are onoare a pune în cunoştinţa onor public mărimea extraordinară a unui porc al seu de 2 şi 6 luni, născut în comuna Ocna, plasa ocolului, districtul Vâlcea. Lungimea lui e de metri 2,15; grosimea în periferie 1,95; înălţimea 1,10.

Doritorii de a cumpăra asemenea animale curioase să se adreseze la *domiciliul nostru*, strada Principală, suburbia Broşteni, No. 526, din urbea Ocna.

Mulţumiri

Subsemnata Maria Vasiliu, *suferind de boala de facere timp de 5 ani*, şi căutându-mă cu toţi medicii din Iaşi şi Vaslui nu-mi a putut folosi nimic. In fine domnu medic american Ruseli în timp de şase săptămâni m'a curarisit de boala ce suferεam. Aduc aceasta la cunoştinţa On. Public spre a *cunoaşte pe acest medic american.*

MARIA VASILIU

Anunciu

Foae volantă

Măini Marţi ziou de 30 Sept. având a se trata la Trib. de Botoşani, apelul făcut desubscrisul Ion Cristy, contra hotărirei dată de Judele de pace, *in casul rumperei mai în tot corpul* ce am suferit *de cănii d-lui Sofian și carile au a fi apăraţi* cel d'ănteiu de d-l Anastasie Botez și cel al doilea de d-l Alecu Enacovici.

Se invită pe Onor. Public a asista la acest proces *unic în felul* său pentru convieţuitorii de prin oraşe, mai ales când au a se asculta şi opt marturi, invocaţi tot de subscrisul ca *aseminea pătimaşi tot de acei căni.*

I. CRISTY

Inserţiuni şi reclame

Din Curierul de Iași

Domnule Redactor,

Subsemnatul Altăr Avram Şmilovici domiciliat disp. IV de profesiune comerciant.

Duminică în 5 Iulie ora 5 p. m. aflăndu-mă de ocasiune în localul locantei pronumit Caragea, d. sub-controlor comunei Iași Ion Dumbravă, dresat cu pasiunea de a lovi în onorabilitatea celor care se găseşte faţă, şi din interes poate că nu reușise faţă cu mine de a se folosi

de fructul ostenelilor sale ca sub controlor adică afacere de impus la dare sau se fi scutit cineva, m'am trezit maltratat.

Indignaţiunea oamenilor oneşti cu care eram şi propriului interes de prestigiul meu şi a unui sub-controlor mă pune în posiţiune să vă rog, d-le Redator, a insera în ziarul d-voastră aceste cuvinte, ca să se ştie caracterul și conduita d-lui Dumbravă de și'i cunoscută de toţi; faţă și cu reclamaţia ce am făcut d-lui Primar și d-lui Judecător.

ALTAR AVRAM SMILOVICI

Din Românul

...Pe la orele 10 M. M. L. L. s'au retras. M. S. Regina luând braţul d-lui E. Stătescu străbate toată grădina până la poarta spre Tribunal. Când lumea a văzut pe Augusta și Graţioasa sa Regină înaintând la braţul ministrului de Interne s'a bucurat, *căci ea înţelese că precum vechile monarhii se rezemau pe o clasă, Regalitatea modernă, Regalitatea românească merge cu naţiunea, se razimă pe naţiune.*

Clubul

Foae volantă

Çomercianţilor şi Meseriaşilor Români din Iassy

Consiliul de administraţie *în majoritate și cu unanimitate, astăzi Sâmbătă 11 Iulie* orele

3 p. m. întruniţi în şedinţă estraordinare a aclamat candidaţi pentru viitoarele alegeri pe...

Necrolog

Din Curierul Balasan

Săftica Vrănceanu născută Pleşescu, *socie iubită nu numai de sociul ei*, Vasile Vrănceanu...

SÂMBĂTA SEARA

Care sunt membrii Junimii și care nu sunt? Iată o întrebare ce se înfățișa câteodată dela sine în lipsa ori cărei organizări statornice. Pogor, dușmanul formelor, găsi și pentru această întrebare un răspuns: „Entre qui veut, reste qui peut“ — zise el odată, iată deviza noastră“! Și în adevăr nici că se putea găsi o deviză mai potrivită pentru Junimea.

Obiceiul se introdusese ca ori care dintr'acei ce frequentau regulat adunările Societății să poată aduce cu sine pe altă persoană care ar fi manifestat dorința să asiste la vre-o ședință a noastră. In acest mod se putea foarte bine vedea cine are un interes pentru mişcarea ce produsesem noi în Iași, și în deobște pentru literatura națională și cine nu. Unii chiar în întâia lor „Junime“ găseau așa plăcere, încât nu mai lipseau, altora deși se arătau de multe ori, li se vedea în față o expresiune atât de plictisită, încât nu era greu să înțelegi că nu petrec de loc. Aceștia tot răreau vizitele lor, până când dispăreau cu totul. Ei se așteptau negreșit la lectură, dar credeau poate că se

mai vorbeşte şi de ceva politică, petreceri sociale, trebi practice, femei, pe când tocmai de asemenea convorbiri ne feream cât puteam mai mult. Orice subiect de conversaţie relativ la altceva decât literatură, arte, ştiinţă, era cu totul oprit, numindu-se „străin Junimii". In special politica despre care se discută atât de mult la noi în ţară în mai toate straturile sociale, era cu desăvârşire înlăturată. Pe lângă politică mai era pericolul jurisprudenţei, şi al proceselor. In adevăr mai mulţi Junimişti erau judecători, procurori, avocaţi, şi uşor se puteau aluneca să vorbească între ei despre procese ce erau în curs de judecată şi care pasionau sau măcar interesau opinia publică. „Străin Junimii" era şi acest subiect de conversaţie, iubit de Români mai tot atât de mult ca şi politica. Fiind astfel înlăturate ori ce vorbe despre fapte sau întâmplări contimporane, oare care specie de oameni nu afla nici o plăcere în adunările noastre, şi precum am zis mai sus, nu se mai întorceau.

Care persoană mai cu vază din Iaşi nu a trecut prin Junimea? Aşi putea să citez foarte multe nume cunoscute. In acest chip s'a stabilit oare cum dela sine chiar şi fără statute cine sunt adevăraţii membri ai Societăţii. Intre aceştia se întemeia cu vremea o mare colegialitate, şi chiar intimitate, încât mai toţi aveau porecla cu care erau apostrofaţi la intrarea lor în Junimea, poreclă obişnuit inventată de Po-

gor. Aşa lui Maiorescu îi ziceau *tata nebunilor* — poate fiind că prelecţiunile populare inaugurate de dânsul fusese prilejul înfiinţării săcietăţii. Pe mine Pogor mă botezase *Don Ramiro* sau simplu *Ramir* din cauza poeziei ce am tradus din Heine, mai târziu el îmi schimbă porecla. Când intram în Junimea, Pogor exclama: *Iată şi carul cu minciunile!* din cauza anecdotelor ce-mi plăcea foarte mult să povestesc. Carp era numit *Excelenţă* fiind că fusese ministru odată, spera să devie iară, şi după părerea Junimii merita să fie totdeauna. Frate-meu Leon, mare de trup precum este, era poreclit *Tony*, numele unui elefant dela un circ ce trecuse prin Iaşi, Nicu Gane era botezat *Drăgănescu* sau *Drăgan* după un băcan din Strada de sus, fiindcă Pogor îl acuza de a fi un om foarte prozaic, burghez, cum îi zicea; Culian era *papa Culian* sau simplu *papa* din cauza caracterului său blând şi tolerant; Ianov — presupus a fi de origină slavă — Ianovitzki — Paicu; *Picus dela Mirandola*, lui Caraiani fiindcă era gras i se da epitetul *binenutritul*, Grigore Buicliu, se chema mai pe scurt *Buiuc*, Th. Burada: *Ghelburda*, Philippidi: *Huru* pentru studiul său asupra Cronicei lui Huru, Naum:*pudicul Naum*, din cauza manierelor sale mai delicate decât ale altora. Panu, Tasu şi Lambrior erau cei *trei Români* fiindcă umblau cu haine de şăiac naţional şi erau totdeauna împreună, iar lui Lascăr Ciurea, Gane

îi inventase drept poreclă o întreagă frază ţigănească: *Ciurilă, Burilă, cel mai mic Cocârlă, Stan Beldiman, aldeviţă pulpă, Constantin verior, Vlad muştar, dar bătrânii ce mai fac?* Trebue să mai notez şi alterarea unor vocale la câteva nume de Junimişti, care se adoptase într'o vreme. Caraiani ne expuse odată o întreagă teorie după care în limbile popoarelor ce sunt în decadenţă vocalele *a, e, o* şi *u*, precum şi oarecare diftongi tind tot mai mult a se schimba în vocala *i;* aşa ar fi la Grecii de astăzi care pe *oi* şi *ei* le pronunţă *i*, tot aşa la Evreii moderni cari zic de ex: în loc de Isac-*Iţic*, în loc de Drug-*drig*, Kuh-*Ki* etc.

Junimea, făcând mare haz de teoria lui Caraiani a şi aplicat la câţi-va din membrii săi care păreau mai atinşi de decadenţă, schimbarea vocalelor dela numele lor în *i*. In fruntea decăzuţilor considerându-se a fi, Pogor, Carp şi Al. Xenopol, ei au fost răsbotezaţi *Pighir, Chirp* şi *Xinipili.*

Toată această parte veselă, era oarecum sarea, iar bucatele se alcătueau din scrierile aduse de membrii Junimii, căci precum am notat mai sus, îndată după poşta redacţiunii, veneau la rând poeziile. La mulţi ne bătea inima când scoteam poeziile proaspăt compuse din buzunar. Autorul avea dreptul să cetească singur, însă mulţi preferau să-şi încredinţeze versurile lui Maiorescu căci cetirea sa frumoasă putea să dea scrierii o mai uşoară trecere. In-

tâi se asculta poezia întreagă spre a se judeca dacă impresiunea totală este bună; trebuia să urmeze apoi o discuţie generală când era îndoială dacă lucrarea este acceptabilă sau nu. Aceasta însă nu se întâmpla des căci la versuri întâia impresie îţi spune obişnuit dacă sunt bune sau rele, şi vai de acea poezie despre care trebuie să te convingă o analiză lungă şi rece că este frumoasă! Dacă poezia era acceptabilă, ea se lua da capo însă discutându-se strofă cu strofă, şi făcându-se tot felul de observaţii asupra formei ca şi asupra ideei. Ici rima era prea banală, dincolo ritmul era şchiop, comparaţia neexactă, limba prozaică, ideea comună... se analiza fiecare cuvânt, iar bietul autor în vremea aceasta, trebuia în tăcere să-şi şteargă sudorile, căci el nici măcar nu avea voie să-şi apere scrierea sa. Principiul stabilit era că, scriindu-şi poezia, *autorul a vorbit*, deci el nu mai poate avea cuvântul. Mai totdeauna se cerea scurtare, suprimarea unor sau mai multor strofe adesea tocmai acelora care autorului îi păreau cele mai frumoase şi mai bine simţite.

Maiorescu pentru a îndulci hapul, mângâia obişnuit pe poet, zicându-i că strofa sau strofele suprimate s'ar putea „*utiliza aiurea*" frază care a devenit apoi tradiţională.

Câteodată se cerea modificarea unuia sau mai multor pasaje şi autorul îşi punea scrierea frumuşel în buzunar spre a o supune după

oarecare timp unei serioase revizuiri. Negreşit că în cel dintâi moment toţi autorii protestau indignaţi contra operaţiei la care li se supunea poezia, par mai târziu când se gândeau în linişte, dedeau singuri dreptate *„cânilor din Junimea"* care sărise ca nişte turbaţi să le sfâşie copilul. Când autorul nu era faţă şi Junimea declara că poezia trebue pusă *„sub gialăul lui Io Spako"* ea se încredinţa lui Vârgolici ca să o revadă acasă şi să o readucă în Societate îndreptată dacă va fi cu putinţă. *Ion* sau *Io Spako* (cum era scris pe firma lui) era un stoler din Iaşi care locuia nu departe de Vârgolici şi repara tot felul de mobile. Aceeaşi specialitate o avea şi Vârgolici, însă pentru poezii.

Bietul Theodor Şerbănescu! Câte sudori au curs pe uniforma sa de căpitan şi maior în vreme ce i se discutau vers cu vers poeziile pe care el le declama cu glas aşa de puternic! D'apoi Ianov câte n'a păţit! Era o vreme când credea că are aplicare nu numai pentru cântecele comice, ca „O sută lei pe lună", „Herr von Kalikenberg" etc.; dar şi pentru poezii sentimentale, ba încă printr'un anacronism greu de priceput el simţise pornirea de a compune şi imnuri religioase. Işi poate închipui ori cine ce expresie a luat figurile Junimiştilor într'o seară când Ianov ne aduse o poezie care începea cu cuvintele:

„Saltă Vifleeme şi tu Ierusalime"...

Autorul prinse abia a ceti când Pogor sbucni într'un hohot de râs și se puse să repeteze întâile versuri cântând pe nas ca un dascăl de biserică, iar după dânsul toată Junimea în cor. Sărmanul Ianovitzki! In acea seară el a fost lecuit pentru totdeauna de a mai scrie versuri în lauda religiei creştine!

Cetirea poeziilor sale era pentru Bodnărescu un amestec de plăcere şi de suferință. Când venea cu vre-o epigramă în hexametre antice, care deşi corectă în această formă, introdusă întâi de dânsul în prosodia română, era obişnuit foarte greu de înțeles, se năştea o discuție interminabilă. Frumuseța formei făcea adese ori să treacă greoaia epigramă, fiindcă era foarte călduros apărată de aceia dintre noi care aveau cultul clasicismului, mai ales de Maiorescu și întrucâtva și de mine. Alte poezioare ale lui Bodnărescu se primeau din cauza declarației timide a autorului, că *ele fac parte dintr'un ciclu.* Astfel, deşi versurile erau slabe, vre-unul din noi propunea să uzăm de indulgență pentru *a nu ştirbi ciclul* şi vesela Junime se pleca în fața unui așa de puternic argument. Pentru alte versuri însfârșit Bodnărescu avea iarăș aerul a se adresa la mărinimia Societății zicând că sunt poezii *private* ceeace voia poate să însemneze că ele erau destinate să mângâie numai sufletul său turburat iar nu să vadă lumina publicității. Deaceea și în cazul când vreun alt junimist voia

să citească versuri de ale sale se introduse obiceiul de a întreba pe autor înainte de a începe lectura dacă poezia sa este *privată* sau *publică* pentru a măsura critica după aceste deosebite naturi ale versurilor.

Cei mai sensibili la critică erau N. Gane și Eminescu. Cel dintâi zicea câteodată lui Pogor la vre-o întrerupere, chiar vorbe tari și amenința că nu va mai ceti nimic în Junimea. Negreșit că supărarea îi trecea foarte repede și el revenea totdeauna zâmbitor în societate și cu un nou manuscript în buzunar, iar Eminescu de mai multe ori s'a oprit în mijlocul lecturii și abia cu mare greutăți l'am putut îndupleca să urmeze. Câteva din poeziile mici ale acestuia erau declarate *cantabile* și după cetirea lor vreunul din membrii cei mai glumeți le punea în muzică cerând ca să le cântăm în cor, ceeace se întâmpla îndată.

Eu, mai puțin sensibil decât acești doi din urmă, recunoșteam adeseori că observațiile ce mi se făceau erau întemeiate și căutam să îndrept versurile mele pe cât îmi era cu putință. Alte ori însă puternicul sentiment al paternității se revolta în mine și nu țineam de loc seamă de criticile făcute. Insă la vre-o nouă cetire, după ani de zile, mă încredințam în deobște că tot Junimea judecase drept.

Când nu se ceteau versuri, ci scrieri în proză, precum novele, critice, deosebite studii etc., negreșit că observațiile de detaliu erau

mai puţine, nefiind la ele ca la poezii, forma lucrul esenţial. Discuţiile generale însă erau adesea mult mai însemnate. Aşa când venea Maiorescu cu vre una din criticile sale, de ex. asupra poeziei române, asupra cărţii lui Bărnuţ, asupra poeziilor populare etc.; totdeauna se încingea o mare discuţie de principii în Junimea şi poate tocmai aceste discuţii formau partea cea mai interesantă a întrunirilor noastre. Th. Rosetti, Pogor, Carp, Maiorescu, mai târziu Conta se deosebeau mai ales în acele seri. Şi fiindcă la scrieri în proză principiul că *autorul a vorbit* nu se putea aplica, de vreme ce părerile sale trebuiau susţinute pe baza unor principii generale, Maiorescu expunea, tocmai cu ocaziunea lecturei vre-unei scrieri a sale teorii întregi cari dădeau loc la alte teorii contrare. Adesea se încingeau atunci lupte de principii foarte instructive pe care tinerii ce se introduceau succesiv în Junimea le ascultau cu mare plăcere şi cu mare folos.

Intr'o vreme Maiorescu aduse în Junimea un şir de aforisme scurte care au dat loc la atâtea expuneri de teorii filozofice, încât au rămas proverbiale. Ele se numeau în glumă „anaforale" nu numai din cauza asemănării sunetelor între amândouă cuvintele dar mai ales fiindcă se credeau mai greu de înţeles decât vechile anaforale cele mai încâlcite. Ne opream adesa cu ceasurile a unul din aforisme, deşi poate nu era mai lung decât un

rând sau două. Abia îl cetise Maiorescu şi unii declarau de îndată că n'au înţeles, după care alţii cereau cuvântul spre a-l explica, fie că combăteau sau că sprijineau principiul pe care se întemeia. Atunci discuţiile începeau totdeauna dela Adam Babadam căci importantul era de a face să ţi se primească premisele pentru a putea clădi pe ele teoriile ce tindeau a dovedi falsitatea sau veracitatea ideei emise în aforismul lui Maiorescu. Intr'o seară aşa s'a lungit discuţiile, şi aşa s'au depărtat de subiect, mai cu seamă prin intervenirea unora care nu prea aveau obiceiul să expună teorii filosofice încât Maiorescu, poate pentru întâia oară în viaţa lui junimistă, s'a arătat nervos şi nerăbdător: „Ei, rău fac, zise el, că mă opresc atâta şi vă ascult; trei, patru, înţeleg, pe când alţi nouă..." Un hohot general a primit această răsuflare a lui Maiorescu şi s'a declarat că în lăuntrul Junimii mai există o societate specială compusă din nouă persoane care nu sunt în stare să înţeleagă filozofia sau mai pe scurt care nu înţeleg nimic. Nu s'a statornicit nici-odată din cine anume se compunea această societate, însă prin aclamaţie Nicu Gane a fost proclamat *Presidentul „celor nouă"* pentru totdeauna, onoare pe care Gane a primit-o bucuros şi de care se fălea faţă cu ceilalţi Junimişti.

Aici e locul să pomenesc şi de a doua societate mai restrânsă, ce exista tot înlăuntrul Ju-

nimii, şi care se numea *„Caracuda“*. Tinerii care cu vremea s'au introdus între noi, mai ales dintre profesori şi stăteau tăcuţi şi sfiicioşi prin colţuri, mulţumindu-se cu plăcerea de a asculta fără a ceti vreodată o scriere a lor sau a lua parte la discuţii în altfel decât în şoptiri la ureche, au fost botezaţi cu numele de „Caracuda“, de către Naum într'o scenetă comică în versuri întitulată „Asmodeu în Iaşi“ compusă cu ocaziunea serbării Aniversării Societăţii în anul 1874. Naum zicea cu răutate că dacă gura acestor tineri tace, ea nu este inactivă, căci Caracuda mănâncă la cozonaci şi bea la cafele cu multă lăcomie. Intr'un moment de tăcere generală se aud în comedia lui Naum *‚clefăiturile Caracudei“*. Precum Gane presida pe cei nouă, aşa Caracuda avea de prezident statornic pentru toate timpurile pe Miron Pompiliu.

Ca şi aforismele lui Maiorescu studiile filozofice ale lui Conta dădeau loc, mult mai târziu, la nesfârşite expuneri de teorii în lăuntrul societăţii spre plăcuta petrecere a multora şi tânguirea *celor nouă;* căci după poezii Junimea a avut în tot timpul o plăcere specială pentru filozofie. Novelele se ascultau asemenea cu interes. Micile mele naraţiuni pe care, după propunerea lui Pogor, le-am numit *„Còpii de pe natură“*, poveştile lui Creangă, ale lui Slavici şi Pompiliu, novelele lui Nicu Gane, deşi adesea criticate de Pogor, se ascul-

lau obişnuit cu băgare de seamă. Nu mai puţin plăceau studiile de tot soiul, mai ales criticile şi articulele de polemică literară a căror specialitate o avesese mai întâi Maiorescu şi Carp, iar mai târziu Xenopol, Panu, Vârgolici, Lambrior şi la urmă de tot Philippidi, Missir şi alţii. Piesele de teatru se gustau mai puţin, mai cu seamă când erau prea lungi. Aceasta o simţit-o adese ori generalul Gheorghe Bengescu care niciodată nu-şi putea urma lectura unei drame sau comedii a sa fără a se vedea semne de nerăbdare în toate părţile. Dar ceeace Junimii nu i-a plăcut niciodată au fost studiile istorice, căci aceste întemeindu-se pe fapte şi documente imposibil de controlat într'o societate numeroasă şi în deobşte de alte persoane decât de specialişti, nu dădeau loc la nici o expunere de teorii şi prin urmare la nici o discuţie de principii. De aceea când Xenopol venea cu interminabilele sale „Răsboaie între Ruşi şi Turci" Pogor se obişnuise să dea dela o vreme semnalul căscatului; după el căscau ceilalţi cât se poate de sgomotos doar autorul va mai scurta lectura sa. Insă Xenopol era inperturbabil, el cetea înainte fără a ţine seamă de manifestaţiile ascultătorilor chiar când deveneau generale şi numai ceaiul şi cafeaua la care Junimiştii erau invitaţi, punea capăt lecturii sale neîndurate. Cât despre scrieri filologice, noi nici nu riscam a le permite cetirea în Junimea, decât în rarele cazuri

când Pogor era absent, căci acesta făcea protestări atât de violente încât lectura devenea cu neputinţă. El zicea că aceste nici n'ar trebui publicate căci Convorbirile ar risca să-şi piardă abonaţii din cauza lor. „Ce ar zice de asemenea studii seci „*Duduca dela Vaslui?*" exclama Pogor şi mulţi alţii după dânsul. Această „duducă dela Vaslui" personifica oarecum mijlocia burgheză a criticilor revistei noastre mai ales din sexul frumos. Dacă Pogor a gândit la o persoană aevea când a iscodit pe duduca dela Vaslui, a fost totdeauna un mister nepătruns în Junimea. In lipsa lui Pogor însă filologii noştri Lambrior şi Philippidi erau ascultaţi cu plăcere şi câteodată chiar Burlă putea să isprăvească cetirea vre-unui articol al său.

Este de notat că cu toate întreruperile glumeţe, cu toate anecdotele intercalate de unii sau alţii, niciodată nu s'a întâmplat unei scrieri literare bune să nu fie pe de plin apreciată. Ce seri plăcute am petrecut câteodată! Când venea Alecsandri dela Mirceşti cu un teanc de poezii proaspete sub braţ; când Maiorescu ne aducea vreuna din criticele sale ce au produs un atât de mare efect în lumea literară Română, când Creangă ne cetea amintirile sale din copilărie sau Eminescu ne declama admirabil de bine vreuna din frumoasele sale poeme! Fără laude umflate, fără elogiuri pompoase, simpla aprobare a Junimii umplea

inima autorului de adâncă mulțămire; și el și ascultătorii săi se întorceau la zilnicele lor ocupații cu gândul mai senin și pieptul mai vesel.

Ce se făcea însă în serile când nu era nimic de cetit? Căci oricât de activi se arătau, mai ales la început, membrii societății, totuși era cu neputință să producă atât, încât să umple regulat o seară pe săptămână, timp de atâția ani!

In asemenea împrejurări se punea în discuție o teză oarecare, fie de metafizică, de estetică, de morală, fie chiar de știință, precum economia politică, etnologia etc. Aceste discuții erau de mare importanță căci mai întâi prezentau ocaziunea ca vorbitorii să se deprindă cu expunerea limpede și lămurită a ideilor lor; pentru cei care ascultau era totdeauna o învățătură și un câștig, iar toți împreună puteau să-și cunoască reciproc părerile în chestiuni însemnate. Adesa, după ce un subiect se discutase și răsdiscutase de multe ori, ajungeam toți sau aproape toți să împărtășim aceeași părere. Am făcut experiența ca în anii dintâi un abis părea a ne despărți pe unii de alții în oarecare chestiuni. Așa de ex. se vorbea mult la început de școala franceză și școala germană în lăuntrul Junimii, pe când mai târziu dispăruse și chiar cuvintele aceste dintre noi; în timpurile dintâi ideile de liber schimb erau cele predomnitoare, pe când după lungi desbateri, la urmă

mai toţi Junimiştii au devenit protecţionişti. In chestiunea Evreiască mai ales s'a văzut schimbări însemnate în părerea multora din Junimiştii cei cu idei largi şi liberale, numai Carp a rămas totdeauna un neclintit Ebreofil.

Cât despre chestiuni de estetică, religiune etc., curând, curând, ne-am obişnuit să mergem pe aceeaşi cale, aşa încât dela o vreme ne înţelegeam dintr'un cuvânt. La această comunitate de idei a contribuit mult şi cetirea aceloraşi cărţi. Se întâmpla de ex. ca unul sau altul să atragă luarea aminte a Junimii asupra vreunui autor însemnat, prea puţin cunoscut de membrii societăţii, să-i arate meritele şi să expue sistema generală a cărţii pentru ca cei mai mulţi din noi să cumpere şi să studieze scrierea recomandată. Aşa pe la început ne procurasem toţi „Istoria civilizaţiei în Englitera", a lui H. Th. Buckle şi o ceteam cu mare hărnicie. Mai târziu Auguste Comte era foarte la modă în Junimea. Cetirea lui List şi lui Carrey, recomandaţi mai ales de Xenopol, au schimbat părerile multora în economia politică. Insă autorul care a deschis orizonturi largi la cei mai mulţi dintre noi, a fost filosoful german Schopenhauer. Când Maiorescu a venit în Societate cu traducerea „Aforismelor pentru înţelepciunea în viaţă", mulţi din Junimiştii care nu cunoşteau pe Schopenhauer decât din criticile altor autori şi aveau

o aprehensiune contra lui, au devenit aprigi discipoli ai filozofului pesimist și poate chiar mai mari admiratori ai lui decât însuşi Maiorescu care-l tradusese şi recomandase.

Este greu de a cunoaşte adevărata cauză pentru care tocmai studiarea scrierilor lui Schopenhauer din partea unora din noi a devenit unul din principalele puncte de acuzație contra Societății Junimea.

S'au găsit oameni politici și oameni de știință, care, deşi poate nu citise niciodată vre-un rând din Schopenhauer, au denunțat lumii ca o vină mare a Societății că ea se compune din discipoli ai acestui filozof. Grigore Ventura, pe când Maiorescu era întâia dată Ministru de Culte și Instrucție Publică, a atacat pe Schopenhauer la tribuna Adunării, vrând să lovească în Maiorescu; mai târziu, sub regimul liberal, Alecu Holban ceru invalidarea alegerii lui Maiorescu pe motiv că ar fi un școlar al filozofului pesimist, și combătu în discursul său cu violență pe imoralul Schopenhauer. Const. Rosetti care prezida Camera întrerupse cam cu următoarele cuvinte: „Imi permit a observa oratorului că Domnul Schopenhauer este absent și nu se poate apăra“, — ceeace produse o mare ilaritate. Chiar în Academia Română bătrânul Gheorghe Bariț a atacat pe Schopenhauer într'un memoriu cetit cu mulți ani în urmă. Astăzi furia contra marelui

filosof s'a potolit, dar şi discipolii săi sunt mai puţin fervenţi [1]).

Când nici se citea, nici se duscuta vre-o teză în Junimea atunci curgeau propunerile de tot soiul. In această privinţă cel care întrecea pe toţi ceilalţi era iarăşi Pogor. Câte Societăţi n'a voit să fundăm împreună! „Societatea celor 13", (deşi erau mult mai mulţi) în care, după un roman de Balzac, membrii s'ar lega să-şi dea ajutor mutual pentru satisfacerea pasiunilor lor; „Societatea pentru combaterea religiunii creştine" care nu ştiu pentru ce sta vecinic în calea lui Pogor. Dar apoi propunerile pentru prelecţiuni populare viitoare cu programă comună!... In sfârşit când nici propunerile un prindeau, dela sine venea rândul anecdotelor şi povestirilor vesele care erau în cea mai mare onoare. Când acestea se deosibeau numai prin felul lor hazliu, Gane, eu, Gheorghe Racoviţă şi câţiva alţii ne întreceam care de care în povestirea lor, dar când, pe lângă sare, mai cuprindeau şi o doză bună de indecenţă când adică erau *corosive*, după numele ce li se dase, atunci Ianow, Lambrior, şi mai ales Creangă, erau eroii serii.

După iniţiativa lui Pogor, adeseori fraze din leturghii, se întrebuinţau în Junimea la oare-

---

1) In răspunsul făcut lui Maiorescu de Dimitrie Sturdza, peşedintele consiliului de miniştri, în discuţia adresei din luna Decembrie 1895, acesta acuză din nou pe Maiorescu că ar fi adept al lui Schopenhauer.

care ocaziuni. Când era să se înceapă vre-o lectură care promitea a fi mai interesantă, Pogor se punea să cânte ca un preot: „Acum să ascultăm Sf Evanghelie, de ex. a lui Schopenhauer sau a lui Conta, cetire“! Creangă răspundea din colțul lui cu un glas de bas admirabil: „Să luăm aminte“ și Pogor replica: „Pace ție cetitorule!“ după care se începea lectura și ținea până feciorul deschidea uşa aducând ceaiul. In acel moment se striga din toate părțile: „Ușile, uşile! și lectura era întreruptă.

Așa se petreceau şedințele Junimei şi socot că rare ori s'a putut vedea făcându-se lucrări serioase într'o formă aşa de veselă.

CÂTEVA PORTRETE

In anul 1874 când Maiorescu s'a aşezat în Bucureşti a fost un moment teamă ca Societatea să nu meargă spre desfiinţarea ei căci Maiorescu era considerat nu numai ca principalul reprezentant al Junimii, dar la dânsul se şi adunau membrii, precum ştim, la două săptămâni odată. Ingrijirea s'a arătat însă a fi neîntemeiată. Dela Bucureşti, Maiorescu sta în raporturi neîntrerupte cu noi, el sprijinea pe toţi membrii tineri care arătau oarecare talent şi, adunând în jurul său un mic cerc de scriitori ce se formase acolo, îmi trimitea articolele lor regulat pentru „Convorbiri". In locul său m'am făcut eu gazda Junimii alternând cu Pogor, şi când, mai târziu, familia acestuia se aşeză în străinătate şi Pogor îşi închirie casa, am primit eu singur Junimea, regulat odată pe săptămână, în şir de mai mulţi ani în casa mea, până când şi eu am părăsit Iaşii în anul 1885.

Adunările erau acum şi mai numeroase decât înainte, căci mulţi tineri ai căror profesori fuseseră câţiva din noi veneau cu dragoste

în societatea noastră literară. Aceşti membri ai nouei generaţii asistase ani întregi la prelecţiunile noastre populare, cetise Convorbirile încă din frageda lor vârstă, trimesese, poate sub vălul anonimatului, versuri sau proză direcţiunii revistei, aşa încât de mult visau să devie odată membri activi ai Junimii, din aspiranţii ce fusese în anii lor de şcoală.

Astfel se poate zice că în ultimii zece ani ai Junimii membrii erau de două specii: unii crescuţi în şcoala noastră, în modul nostru de a vedea şi cugeta, încă din copilăria lor şi alţii veniţi de aiurea pentru plăcerea literaturii sau a relaţiilor ce voiau să aibă cu noi. Dintre cei întâi mulţi au fost crescuţi în *Institutul Academic*, un liceu privat înfiinţat la Iaşi de câţiva profesori membri ai Junimii, Maiorescu, Culian, Melic... şi la cari s'au asociat mai târziu Vârgolici, Naum şi alţii.

Cel întâiu care a trecut examenul de bacalaureat în acest institut de învăţătură a fost Alexandru Xenopol care s'a şi făcut mai târziu unul din membrii cei mai harnici ai Junimii până la un timp recent, când s'a arătat a fi cel mai ingrat din toţi tinerii noştri.

Alexandru şi Nicu Xenopol sunt fiii unui evreu botezat care era director al penitenciarului din Iaşi şi se însurase cu o romancă. Bătrânul Xenopol nu era de felul lui din capitala Moldovei, dar nici din Grecia nu venise, şi numele cu terminaţia în *opulo* îl alesese nu-

mai pentru a face să se creadă că origina sa era grecească iar nu jidovească. Insă oricine vorbise odată cu dânsul nu putea avea nici o îndoială despre neamul din care se trăgea; și tipul și vorba sa îi dovedeau originea mai limpede decât ori ce document. Alexandru era un tânăr din cei mai inteligenți și muncitori. In școală se deosebise în tot timpul și examenul său de maturitate fusese strălucit. Maiorescu, văzând că părinții lui Xenopol sunt săraci, și crezând că ar fi păcat să nu se dea o învățătură mai solidă decât se putea căpăta la noi în țară, acestui tânăr atât de capabil, ne propuse ca Junimea să-l trimită în străinătate cu cheltuiala sa, plătind mai mulți dintre noi cotizațiuni lunare cari variau între 3 și 6 galbeni.

S'a primit de îndată această propunere fără discuție lungă și eu care devenisem oarecum dela sine, prin natura lucrurilor, secretar al societății, strângeam regulat contribuțiile dela toți membrii subscriși și le trimeteam lui Alexandru Xenopol la Berlin unde studia filosofia și dreptul. Invățăturile la acea Universitate faimoasă și centrul intelectual în care se afla, deschiseră în curând lui Xenopol orizonturi noui; el începu a cugeta în mod original și deveni unul din cei mai activi colaboratori ai Convorbirilor literare. El debută prin studii și critice asupra unor însemnate scrieri mai noui care făcuse la apariția lor mare vuet în

lumea învăţaţilor; el scrise, de exemplu, un lung studiu pe care l'am publicat în unsprezece numere din Convorbiri, asupra „Istoriilor Civilizaţiunii", altul asupra cărţii atunci apărute a lui Edgar Quinet „La Création". Deasemenea el critică şi analiză câteva scrieri româneşti serioase care trecuse la noi oarecum nebăgate în seamă, precum tratatul de economie politică a lui I. Strat; Chronica Huşilor de Episcopul Melchisedek şi altele. Chiar în anul al doilea al opririi sale în Berlin el îmi trimise un lung articol foarte interesant întitulat: „Studii asupra stării noastre sociale" care făcu mult efect atât prin originalitatea ideilor cât şi prin limpezimea cu care le expunea. In tot timpul cât Alexandru Xenopol a stat la Berlin am întreţinut cu dânsul o corespondenţă foarte activă. Eu îi dam seamă despre mişcarea literară dela noi, iar el îmi scria impresiunile sale despre deosebitele bucăţi de versuri şi proză ce se publicau în Convorbiri. Scrisorile lui Xenopol eu le păstrez încă toate, şi am recitit cu interes o mare parte din ele acum [1]). Insă ceeace nu băgasem seamă atunci dar m'a lovit astăzi, după trecere de 20 de ani, este lipsa de căldură şi simţire cu care scria totdeauna. Chiar mulţumirile ce-mi adresa pentru grija ce aveam de dânsul erau reci. In

1) Aceste scrisori sunt astăzi proprietatea Academiei Române.

urma sfârşirii studiilor sale, când Xenopol reveni în ţară ca doctor în filosofie şi doctor în drept, tot noi ne-am îngrijit ca să-i înlesnim de îndată începerea unei cariere. Prin stăruinţa noastră el fu numit în magistratură unde înaintă repede, şi pe de altă parte fu invitat să devie profesor la acelaş Institut Academic unde îşi primise odinioară învăţătura sa liceală.

Cei întâi ani după întoarcere Xenopol păstră încă interes pentru Junimea, nu tocmai cum îmi închipuisem eu, dar în sfârşit era un membru care arăta oarecare zel. Pentru a-mi uşura din sarcină, îl numirăm pe dânsul secretar al societăţii în locul meu; el primi dar aşa de puţin se ocupă de treaba aceasta, că în curând am reluat eu vechia mea funcţiune. De altminteri el se deosebi şi ca scriitor şi ca conferenţiar în prelecţiunile populare ce ţinu cu noi împreună şi de sigur ar fi devenit cu timpul un autor însemnat dacă o boală care luă proporţii îngrijitoare nu ar fi oprit desvoltarea normală a talentului său. In desperare de a se mai îndrepta cu doctorii, Xenopol *se puse în salce* la o babă unde stătu 6 săptămâni într'o căldură constantă de aproape 30 grade—ceea ce-i pricinui un fel de transport la creeri. El se ridică de pe această boală dar cu desăvârşire schimbat. Ochii săi erau stinşi, el clipea fără întrerupere din pleoape, vorbea îngăimat, era totdeauna de părerea orişicui, pe scurt avea

aşa de evidente simptome ale unei boli mentale, încât îl crezurăm pierdut. Insă încetul cu încetul Xenopol se îndreptă din starea aceasta. El redobândi uşurinţa vorbirii, se puse din nou pe lucru cu vechea sa hărnicie, dar niciodată n'a putut redeveni omul ce fusese odată. Ce deosebire între discursurile şi scrierile sale de odinioară şi cele de acum! Mai trist este că din cauza se vede a slăbirii inteligenţei, el nu mai putu masca oarecare manifestări ale caracterului; el deveni rău camarad, invidios şi doritor de câştiguri materiale. Vârîndu-se'n politică şi mergând se 'nţelege cu acei ce aveau succesul zilei, el se lepădă de noi cu totul, la început mai pe ascuns, apoi chiar făţiş. Fără alt motiv decât de a fi bine văzut de cei tari, el se puse să scrie articole anonime îndreptate contra Junimii şi chiar contra lui Maiorescu personal, precum a dat'o pe faţă jurnalul „România liberă" fără contestaţie din partea lui Xenopol.

Pe la 1886 fiind eu deputat, mă aflam odată lângă tribuna Adunării pe care sta Alexandru Xenopol ţinând un discurs lung întru lauda guvernului de atunci pe care noi îl combăteam. In cursul vorbirii sale el atinse şi cuvântul „Junimea" în atacurile sale contra diferitelor grupuri ale opoziţiei. Intrerupt de un deputat care îi zise că şi el ar fi junimist, Xenopol nu se sfii să facă cruce, exclamând: „Eu, junimist în politică, mă ferească Dumnezeu să fiu „ori

să fi fost vreodată“! Aşa mi-a fost dat să văd pe cel mai iubit şi mai alintat copil al Junimii!

Se vede că femeile au pentru caracterul oamenilor un instinct mult mai pătrunzător decât noi bărbaţii, căci îmi aduc aminte că maică-mea care pe la 1869 se afla în Berlin, pentru creşterea fratelui meu mai mic şi a surorii mele şi avusese ocazia să vadă pe Xenopol, mi-a zis în mai multe rânduri să mă feresc de acel om căci ea nu are încredere în caracterul său. Eu n'am crezut-o şi am apărat cu căldură pe protejatul şi colaboratorul meu, dar aproape 20 de ani mai târziu am trebuit să mă conving că ea avusese dreptate.

Purtarea fratelui său mai mic, Nicu Xenopol, a fost tot aşa de urâtă. Eu l'am cunoscut ca copil mic în casa sa părintească, penitenciarul din Iaşi, unde mă duceam câteodată să văd pe Alexandru. După sfârşirea studiilor gimnaziale, Nicu ştiu să se pue bine pe lângă frate-meu Leon ce era prefect şi obţinu prin influenţa acestuia o bursă dela consiliul judeţian din Iaşi. Nemulţumindu-se cu aceasta se rugă de mine să stăruiesc la consiliul comunal ca să-i voteze şi acesta o a doua subvenţie. Atâta slăbiciune am avut totdeauna pentru acei ce se ocupau cu literatura, încât m'am pus pe capul lui Nicu Gane, atunci primar al oraşului Iaşi, ca să propue consiliului comunal să voteze bursa cerută de Xenopol. Gane s'a apărat multă vreme, făcându-mi mustrări că insist

atâta „pentru acest băiat puţin sincer“, care n'are să fie de folos ţării, iar nouă are să ne devie duşman, dar la urmă tot s'a plecat stăruinţelor mele, şi a făcut să-i treacă subvenţia prin consiliu. Cu ambele aceste ajutoare băneşti, Nicu Xenopol s'a dus, dragă Doamne, să studieze negoţul prin Munich şi Paris, dar n'a făcut studiile pentru care fusese trimis, ci într'o bună dimineaţă s'a întors în ţară aşa cum se dusese, după ce lăsase în Paris un nămol de datorii. El se aşeză în Bucureşti unde deîndată prin influenţa lui Emil Costinescu, văr al său de pe mamă, intră redactor pentru partea literară la jurnalul „Românul“, în care în curând se şi puse să ne ocărască. Intâi el începu să lovească pe Alecsandri şi încetă numai când Eminescu cu puternica sa pană puse în „Timpul“ pe *jidan*, la locul lui. Apoi se legă de mine în următoarele împrejurări. Alecsandri, Gane, eu, Scarlat Pastia şi Alexandru Stamatopol, formam comitetul pentru ridicarea statuei lui Ştefan cel Mare la Iaşi. Banii fiind adunaţi, noi comandarăm statua la celebrul sculptor Frémiet din Paris. Pentru orientarea artistului îi trimisesem deosebite fotografii ale eroului care îl representau cu barba plină. Aşa îşi închipuise totdeauna poporul pe Domnul Moldovei după o veche şi statornică tradiţie.

Când după lungi corespondenţe, figura lui Ştefan pe care o concepuse Frémiet fusese a-

probată de noi, şi statua era turnată dar neexpediată încă, într'o zi Episcopul Melchisedek, în urma unei călătorii făcute în Bucovina, împrăştie vestea că adevăratul chip al lui Ştefan era fără barbă. El vine cu o disertaţie în Academie pentru a dovedi teza sa; Haşdeu o combate; părerile se împart şi se face un svon foarte mare în public și în presă asupra acestui punct: cu barbă, fără barbă. Noi, care formam comitetul, stam nedumeriți. Statua fiind gata, un moment ni se păru că am lucrat ani întregi în zadar și simțeam oarecare discurajare. In aceste împrejurări Nicu Xenopol vine odată să mă vadă în Academie și mă roagă să-i dau deslușiri în chestiunea barbei lui Ştefan, căci ar fi silit să scrie despre aceatsa în „Românul". Eu, drept răspuns i-am pus întreg dosarul Academiei înainte şi l'am rugat să-l studieze și să-și facă singur convicția. După citirea dosarului, Xenopol îmi declară că neexistența barbei lui Ștefan nu e destul de bine stabilită că lucrul i se pare lui foarte îndoelnic și că comitetul ar face bine să menție vechea figură care corespunde credinței populare.

Foarte mulțumit de acest rezultat am luat a doua zi „Românul" ca să citesc în ce mod Xenopol și-a expus părerea; când ce să văd? Articolul, dela început până la sfârșit, era o satiră contra comitetului nostru și în special contra mea, de a căruia nedumerire își bătea

joc. *Bietul d. Negruzzi* se teme să nu fi lucrat pentru barba împăratului, *bietul d. Negruzzi* nu vrea să dea perdaf barbei lui Ştefan cel Mare, *bietul d. Negruzzi* în sus, *bietul d. Negruzzi* în jos....

Când un tânăr pe care l'ai ţinut pe genunchi ca copil şi i-ai făcut bine o viaţă întreagă te combate cu argumente, lucrul, nu e plăcut, dar e admisibil; când te ocărăşte, este dureros, — dar în sfârşit nemulţumirea e în natura umană, însă când un asemenea tânăr îşi bate joc cu ironie de acel ce l'a strâns în braţe — numai pentru plăcerea batjocurei — aceasta întrece toate marginile până la care merge rasa arică. După cetirea acelui articol eu am întors spatele lui Nicu Xenopol şi n'am mai răspuns la salutarea sa când îl întâlneam.

Caracteristic pentru acest domn este, că deşi vedea lămurit că nu voiu să-l mai cunosc, el avu cutezanţa să vie nepoftit la mine în Iaşi, într'o seară de Junime. A trebuit ca atunci să nu-i întind mâna şi să-l privesc cu ochi plini de mirare, pentru ca să se convingă în sfârşit că între el şi mine relaţii nu mai pot fi. Dar anii au trecut şi au şters multe sentimente neplăcute. In timpul din urmă relaţiile au reînceput, dar nu cele de odinioară...

O altă figură destul de neplăcută a fost aceea a unui domn Nicu Lazu. Intr'o zi, am primit din Cernăuţi, iscălite cu acest nume nişte poezii şi o scrisoare care m'au interesat foarte mult.

Voind să ştiu cine este acest Nicu Lazu, i-am cerut desluşiri asupra trecutului său. Drept răspuns el mi-a trimes o lungă auto-biografie cu atâta spirit scrisă încât şi eu când am citit-o întâi şi întreaga Junime când a luat cunoştinţă de dânsa mai târziu, a simţit pentru autor un viu interes. După obiceiul nostru l'am întrebat de nu voeşte să se aşeze în Iaşi şi el mi-a răspuns afirmativ, însă numai în cazul când i-am procura un post. Tot Nicu Gane ca primar trebui să caute acea funcţiune dorită şi o găsi după câtva timp la o vacanţă ce se produsese. Lazu veni. Dar ce figură puţin simpatică, ce maniere arogante! In curând el displăcu tutúror, şi eu am început a mă căi că l'am adus printre noi. După câteva săptămâni el plecă din Iaşi şi-mi trimese o scrisoare în care mă ocăra de sus până jos că nu i-am găsit un post mai bun, mai vrednic de un bărbat cu meritele sale. Totodată el ne expedie, — spre marea noastră ilaritate — două demisii scrise, una din funcţiunea comunală, şi alta din Junimea! Mai târziu aşezându-se la Piatra, el a scris contra noastră prin gazete. Intâlnindu-l prin munţi la o călătorie a mea, el se făcu că nu mă cunoaşte şi numai în primăvara anului 1888 când unii membri ai Junimii compuseră guvernul, el îşi aduse aminte că-i făcusem bine odată şi-mi scrise, rugându-mă să stăruesc să i se încredinţeze iarăşi un post cât se poate de neînsemnat de astă dată. Se înţelege că nici nu i-am răspuns.

Trecând la alte figuri mai plăcute pe care îi consider asemenea ca copii ai Junimii, trebue să menţionez mai întâi pe Ştefan Vârgolici şi pe Samson Bodnărescu. Cel întâi fusese trimes de guvernul nostru la Madrid ca să studieze literele. Nici un alt motiv nu se poate admite pentru alegerea unei facultăţi de litere aşa de puţin celebre în zilele noastre ca acea din Madrid, decât numai capriciul influentului director al Ministerului de Instrucţie de atunci, d-l V. Alexandrescu-Urechia care se plimbase în tinereţa sa prin Spania, se însurase cu o spaniolă, şi păstra oarecare cult pentru această ţară. Vârgolici stătu câţi-va ani în Madrid, apoi îşi urmă studiile la Paris unde se zice că şi-a trecut licenţa în litere. Cunoscându-l eu, încă din casa mea părintească unde Vârgolici venea, ca tânăr sfiicios, să arate tatălui meu întâile sale încercări literare, îl consideram ca prieten înainte de plecarea sa în străinătate. De aceea am fost în corespondenţă cu dânsul tot timpul cât a lipsit din ţară. Dela întâiul an al Convorbirilor, el a devenit conlucrătorul nostru. Intâi îmi trimese câteva poezii originale, apoi deosebite studii asupra literaturii spaniole, şi alte articole scrise într'o frumoasă limbă românească

Insă soiul de scrieri în care s'a deosebit mai ales, împreună cu Naum a fost traducerile în versuri. Dar pe când Naum a tradus numai poezii franceze, Vârgolici pe lângă aceste, a

mai tradus în româneşte şi poezii latine, spaniole, engleze şi germane. Sunt capodopere de Schiller foarte bine reproduse în limba noastră, şi adesea lucrările sale au fost mult lăudate de Junimea. Cetirea traducerii poemei lui Schiller „Die Glocke" a încântat chiar, într'o seară toată societatea. Cu vremea producţia de poezii originale se rări de tot, şi adesa se râdea de dânsul când mai venea cu vreuna. In special Vârgolici a fost foarte satirizat de noi, pentru o poezioară întitulată „*Om și om*". Corectitudinea formei versurilor o poseda însă aşa de mult, încât el era însărcinat cu îndreptarea poeziilor străine „reparabile", când aceste se trimeteau precum am spus „la gialăul lui Io Spako".

Statornic junimist în timpuri bune ca și în timpuri rele, prieten sincer, cu un caracter egal, cu o inteligenţă mijlocie, dar cu învăţătură multă și variată, conştiincios la treabă, Vârgolici este tipul unui foarte bun profesor şi burghez onorabil.

Samson Bodnărescu mult mai sfiicios și mai tăcut, avea poate mai puţină învăţătură, decât Vârgolici, dar era desigur înzestrat cu o mai bogată imaginaţie. La început junele autor Bucovinean ce se lipise cu dragoste de noi părea chiar că are un talent poetic însemnat. Când veni întâi în Junimea cu tragedia sa Rienzi, toţi am fost surprinşi. Curajul acestui tânăr de a se risca el cel întâiu din toţi autorii Români

într'o tragedie istorică originală în cinci acte şi în versuri, ba încă în necunoscutele versuri albe, având forma iambului, merita să fie îmboldit. Deasemenea încercările sale de a compune în româneşte hexametre şi pentametre în formă antică erau foarte lăudabile, chiar şi din cauză că se dovedea cu aceasta cât de uşor se potriveşte limba noastră la formele cele mai grele şi mai variate de prosodie. Dar un mare păcat a avut Bodnărescu: el a fost obscur totdeauna în modul lui de a se exprima şi poate de a cugeta. Din cauza unui asemenea defect, oricât de bine şi frumos ai scrie, nu poţi fi gustat decât de un număr foarte mărginit de cetitori, ceeace însemnează că niciodată nu vei fi primit de către un popor întreg ca un adevărat poet al său. Bodnărescu nu s'a putut îndrepta de acest neajuns şi a rămas şi va rămâne puţin cunoscut. Ca şi pentru Xenopol aşa şi pentru Bodnărescu noi ne-am cotizat să-l trimitem în străinătate, dar în loc de a alege Parisul, unde poate contactul cu via şi impresionabila populaţie a marelui oraş, ar fi ajutat lui Bodnărescu să se scoboare din nouri pe coaja pământului, el a preferit să meargă la Berlin, unde s'a cufundat tot mai mult în meditaţiuni confuze şi obscure. Toate tragediile şi scrierile sale posterioare păstrează acelaş caracter. Intors în ţară el fu numit bibliotecar, apoi profesor la şcoala Trei-Erarhi, de unde în curând Epitropia aşezământului

Başota, îl hotărî să primească a dirige liceul proaspăt înfiinţat la satul Pomârla. Acolo, om însurat, director conştiincios şi bine plătit, el a trăit la ţară liniştit, sănătos şi fără de grije. Dar lipsa unui cerc de oameni inteligenţi şi a oricărei imboldiri au fost cauza că el s'a depărtat aproape cu totul de literatură.

Bodnărescu avea o natură blândă și naivă care făcea din el un om foarte simpatic, Cât am râs de dânsul într'o seară în Junimea, când ne declară cu multă seriozitate că acum după o lungă luptă și cugetare „începe și el a se pleca spre panteism".

Toţi au felicitat dearândul pe Bodnărescu de această profesie de credință, și apoi Pogor ca șef al Junimiștilor panteiști, a primit pe neofit cu un discurs plin de povețe panteiste, l'a binecuvântat, și a sfârșit prin a-i declara că „dignus est intrare in nostro docto corpore!'.

Nu pot sfârși acest capitol fără a vorbi de alți doi membri ai Junimii, care nu ne-au fost prieteni la început, ci numai târziu și cu greu s'au hotărît să vie în societatea noastră. Insă prin un fenomen ce se vede adeseori, ei au devenit la urmă cei mai înflăcărați și mai pasionați membri ai Junimii. Aceştia sunt Anton Naum și Ion Creangă.

Cel întâiu, fiul unui mic bacal şi arendaş din Iaşi, rămase orfan încă din pruncia sa. Averea moștenită îi fusese administrată — după vechea şi defectuoasa legiuire a Moldovei—sub

controlul și răspunderea tribunalului superior numit *Comisia epitropicească*, ceeace însemnează că nu-i fusese administrată de fel. Ajuns la majoritate, Naum s'a trezit în loc de bani cu mai multe procese începute contra foștilor membri ai divanului, sau mai bine zicând contra fiilor acestora, căci vechii boeri epitropi murise de mult. Unul din acei membri ai Comisiunei epitropicești fusese și tatăl amicului nostru Scarlat Capșa, așa încât fără voia lor, Naum și Capșa, deși prieteni, se găseau în judecată. Mai mulți din noi intervenind atunci spre a înlesni o transacție, Capșa a trecut lui Naum, două viișoare ce avea lângă Iași și pacea s'a făcut într'un ceas.

Nimic în figura și manierele lui Naum nu aduce aminte de originea sa plebeiană. Din contră el are un aer de distincție foarte caracteristic, el e sgârcit la vorbă, sobru de gesturi, totdeauna elegant îmbrăcat, timid, melancolic și misantrop. Mult timp Naum a avut o antipatie contra Junimii, fără a-și da seamă pentru ce, poate numai de frica introducerii unui element nou în viața sa, iar când s'a hotărît să vie la societatea noastră, el sta totdeauna tăcut și asculta. Din poeziile sale, rare ori se putea hotărî să ne citească vreuna căci tremura de orice observație ș'apoi era așa de emoționat că sângele i se urca în față, un nod i se punea în gât și nu era în stare să reciteze un vers.

In rarele cazuri însă, când avusese destulă energie spre a-şi învinge sfiala şi a ne citi ceva, aprobarea societăţii îl făcea fericit, şi ochii îi străluceau de mulţumire. Obişnuit însă „pudicul Naum“, după cum fusese poreclit, petrecea în colţul ascuns unde se ţinea aşa de bine, că cu timpul nici mai cunoştea altă lume decât *Junimea*, nici mai admitea că pot fi oameni capabili sau onorabili afară de *junimişti*.

In ultimii ani ai şederii mele în Iaşi, Naum venea adeseori să petreacă seara la mine dar în trei sau patru ceasuri abia de vorbea câteva cuvinte. Stând singur ca un cuc la via sa dela Copou, el devenise cu timpul aşa de melancolic, încât ideea sinuciderii i se prezentă ca unica scăpare de tristeţa şi urâtul de care se simţea cuprins. Intr'o zi el destăinui aceasta lui Grigore Buicliu cu care totdeauna a fost foarte prieten, mărturisind însă pe de altă parte că i se propune o însurătoare, şi adăogând că el se pleacă mai mult spre întâia măsură. La aceasta Buicliu i-a răspuns cu multă logică şi dreptate: Cearcă întâi cu căsătoria şi dacă nici aceasta nu-ţi înseninează sufletul, combinaţia cealaltă tot rămâne posibilă, căci nu ţi-o poate lua nimeni. Naum a ascultat sfatul prietenului său şi a făcut bine. Deşi n'a devenit mai vorbăreţ decât era, totuşi nevasta şi copiii dimprejurul său, i-au mai alungat se vede din gândurile cele negre, căci el trăeşte, e sănătos, se ocupă cu pasiune de grădinărie, ba încă a

cumpărat o casă în oraș, unde petrece iarna și în care a găsit un adăpost contra singurătății dela vie.

Ca direcție literară Naum e poate ultimul reprezentant al clasicismului pur. Din autorii clasici, greci, latini și francezi, nu-l poți scoate. Aceasta e statornica și exclusiva sa hrană intelectuală. Cu Horațiu se scoală, cu Virgiliu petrece ziua, cu Boileau și André Chénier se culcă. In general Anton Naum, ireproșabil ca onorabilitate, corect în formă și ca om de societate și ca poet, plimbându-se întotdeauna singur pe calea Copoului unde-i este via și ținându-se drept la 60 de ani ca alții la 25, cu părul de tot alb și îmbrăcămintea sa îngrijită, pare un om din alte veacuri mai clasice decât al nostru, și rătăcit din întâmplare pe la noi 1).

La glumele lui Pogor care numea pe marele satiric francez *„porcul de Boileau"* doar va necăji pe Naum, acesta nu răspundea nimic, cel mult un zâmbet ușor îi sbura peste buze. Chestiunile sociale nu-l interesau, în deobște el trecea cu deplină nepăsare și poate chiar cu dispreț pe lângă mulțime, având drept deviză faimosul vers al lui Horațiu:

Odi profanum vulgus et arceo.

Ion Creangă fiul răzeșului din Humulești, țăran necioplit din creștet până în talpă, gros

---

1) Anton Naum a murit în 28 August 1917 în al 89-lea an.

şi gras, nepieptănat şi îmbrăcat prost, era tocmai contrariul lui Naum, și a trebuit o societate ca Junimea și un interes comun pentru literatură ca să poată apropia pe aceşti doi bărbaţi atât de deosebiți. După cum o spune singur în amintirile sale, Creangă făcându-se popă, ținea cu drag la diaconia lui. Liberal în ideile sale politice, el se dăduse cu adversarii noştri din Iaşi care compuneau aşa zisa „Fracţiune liberă şi independentă". Deşi fusese la şcoala Trei-Erarhi şcolarul lui Maiorescu și recunoştea acestuia mari calități didactice, ca fracționist el nu ne putea suferi, închipuindu-și că noi voim să vindem țara nemților și jidanilor. Eu am vorbit cu Creangă pentru întâia oară la o alegere în sala Primăriei de Iași. Eram candidat la deputăție și discutam în dreapta și stânga cu alegătorii, stăruind să mă voteze, când văd pe un institutor numit Urziceanu în vorbă cu un popă. Acest Urziceanu venise odată la mine, și mă rugase — deși nu-l cunoșteam — să-l apăr ca advocat într'un proces corecțional, *din pură colegialitate* fiindcă amândoi eram învățători. Eu plin de bunăvoință, i-am și luat apărarea, cu deplin succes, obținând achitarea lui. Acum socoteam că drept răsplată puteam spera cu siguranță în votul lui Urziceanu. Mă apropii deci de dânsul, îi aduc aminte îndatorirea ce i-am făcut, și îl rog să mă voteze. Insă în locul lui Urziceanu care sta confus și rușinat, văd că popa

îmi răspunde cu isteţie în modul următor: „N'are a face una cu alta, Domnule Negruzzi, d-ta i-ai făcut un serviciu privat, și aci e vorba de trebi publice. Bate Dumneata la alte uși, noi oamenii cei mici, votăm pe-ai noștri". „Să știi părinte, îi am răspuns eu mânios, că nu cer nici astăzi, și n'am să cer în veci votul Sfinției tale! Dar are să vie o zi, când singur ai să mă votezi fără stăruința mea". — „Să așteptăm vremurile acele", îmi replică preotul cu ironie!".

...Și în adevăr vremile acele au venit! — Cât de des, fără a-i zice vre-o vorbă, Creangă nu numai a votat pentru mine mai târziu, dar încă mă lăuda în discursurile ce ținea la întruniri publice și alerga prin mahalale făcând o activă propagandă pentru mine printre alegători! — Creangă era totdeauna un orator iubit în adunări populare, și eu la dânsul m'am gândit când am creat pe părinele „Smântână" în o copie de pe natură intitulată „Electorale". Răspopit de Mitropolitul Calinic din cauză că fără voia arhiepiscopală purta pălărie în loc de potcap, Creangă ajunsese într'o vreme așa de sărac încât nu avea cu ce trăi. In această situație el se duse la Generalul Tell pe atunci ministru de Culte și Instrucție Publică, și-l rugă să-l numească institutor. „Ce, pe un răspopă, să-l fac eu dascăl! strigă Tell, fugi din ochii mei, că mă îmbolnăvesc!". Desperat, Creangă se adresă către fracționiști,

prietenii săi politici cu rugămintea să facă ceva pentru dânsul, dar nimeni nu mişcă măcar din deget. Norocul său făcu însă că Maiorescu înlocui atunci pe Tell la minister. El ştiind că Creangă e un bărbat inteligent, îi găsi îndată o catedră la o şcoală primară din Iaşi. Fapta lui Maiorescu, apropie pe Creangă de Junimea şi dela o vreme el stărui pe lângă câţiva membri ai Societăţii, în special pe lângă Eminescu, ca să-l introducă printre noi.

Eminescu veni cu el într'o Sâmbătă seara la mine acasă, dar la intrarea lor în Junimea un zâmbet a sburat pe buzele tuturora. Şi Creangă şi Eminescu erau roşi la faţă, aveau ochii turburi, şi rădeau liniştiţi cu fericirea omului beat: ei veneau împreună direct dela Borta Rece, o cârciumă vestită pentru vin vechiu de Cotnar. Intrarea aceasta în Junimea i-a fost spre bine lui Creangă! Tot ce s'a cetit şi discutat în acea seară el le-a auzit mult mai frumoase prin perdeaua beţiei, a visat de ele noaptea şi a doua zi dimineaţa s'a deşteptat Junimist înfocat, precum a şi rămas până la moarte.

Ce fericită achiziţie pentru societatea noastră acea figură ţărănească şi primitivă a lui Creangă! Tobă de anecdote, el avea totdeauna câte una disponibilă, fiind mai ales cele „*corosive*" specialitatea sa, spre marele haz a lui Pogor, a lui Lambrior, ba se poate zice — afară de Naum — a tuturor Junimiştilor. Când râdea

Creangă, ce hohot puternic, plin, sonor, din toată inima, care făcea să se cutremure păreţii! Singur râsul lui înveselea societatea fără alte comentarii! Şi când aducea în Junimea câte o poveste sau novelă, şi mai târziu câte un capitol din Amintirile sale, cu câtă plăcere şi haz ascultam sănătoasele produceri ale acestui talent primitiv şi necioplit! Din nenorocire el n'a sfârşit amintirile sale! Şi Creangă ca şi Xenopol *s'a pus în salce* la o babă din mahalaua Păcurari şi când a eşit deacolo după şase săptămâni n'a mai putut redobândi sănătatea. Un leşin l'a apucat odată în clasă pe când da lecţie şcolarilor, şi vreo două ceasuri a fost crezut mort.

După o lungă cură Creangă a scăpat, dar el nu şi-a mai putut recâştiga puterile perdute până la moartea lui, urmată în 31 Decemvrie 1889.

Prieten intim cu Eminescu, Creangă plângea în zilele sale de sănătate nebunia poetului şi Eminescu în momentele lucide vărsa lacrămi după boala povestitorului popular. Moartea timpurie a acestor doi bărbaţi, unici în specialitatea lor a fost o perdere mare pentru literatura naţională.

BANCHETUL

Am spus în capitolul II al acestor amintiri că Maiorescu introdusese încă în anul 1864 obiceiul prânzurilor comune care trebuiau să contribue la întărirea sentimentului de colegialitate între profesori, dar care în realitate nu-și îndepliniseră scopul. Mai mulți amici petrecuseră vesel împreună, însă în loc de colegialitate, domnea între profesori o tot mai mare dușmănie.

După înființarea Junimii, Maiorescu luă drept pretext aniversarea Societății spre a invita pe toți membrii la o masă și propuse, întâi în anul 1867, ca fiecare să aducă o mică scriere comică ori satirică pentru acea ocaziune. Mai toți am venit cu câte un manuscript în buzunar și fiind că ideea cea mai naturală era ca să râdem puțin unii de alții, mai ales pentru fapte sau întâmplări recente, fără nici o înțelegere prealabilă, toate scrierile compuse ad-hoc s'au ales a fi satire în proză sau versuri contra altora dintre noi, și astfel am făcut chef mare pe socoteala noastră proprie.

Așa de mult a prins aceasta chiar dela în-

tâiul banchet al Junimii, încât am repetat-o şi în anii următori, până când cu vremea s'a făcut un obiceiu: când ziceai *aniversară* ziceai banchet, şi când ziceai banchet, ziceai luare în râs reciprocă.

Toate scrierile aduse la aniversări se păstrau într'un al doilea dosar al Junimii, *dosarul aniversărilor*, care astăzi nu mai este. După un banchet ţinut în anul 1873 la un otel ce exista pe atunci în Iaşi, numit „Hôtel du Nord", dosarul nu s'a mai găsit. Eu credeam că l'a luat Pogor care îl păstra obişnuit, dar acesta ori l'a uitat, ori l'a pierdut — faptul e că dosarul a dispărut spre marea noastră nemulţumire şi chiar îngrijire, căci căzând pe mâna unor duşmani ai noştri ne puteam aştepta la o publicare totală sau parţială a cuprinsului său, ceeace ar fi fost de tot neplăcut.

Mai întâi afacerile noastre intime din Junimea, unde toţi ne desbrăcam de convenţiunile sociale obişnuite, nu aveau aface cu restul lumii, apoi în dosar se găseau adesa şi versuri satirice nu tocmai decente, de care un duşman se putea foarte mult folosi contra noastră, arătând că suntem cine ştie ce societate de oameni imorali. Insă după toate probabilităţile dosarul nu a fost furat căci au trecut de atunci 16 [1]) ani şi nimic n'a transpirat de găsirea lui.

Ziua aniversară a înfiinţărei Societăţii ne-

1) Anul 1889.

fiind de loc fixată, noi alegeam de regulă pentru serbarea ei o Sâmbătă dintre 20 Octomvrie şi 20 Noemvrie. Atunci ţineam întâi o Junime obişnuită până pe la 11 noaptea, iar apoi treceam cu toţii în sala unde masa era întinsă şi beam şi mâncam până pe la 2 după miezul nopţii; adesa cei mai veseli făceau chef chiar şi mai târziu. Aşa a mers până la anul 1881 când cina aceasta în timpul nopţii nu a mai părut potrivită cu stomacurile mai îmbătrânite şi mai sensibile ale multor Junimişti, şi banchetul s'a schimbat într'un prânz obişnuit pe la 6 seara.

Aşa dar, se cetea şi în acele seri ca la Junimile ordinare întâi extractele pentru dosarul curiosităţilor, apoi poşta redacţiunii, apoi manuscriptele pentru Convorbiri etc., după care se trecea la compoziţiile făcute ad-hoc; câteodată se mai citeau unele din scrierile anilor trecuţi, făcându-se mare haz, iar apoi se începea mâncarea şi berea, ceeace negreşit contribuia şi mai mult la creşterea veseliei.

In anul 1867 toţi am adus bucăţi comice chiar şi Miluţă Cerkez. Maiorescu venise cu ilustraţii scoase nu ştiu de prin ce cărţi reprezentând pe fiecare dintre noi în vre-o poză caracteristică; eu am compus o lungă poemă întitulată: „Apelul Redactorului Convorbirilor către colaboratorii săi din „Junimea“ şi am petrecut minunat în cercul mai restrâns ce era atunci. Un an mai târziu, tot găzduiţi de Maio-

rescu în spaţioasa casă din faţa Primăriei în care se mutase, eram mai numeroşi căci, pe lângă toţi cei din Iaşi venise şi Alecsandri dela Mirceşti, mai luase parte şi Alexandru Ghica Brigadir, şi ca representanţi ai tipografiei şi librăriei erau invitaţi Bernhard şi Lewandovski.

Atunci s'a băut zdravăn. Ştiu că noaptea târziu mai rămăsesem vre-o opt sau nouă şi am aflat a doua zi că după ce am plecat eu, s'a format un septuor, compus din Alecsandri, Carp, Leon Negruzzi, N. Burghele, Bernhard, Alexandru Ghica şi Maiorescu, care au dus-o departe. Acest din urmă ca și Pogor nu bea de loc şi totuş petrecea minunat în mijlocul amatorilor de vin. Al. Ghica după ce desemnă caricatura celor din urmă prezenți la banchet, adormi şi fu transportat pe brațe până la o trăsură; Carp ameţit de tot se culcă pe vre un ceas, şi deşteptându-se, reîncepu a bea, deveni sentimental, și se puse să îmbrățişeze pe toţi ceilalţi făcându-le declaraţii de eternă amicie; Leon Negruzzi se făcu bătăios și căută ceartă prietenilor, învinovățindu-i că i-au șterpelit pălăria care nu se mai afla nicăeri. El se credea într'un restaurant şi adresându-se servitorilor le cerea într'una *socoteala finală și un cognac;* Burghele și Bernhard, turnau pe gât pahar peste pahar în linişte, bucurându-se de veselia celorlalţi, iar Alecsandri retrăgându-se între 5 și 6 din ziuă şi văzând cercul aşa de redus îşi

exprimă mirarea cum de tinerii din ziua de azi se culcă aşa de devreme şi gustă aşa de puţină băutură.

In acel an fusese la ordinea zilei în „Junimea“ poeziile populare, încât eu am ales forma aceasta pentru a cârâi puţin pe câţiva amici.

Din multe poezioare compuse de mine în formă populară pentru Junimişti, iată tot ce întâmplarea a făcut să găsesc, cotrobăind prin vechi hârtii ale mele.

LUI CARP

(Carp se alesese deputat în opoziţie la Vaslui şi făcuse o interpelare fără succes Ministeriului).

Pasăre galbenă 'n cioc
Hop, hop, hop, şi boc, boc, boc.
Carp se duce 'n Adunare
Fuga, fuga mare!

Pasăre galbenă 'n cioc
Hop, hop, hop, şi boc, boc, boc,
Carp face-o interpelare
'N gura, gura mare.

Pasăre galbenă 'n cioc
Hop, hop, hop, şi boc, boc, boc.
Ion Brătianu îi răspunde
Carp unde s'ascunde?

LUI TH. CERKEZ

(Infiinţător şi principal proprietar al librăriei Junimii)

Frunză verde, pepeni verzi
Eu sunt Theodor Cerkez
Fost-am la tipografie
Ca s'o scot din mofluzie

Fui o lună, fui şi două,
Fost-am patruzeci şi nouă
Ş'aşa bine am gerat
Că de tot s'a înglodat.

LUI V. POGOR

(Infiinţător şi principal proprietar al librăriei Junimii)

Răvaş puică, răvaş dragă
Răvaş dela Ministru
Că eşti Primpresidentu [1])
Las'să vie, dracul ştie
Calea mărăcini să-i fie
Of! of! presidenţa
Las'o la pârdalnica!

Răvaş Pogor, răvaş dragă
Răvăşel de la Hachette
C'a venit încu'un pachet.
Las'să vie. Domul ştie
Calea trandafir să-i fie.
O dugheană am luat
Mandră ca de împărat
Jos în casa Băncilor,
In faţa Jidanilor
Of! of! librăria
Asta e nădejdea mea

---

1) Pogor fusese numit Prim-President al Curţii de apel din Iaşi.

LUI N. QUINTESCU

Frunză verde de mălaiu
Sunt Quintescu Neculai.
Sunt Quintescu Neculai
Frunză verde de mălaiu.

LUI V. ALECSANDRI

(Pe atunci mulţi membri ai partidului liberal, purtau plete lungi şi cravată albă).

Cine bate la portiţă
Bădiţă, Bădiţă?
De eşti *roş* [1]) cu lungă chică
Indopat de politică
La noi n'ai ce căuta
Du-te la părdalnica.

Vino, vino, la portiţă
  Bădiţă, bădiţă.
Nu's din cei cu chica lungă,
Ci din codru de la Strungă
N'aduc ştiri politiceşti
Sunt poetul din Mirceşti!

Să nu intri pe portiţă
  Bădiţă, bădiţă
Că-ţi deschidem poarta mare
Ca să vii cu triumfare
In mijlocul „junilor"
Că tu eşti bădiţa lor!

---

1) Liberalii îşi ziceau atunci „Roşii".

Vin poete din Mirceşti
Cu cântece bătrâneşti
Cu doine nemuritoare,
Mărgărite, Lăcrămioare,
Cu pasteluri câmpeneşti
Culese pe la Mirceşti.
Şezi în frunte, măi voinice
Nalt Ceahlău între colnice,
Ştejar verde 'ntre mlădiţe,
Bădiţă, bădiţă.

Dela anul 1869 înainte, nu a mai fost chip să ne adunăm aiurea pentru serbarea aniversării decât pela otelurile cele mai mari din Iaşi; aşa ne înmulţisem că nu mai intram în case particulare. De aceea, Junimea fixa cu o săptămână înainte ziua banchetului, şi delega câţiva dintre membrii ei ca să aleagă sala şi să pue la cale cu otelieru condiţiunile prânzului. In această delegaţie se grămădeau totdeauna, acei dintre tineri care găseau o plăcere particulară întru gustarea vinurilor. Hotărînd aceşti delegaţi toată programa, în următoarea Junime se da de ştire unde se va serba aniversarea şi cât va fi contribuţia fiecăruia. Insă pe lângă aceasta, eu în calitate de secretar perpetuu, trebuia să mai fac şi invitaţii scrise, pe cât se poate de hazlii — aşa introdusesem obiceiul şi se statornicise tradiţia.

Invitaţia aceasta a avut când forma unei citaţiuni ca la tribunal, când a unui afiş ca la o representaţie teatrală, când a unui anunciu de jurnal etc. Altă dată era făcută în versuri,

cu aluzii la ceva petrecut în „Junimea". Aşa de exemplu într'un an în care se discutase mult despre onomatopie, eufonii, şi cacofonii, invitaţia cuprindea un şir de versuri pline de o grozavă cacofonie:

Ca calul care fuge după o lungă muncă
Prin luncă, văi şi câmpuri, prin câmpuri, văi şi luncă
La grajdul odihnirii, sau ca catârul care
Aşteaptă oara dulce când sacul din spinare
O să î-l scoată 'n fine: ca cârdul de cocoare
Ce-alerg în ţări mai calde în grabnică sburare,

Ca cataractul aprig ce'n vale se aruncă
Ca călătorul grijnic c'acasă să ajungă
Amarnic se grăbeşte, că câte sunt în lume
Compărăciuni de-acestea (că câte sunt anume
Afla eu nu putea-voiu) aşa să te grăbeşti
La douăzeci Octombre în Iaşi să te găseşti, etc.

In anul 1876 când se retrăsese guvernul Lascar Catargiu, din cabinetul căruia făcuse parte întâi Maiorescu, apoi Carp şi Th. Rosetti, şi o prigonire înverşunată începuse nu numai contra foştilor miniştri, ci şi contra amicilor lor, „Junimea" avu poate unul din cele mai vesele banchete ale sale. Invitaţia era următoarea:

PENTRU 24 OCTOMBRIE 1876

Deşi paraponisiţi
Şi din buget isgoniţi,
Junimiştii numeroşi
Se adună tot voioşi

Pentru a 13-a oară
La a lor aniversară.
Vin amice aşa dar
Să ne treac 'acest pahar
Eară pofta ţi-o trimit
Tot eu
Cel obişnuit.

Altă dată, pe la 1881, Junimea se luptase mult cu scriitorii Transilvăneni care persistau în a schimonosi cuvintele româneşti, a inventa altele imposibile, şi a scrie o limbă deosebită de a noastră de hatârul latinităţii. Pe lângă aceasta mai întrebuinţau un stil greoiu şi nesuferit, cu întorsături traduse din nemţeşte. Invitaţia se scrise atunci în acea limbă literară din Ardeal:

Onorabile şi mult stimate Domnule

Aţi benevolit a ne da incradiamentu, şi a ne causa complacere intimpinănd societatea noastră social literariă „Junimea" cu onoarea de a vă considera ca membru al ei; aţi benevolit a ne tinde sucursul literariu totdeauna; aţi benevolit a frequenta siedintiele social literarie ale mencionatei societati.

Au nu sunt aceste toate un viu documânt că vă jace la animă prosperarea numitei? Au doară anima noastra ar putea fi nerecunoscatoria catra Onorat Domnia Voastră? Nu!! Prin consecintia ve facem rogaţiune să bene-voliti a asista cu mult pretuita presentia D-voastră la social literariul.

BENCHETU

care va găsi locu Sambata în 14 Brumariu an. cur., cu acea indigetare cumca fie-care va solvi cu propriele sale spese consumarea solida și liquida. Asecurandu-ve de recunoscențiune și incheiandu in sperare ca modestane poftire va fi bine imbratisiata de Onorat D-voastră, inchinam cu strigatul ferbinte de: „Să trăiască!‘.

Din siedinitia Societății social literaria Junimea în Brumar 1881.

Sinceru Stimatoru
NEGRUTIU
notaru coresp eternu

Una dintre aceste invitații cu totul intime ale noastre, făcută în forma unei reclame a fost dată publicității drept probă de lipsă de spirit a Junimii și secretarului ei, de G. Panu care se supărase pe noi. O alta ce imita o invitație la botez a fost asemenea publicată de răposatul poet Dimitrie Petrino în anul 1876 cu accente de indignare contra necuvioasei societăți cari își bate joc de sfânta religiune a părinților noștri. Petrino se mâniase pe Junimea din cauza criticei ce societatea făcuse odată unei poezii ce el venise să ne citească. Dar aceasta era numai un pretext: adevărata cauză a relei sale purtări față de noi era alta. El părăsise Bucovina și venise în România pentru a-și reface o poziție socială după ce risipise în-

semnata sa avere părintească. Ajungând partidul roş la putere în anul 1876, Petrino lovea în noi cu scop de a linguşi pe învingători. Purtarea lui Petrino faţă de Alecsandri, de mine, şi de alţi prieteni şi protectori ai săi, era atât de neînţeleasă, încât dovedea poate mai multă nebunie decât răutate. Numai aşa se explică cum Petrino îndrăsni să provoace darea în judecată a lui Eminescu pentru că ar fi făcut să dispară din biblioteca universităţii de Iaşi cărţi pe care judecătorul de instrucţie le găsi aşezate pe rafturi la locul lor obişnuit.

Puţin timp după aceea murind „bardul Bucovinei" precum Petrino fusese poreclit de Dim. Gusti, publicul l'a dat uitării şi nici eu nu voiu mai vorbi despre dânsul. Despre G. Panu însă care în zilele aceste joacă oare care rol politic, ocaziunea îmi pare nemerită ca să zic câteva cuvinte [1]).

Din cei *Trei Români* — Tassu, Panu, Lambrior — cel întâi studia dreptul la Iaşi unde eu eram profesor, ceilalţi doi fusese şcolarii lui Maiorescu la facultatea de litere, de unde au şi eşit profesori pe la şcoli secundare. Din cauza *fracţionismului* său pasionat, Panu mai fusese răsplătit de acest partid puternic pe atunci în comuna Iaşi şi cu direcţia şcoalei de meserii. Mai pe urmă am aflat că Panu era autorul unei poeme satirice intitulată „Boericale"

---

1) Anul 1889.

prin care răspundea într'o foae locală la satira mea „Electorale“, însă nu cu mare succes. Fie că mai târziu Panu se desgustase de „fracţiune“ şi se dăduse cu partidul ajuns la putere, fie că se lăsase de politică, el intră în „Junimea“ împreună cu ceilalţi „doi români“ pe la 1873, cu un an mai înainte ca Maiorescu să devie ministru de instrucţie publică. Nicu Gane ca primar făcând tot pe atunci o inspecţie la şcoala de meserii, găsi o neorânduială desăvârşită. Deşi Panu administra bani publici el nu ţinea nici un registru de contabilitate; în loc de socoteli scrise în toată forma, s'au găsit nişte hârtiuţe fără dată, fără regulă; şcoala era în starea cea mai proastă... Uimit de atâta neglijenţă, poate chiar rea credinţă, Gane era aproape hotărît să dea pe Panu în judecată, când eu, rugat de câţiva prieteni ai noului Junimist, am intervenit pe lângă amicul meu, primarul, şi am stăruit să se mulţumească cu demisia directorului, fără a-l mai urmări pe cale penală sau disciplinară. Gane a cedat şi s'a mulţumit cu simpla demisie a lui Panu care i-a exprimat atunci recunoştinţa sa pentru aceasta. Panu se deosebi în „Junimea“ prin un şir de articole istorice foarte bine scrise şi în care, între altele, critica cu succes teoriile de pe atunci ale lui Haşdeu. Pe lângă aceasta, în lăuntrul societăţii şi el şi Lambrior îşi făcuse nume bun cu prelecţiunile populare ce ţinuse şi prin expunerea totdeauna limpede a păre-

rilor lor în discuțiunile societății. Ca dovadă însă că de pe atunci Panu era considerat ca răutăcios, găsesc următorul pasaj în versurile făcute de mine pentru banchetul din 1874, sub titlul „Invocațiune la Musa dela Borta-Rece".

. . . .

In timp ce Eminescu poesii ne citeşte
Invidiosul Panu prin colţuri se munceşte
Să iscodească intrigi; cu mâna lui în taină
Pe Tussu, pe Verussi, îi trage 'ncet de haină;
Lui Lambrior de-alături, din cap îi face semne
Vroind la aprigi critici cu sila să-l îndemne.

Şi când din ei vre unul începe-a critica
Cu faţa strălucită abia poate-aştepta
Momentul când cuvântul îl ia, şi prăpădeşte
Pe Junimistul timid ce lucrul seu ceteşte.
Ear când a lui îndemnuri zadarnice rămân
Şi'n undiţă nu poate să prind'un alt Român,
Plin de venin îşi şterge obrazul ce asudă
Şi în dulceţi şi apă îneacă a sa ciudă.

. . . .

Tot atunci și Naum în o lungă și spirituală poemă întitulată „Fotografia Junimii" în care Aghiuță un drac român, conduce la noi în țară și în Junimea pe faimosul Asmodeu ce vine din Spania, zice vorbind despre Panu:

Apoi Panu, o şopârlă şi viclean şi cârtitor:
El când vede Caracuda că îi vine 'n ajutor
Se încoardă ca un şarpe, şi rumpând în carne vie,
Muşcă 'n dreapta, muşcă 'n stânga, c'o drăcească bucurie.

Maiorescu ca ministru alese pe Panu şi pe Lambrior din Iaşi, pe Gr. Tocilescu şi G. Dem. Teodorescu din Bucureşti şi-i trimise pe socoteala Statului la Paris ca să studieze, unii istoria, alţii filologia şi în special limbile slavice. Din toţi numai Teodorescu şi Lambrior s'au ţinut de programa guvernului, însă pe când Tocilescu se ocupa măcar cu studii asemănate, Panu se puse să facă politică radicală în Paris unde se împrietenise cu fiii lui Costache Rosetti.

Principalul cap de acuzare la darea în judecată a lui Maorescu în anul 1876 fusese că el a trimes pe aceşti patru tineri la Paris fără concurs, şi era teamă ca guvernul roş să nu le desfiinţeze bursele. Panu, om practic, plecă atunci din Paris drept la Rosetti în Bucureşti cu scrisori la mână dela fiii acestuia, şi stărui ca să nu li se taie subvenţiunile. Rosetti îl primi foarte bine şi îi răspunse: să se întoarcă liniştit la învăţătură, la Paris, căci partidul său are a face cu fostul ministru, iar nu cu studenţii. Caracteristic mi s'a părut că Panu nu s'a dus atunci să vadă pe Maiorescu care se afla în Bucureşti. Intors în ţară pe la 1880 cu o diplomă de doctor în drept, culeasă în grabă într'o Universitate liberă din Beligia pentru a avea un certificat de studii oarecare la mână, Panu reîncepu a frequenta Junimea, dar nu se mai ocupa cu scrieri istorice şi în general literare, ci se puse exclusiv pe politică, sprijinind cu energie guvernul Brătianu-Rosetti.

Intr'o zi, viind Maiorescu din Bucureşti, ne aduse în Junimea frumoasa poezie a lui Eminescu întitulată „Scrisoarea III" pe care poetul tocmai o compusese. Cetirea acestei poeme produse un adevărat entuziasm în Junimea, când deodată Panu, din colţul unde şedea, îşi ridică glasul şi ne declară că versurile lui Eminescu cuprind aluzii politice, că sunt îndreptate contra partidului liberal, adăogând spre uimirea noastră, că dacă poezia se publică în Convorbiri Literare, el părăseşte societatea. Aceastá notă discordantă era ceva cu totul neobişnuit în cercul nostru; s'a făcut atunci o mare şi lungă tăcere, apoi ca şi când Panu n'ar fi zis nimic, s'a cerut ca poezia să se citească din nou; versurile poetului s'au ascultat cu aceeaşi plăcere, şi eu am declarat că le voiu publica în Convorbiri, fiind indiferent la o poezie aşa de frumoasă, dacă cuprinde aluzii politice sau nu. In urma acestora Panu a spus către mai mulţi la sfârşitul şedinţei, că se leapădă de Junimea, şi în adevăr de atunci nu s'a mai arătat în mijlocul nostru.

In urma unei declaraţii aşa de categorice, era natural ca Panu să nu mai fie invitat la banchetul aniversar al nostru, ce se serba puţin după aceea. Se vede însă că aceasta l'a supărat — nici azi nu-mi dau seamă pentru ce — căci deodată Panu s'a pus să batjocorească societatea noastră prin jurnalul său politic „Lupta" din Iaşi. El nu s'a sfiit să publice

chiar invitația noastră, din care un exemplar îi căzuse din întâmplare în mână, fără a avea delicateța să simtă că publicarea unei scrieri cu totul intime constituia o mare necuviință. In articulul său, el numi Junimea întreagă *netrebnică* și pe toți membrii în parte incapabili și neinteligenți, făcând o excepție pentru singurul Missir cu care era prieten intim.

In fața acestor urmări ale lui Panu, eu nu-i am mai vorbit și am rămas străini unul altuia până pe la anul 1888 când i-am întins iar mâna la eșirea sa din închisoarea unde se găsea pentru articolele politice ce scrisese, văzându-l așa de prigonit de guvernul lui Ion Brătianu.

E păcat că Panu s'a lăsat de istorie, pentru care avea o aptitudine specială și s'a vârît în politică pe care o face poate cu talent dar în tot cazul cu mare confusiune. Autor plăcut, el cu tot tonul violent ce a introdus în jurnalistica noastră politică, scrie articole mai totdeauna bune, și câteodată frumos cugetate. Dar de un caracter viu și susceptibil, el se lasă prea des condus în aprecierile sale de impresiunea momentului și de animozități personale. Panu poate fi un mare ambițios, dar este de sigur un om foarte răutăcios. El a lovit mai ales în toți acei ce-i au fost prieteni și-i au făcut bine personal: în Gane, în Maiorescu, apoi în I. Brătianu și alții. Răposatul Conta acuza pe Panu de faptul rușinos că a trimes în secret la o foae de opoziție o scrisoare intimă a sa, pen-

tru a-l compromite ca om politic. Astăzi se zice că e destul să ai un titlu la recunoştinţa lui Panu pentru a fi batjocorît de dânsul.

Ce alt om era răposatul Lambrior, cu faţa sa blândă, caracterul său bun, şi manierele sale amabile! Totdeauna vesel, tolerant faţă cu toţi, inteligent, scriitor harnic; în relaţiile private era aşa de plăcut încât se zicea de dânsul că este o adevărată grădină.

Lambrior făcea pe toţi să petreacă în „Junimea" şi petrecea însuş ca un împărat. Mai ales la aniversări era de o veselie nemărginită. Ce păcat că un om care întrunea ştiinţa solidă cu forma plăcută a trebuit să moară aşa de tânăr!

Dar să mă întorc la banchetul nostru. Intre 11 şi 12 noaptea, toată Junimea năvălea în sala prânzului şi se aşeza după voie. Nici un loc de onoare ori rezervat, nici o deosebire între Junimişti bătrâni şi tineri, fundatori, Caracudă şi Cei nouă, Junimişti de baştină, mai noi, sau numai invitaţi — toţi se aşezau după placul lor, unde voiau şi cum voiau. Pogor deşi nu bea nici odată vin, precum am mai spus, se înveselea prin simpla împrejurare că se găsea la masă şi rupea gheaţa obişnuită de cum începea să mănânce. Insă adevărata veselie se arăta abia cu şampania. Atunci era momentul când secretarul perpetuu trebuea să ceară cuvântul pentru a-şi face discursul tradiţional întru laudele societăţii şi a membrilor ei. Dis-

cursul începea invariabil prin cuvintele citate în capitului I al acestor aminitiri: „Originea Junimei se pierde în noaptea timpurilor. Nimic nu se ştie cu siguranţă istorică despre începuturile acestei faimoase şi nemuritoare societăţi, dar iată ce zice tradiţia verbală, transmisă din generaţie în generaţie până în zilele noastre“. Oratorul spunea atunci că în toamna anului 1869 Maiorescu s'ar fi întâlnit cu Th. Rosetti într'o căsuţă suspectă de pe lângă biserica Banului din Iaşi, cum în acea întâlnire s'ar fi pus bazele înfiinţării Junimii, cum Pogor, Carp şi Negruzzi, entusiasmaţi de faimoasa prelecţiune populară ţinută de Th. Rosetti „despre societatea modernă“ ar fi hotărît să dea cu ceilalţi doi împreună, o formă durabilă „Junimii“ etc. Urma după aceea expunerea comică a tuturor meritelor societăţii, pe urmă se glorificau membrii după tot felul de categorii: într'un an de exemplu după meserii: jurisconsulţii (Tasu, Buicliu), militarii (Cerkez, Schiletti, Şerbănescu, Bengescu), bărbaţii politici (Carp), artiştii (Verussi) prelaţii (Creangă) etc. In alt an după specialitatea scrierilor, criticii, poeţii novelîştii, autorii dramatici, bărbaţii de ştiinţă, filosofii (între cari *învăţătorul Leonardescu)* etc... Iar sfârşitul era totdeauna un toast în onoarea Junimii.

Se înţelege că după dispoziţia momentului discursul era mai bun sau mai puţin reuşit, dar ori cum era, totdeauna se făcea mare chef

de dânsul. Cuvântarea secretarului se întrerupea în regulă de Pogor care anunţa că vrea să combată arătările oratorului. Pogor zicea atunci că expunerea istorică făcută de secretarul perpetuu era falsă: că societatea „Junimea“ ar fi mult mai veche decât întâlnirea din casa cea suspectă de pe lângă biserica Banului, căci muma „Junimii“ ar fi o altă societate literară ce ar fi existat înainte, într'un cuvânt că „Junimea“ ar fi existat înaintea înfiinţării sale.

După aceste două discursuri contradictorii, lucrul rămânea încurcat şi originea tot obscură. Urma apoi toastul în onoarea Convorbirilor Literare, a Celor nouă, a Caracudei, a fundatorilor, ridicate de Maiorescu, Carp, Alecsandri, N. Gane etc., precum şi de către ori care, în onoarea deosebitelor persoane prezente şi despre toate obiectele posibile şi chiar imposibile. Potolindu-se discursurile, venea rândul povestirilor hazlii şi a anecdotelor. Şi din aceste erau câteva tradiţionale ce se repetau în tot anul. Anecdota spusă de Creangă cu burlăcăritul în care imita vorba profesorului Suciu din Iaşi şi anecdota spusă de Caragiani cu duelul profesorului Cernătescu din Bucureşti erau de rigoare.

O anecdotă n'ar trebui niciodată scrisă, ci numai povestită, căci meritul ei atârnă de talentul expunerii, de expresiunea feţii vorbitorului şi adesea de dispoziţia ascultătorilor

care râd într'o zi de ceeace în altă zi nu le produce nici măcar o zâmbire.

Insă, deşi cunosc slăbiciunea anecdotelor scrise, totuşi nu pot resista ispitei de a nota citata anecdotă a lui Creangă: In anii 1866 şi 1867, când după promulgarea Constituţiei, viaţa politică luă în toată ţara un sbor destul de mare, o adevărată furie de întruniri publice isbucni în Iaşi. In acele adunări tot felul de oameni făceau propunerile cele mai variate şi mai ciudate în privinţa legislaţiei, administraţiei, justiţiei. Era un galimatias de te tăvăleai de râs. Intr'o seară Dim. Asachi, român cu barbă roşie, accent nemţesc şi chip cel puţin original, care a şi sfârşit prin sinucidere, propune să se facă o lege prin care să se pue un impozit special numit *„burlăcărit"* pe bărbaţii ce nu se însoară *(burlacii)*, căci ei ar fi funeşti Statului. In public emoţie, mulţi însuraţi aplaudează, când deodată profesorul Suciu care cu un accent ardelenesc şi vorbă pedantă, mai amestecând la fiecare frază câte un: „bunăoară, fireşte, mai la vale, de pildă, după aceasta, etc. etc..." cere cuvântul, se sue la tribună, şi combate propunerea lui Asachi în modul următor:

„Onorabilul cetăţean cere bunăoară ca noi burlacii, să plătim de pildă sau de exemplu fireşte o dare specială. Nu mă opun să înţelege la aceasta, dar dacă într'o noapte onorabilul cetăţean mă va găsi de pildă în vizită după aceea în casa sa bunăoară, pe lângă onorabila

sa consoartă fireşte şi va voi să sară la mine mai la vale, în cazul acesta, am să-l opresc, zicându-i bunăoară: „Nu eşti în drept să te superi, onorabile cetăţene bunăoară, căci iată chitanţa care dovedeşte că eu plătesc taxa pe burlăcărit fireşte". Un hohot de râs a izbucnit în sală, şi Românii au scăpat de darea burlăcăritului, dar mult mai târziu, am făcut noi adesea chef de reproducerea discursului din partea lui Creangă, desigur mai mult chiar decât a făcut publicul de cuvântul original al lui Suciu.

Dar afară de istoria burlăcăritului, câte şi câte altele se povesteau, în care mai ales Caragiani, meşter mare, ne făcea să râdem până la lacrimi!

Maiorescu după plecarea sa din Iaşi, venea regulat dela Bucureşti pentru serbarea Aniversării şi aducea cu el şi alţi Junimişti care poate fără îndemnul lui n'ar fi făcut un drum aşa de lung şi costisitor numai de hatârul banchetului.

In anul 1879, Maiorescu a venit cu şase alţii deodată, între care cu I. L. Caragiale care atunci a făcut întâia sa apariţie în Junimea şi spre marea noastră petrecere ne-a cetit aşa de bine piesa sa „O noapte furtunoasă" că ne-am tăvălit cu toţii de râs. Dar Maiorescu mai avea obiceiul să aducă şi câte o teorie filozofică nouă din care foarte bine îmi aduc-aminte de cartea lui Iäger „Die Entdeckung der Seele".

Autorul expune în opera sa cu multă ingeniositate cum sufletul se găsește mai ales în sensul odoratului, adică în miros, ceeace făcu pe Pogor să boteze de îndată noua teorie filosofică: *Panb... nismul.*

In anul 1883 am serbat două zile de-a rândul şi Sâmbătă şi Duminecă aniversarea a 20-a a Societăţii. Rar s'a întâmplat ca un banchet să nu fie plin de veselie dela început până la sfârşit, dar precum am mai zis, poate nici unul n'a fost aşa de nebun ca acel din anul 1876. „*Direcţia Nouă*" cum îi zisese Maiorescu, sau „Noua direcţiune" precum o botezase adversarii politici din Bucureşti, era prigonită, ocărîtă, huiduită. Cuvintele „*Direcţia Nouă*" ajunsese un fel de batjocură a jurnalelor de opoziţie contra lui Maiorescu și a noastră și se înțelege că împrejurul acestor cuvinte se învârteau scrierile noastre comice din acel an. Pentru a sfârşi acest capitol reproduc aici versurile ce am făcut la acea ocasiune și pe care le găsesc între hârtiile mele:

NOUA DIRECŢIUNE

I.

Maiorescu blăstemat
Cine dracul te-a 'ndemnat
Intr'o zi nefastă nouă
Să scorneşti *direcţia nouă?*
Vai, acest cuvânt pocit
Pe noi toţi ne-a prăpădit.

II.

Bodnărescu bun băet
Unde-i partea-ţi din budget,
Unde-i casă, masă bună
Şi mandat pe ori ce lună;
Unde's beciurile pline
Cu curechiu în căpăţine,
Cumpărat de pe la hală
Cu-a cultelor cheltueală?
Astăzi tot ce ai pe lume
Sunt cinci sute de volume
Din Rienzi, tragedie
Tipărită pe-o hârtie
Aşa mică, încât chiar
Nu o vra, nici un brânzar.
In acest potop te pune
Numai *Noua Direcţiune!*

III.

Nicu Gane, ca Primar
De Belferi [1]) n'avea habar.
Pastia ori cât ţipa
Nicu Gane asfalta [1]),
Caii cad pe cap mereu,
Nicu asfalta din greu,
Asfalta întregul Iaşi
Pân' în deal la Tătăraşi.
Dar când era la sfârşit
Belferii l'au sictirit
Căci uliţele prea bune
Dau o *nouă direcţiune.*

---

1) Porecla partidului fracţionist din Iaşi.

1) Stradele Iaşului au fost asfaltate în timpul primăriei lui Nicu Gane.

IV.

Eminescule, poete
Umblai în cabriolete
Luni întregi, din sat în sat
Şcolile de inspectat.
Ca nalt revizor şcolar
Stai în gazdă la primar
Şi cu primăriţele
Iţi încurcai iţele.
Acum cu ce te-ai ales?
Cu un criminal proces
Ce la răcoare va pune
Noua ta Direcţiune [2])

V.

Dospinescu, la plimbare
Dacă din vre-o întâmplare
Pe-un junimist întâlneşte
Care în drum îl opreşte,
Se uită în jur prăpădit
Vr'un sergent de s'a zărit.
Eară când din depărtare
Un guler roş îi năzare
Pe amic în drum el lasă
Şi o ia le sănătoasă
Căci azi nu-i par lucruri bune
A fi *nouă direcţiune!*

VI.

O! Tu Burlă, filoloage,
Tălmăceşte, câte doage

---

2) Procesul ce voia să-i intenteze Dim. Petrino, succesorul său ca bibliotecar, fiindcă mai multe cărţi ar fi lipsit.

Iţi lipseau când pana ta
Sprijinea pe *hanima* [1])
Tot cu scrieri *hanimale?*
E drept, fuşi din aste toate
Pus la Universitate
Şi director la liceu
C'un salar întreg al teu!
Dar guvernul a căzut
Şi atunci vai! s'a văzut
Că *hanima,* o! minune
E din *noua direcţiune.*

VII.

Eară de mă 'ntorc acum
Şi la tine, o! Naum
Şi gândesc ce bine-ai fost
Când aveai înc'al tău post
De provizor la liceu,
Nu ştii cât îmi pare rău!
Ai schimbat, biete Naum
In mijloc de iarn'acum
A liceului aripă
Cu a Privighiţoaiei râpă [2])
Unde 'n a lui Şendrea casă
Se exală dulci miroase.
Acolo tu poţi visa
Multe *Aegri Somnia* [3])

---

1) Maiorescu scrisese că Romanii ar fi zis cândva *„hanima"*, în loc de *„anima"* ceeace Haşdeu contesta cu ironie. Burlă susţinuse părerea lui Maiorescu într'un şir de articole publicate în Convorbiri Literare.

2) Localitate din Iaşi, prin care se scurgeau murdăriile.

3) *Aegri Somnia* este titlul unei poeme a lui Naum.

Tot zicându-ţi cu necaz
Că nu are nici un haz
Să fii tu, tomnatic june
Pus în noua direcţiune!

VIII.

Ear Verussi, Caragiani
Doi Români Macedoniani,
Ca oameni cu socoteală
Ţin cu dragoste egală
Şi la Club de Belferime
Şi la ciaiul din Junime,
Ca la ori şi ce schimbări
Pe nevoi a fi călări.
Nici le ninge, nici le plouă,
Că noi sunt direcţie nouă,
Ear cu Chiţu şi Ureche
Sunt direcţia cea veche.

IX.

Dar pe bietul Maioresc
Din toţi mai mult îl jălesc:
Eri încă în minister
Multor ordini Cavaler
Stând la sfat cu împăraţi,
La senatori, deputaţi
Poruncind: copii avanti
Tăiaţi leafa lui Vizanti, [1])
Declarând lui Crătunesc
„Cât voiu fi nu te numesc,

1) Maiorescu suprimase în proectul său de buget catedra ocupată de Andrei Vizanti la Univ. de Iaşi. Mai târziu, în neregulă cu banii strânşi pentru statuia lui Kogălniceanu, Vizanti a fugit în America de unde n'a mai dat semn de viaţă.

Fie bun concursul tău
Eu urmez pe placul meu;
Pe profesoare'n secret
Primindu-le'n cabinet
Pe o uş'ascunsă, mică
Ştiută numai de Nică [2]).
Dar în sfârşit la Senat
Gârbovii s'au supărat
Ş'într'o zi nitam, nisam
Iţi trântir'un vot de blam.
Oleoleo! Atunci căzuşi
Aşa jos cum nu mai fuşi,
De sughiţi cu amărire
După vechea fericire
Când căsuţa ta din Iaşi
Pentru măriri n'o lăsaşi
Şi nopţile în Centrală
Pe ascuns dădeai năvală,
In loc să te pregăteşti
Ca acum de Văcăreşti!
Spune Scopenhauriane
Ce-s măririle umane?
Vai noua-ţi direcţiune
Adună pe noi furtune,
Dar şi ţie însfârşit
Pe nas acum ţi-a eşit!

---

2) Th. Nica era secretarul general al ministerului Instrucţiunii publice.

PRIETENI ȘI DUȘMANI

După o zicătoare turcească poţi face ce vrei din Român dacă îl iai cu binele. El îţi muncește de geaba, îţi dă averea lui, se zice că te lasă să-l și baţi numai să-i spui cuvinte bune. Din contră cea mai mare îndatorire, însoţită de vorbe supărătoare și aspre — şi e ştiut că nimic nu supără mai mult decât adevărul — îţi face din Român un dușman statornic.

Această experienţă am făcut-o noi în „Junimea“ cu prisosinţă. Incă înainte de apariţia Convorbirilor Literare, observaţiile ce făcea Maiorescu unuia sau altuia dintre profesori în privinţa insuficienţei lui didactice, ştiinţei lui sau în privinţa neglijenţei cu care își împlinea datoria, răsvrătise pe mulţi în contra sa, din cauza formei aspre cu care își exprima părerea. Am văzut ce conspiraţii se urzise și ce furtună se pornise contra lui la 1864. Doi ani mai târziu toţi școlarii lui Simeon Bărnuţ, organizându-se în partid politic sub numele „Fracţiunea liberă şi independentă“ au devenit înverşunaţii noștri duşmani. Prelecţiunile noastre populare cu care ne câştigasem inimile ju-

nelor generații, îi supărau pe adversarii noștri peste măsură. In anul când profesorul Petru Suciu s'a ales rector al Universității, el voia chiar să ne refuze aula pentru prelegerile noastre, fără măcar a arăta vre-un motiv, și abia cu mari stăruințe, și provocând convocarea Consiliului întreg, am putut, după lungi desbateri, dobândi o majoritate care să ne încuviințeze sala Universității ca în trecut.

N. Ionescu în discursuri ținute la întruniri politice arată că prelecțiunile noastre sunt imorale. Gh. Alexandrescu-Ureche, profesor la Universitatea de Iași și nepotul lui V. A. Urechia, îmi zise odată că ne-am putea înțelege ca să facem politică comună; că ei ne-ar ceda chiar în cele mai multe chestiuni de principiu, cu singura condiție de a ne lepăda de Maiorescu, așa de departe mergea pe atunci ura contra acestui bărbat.

Noi însă urmam calea noastră înainte. In primăvara anului 1871 prelecțiunile populare ale Junimii aveau de obiect: *Semnele de cultură în popoare*, și tratau, după introducerea făcută de Maiorescu și întitulată *Formă și Fond*, despre *Familie* (Pogor) *Religiune* (Maiorescu), *Forma estetică* (I. P. Florentin), *Invățământul elementar* (Maiorescu), *Conștiința juridică* (Mandrea). Trebue să spun că I. P. Florentin nu s'a deosebit de loc în conferința sa, și nici a mai luat parte de atunci la prelecțiunile publice ale Junimii. In anul 1872 teza

comună era „*Omul și natura*“ la care au făcut cu mare succes apariția lor Al. Xenopol, Lambrior, Panu și Vârgolici. Materia s'a împărțit în modul următor: *Privire teoretică* (Maiorescu), *Focul* (Xenopol), *Arma și unealta* (Lambrior), *Plugul* (Negruzzi), *Locuința* (Burlă), *Corabia* (Panu), *Scrierea* (Vârgolici), *Arta* (Pogor), *Morala și Știința* (Maiorescu).

Burlă a fost singurul dintre debutanți care s'a arătat inferior. In anul următor Maiorescu era așezat la București, și n'a mai făcut parte din numărul oratorilor. Pogor de asemenea, suferind pe atunci de o boală de nervi, n'a mai fost printre conferențiari, a trebuit să fac eu cursul introductiv la prelecțiunile întitulate „*Elemente naționale*“ și la care au luat parte, afară de acei ce se deosebiseră în anul precedent, încă Verussi și Roiu, cel întâi cu jumătate de succes, acel din urmă cu un insucces deplin.

Găsirea unei teme comune devenea tot mai grea, parte din cauză că pentru interesul publicului trebuia să-i înfățișezi o materie variată, parte din cauză că însuși conferențiarii noștri făceau studii deosebite și ar fi avut plăcere să vorbească despre obiectele cu care se ocupau în special și cu predilecție, în loc de a fi siliți să intre într'un cadru comun. Când discutam în Junimea tema prelecțiunilor fie cărui an, mai întâi ne întrebam totdeauna dacă aceste aduc vre un folos publicului și

ajungeam regulat la concluzia că nu aduc niciun folos; cu toate acestea tot ne hotăram să ţinem conferinţele noastre. După aceea discutam iarăş dacă e bine să menţinem programa unitară, şi după lungi discuţii, faţă cu greutăţile ce se prezentau şi având în vedere că publicul tot nu poate urmări firul comun, ne ziceam că e mai bine să-şi aleagă fie care materia după voie, şi la urmă sfârşeam totuşi prin a găsi o programă comună — aşa de puternică era direcţia dată odată societăţii noastre literare. — Câte idei nu se puneau înainte când era vorba de stabilirea programei! Unul voia o materie literară, altul filosofică, altul istorică... iar altul da ideea să ne apucăm de materii aşa zise mai practice, de ex. de economie politică. Pogor care cetise mult despre Indii, propunea în fiecare an, să intitulăm programa noastră *„India în şepte prelecţiuni“* şi regulat propunerea lui era respinsă.

Al XI an, prelecţiunile au avut de obiect *„Inrâuriri asupra poporului Român“*, şi afară de *Privirea teoretică* ţinută de Xenopol şi *Conclusiunea* ce forma obiectul conferinţei mele, s'a vorbit despre *Bizantini, Slavoni, Austriaci* şi *Francezi*. Conferinţa relativă la Austriaci a ţinut-o Eminescu, care a debutat atunci cu succes. In alt an am intitulat prelegerile noastre *„Sisteme metafisice“* la care Pogor a făcut introducerea, şi s'a presentat întâi publicului cu

o foarte mare izbândă, filosoful nostru materialist V. Conta. Atunci s'a vorbit despre *Fetişismu, Politeismu, Panteismu, Monoteismu, Criticismu* şi *Naţionalismu.* Iarăş în alt an s'a mai găsit ca temă comună „*Deşteptarea Naţională*“, la începutul secolului XIX, iar mai pe urmă s'a părăsit însfârşit principiul programei unitare şi s'a lăsat deplină libertate fiecăruia de a-şi alege obiectul conferinţei după plac. Câţiva ani aceasta a mers încă binişor, mai ales că Maiorescu venea anume dela Bucureşti spre a ne face câte o prelegere şi atrăgea un public foarte numeros; apoi din noui conferenţiari C. Dimitrescu şi P. Missir, se deosebeau prin talentul lor; dar cu timpul se simţi că prelecţiunile Junimii nu mai erau ceeace fusese odinioară: Maiorescu nu mai putea veni totdeauna; Pogor, Carp, eu, nu mai luam parte; pe Xenopol îl transformase boala cu totul; Lambrior şi Conta murise; Panu făcea numai politică — ca în toate lucrurile omeneşti, timpul produse şi aici, neapăratele sale efecte.

Prelecţiunile societăţii Junimea au ţinut peste tot 18 ani de nu mă înşel, şi ajunsese într'o vreme a fi considerate ca o necesitate pentru oarecare parte a publicului ieşan. Prin familii şi prin şcoli se întrebau, cum se apropia sfârşitul carnavalului, de nu s'a publicat încă programa prelecţiunilor şi de ce întârzie? Erau prelecţiunile aşa de neapărate pentru unii, precum erau pentru alţii slujbele bisericeşti în

postul mare. Toţi am putut observa că materia ce plăcea mai mult publicului nostru era metafisica. Eu mi-am explicat fenomenul acesta din cauză că o mare parte a societăţii române, nemaifiind mulţumită sufleteşte cu vechile practice religioase, ajunsese în acea stare când se simte trebuinţa de a căuta altceva pentru a le înlocui şi atunci sistemele filosofice cele mai populare şi mai simple ţi se prezintă în mod natural pentru acest scop. Dealtminteri este greu de a spune dacă în mod general prelecţiunile noastre au fost de vreun folos pentru public. Sigur este însă că pentru membrii societăţii, ele au fost un mare stimulent la studii şi meditaţii variate, şi prin urmare au contribuit mult la lărgirea cercului de cunoştinţe şi la dezvoltarea proprielor cugetări.

Din toţi conferenţiarii noştri cel mai ciudat a fost poate Macedoromânul Ion Caragiani. Faţa sa plină şi jovială, surâsul său vecinic, te îndeamnă la râs chiar când nu vorbeşte, cu cât mai mult când se pune pe istorisit. In orele de anecdote la Junimea, Caragiani era nepreţuit, căci el nu povestea numai cu gura ci şi cu gesturile şi cu mişcările feţei, aşa încât figura lui te pregătea treptat, mai mult chiar decât cuvintele, la concluzia comică ce avea să vie. La anecdote aceasta e bine, dar la cele două prelecţiuni ce Caragiani a făcut în depărtare de 12 ani una de alta, nu mergea deloc. Când ne vorbi data dintâiu despre poezia

grecească şi ne descrise în mod umoristic luptele înaintea Troiei între *cavalerii* Agamemnon, Menelau, Hector etc. el avea aerul de a-şi bate joc de faimoşii eroi ai lui Homer şi chiar de marele poet al antichităţii. Iar când ultima oară, tratând despre *Râs* şi *Comedie*, ne duse $1^1/_2$ ceas numai în anecdote, lucrul nu mai merse deloc. Publicul începu prin a surâde, apoi râse cu hohot câteva minute, după aceea însă figurile începură a se face tot mai lungi şi mai serioase, pânăce la urmă, unul câte unul prinse a pleca nemulţumit — singur Caragiani, urmând şirul anecdotelor sale, în faţa scaunelor ce se goleau pe fiece minut, a râs din toată inima până la ultimul cuvânt.

Sfârşind a vorbi despre prelecţiunile noastre populare mai notez aici o aducere aminte ce-mi trece prin cap: Era la întâia venire la putere a partidului roşu pela anii 1867-68 când era prefect în Iaşi răposatul Ştefan Sihleanu. Nu ştiu despre ce materie filosofică vorbea Maiorescu într'o Duminecă, când atinse şi ideea libertăţii şi o explică filosoficeşte după sistema sa. La un moment prefectul ce se găsea în public, neputându-se deloc uni cu părerea conferenţiarului, deveni aşa de nervos şi se uită până într'atâta, încât se sculă depe acaun, şi strigă în gura mare: *protestez!* N'are cineva o idee de efectul ce face o asemenea întrerupere, admisibilă poate în adunări politice, în mijlocul expunerii liniştite a unei teorii filo-

sofice! Oratorul zâmbi fără a se turbura, publicul întoarse capul în toate părţile crezând că este vre un nebun în sală, iar bietul prefect se făcu mititel pe scaunul său, şi pândind momentul oportun, se furişă tiptil până la uşă. Deatunci nu s'a mai arătat la prelecţiunile populare ale Junimii!

Nu atât obiectul cursurilor noastre, cât mai ales împrejurarea că ele atrăgeau tineretul, şi dădea societăţii strălucirea ştiinţei şi a învăţăturii, produse ura „Fracţiunii libere şi independente" contra noastră. Niciun moment membrii acestei societăţi politice nu s'au gândit, să ţie şi ei conferinţe în care să expue principiile lor, contrare principiilor noastre, ci simţindu-se incapabili de a ne doborî în luptă dreaptă, întrebuinţau, împinşi de invidia ce-i rodea, tot felul de mijloace neleale: calomnia mai cu seamă era arma cea mai naturală ce li se prezenta. Ei ne acuzau prin gazete şi în convorbiri particulare că suntem cosmopoliţi, antinaţionali, că avem ura gintei latine, că voim să germanizăm ţările române, că voim să vindem patria jidanilor etc. Pe nimic nu se puteau întemeia pentru a susţine acuzări atât de grave, doar pe împrejurarea că noi isgonisem din discursurile şi scrierile noastre, deşertele declamaţii întru lauda nemărginită a naţionalităţii române, declamaţii atât de uşoare de rostit şi atât de puţin demne de un popor care are respect de sine însuşi. Dacă

însă această societate politică, formată din discipolii lui Simeon Bărnuţ, ne duşmănea încă înaintea apariţiei Convorbirilor Literare, cu cât se mări ura sa, dupăce revista noastră eşi la lumină.

Când Maiorescu publică critica sa contra școalei lui Bărnuț și formulă acuzările sale precise atât contra modului acestui cap de şcoală de a înțelege patriotismul, cât mai ales contra metodei sale lipsită de orice bază științifică, școlarii lui Bărnuț care publicase cartea răposatului lor profesor, nu-și mai ascundeau furia de care erau cuprinși; cu toate acestea nu se găsi niciunul din ei care ar fi fost în stare ori s'ar fi încercat măcar de a răspunde prin publicitate la argumentele date de Maiorescu, ci toți îl combăteau numai cu calomnii și cu prigoniri personale. Nu era greu pentru acești adversari de a lăți sentimentele de ură contra noastră și în câteva alte cercuri. Toți acei atinși câtuși de puțin de criticele ce apăreau în Convorbiri — mai ales ale lui Maiorescu: Despre poezia română, Critica deosebitelor sisteme de ortografie, Limba română în jurnalele din Austria, Observațiuni polemice etc. etc., — apoi toți acei impunși de satirele ce nu încetasem de a publica, se uniră împotriva noastră. Trebue negreșit să mărturisesc că nici noi nu aveam crutare. Se vede că în fericiții ani ai tinereții, omul își închipue că este indiferentă forma în care lovește, numai

să spue adevărul, pe când mai ales dela blândeța sau asprimea formei, atârnă supărarea celui criticat. Aceste critici și satire dădeau loc la multă polemică, dar niciuna din luptele noastre nu a fost așa de însemnată ca acea ce am purtat în anul 1873 cu *Revista Contimporană* din București.

P. Grădișteanu, avocat cunoscut din capitală, a fost totdeauna iubitor de literatură și s'au încercat însuși în tinerețele sale să traducă un șir de poezii franceze din care una singură „Souviens toi“ de A. de Musset s'a publicat în anul I al Convorbirilor. Văzând Capitala României lipsită de o revistă literară, pe când la Iași Convorbirile țineau de 6 ani, atunci Grădișteanu strânse în jurul său toate somitățile intelectualo-literare din București și creiă *Revista Contimporană* care apăru la 1 Martie 1873. Inceputul acestei publicații era grozav de slab, articolele lui G. Sion, V. A. Urechia, Pantazi Ghica, Marian etc. dădură ocaziune lui Maiorescu să scrie o admirabilă critică asupra lor, intitulată *„Beția de cuvinte“*. Când aceasta a apărut, toți scriitori din București s'au făcut foc pe noi, și au hotărît să-și răsbune. P. Grădișteanu scrie un lung și violent răspuns cu care nu numai apără pe colaboratorii săi, dar încă atacă pe redactorii Convorbirilor Literare cu înverșunare; Urechia răspunde asemenea lung și larg cu tot felul de sofisme și lovește personal în Maiorescu; P.

Ghica scrie drept răspuns un şir întreg de articole în Românul. Maiorescu răspunde la toţi în Convorbiri cu mare succes. Publicul prinse interes la luptele noastre şi se împărţi în două tabere, iar tineretul luă partea Convorbirilor sau a Revistei Contimporane mai ales după direcţiunea în care era crescut. Pentru întâia oară în România, lumea cu oarecare cultură, obişnuit atât de indiferentă în chestiuni literare sau ştiinţifice, se interesă de cearta iscată şi se pasionă pentru unii sau pentru alţii. Iar când mai pe urmă, după obiceiul Românilor, articolele polemice se prefăcură în satire, publicul mai cuminte decât noi cari ne luptam, râse cu dragă inimă şi de unii şi de alţii. Ţin minte că în vara acelui an m'am întâlnit la băile dela Kissingen, cu răposatul M. Zamfirescu, tânăr poet din Bucureşti şi colaborator al Revistei Contimporane. Atunci am râs mult împreună de cearta noastră, însă aceasta nu ne-a oprit de a lucra fiecare în ascuns satire contra cercului celuilalt. Eu am compus la Kissingen întâia mea Satiră, întitulată „La câţiva autori contimporani", iar Zamfirescu tot acolo, după cum mi-a mărturisit mai târziu, opereta „Musa dela Borta Rece" în care îşi bătea joc de noi. Borta Rece în satira dealtminteri plină de spirit a lui Zamfirescu era locul unde Junimea se aduna şi se îmbăta. Iar Musa trebue să fi reprezentat, pe cât credem, pe Domnişoara Matilda Cugler, acum D-na Poni, autoa-

rea unui volum de poezii lirice foarte frumuşele, publicate în Convorbiri. Mi s'a spus că mai târziu câţiva Bucureşteni venind din întâmplare în Iaşi se duseră de curiozitate să viziteze Borta Rece crezând că în adevăr membrii Junimii se îmbătă acolo, şi avură o mare decepţie neîntâlnind nici un Junimist beat în acel local cu totul ordinar şi primitiv. Poate că tocmai satira lui Zamfirescu a atras băgarea de seamă a Junimii asupra Borţii Reci, şi că numai îndemnaţi de recomandarea poetului din Bucureşti, Creangă şi Eminescu se deprinseră mai târziu să viziteze din vreme în vreme acea cârciumă, în care după cât ne ziceau ei, se găsea în adevăr vin vechiu de Cotnar admirabil de bun. Lupta se sfârşi cu triumful nostru şi moartea Revistei Contimporane. Chiar Petru Grădişteanu mărturisi într'o zi lui Maiorescu, mulţi ani după aceea, că tot noi trebue să fi avut dreptate căci în luptele intelectuale nu ar fi ca în cele politice. La aceste din urmă birueşte cel mai tare, mai răbdător şi mai cu noroc, chiar când n'are dreptate, la cele dintâiu victoria este a acelui ce susţine adevărul, căci aici nici norocul, nici puterea pasionată nu pot fi de folos.

Junimea a mai fost multă vreme în luptă cu Urechia, chiar afară de Revista Contimporană, deşi acest autor ar fi voit totdeauna să trăiască bine cu noi, apoi cu mulţi scriitori români din Austria precum de exemplu Gh. Ba-

riţ, Vulcan, Popfiu, Ar. Densuşianu şi alţii, cu întreaga societate academică, până în momentul când părăsi în limbă, literatură şi ortografie, direcţia ce-i dăduse Cipariu, Laurian, Maxim şi Fontanin, dar acel autor cu care ne-am certat mai mult din toţi a fost B. P. Haşdeu. Păcat în adevăr de acest bărbat! Cu un fond de erudiţie foarte bogat, înzestrat de natură cu un spirit extraordinar, el a început totdeauna bine şi a sfârşit totdeauna rău. De o mobilitate extremă în impresiunile sale, el a încercat toate genurile de activitate literară: a fost poet liric, poet dramatic, novelist, critic, jurnalist politic şi jurnalist umoristic, apoi devenind istoric, introduse dela o vreme metoda critică în istoria Românilor. La urmă părăsi cu totul câmpul istoriei pentru a se face filolog, iar în anii săi din urmă părăsi şi filologia pentru a face filosofie spiritistă. In tot ce a scris, Haşdeu a avut o rază de originalitate, dar i-a lipsit răbdarea şi perseverenţa la toate lucrările mari de care s'a apucat şi ce este mai trist din toate, prea adesea a alunecat alături de buna credinţă; căci nu s'a sfiit să-şi pue ştiinţa în serviciul intereselor sale personale, măgulind slăbiciunile intelectuale ale puternicilor zilei în paguba adevărului ştiinţific; precum a făcut-o de ex. mult timp cu Gh. Chiţu când acesta era ministru influent. Ştiind pe Chiţu oltean înflăcărat, Haşdeu în scrieri de ale sale pune în contra adevărului istoric

fapte mari în seama Oltenilor, numai pentru a fi bine văzut şi ajutat de Chiţu.

Cu care din membrii Junimii, Haşdeu nu a fost în luptă polemică! Cu Maiorescu negreşit; ca istoric cu Panu, cu Xenopol; ca filolog cu Burlă, Cihac, Lambrior, Philippidi. Eu, afară de multe notiţe înghimpătoare, i-am consacrat o satiră specială, Satira III. Dar şi Haşdeu lovea în noi în toate felurile şi nu se sfia să ne joace chiar feste copilăreşti, cu trimiterea de poezii păcălitoare, precum *„El şi Ea"* şi *„La noi e putred mărul"*, despre care am vorbit. Şi cu amicii săi cu care lucrase mult timp în contra noastră, el s'a certat adesa; astăzi lovea în discipolul său Tocilescu, mâne biciuia pe V. A. Urechia mult mai dureros decât am făcut-o noi vreodată fiindcă el nu se ferea ca noi de a face personalităţi în polemicele sale; chiar şi pe binefăcătorul şi prietenul său Chiţu el îl isbi când acesta nu mai voi sau nu mai putu să-i îndeplinească cererile pe care el i le adresa. Ceea ce însă caracterizează cu totul pe Haşdeu este următoarea împrejurare: In anul 1874 el se duse la Maiorescu care era ministru de Instrucţiune Publică şi-i ceru să-l numească director la Arhiva Statului. Maiorescu ar fi voit să-i îndeplinească cererea dar nu putu din cauza opoziţiei ce-i făcu V. Boerescu în consiliul de miniştri care susţinea pe Aricescu. Aflând Haşdeu despre nenumirea sa, chiar de a doua zi, nu mai târziu, scrise un articol lung

şi violent contra lui Maiorescu, în care îl ataca în oare care păreri filologice, ceea ce dădu loc la polemica între Haşdeu şi Burlă relativă la *hanima* sau *anima*.

Altfel dela întâiul an al Convorbirilor până la timpul când teoriile şi principiile noastre au eşit învingătoare, noi am fost în luptă neîntreruptă cu cei mai mulţi din autorii români din toate provinciile, susţinuţi fiind numai de dreptatea cauzei, de convingerea isbândei viitoare şi de răbdarea cu care am dus campania noastră. Având mai totdeauna cu noi şi pe puţinii cari cumpănesc argumentele serioase şi pe mulţi din cei căror le place să râdă, o bună parte a publicului nepărtinitor şi mai ales tineretul ne-a susţinut tot timpul şi chiar când câteodată o furtună întreagă părea că se ridică contra noastră şi are să ne doboare precum la 1864 cu faimosul proces al lui Maiorescu şi la 1874 când „Direcţia nouă“ atrăgea fără vina ei ponosul urei politice ce se ridicase contra lui Lascăr Catargiu, totuş cumpăna se plecă iarăşi după câteva vreme în partea noastră.

Insă în acele timpuri de luptă şi de duşmănii înverşunate, Junimea avea şi prieteni înfocaţi. Am primit adesea scrisori dela persoane necunoscute mie din toate ţările locuite de Români în care ni se dădea curaj şi eram îndemnaţi să perseverăm pe calea începută. M'am mirat adesa cât de bine oare care tineri, a căror cunoş-

tinţă nici măcar am făcut-o, înţelegeau direcţia întreagă ce voiam noi să dăm literaturii naţionale. In câteva rânduri persoane anonime din Bucureşti, mă înştiinţară că Haşdeu sau alţii ne pregătesc farse noui, mulţi îmi trimeteau versuri cu lauda societăţii Junimea, sau a vre unuia din membrii ei — poezii de sigur neinteresate de vreme ce nu erau iscălite şi nici menite a fi publicate vreodată. Caragiale mi-a mărturisit că încă de pe băncile şcoalei urmărea cu un interes febril polemica dintre Convorbiri şi celelalte foi şi că a fost foarte nenoricit în ziua când a văzut că isbutise păcăleala lui Haşdeu cu poezia *„La noi e putred mărul"*.

In anul 1871 când tineretul român dela universităţile apusene a organizat o adevărată serbare naţională, la mormântul lui Ştefan cel Mare din Mânăstirea Putna, la Junimea s'a adresat ca să judece care era discursul festiv cel mai bun, şi anume la Alecsandri, Maiorescu şi Pogor, spre marea nemulţumire a lui M. Kogălniceanu şi altor bărbaţi politici, care se dusese la Putna spre a se pune în contact cu junele generaţii de Români din toate părţile. Dar ceea ce pe mine m'a emoţionat în adevăr, a fost serbarea pe care societatea academică „România Jună" din Viena a organizat-o în luna Iunie 1882 chiar în onoarea societăţii „Junimea".

Nu ştiu ce sentiment va fi produs altor mem-

bri ai societății Junimea acea serbare entuziastă în onoarea noastră, eu unul m'am simțit oarecum cuprins de melancolie, căci fără voie mi-a venit atunci gândul că tinerețele s'au dus. In acea vârstă fericită, acum suferi, acum te bucuri, azi ești învins, mâni răpui pe duşman, eşti într'un vecinic neastâmpăr, într'o vecinică luptă în care meritele tale nu pot fi deplin cunoscute și prețuite. Când însă începi a fi cântărit după adevărata-ți valoare, când meritele ți se recunosc pe deplin, atunci negreşit luptele și trudele au încetat dar, odată cu ele, s'au dus și anii tinereții. E plăcut să te bucuri de fructele unei îndelungate munci, dar te cuprinde melancolia când ajungi la încredințarea că capitolul e încheiat sau foarte aproape de a se încheia.

Şi în adevăr de atunci, lupte literare n'am mai purtat, iar Junimea care la început avea de principiu a nu se ocupa niciodată de politică s'a transformat cu încetul și pe nesimțite într'un partid politic.

EMINESCU

Pe la sfârşitul lunei Fevruarie sau începutul lunei Martie 1870, mă întorceam într'o seară acasă dela o adunare. Plecasem mai de vreme decât se obişnueşte, căci scriind pe atunci idila „Miron şi Florica" eram toată vremea preocupat de poema mea. Ajunsesem la cântul din urmă şi cugetam pe care din sfârşiturile ce mi se înfăţişau în închipuire era mai bine să aleg. Acasă mă pusei la gura sobei şi lăsam să-mi treacă dinaintea ochilor, deosebite imagini din idila mea — petrecere ce are un farmec nespus pentru ori care autor. — Aruncând ochii din întâmplare asupra mesei mele de lucru, văzui o scrisoare nedeschisă pe care nu o băgasem în seamă. Era adresată „Redactorului Convorbirilor Literare" şi scrisă cu litere mici şi fine ca de o mână de femee. Mi-am zis că trebue să fie dela una din numeroasele poete tinere din provincie care voiau să li se tipărească versurile în revista noastră. Deschizând plicul găsii o scrisoare împreună cu o poezie întitulată „Venere şi Madonă", amândouă iscălite *M. Eminescu.* Nu-

mele Eminescu nu avea aparenţa a fi real, ci îmi păru împrumutat de vre-un autor sfiicios ce nu vrea să se dea pe faţă.

Deprins cu pacheturi întregi de versuri şi proză ce-mi veneau zilnic, mă pusei să citesc cu indiferenţă poezia „Venere şi Madonă“ dar dela a treia strofă care începea cu versurile:

Rafael pierdut în visuri ca 'ntr'o noapte înstelată,
Suflet îmbătat de raze şi d'eterne primăveri...

interesul mi se deşteptă şi merse crescând până la sfârşit. Foarte impresionat am cetit poezia de mai multe ori în şir, iar a doua zi des de dimineaţă m'am dus la Maiorescu cu manuscriptul în mână. „In sfârşit am dat de un poet“, i-am strigat intrând în odae şi arătându-i hârtia. „Ai primit ceva bun? răspunse Maiorescu, să vedem!“ El luă poezia şi o ceti, apoi o ceti şi a doua oară şi zise: „Ai dreptate aci pare a fi un talent adevărat. Cine este acest Eminescu“?

— „Nu ştiu, poezia e trimisă din Viena“. „Foarte interesant, zise încă odată Maiorescu, lasă manuscriptul la mine. Peste câteva zile, fiind adunarea Junimii şi Maiorescu cetindu-ne versurile „Venere şi Madonă“ toţi şi mai ales Pogor au fost încântaţi de acest poet necunoscut.

Imi pare foarte rău că printre hârtiile mele n'am mai putut găsi scrisoarea lui Eminescu, care a întovărăşit poezia „Venere şi Madonă“,

căci era tot atât de originală și de interesantă ca și poezia însăși. Eu i-am răspuns felicitându-l de succesul ce avusese versurile sale în Junimea, i-am expus părerile societății, observațiile critice ce se făcuse, l'am îndemnat să cultive talentul său, și am sfârșit cerându-i amănunte despre viața și ocupațiile sale din Viena. La toate aceste Eminescu nici mi-a răspuns, dar peste câtva timp îmi trimise o a doua poezie întitulată „Epigonii" care iarăș a făcut mare efect în societatea noastră din cauza frumuseței versurilor și originalității cugetării. Negreșit că în fond nu era cu putință să ne unim cu părerile lui Eminescu. O societate în care critica juca un rol așa de însemnat nu putea considera ca autori de valoare pe Cichindeal, Mumuleanu, Prale, Bolliac etc., din care unii sunt mult mai pe jos chiar de cea mai simplă mediocritate, dar ținând seamă de talentul poetului, i-am publicat poezia chiar în fruntea Convorbirilor, unde tipăream versuri foarte rareori, numai în cazul când credeam că ele au o valoare deosebită. In scrisoarea ce-i am adresat atunci, deși i-am lăudat poezia, i-am arătat îndoiala ce aveam despre meritul mai multora din autorii cântați de dânsul și eram curios să aflu ce efect i-a făcut critica Junimii. Răspunsul ce l'am primit dela Eminescu l'am regăsit, și socot că este interesant de a-l reproduce aici în întregul său. Iată-l:

Viena în 17/6 870 st. n.

Scumpe Domnule Redactor,

Alles in Deutschland hat sich in Prosa und Versen [verschlimmer
Ach und hinter Uns liegt weit schon die goldene Zeit!

„Intr'adevăr așa își începe Schiller *Iere-„miada*, numai că el făcea un compliment tre-„cutului, pe când aplicat la noi, Românii, mi „se pare a fi un adevăr. Dacă în „Epigonii" veți „vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan „și Eliade, acelea nu sunt pentru meritul in-„tern a lucrărilor lor, ci numai pentru că în-„tr'adevăr te mișcă acea naivitate sinceră, ne-„conștiută cu care lucrau ei. Noi cești mai noi „cunoaștem starea noastră, suntem treji de su-„flarea secolului, și deaceea avem atâta cauză „de a ne descuraja. Nimic, decât culmile stră-„lucite, nimic decât cunoștința sigură, că nu „le vom ajunge niciodată. Și să nu fim scep-„tici. Atâta lucru, cele mai multe puteri sfăr-„mându-se în van în lupte sterile, cele puține „descuragiate, amețite de strigătul gunoiului „reînoată asupra apei. Imi place să cetesc „printre șire. Deși D-voastră cercați a râde „în „Cópii", totuși adesea văd descuragiarea „internă, convicțiunea amară, că nu veți putea „ajunge la ceva cu ele — căci e o generațiune „acea cu care vă luptați 1).

1) Eminescu face aluzie la schițele și novelele mele întitulate „Còpii de pe natură".

„Intre corespondenţele Redacţiunii am vă-
„zut un respuns cătră V. Dim. Dacă e Vasile
„Dimitrescu acela căruia i-aţi respuns, aşi avea
„a vă aduce aminte că o respingere prea aspră
„îl poate face să se îndoească de sine însuşi, şi
„că poate e rar un om, care să se descurajeze
„mai uşor ca Dimitrescu 2). Altfel veţi fi bă-
„gat de seamă, cum că are mult talent, deşi
„fantasia înneacă reflecţiunea. Numai drept
„vorbind, mama imaginilor, fantasia, nu îmi
„pare a fi o condiţiune esenţitală a poeziei, —
„pe când reflecţiunea nu e decât scheletul, care
„în opera de artă nici nu se vede, deşi pali-
„dele figuri ale unor tragediani, îşi arată mai
„mult oasele şi dinţii de cât formele frumoase.
„La unii predomină una, la alţii alta; unirea
„amândorora e perfecţiunea, purtătorul ei, ge-
„niu. Dimitrescu nu e un geniu deşi e poet.

„Poate că-mi o veţi ţine de rău, că v'am
„făcut observaţiunea aceasta, dar am cumpenit
„respectul ce vi-l datorez, cu iubirea ce am
„pentru descurajatul meu amic. Dacă e rău
„ca să predomine iubirea, îmi retrag cuvântul,
„şi Vă rog a crede că n'am spus nimic.

„Poate că Epigonii, să fie rău scrisă. Ideea
„fundamentală e comparaţiunea dintre lucra-
„rea increzută şi naivă a predecesorilor noştri,
„şi lucrarea noastră trezită, rece. Prin operele

2) Urma a dovedit că Eminescu s'a înşelat asupra lui Vasile Dimitrescu, care a rămas necunoscut, neproducând nimic de seamă în literatura română.

„liricilor români tineri, se manifestă acel aer „bolnav deşi dulce pe care Germanii îl numesc „Weltschmerz. Aşa Nicoleanu, aşa Skelitti, aşa „Matilda Cugler, — e oare cum conştiinţa ade- „vărului trist şi sceptic învins de către colorile „şi formele frumoase, e ruptura între lumea „bulgărului şi lumea ideei. Predecesorii noştri „credeau în ceea ce scrieau, cum Shakespeare „credea în fantasmele sale, îndată însă ce conş- „tiinţa vede că imaginile nu sunt decât un joc, „atunci, după părerea mea, se naşte neîncre- „derea sceptică, în propriele sale creaţiuni.

„Comparaţiunea din poezia mea, cade în „defavorul generaţiunii *noi* şi cred cu drept.

„Ancă una. Mi se pare că strofa a treia nu „se prea potriveşte cu întregul. Se poate cumcă „numai mi se pare, se poate cumcă şi multe „altele mi s'or fi părând bune, şi or fi rele; în „fine ceea ce nu se va potrivi, puteţi şterge în „bună voie. In caz de a şterge strofa a treia, „apoi veţi fi bun de a corege într'a patra vorba „*zidea* în *zidind:* „Eliad zidind"... Admiţând „strofa a treia ar suna mai bine, cores astfel.

„Vă rog de indulgenţă pentru timpul cât vi-l „răpesc cu cetirea epistolei mele, şi în credin- „ţându-vă despre deosebita stimă ce Vă pă- „strez".

Rămân al D-voastră

M. Eminescu

N.B. — In caz de a-mi respunde în corespondenţa „re- „dacţiunii, veţi bine voi a o face fără loc şi nume sub cifra „Y, Z".

Poeziile lui Eminescu, scrisorile sale, scrise altfel decât cele ce primeam obişnuit, dela toţi autorii, făceau să mă interesez tot mai mult de acest tânăr poet. Având a pleca în acea vară la băi în Austria, hotărîi să mă opresc la Viena câtva timp pentru a face cunoştinţă cu Eminescu şi a petrece cu dânsul o bucată de vreme. Dar nu l'am înştiinţat de sosirea mea, voind să-i fac o surprindere. Ajuns în Viena mă dusei la cafeneaua Troidl din Wollzeile, unde ştiam că este locul de adunare al studenților Români și mă așezai la masă deoparte lângă o fereastră, de unde fără a fi băgat în seamă, puteam observa pe toţi tinerii ce vorbeau între dânşii româneşte. Erau mulţi adunaţi în ziua aceea, unii păreau mai inteligenți, alții mai puţin, dar mai toate figurile aveau expresiuni comune, încât îmi zisei că Eminescu nu poate să fie printre dânșii. Deodată se deschide ușa și văd intrând un tânăr slab, palid, cu ochii vii și visători totodată, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape până la umeri, cu un zâmbet blând și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă, îmbrăcat în haine negre, vechi și cam roase. Cum l'am văzut am avut convingerea că acesta este Eminescu, și fără un moment de îndoială m'am sculat de pe scaun, am mers spre dânsul, și întinzându-i mâna, i-am zis: „Bună ziua, Domnule Eminescu!". Tânărul îmi dădu mâna și privindu-mă cu surprindere: „Nu vă cunosc", răspunse el cu un zimbet blând.

— Vedeţi ce deosebire între noi, eu v'am cunoscut îndată.

— Poate nu sunteţi din Viena?

— Nu.

— După vorbă sunteţi din Moldova... poate din Iaşi?...

— Chiar deacolo.

— Poate sunteţi Domnul... Iacob Negruzzi? zise el cu sfială.

— Chiar el.

— Vedeţi că şi eu v'am cunoscut.

La auzul numelui meu, lăţit între tinerimea studioasă din cauza Convorbirilor Literare, studenţii români din cafenea se grămădiră împrejurul nostru şi Eminescu mi-i făcu cunoscuţi. Cei mai mulţi erau din Transilvania şi Ungaria, câţiva din Bucovina.

— Imi pare rău că Slavici a plecat din Viena în vacanţe, zise Eminescu, aş fi dorit foarte mult să faceţi cunoştinţa lui. Eu cred că Slavici este un scriitor cu viitor, el cugetă drept, are idei originale, şi va scrie foarte bine când va mânui mai uşor limba română de care s'a cam desvăţat în şcolile ungureşti.

Imprieteniţi din cel întâiu moment am stat mai bine de o săptămână în Viena, petrecând tot timpul cu Eminescu, discutând împreună despre trecut şi viitorul Românilor, despre războiul franco-german ce tocmai isbucnise şi pasiona toată lumea şi mai ales despre literatura noastră naţională.

Pe Slavici l-am cunoscut numai la întoarcerea mea delą băi şi l-am îndemnat să scrie un studiu comparativ între cele două popoare conlocuitoare Români şi Unguri, la care se referă şi un pasaj din scrisoarea ce am primit dela Eminescu după întoarcerea mea în Iaşi şi pe care o reproduc mai jos.

La despărţirea noastră întrebai pe Eminescu dacă i-ar plăcea să se aşeze în Iaşi când va sfârşi studiile sale.

— „Aş veni bucuros, îmi răspunse el, căci societatea „Junimea" are pentru mine o mare atracţie, însă mai târziu. Deodată ne-am înţeles cu Slavici să punem în mişcare pentru anul viitor o mare întrunire a studenţilor Români din toate părţile, la mormântul lui Ştefan-cel-Mare din mânăstirea Putna. Când ne-om fi îndeplinit această datorie, vin. — Eminescu îmi povesti cum voiau să organizeze acea serbare, şi-mi făgădui asupra ei, o mică notiţă pentru „Convorbirile Literare" pe care mi-o şi trimise. Este articolul subsemnat cu litera *E* şi publicat în numărul din 15 Septemvrie al revistei. El mi-a fost trimes cu următoarea scrisoare:

Viena, $^{16}/_{4}$ Septembre 1870

Scumpe Domnule Negruzzi,

„Numai Dumnezeu mai poate descurca ce „este omul. Astfel un individ, care crede că se „cunoaște bine pe sine, care-şi urmează linis-

„tit trebile lui, ori concrete ori abstracte, țesă-
„turi de painjini filosofice sau poetice, se tre-
„zește într'o bună dimineață cu o întâmplare
„oarecare, — în sine *aceeaşi* pentru toată lu-
„mea — că stârnește în el porniri, de care nici
„nu visa măcar că există în sufletul lui; acea-
„stă întâmplare nimicește toate țesăturile com-
„binate de mintea lui, și el singur se trezește
„deodată că e alt om, adesea negațiunea indi-
„vidualității lui de până atuncea. In fine,
„schimbări de astea psichologice de s'ar întâm-
„pla numai sporadic pe ici, pe colea, în indi-
„vidul cutare ori cutare, ar fi calea-valea, dar
„popoare întregi să le vezi suferind de această
„*metempsicosă,* ori cum pustia i-aș mai zice?
„Ai crede că sufletele Germanilor au trecut în
„animale și sufletele animalelor în Ger-
mane.

„O, tăcuții, gânditorii, umanitarii Germani!
„Unde sunt ei? Vă încredințez că nu-i mai gă-
„sești în nici o manifestație a vieții lor. Ziarele
„germane sunt mai *chauviniste* și mai poltrone
„decât toate — decât ale noastre chiar, impli-
„când Columna. „Die welschen Mordbrenner"!
„iată titlul unui articol de fond din unul din
„cele mai serioase ziare; jurnalul „Blätter für
„litterarische Unterhaltung" aduce totdeauna
„titlul cărților ce es la lumină: „Das Germa-
„nenthum in Osterreich", „Die Feuerprobe des
„Norddeutschen Bundes", „Auf nach Frank-
„reich", Vorwärts"! „Geharnischte Sonette",

„Der Krieg Deutschlands" — 20 până la 30 vo-
„lume pe săptămână, toate de materia aceasta!

„Inainte nu ţineau la naţionalitatea lor, „fiindcă nu prea aveau la ce ţine! Toată lumea „lega de numele de German epitetul nu prea „măgulitor de „Holzkopf". Azi lucrul se „schimbă. Azi îi veţi vedea tot aşa de tenaci, „greu de desnaţionalizat, mândri de numele „lor cum sunt Francezii. Iată urmele ce în„tâmplările istorice lasă în viaţa psichică a „popoarelor.

„Dacă e v'o fericire pentru care vă invidiez „într'adevăr, apoi e aceea că puteţi găsi în ocu„paţiuni literare mulţumirea aceea pe care „realitatea nu e în stare a v'o da, la mine e cu „totul dimpotrivă; într'un pustiu să fiu şi nu „mi-aşi putea regăsi liniştea.

„Veţi vedea din stângacele schimbări şi din „neputinţa de a corige esenţial pe Făt-fru„mos [1]) că v'am spus adevărul. De aceea, vă „rog, mai citiţi-l d-voastră şi ştergeţi ce veţi „crede că nu se potriveşte, căci eu nici nu mai „ştiu ce se potriveşte şi ce nu.

„In fine, am vorbit cu Slavici pentru arti„colele asupra Ungurilor. Bietul om s'a cam „descurajat când a cetit studiile de Xenopol, „pentru că simţea că nu o să poată scrie nici-

---

1) Eminescu face aici aluzie la povestea sa „Făt frumos din lacrimă" publicată în numerele din 1 şi 15 Noembrie 1870 din „Convorbiri Literare".

„odată astfel; dar asta a fost totodată impulsul „de căpetenie care-l va face să vă dea nişte „articole într'adevăr bine scrise şi corect cu„getate. Pentru asta însă şi-a şi destinat un „timp de câteva luni până la Crăciun.

„Alături cu povestea vă trimit şi o notiţă „asupra serbării dela Putna. Puneţi să o ti„părească cu litere cât se poate de mici, nu „trebue să-i daţi nici în cea mai externă apa„renţă o importanţă pe care nu va fi capabilă „de a o avea.

„In fine rugându-vă să mă ertaţi, întâiu „c'am scris aşa de negligent epistola, a doua „că vă răspund aşa de târziu, a treia că vă ră„pesc atâta timp cu ea, — şi încredinţându-vă „totodată despre afecţiunea călduroasă ce v-o „păstrez".

Rămân al D-voastră prea supus

M. EMINESCU

— Spre marea mea părere de rău am fost împiedicat de a mă duce la mânăstirea Putna ca să asist la adunarea tinerimii Române dela mormântul lui Ştefan cel Mare, şi astfel n'am mai văzut pe Eminescu până la aşezarea sa în Iaşi ce a urmat câţiva ani mai târziu. Insă în tot intervalul acesta am fost în corespondenţă regulată cu dânsul, şi-mi aduc aminte că eu îl tot îndemnam în scrisorile mele să-şi facă doctoratul, pentru a putea dobândi la Iaşi o catedră la facultatea de litere, dar Eminescu

nu-mi răspundea de loc asupra acestui punct, viindu-i se vede foarte greu, să-şi cercuiască studiile, în marginile cele bine hotărîte, pe care le cere ori-ce universitate, pentru eliberarea unei diplome. Astfel Eminescu nu a dobândit niciodată vreun grad academic, cu toate bogatele cunoştinţe ce avea, mai ales în filosofie şi istorie, şi aspiraţiile la o catedră universitară, pe care dealtminteri numai noi le aveam pentru dânsul, iar el nu le avea de loc precum în deobşte nu avea nici o aspiraţie, nu s'au putut realiza.

Venit în Iaşi, el deveni în curând prieten intim cu mai mulţi membri ai Junimii: Miron Pompiliu, Bodnărescu, Creangă şi mai pe urmă reînoi prietenia cu Slavici care şi el veni la Iaşi urmând invitării mele. De pe la aceştia am aflat câte ceva despre originea şi viaţa trecută a lui Eminescu, căci cu mine el nu vorbea niciodată de sine sau de ai lui.

Două versiuni circulau despre originea familei lui Eminescu. După unii, bunul sau străbunul său ar fi fost Turcul Emin. Acest Emin sau Emin-Efendi cum i s'ar fi zis, ar fi fost negustor rămas prin Moldova în timpurile când relaţiile noastre cu Turcii erau mai strânse. Deprins cu noi, el şi-ar fi schimbat numele în *Eminovici*, s'ar fi botezat, s'ar fi căsătorit cu o Româncă şi s'ar fi aşezat întâi la Suceava şi apoi la Botoşani. Negreşit că după câteva generaţii, membrii acestei familii nici

ar mai fi ştiut de originea lor orientală, iar dragostea şi respectul ce Eminescu le-a avut totdeauna pentru Musulmani şi dispreţul său pentru Greci, Evrei, Bulgari şi alte neamuri din Orientul Europei ce trăise sub dominaţia turcească, s'ar explica astfel prin atavism.

Această versiune este însă cu totul imaginară. După alta, poate mai întemeiată dar totuşi nesigură ce mi-a comunicat Slavici, familia lui Eminescu s'ar trage din unul din războinicii, cu care Regele Carol IX al Suediei a scăpat în ţările române după bătălia dela Pultava. Acest străbun al poetului nu a urmat mai departe pe regele său, ci însurându-se la noi cu o Româncă, a intrat în serviciul statului Moldovenesc.

Strămoşii lui Eminescu au rămas în Suceava după trecerea Bucovinei către Austria şi abia bunul sau poate abia tatăl său s'ar fi aşezat în judeţul Botoşani unde a trăit până la moartea sa, căutând moşioara al cărui proprietar era.

Familia se numea Eminovici şi chiar acum în zilele în care scriu aceste rânduri, mai trăeşte cu acest nume un frate al lui Eminescu, ofiţer în armata română. Mai târziu am aflat că şi acesta ar fi adoptat numele Eminescu. Insă nu Eminescu însuşi şi-a schimbat terminaţia din *ovici* în *escu*, ci precum mi-a spus-o odată singur, Aron Pumnul, învăţătorul său de limba română la Cernăuţi unde îl trimesese tatăl său să studieze, l'a îndemnat să-şi roma-

nizeze terminaţia. La Cernăuţi, viind odată o trupă de actori români, sub direcţia Doamnei Fanny Tardini, tânărul Eminescu a părăsit şcoala din admiraţie, sau poate dintr'un amor precoce pentru una din actriţe, şi s'a tocmit ca suflor, cutreerând cu acea trupă mai toate oraşele române, până ce iarna a ajuns la Bucureşti. Acolo, se zice că din gaura de suflor vedea foarte des o doamnă sau domnişoară frumoasă ce venea regulat la teatru în aceeaşi lojă de avant-scenă, și se aprinse de un amor platonic aşa de mare pentru dânsa, încât multe nopţi le-a petrecut viitorul poet, după sfârşirea reprezentației, *sub ferestrele femeiei adorate* fără ca aceasta să aibă o idee măcar de pasiunea ce inspirase.

Aflând tatăl lui Eminescu că fiul său se găseşte în București, s'a grăbit să-l ridice din mijlocul actorilor şi să-l trimită la Braşov ca să-şi urmeze în gimnaziul român de acolo învăţăturile întrerupte. La Braşov, Eminescu a stat câtva timp, apoi merse la Blaj, unde sfârși studiile sale secundare şi trecu în urmă la Viena la universitate, unde l'am găsit în vara anului 1870. Eminescu era atunci de 21 de ani, născut fiind în 20 Decemvrie 1849. Cu tatăl său împreună, Eminescu nu putea trăi din cauza vecinicilor aluzii înghimpătoare pe care acesta le făcea fiului său; după cum mi-a spus însuși poetul, acești ghimpi au fost cauza principală pentru care viața în casa părintească

i-a fost totdeauna nesuferită. Chiar când se ducea în vacanțe la moşioara tatălui său, el se aşeza în sat într'o casă de țăran, iar altă dată stătu o vară întreagă la stână cu ciobanii.

Atât am putut afla despre întâile tinereţe ale lui Eminescu.

Când Maiorescu deveni ministru al Instrucțiunii Publice, Eminescu fu numit bibliotecar la Universitatea din Iaşi, post foarte potrivit pentru dânsul, căci acum avea şi îndestulă vreme să lucreze după voe și ocaziunea să se adâncească zile întregi în cărți şi manuscripte vechi, — ocupaţie ce avea pentru dânsul un farmec deosebit, căci Eminescu a fost totdeauna mare admirator al trecutului, mai ales al evului mediu și deplin dispreţuitor al secolului nostru și al civilizațiunii moderne. In timpul când era bibliotecar au început și amorurile cu Veronica Micle, care a murit în anul 1889 chiar când începusem a scrie aceste amintiri. Veronica era de mult cunoscută „Junimii", din anul 1864, când figurase la vârsta de 14 ani ca martoră principală în procesul lui Maiorescu. Foarte frumuşică, veselă, spirituală, această fată fu măritată de mama ei la vârsta de 16 ani, cu Ştefan Micle, bătrân profesor la Universitate. Intre dânşii erau poate 38 de ani de deosebire de nu mai mult. In asemenea împrejurări, fiind dat și caracterul uşuratic al acestei tinere femei, nu e de mirat că ea nu se credea legată prin lanțurile căsătoriei

până într'atâta încât să păzească cu stricteţă credinţa conjugală bătrânului Micle, pe care îl considera mai mult ca un părinte decât ca un soţ. Veronica nu a simţit un adevărat amor decât pentru Eminescu. In casa bătrânului Micle, Eminescu petrecea ceasuri întregi pe fiecare zi; acolo îşi declama poeziile cu acea cadenţă plângătoare care făcea farmecul lecturii sale. Acolo şi Veronica i-o fi cetit încercările sale poetice, care pe ici, pe colo, poate o fi fost îndreptate după sfaturile lui Eminescu. Prin zilnicele lor relaţiuni s'a desvoltat această violentă pasiune reciprocă; tinerii amorezaţi îşi jurară să se căsătorească după moartea lui Micle, ba încă Eminescu cu fantasia lui nemăsurată, temându-se de pe atunci de posibilitatea unei despărţiri după eventuala lor căsătorie, propunea ca amândoi să treacă în secret la catolicism din cauză că această lege nu admite divorţul.

Pe lângă scopul de a face din Eminescu un doctor în filosofie, poate că şi dorinţa ce aveau câţiva dintre noi mai iniţiaţi în tainele vieţii sale private de a-l despărţi de Veronica, a fost una din cauzele pentru care societatea Junimea se hotărî să trimeată pe Eminescu cu contribuţia membrilor ei la Berlin pentru ca să urmeze studiile sale universitare.

La Berlin, Th. Rosetti, comisarul guvernului pe lângă căile ferate Strousberg întrebuinţă pe Eminescu ca un fel de secretar privat pentru

a-i da ocazie să aibă un mic salar. Dar zadarnic l'am trimes pe Eminescu la Berlin. Fie că el nu se putea de loc hotărî să se pregătească pentru examenul de doctorat, fie că pasiunea pentru Veronica îl rechema înapoi la Iaşi, el părăsi Berlinul, fără chiar a ne preveni, şi într'o bună dimineaţă ne pomenirăm cu dânsul întors definitiv. Atunci după stăruinţa noastră el fu numit revizor şcolar în judeţele Iaşi şi Vaslui. In această calitate el călătorea din sat în sat, avea raporturi continue cu învăţătorii, cu primarii, cu ţăranii, şi se întări tot mai mult în dragostea sa pentru poporul de jos. De pe atunci datează începuturile sale de poezii în formă populară pe care mai târziu le-a perfecţionat aşa de mult. Sâmbăta seara venea obişnuit cu câteva poezii de acestea, cărora Junimea le dădu epitetul de *cantabile* fiindcă adese ori le intonam în cor spre înveselirea tuturora şi a autorului însuşi, care când era bine dispus, lua şi el parte la cântarea comună.

Aşa merseră lucrurile până la anul 1876 când partidul roş viind la putere începu să prigonească fără cruţare nu numai pe bărbaţii politici din tabăra învinsă dar şi pe toţi acei ce se bucurase câtuşi de puţin de protecţia acestora.

Pentru a avea cu ce trăi Eminescu, urmând invitării lui Maiorescu, se aşeză la Bucureşti unde deveni redactor la jurnalul de opoziţie „Timpul". Prin faptul că făcea polemică zil-

nică cu partidul liberal, el îmbrăţişă cu încetul cauza conservatorilor cu un fel de fantasie poetică închipuindu-şi-i ca un partid de autochtoni, în luptă cu altul ce s'ar compune mai ales din persoane de origine străină. Câte odată, când îl apuca indignarea, el scria câte unul din acele articole polemice violente pe care le admirau nu numai partizanii, dar chiar şi adversarii săi şi mai ales C. A. Rosetti, şeful partidului dela putere. Ştiu dela intimi de-ai lui Rosetti că acesta în momentul când îi soseau gazetele, lua totdeauna întâi „Timpul" în mână şi citea articolele lui Eminescu dela un capăt la altul, declarând despre poetul nostru că are cea întâi pană de jurnalist în România, deşi era cel mai înverşunat duşman al său. In intervalul acesta Micle muri şi Veronica, liberă acum, aştepta cu nerăbdare să vie iubitul ei în Iaşi şi să-şi îndeplinească făgăduinţa. Insă sentimentele lui Eminescu nu mai erau acele de odinioară. Absenţa îndelungată îşi produsese efectele ei asupra imaginaţiei impresionabile a poetului. Se crede că întâi i-ar fi inspirat un amor trecător D-na Mite Kremnitz, soţia D-rului Kremnitz, autoare germană plină de talent care trăia în Bucureşti [1]) şi care primea un cerc de oameni de litere în casa ei, apoi i-a deşteptat o pasiune puternică văduva Cleopatra Poenaru, fiica pictorului

1) A murit în anul 1915 la Berlin.

Lecca. Acei care cunosc ca mine pe această doamnă, negreşit foarte inteligentă dar de loc frumoasă şi mult mai mare de ani decât Eminescu, îşi vor pune uimiţi întrebarea cum de o asemenea pasiune a fost posibilă? Şi cu toate acestea niciodată Eminescu n'a iubit mai cu violenţă. Poate însă că şi rezerva în care se zice că s'ar fi ţinut Cleopatra faţă de Eminescu ar fi fost cauza înverşunatei pasiuni a poetului. El se plimbă nopţi întregi înaintea casei Cleopatrei din str. Cometa „pe lângă plopii fără soţ..." care se găseau cam acolo unde astăzi se ridică statua lui Lascăr Catargiu, o urmărea pretutindeni, ba i s'a întâmplat să petreacă o noapte întreagă, de cu sară până în ziuă, ascuns în bucătăria iubitei sale, numai spre a o zări un moment. In această perioadă Eminescu a compus cele mai frumoase şi mai desăvârşite poezii, acele care au pus pecetea geniului pe scrierile sale şi i-au statornicit reputaţia de mare poet.

Veronica din Iaşi, aflând de sigur despre noua pasiune a lui Eminescu, se repezi desperată la Bucureşti şi se vede că pe un timp scurt întoarcerea ei la Iaşi, cu dispariţia farmecului prezenţei dispăru din nou afecţiunea lui Eminescu şi de astă dată pentru totdeauna. Desperarea iubitei, înşelată în visurile şi aşteptările sale, ţinu mai mulţi ani, în care ea se plânse în versuri de amorezul ei necredincios, până când natura uşoară a Veronicăi

învingând, o făcu să se mângâie şi ea de părăsirea iubitului ei. Că încă de pe atunci facultăţile mentale ale lui Eminescu începeau a simţi întâile încercări ale boalei care se pregătea, arată şi ocupaţiile sale ce se mărgineau aproape esclusiv la metalifizica indiană și în general la mistere religioase. Pe mine mă puse întâi pe gânduri și-mi strânse inima următoarea împrejurare. Viind odată în Bucureşti după ce nu dădusem ochi cu Eminescu mai bine de un an întreg, mersei să-l văd la dânsul acasă. Nu l'am găsit dar am intrat în locuinţa unde ședea. Era o odăiţă din fundul curţii Clubului Regal de pe Calea Victoriei, în care rufe, cărţi, perine, haine, manuscripte, teancuri de gazete vechi stăteau aruncate unele peste altele. Poate că de luni de zile nu se mai măturase şi curăţise acea odae, căci nu mi-aduc aminte să fi văzut în toată viaţa mea, până chiar și prin bordee ţigăneşti așa o murdărie. Am plecat întristat şi când a doua zi am întâlnit din întâmplare pe Eminescu pe uliţă, el îmi zise:

— „Am auzit că m'ai căutat eri, ce voiai dela mine?

— Voiam să te văd, nu te-am mai văzut de un an.

— „Aşa! esclamă el cu mirare... Poate că nu avea nici o idee că trecuse atâta vreme, de când nu ne mai întâlnisem.

Intr'o notiță ce am publicat în Convorbiri

Literare cu ocaziunea morţii lui Eminescu, am vorbit despre venirea sa la Iaşi în luna Iunie 1889 când s'a ţinut acolo o mare serbare pentru inaugurarse statuei lui Ştefan cel Mare ce se ridicase pe piaţa Curţii Domneşti. Eminescu îşi regăsi atunci prietenii săi intimi, pe Creangă, pe Miron Pompiliu, pe ceilalţi, cu care petrecu vre-o zece zile. In o „Junime" numeroasă ce se ţinu la mine, el ne ceti, în aplausele entusiaste ale Societăţii, cunoscutele sale versuri în formă de Doină

Dela Nistru pân'la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a...

pe care serbarea i le inspirase. Foarte caracteristică este că, deşi trimes de jurnalul „Timpul" pentru a scrie corespondenţe despre festivităţile din Iaşi, el nici măcar se duse să asiste la inaugurarea statuei, ci în timpul când mii şi mii de oamenii se grămădeau înaintea Palatului Domnesc, şi ascultau discursurile patriotice ce se rosteau, el petrecea singur la Borta Rece cu un pahar de Cotnar.

Abia trecuse opt zile după întoarcerea sa în Bucureşti şi primii o scrisoare dela D-na Maiorescu prin care aceasta îmi da trista ştire că Eminescu a înnebunit; că el îşi închipueşte a fi călugăr, binecuvântând pe oricine întâlneşte şi şoptind rugăciuni. D-na Maiorescu îmi cerea să încunoştiinţez pe rudele lui Eminescu despre această mare nenorocire. Eu, ştiind că

rude de ale lui Eminescu nu trăesc prin Iaşi şi neavând o idee care din fraţii sau surorile lui sunt în viaţă şi unde se găsesc, m'am dus chiar în seara când am primit scrisoarea la Veronica Micle, spre a cere desluşiri, închipuindu-mi că ea trebue să-i cunoască bine pe toţi. Am găsit pe Veronica jucând cărţi cu un tânăr ofiţer. Eu totuş căutam să o pregătesc cu încetul la vestea nenorocită despre boala prietenului ei pentru a nu o impresiona din cale afară, când spre uimirea mea văzui că Veronica ia lucrul foarte uşor, aproape cu indiferenţă. „A nebunit Eminescu? Se vedea de mult că merge pe calea aceasta". — Apoi schimbând vorba ,trecu la un subiect de conversaţie mai veselă...

Prin îngrijirea amicilor lui Eminescu şi în special a lui Maiorescu care a fost totdeauna un binefăcător al lui, el a putut fi trimis la Viena în casa de sănătate a doctorului Leidesdorf. Acolo stătu aproape un an, se îndreptă, şi putu fi trimis să călătorească prin Italia cu prietenul său Chibici Râvneanu care l'a îngrijit ca un frate. Intors în ţară el se aşeză la Iaşi unde după stăruinţele noastre fu numit subbibliotecar pentru a avea un mic salariu din care să poată trăi. După câtva timp însă un alt acces de nebunie îl lovi şi el fu condus în institutul de alienaţi dela Mânăstirea Neamţu. Eminescu se îndreptă din nou întrucâtva, se duse la Botoşani, unde îl mai căutară

şi doctorii din localitate şi veni în sfârşit la Bucureşti unde jurnalul „România Liberă“ îl luă ca colaborator mai mult pentru a avea ocaziunea să-i dea un salariu, decât pentru a se folosi de activitatea sa, iar alţi tineri prieteni au înfiinţat cu Eminescu un nou jurnal literar „Fântâna Blanduziei“ care însă n'a avut o lungă viaţă.

Cea de pe urmă dată când am văzut pe Eminescu a fost la Teatrul Naţional. Eu eram cu nevasta mea într'o lojă, iar el era într'ur stal din care ne fixa toată vremea. Se vedea că avea intenţia să vie în loja noastră dar până la urmă îl cuprindea sfiala căci abia sculat se aşeza iarăş la loc. Cât era de schimbat! Ce deosebire între data întâi când, cu 19 ani în urmă, îl recunoscusem din instinct între o mulţime de tineri, şi acum când puhav la faţă, încovăiat, şi cu ochii rătăciţi, era aproape de sfârşitul său. In adevăr puţin timp după aceea, reapucat de boala sa, el fu condus în institutul de alienaţi al doctorului Şuţu din Bucureşti unde muri în ziua de 15 Iunie 1889.

Nu este nici o îndoială că nebuinia a fost o boală ereditară în familia lui Eminescu şi se poate urmări la ascendenţii săi din partea mamei. Din fraţii lui Eminescu unul s'a sinucis, alţii au murit nebuni, o soră era paralizată, alta Henrieta, era isterică şi a murit foarte tânără.

Maiorescu, Gherea şi alţii au scris despre

poeziile lui Eminescu, eu nu am voit decât să notez câteva amintiri ce-mi rămăsese despre acest bărbat interesant. Imi pare că-l văd încă palid, slab, cu pletele lungi lăsate pe umăr şi cu privirea sa adâncă şi melancolică. O împreunare de aşa mare talent şi de atâta modestie este ceva extraordinar. Lipsit cu totul de ambiţii, el nu avea nici o aspiraţie pentru îmbunătăţirea situaţiei sale sociale sau chiar materiale, ba nici măcar dorinţa naturală şi legitimă a autorilor ca scrierile să le trăiască după moarte şi meritele să le fie apreciate şi recunoscute de generaţiile viitoare nu răsărea niciodată în sufletul său candid. Moartea de altminteri era pentru Eminescu stingerea eternă, fericita nirvana a Indienilor, a căror metafisică era obiectul studiilor sale neobosite şi meditaţiilor sale adânci.

Plin de simpatie pentru clasele muncitoare, Eminescu avea o milă nesfârşită pentru soarta ţăranului român cu care îi plăcea mult mai mult să stea la vorbă decât cu bărbaţii semiculţi ai societăţii mai înalte. Aceste sentimente îl făceau să scrie în „Timpul" articole pătrunse de adâncă şi puternică indignaţie. Mulţi îşi vor fi aducând aminte de acel articol faimos din 1877 în care vorbea despre dorobanţii flămânzi şi rupţi, cari, întorcându-se biruitori din războiu, cereau burghejilor din Bucureşti găzduire pe o noapte şi aceşti bulgaro-români, cari cu gazeta în mână se lăudau de vitejia

ostaşilor noştri, îi isgoneau fără milă dela uşa lor.

In anii tinereţii pe când boala nu începuse încă a altera caracterul său, Eminescu era omul cel mai simpatic, cu natura sa impersonală, vocea sa cea melodioasă şi zâmbetul său cel blând. Pe atunci numai un mic cerc de prieteni, mai ales din „Junimea", recunoştea strălucitul său talent. Restul publicului şi în special scriitorii din Bucureşti, mai ales Haşdeu îl lua în râs ca pe un autor cu pretenţii şi lipsit de orice merite literare. Dar prin o dreaptă întoarcere a lucrurilor totul s'a schimbat mai târziu. Tinerii de prin şcoli începură să găsească tot mai mare plăcere în citirea poeziilor lui Eminescu, până când întreaga generaţie mai nouă fu cuprinsă de entuziasm pentru nenorocitul poet care a avut un sfârşit atât de jalnic. Eminescu, cunoscut în mod imperfect de noi contimporanii ce ni-l reînfăţoşăm din amintiri răsleţe, va fi mai bine pătruns de generaţiile viitoare, a căror judecată, neîntunecată prin fapte fără însemnătate, va putea mai uşor cuprinde în întregul ei puternica lui personalitate.

INCHEERE

Cu timpul societatea noastră literară se schimbase. Pe la anii 1880—85 „Junimea" înfăţişa un cu totul alt aspect, decât la început. Maiorescu, Th. Rosetti, Eminescu şi Slavici trăiau acum în Bucureşti. Carp, ocupat cu politica și agricultura, făcea numai scurte apariţiuni în Iași, Pogor, îngrijat de sănătatea sa, eşea rare ori din casă sara și perdea tot mai mult interesul pentru societatea noastră; câţiva membri murise, iar unii din cei vechi cari nu părăsiseră orașul Iaşi, precum profesorii Culian, Melic şi alții se simţeau cam străini în mijlocul unei generaţii tinere, crescută în bună parte de ei înșii şi se arătau în întrunirile noastre abia de 2, 3 ori pe an „pentru a întrerupe prescripția" cum ziceau ei. Singuri N. Gane, Gr. Buicliu, A. Naum şi mai ales eu, am rămas statornici până la sfârșit. In casa mea din strada Păcurari eu strângeam regulat o dată pe săptămână întreaga generaţie mai nouă ce se ocupa cu literatura, însă, fiind în toţi anii aceştia deputat, mă duceam şi eu câteva luni pe iarnă la Bucureşti — ceeace producea

o întrerupere supărătoare în mersul societăţii. Pe lângă Naum, Vârgolici, Al. Xenopol, Creangă, Conta, Pompiliu, veneau acum regulat tineri ca N. Volenti, Abgar Buicliu, C. Leonardescu, C. Dimitrescu, Xenofon Gheorghiu, Philippide, Missir, Al. Cuza, Meisner etc.

Aceştia, când începură a învăţa carte se treziseră cu Convorbirile Literare în mână şi aveau respectul natural tuturor epigonilor pentru care, înaintea epocei lor, începuseră activitatea şi lupta. Diferenţa de vârstă care despărţea aceste două categorii de membri făcea ca afară din societate unii să trăiască în mod cu totul deosebit de ceilalţi în opunere cu unitatea în toate privinţele perfectă ce domnise între membrii primitivi ai Junimii. Astfel tinerii, având viaţa lor proprie, se adunau şi petreceau vesel împreună mai ales în cafeneau numită a lui Buch, dându-şi porecle între dânşii şi creiând un fel de limbagiu propriu al lor, cu înţelesuri necunoscute celor mai vechi, încât adesa în discuţiunile societăţii unii nu înţelegeau aluziile celorlalţi. Pe lângă aceasta timpul răsboaelor înverşunate trecuse. La intrarea în societate a generaţiei nouă, tinerii găsise câmpul de bătălie câştigat şi ocupat de noi, şi astfel stimulul cel mare al zilnicelor hărţueli şi lupte dispăruse. In sfârşit se mai produse încă un motiv care despărţea pe unii membri ai societăţii de ceilaţi şi aceasta era viaţa politică în care intrară numeroşi membri ai Junimii.

Carp, totdeauna pasionat pentru politică, era pe cale să creeze o întreagă direcţie nouă în care noi vechii prieteni îl urmam fără şovăire. Nici ar fi trecut prin cap vre unuia din noi de a se despărţi de cel pe care îl numeam „şeful" şi a intra în partide contrare. Era ceva natural, de sine înţeles ca să mergem totdeauna împreună, chiar dacă în discuţiile private dintre noi, se iveau câte o dată păreri deosebite. Nu aşa însă făceau mulţi din cei tineri. Ministrul Ion Brătianu, voind să-şi creeze partizani devotaţi în Moldova şi în special în Iaşi, făcea prin representanţii săi din localitate tot felul de propuneri măgulitoare unora din amicii noştri. Conta fu numit ministru, pe Xenopol, Dumitrescu, Verussi şi alţii îi alese deputaţi, sau le dădu funcţiuni înalte care le aduceau avantagii materiale şi linguşeau amorul lor propriu. In timpul în care o apropiere între Carp şi I. Brătianu părea posibilă şi chiar probabilă nu se arătă negreşit nici o greutate în lăuntrul societăţii dar mai târziu, când se văzu imposibilitatea unei asemenea apropieri, se iviră desbinări între membrii Junimii, căci deşi în întrunirile săptămânale urma a nu se vorbi politică, totuşi este greu ca să te cerţi într'un loc şi să trăeşti în deplină armonie în altul. Eu unul am fost acel care am combătut mai mult o unire cu partidul lui Brătianu căci totul mi se părea că ne desparte de acel grup, şi învăţătura şi creşterea şi modul de a vedea lucru-

rile şi chiar de a ne închipui fiinţa statului şi funcţionarea întregului său mecanism. Dar alţii erau de altă părere. In special Nicu Gane, foarte măgulit şi sărbătorit ca autor de întreaga familie a lui Brătianu, pe care o cunoscuse de aproape la băile dela Slănic, apoi îngrijat de întreţinerea şi viitorul numeroasei sale familii, vedea cu ochi buni această apropiere. După o lungă discuţie ce am avut o seară întreagă împreună, văzând că nu ne putem de loc înţelege, i-am prezis la despărţire că fermecătorul de Brătianu are să spargă şi acest mic cuib al Junimii care singur în ţară rezistase până atunci ademenirilor lui. Peste câţiva ani, când Gane ne părăsi cu totul în politică şi trecu cu arme şi bagaje la partidul numit atunci colectivist, am avut neplăcerea să-i aduc aminte despre acea prorocie a mea ce se îndeplinise. Iar Gane, mărturisind că eu am văzut mai bine viitorul, susţinea că n'avea ce să facă şi că lucrurile ar fi venit oare cum dela sine.

La această defecţie a lui N. Gane fac aluzie două versuri ale mele din epistola ce am adresat lui Naum şi pe care am publicat-o în Convorbiri Literare din 1 Aprilie 1888:

„Căci vai, din cei mai vrednici, ce-au tras mai mult la greu
La duşmăneasca ceată trecu'într'un cias rău".

Se cetea în adunările societăţii ca şi înainte scrieri de ale membrilor şi corespondenţa re-

dacțiunii; se urma tradițiunea și în toate celelalte privințe, însă ședințe așa de interesante cum le avusesem în cei dintâi cincisprezece ani ai Junimii nu mai erau acum și se simțea câte odată de toți că Junimea era pe cale de a da înapoi. In aceste împrejurări se întâmplă în anul 1884 ca să moară Vasile Boerescu ce ocupa la Universitatea din București aceeași catedră pe care eu o aveam în Iași și astfel să am posibilitatea de a mă muta cu toate drepturile mele de profesor în capitală, așa precum făcuse și alți colegi ai mei, în cazuri asemănate. Maiorescu mă îndemna mult să vin la București; eu însumi cu toată neplăcerea unei părăsiri a centrului în care trăisem și lucrasem, vedeam bine că totul se centralizează în București și că Iașul e pierdut pentru ori ce viață deosebită și neatârnată, atât politică cât și intelectuală. Apoi mă săturasem ca pe lângă direcție să am și administrația Convorbirilor, care îmi pricinuia nu numai pagube materiale dar înfățișa și un capital de muncă pierdut pentru alte lucrări, pe când în București asociația Socec și Teclu îmi propunea să ia asupra ei administrația revistei pe care vrea să o scoată pe riscul ei propriu într'o ediție mult mai frumoasă decât înainte.

Această propunere avea o mare atracție în adevăr și totuș, om al obiceiurilor statornice, nu mă puteam încă hotărî la o strămutare. Când însă veni și Vasile Alecsandri și mă sfă-

tui să mă aşez în Bucureşti, căci în Iaşi nu ar mai fi nimic de făcut; în sfârşit când chiar membrii familiei mele, care mă iubeau, declarară cu părere de rău că în adevăr mintea sănătoasă nu putea judeca altfel, decât că o strămutare ar fi avantajoasă, mă hotărîi și eu în sfârșit. Deodată însă n'am dat pe față acea hotărîre a mea către membrii societăței literare, fiindcă cercul Junimii era să fie consternat. Şi în adevăr când s'a aflat despre plecarea mea era o jale generală: „Se duce şi „el? — Se duc şi Convorbirile? — Atâta mai „avem şi noi în Iaşi! — De acum nu mai ră„mâne nimic în acest oraş! — Dispărând Con„vorbirile care îi dădeau încă puțină strălu„cire, Iaşul va fi mort ca ori ce oraş de provincie". Care de care stăruia, mă apuca, mă sfătuia, mă ruga să nu plec. Din toți însă Nicu Gane era în adevăr desperat, precum am zis într'un articol anterior. Dacă eu rămâneam în localitate poate că el n'ar fi avut curajul să ne părăsească în politică cu toate ademenirile lui Ion Brătianu.

Când fu bine statornicit că mă mut și că nici o sfătuire sau tânguire nu poate schimba ceeace era inevitabil, membrii Junimii, au pus la cale să iee dela mine un concediu strălucit, sărbătorindu-mă cu pompă. Şi în adevăr ei îmi dădură un mare banchet puindu-mă în locul de onoare, ceeace nu intra în obiceiurile societății noastre, unde fiecare ședea după

plac, şi locuri de onoare nu existau. Apoi băură în sănătatea mea şi a Convorbirilor, urară viitor fericit şi revistei şi directorului ei, ba chiar se recită în onoarea mea şi următoarea poezie compusă ad-hoc de Al. C. Cuza:

Versuri cetite la banchetul din 14 Aprilie 1885 dat în onoarea lui Iacob Negruzzi.

Tu-mi ziceai odată cum că pân' la moarte
Dragostea ta toată tu ne vei păstrà,
Ţi-ai uitat amicii, le uitaşi pe toate;
Astfel este veacul, nu e vina ta.

Din stihurile acum trecutului către Domnul

C. A. ROSETTI

Coane Jacques, mă'nchin cu stimă, la boeri mă dau plecat.
Am să spun vre-o două vorbe, nu vă fie cu bănat,
Chestiunea-i arzătoare, din pricina burghezimii
Care stă şi se boceşte pe ruinele „Junimii".
„Convorbirile ne lasă, Jacques se duce, vai şi chiu
„Iaşul; veselă grădină, se preface în pustiu!"
Astfel plâng ca nişte babe,... „O Junime" ce-ai ajuns!...
Toţi de-am zice-aşa ne-ar merge vestea ca de popă tuns
Cum! Să nu fim noi în stare, „Junimiştii" get-beget
Să călcăm pe căi bătute, cât de slab şi cât de'ncet!
„Junimişti! pierit-au oare focul sacru dintre noi,
Rămuiatu-ne-am cu toţii cei mai vechi şi cei mai noi,
Prăbuşitu-s'a altarul, prăpădit-am focul sfânt
De plecăm mâhniţi şi gârbovi fruntea noastră spre pământ?...
Trece-un om, urmează altul, soarta lui e tot aceea,
Căci eternă-i dat să fie numai singură ideea.
Sursum corda!... Jacques se duce „Convorbirile s'au dus
Însă soarele „Junimii", după nouri n'a apus,
Mândru dogoreşte cerul ca şi'n ziua cea d'ntâiu,
Noi suntem urmaşii Romei, noi vom fi urmaşii tăi!

Eu eram cuprins de o emoţiune tristă căci dacă ştiam ceeace lăsam în Iaşi, nu ştiam de

loc ceeace mă aştepta în Bucureşti. Şi în adevăr în cele întâi şase luni de petrecere în capitală, aşa eram de nemulţumit şi atât mă simţeam de străin acolo, încât adese ori mă căiam de hotărîrea ce luasem și mă apuca dorul de Iaşi. Mai târziu lucrurile se schimbară cu totul în alte privinţe, însă în ceeace se atinge de literatură, aşteptările mele au rămas deplin înşelate.

A redeştepta societatea Junimea aşa precum fusese odinioară era un lucru nerealizabil și chiar o societate literară în înţelesul obişnuit al cuvântului cu greu putea să se înfiinţeze în Bucureşti. Intreaga atmosferă a capitalei îi era şi îi este încă duşmănoasă. Din cauza greutăţilor vieţii şi din cauza ademenirii a numeroase petreceri de tot felul, domneşte aici o goană mare după câştig material de care nu sunt scutiți cei ce se ocupă cu lucrări literare şi ştiinţifice. Când însă vrei profituri trebue să cruți multă lume, de care poţi avea nevoie, mai ales din înaltele cercuri politice, în paguba independenței cugetării. Scriitorii din capitală mai sunt apoi stăpâniţi de o mare deşărtăciune şi de vii sentimente de invidie între ei, fiindcă orice trecere înaintea altuia este întovărăşită de răsplătiri exterioare și de laude publice, lucruri cu totul străine primului cerc din Iaşi ce trăia oare cum afară de mişcarea publică din ţară.

Prin urmare a întrebuința aceste elemente

la o lucrare comună era aproape cu neputinţă precum dovedesc şi toate începuturile altora de mai înainte. S'ar fi putut face o încercare cu elemente tinere ce eşeau la iveală, însă şi această încercare era împreunată cu greutăţi. Mai toţi tinerii ce se hrănesc cu pana lor fiind săraci, îşi câştigă existenţa scriind la jurnale politice, în paguba unei munci şi unor studii serioase. Aşa avem autori socialişti, liberali, radicali, constituţionali, conservatori, care influenţaţi de bucătăria zilnică ce sunt siliţi să facă la jurnalele unde li se plăteşte, îşi pierd originalitatea gândirii şi scrierii. Cum s'ar fi putut aduna toate aceste deosebite elemente? O mare piedică mai era în sfârşit şi următoarea: Maiorescu, Rosetti, Carp, erau foşti şi viitori miniştri. Cei ce s'ar fi adunat la dânşii, s'ar fi găsit în casa unor membri însemnaţi sau a guvernului sau a opoziţiei — pentru mulţi o mare piedică de a veni. Pe lângă aceasta Maiorescu şi cu mine eram profesorii multora din tinerii ce s'ar fi putut atrage în societate, aşa încât ne despărţea foarte mult pe unii de alţii şi poziţiunea pe lângă deosebirea de vârstă. Sfiala domnea în aceste întruniri, şi sentimente de adevărată colegialitate nu erau posibile. De aceea toate încercările făcute de Maiorescu şi de mine n'au produs roadele dorite. Veneau, nu e vorba, ori câţi când îi chemai, dar întrunirile erau reci. Critica liberă cu care ne deprinsesem în Iaşi era neplăcută mul-

tora şi chiar imposibilă. Afară de aceasta, Maiorescu, înţelegând tot mai puţin, cu cât înaintează în vârstă, o petrecere de ori ce soiu, fără prezenţa femeilor, făcea tot felul de încercări de adunări literare, la care asistau şi doamne tinere, frumoase şi inteligente, dar aceste întruniri nu erau de nici un folos pentru literatură. In prezenţa damelor era prea dureros pentru un tânăr autor de a se vedea criticat şi când Caragiale cu cuvântul său tăios şi caracterul său necruţător, pocnea pe vreun tânăr ce cetea o compunere a sa, cu vreo observaţie atingătoare şi puţin politicoasă în formă, se lăţea de odată un sentiment penibil în toată adunarea. Eram în parte aceeaşi oameni ca la Junimea din Iaşi ce ne întruneam: Th. Rosetti, Maiorescu, Caragiale, Burghele, chiar Eminescu înaintea boalei lui şi totuşi era altceva. In locul unui aer uşor şi liber ne găseam într'o atmosferă grea şi apăsătoare.

Am citat adese ori pe Slavici fără a vorbi mai deaproape de dânsul, şi fiindcă mă aflu la cel de pe urmă capitol al acestei scrieri, voesc a nota, precum am făcut şi pentru alţii, câteva amintiri despre acest însemnat autor român.

Precum am zis în capitolul precedent pe Slavici l'am văzut întâi la Viena la întoarcerea mea dela băi, în vara anului 1870. Pe atunci dânsul vorbea româneşte cu oare care greutate şi cu accent străin, desvăţându-se de limba pă-

rintească în şcoalele ungureşti. Eu l'am îndemnat să scrie un şir de studii despre Maghiari şi Români, să pue oare cum pe hârtie ideile ce-mi exprimase de mai multe ori în convorbirile noastre. Din deosebite împrejurări Slavici după serbarea dela mânăstirea Putna a trebuit să părăsească Viena şi să plece în Ungaria.

Acolo a ajuns copist la un avocat român într'un orăşel neînsemnat, de unde îmi trimetea scrisori foarte triste căci nu se putea de loc împrieteni cu practica dreptului. Pe atunci el trăia cu o fată germană numită Luisa, despre care îmi scria toată vremea cu entuzism. Dar nici viaţa aceasta quasiconjugală, nici activitatea sa de concepist pe lângă un avocat n'a ţinut mult timp. Pe avocat l'a părăsit pentru a deveni corectorul unui mic jurnal românesc — post care-i aducea 50 florini pe lună, iar Luisa se îmbolnăvi şi muri. Judecând după scrierile sale desperate, această pierdere a fost pentru dânsul foarte dureroasă. Insă alte încercări mari îl mai aşteptau; întâi muri mama lui, apoi, câteva săptămâni mai târziu tatăl său, şi în mijlocul durerii sale, el căzu foarte greu bolnav, şi se afla prăpădit într'o desăvârşită lipsă şi cu nimeni lângă dânsul care l'ar fi putut căuta. Fără ca să aibă trebuinţă de a face apel la mine, eu, aflând despre marea lui mizerie, am pus din nou la contribuţie pe membrii societăţii Junimea spre a veni în aju-

torul acestui tânăr autor care începuse a scrie poveşti populare mai frumoase şi mai bine de cât se scrisese vre odată înaintea lui în limba română. Cu ajutoarele trimise de noi, Slavici a putut pleca la Viena la 1873, spre a se căuta. El a stat acolo aproape un an întreg în spitalul public fără ca să se ştie la început dacă poate scăpa cu viață, iar mai târziu după ce prinse a merge ceva mai bine, dacă o amputare a brațului stâng nu va fi necesară. In sfârşit când se prevedea că poate scăpa teafăr, am stăruit în 1874 pe lângă Maiorescu ce se făcuse ministru al Instrucțiunei Publice ca să numească pe Slavici în vre-o funcție oare care pentru ca să aibă cu ce trăi. Maiorescu i-a propus prin mine să-l numească un fel de secretar pentru regularea şi tipărirea importantelor documente istorice pe care Eudoxiu Hurmuzachi bătrânul, le culesese în arhivele secrete din Viena, şi acum la moartea sa, ajunsese în mânele ministrului de Culte al României. Slavici primi căci nu avea pe nimeni la care să ție în toată Austro-Ungaria şi veni întâi la Iaşi cu brațul în eşarpă unde a stat câteva luni, apoi plecă de acolo şi se aşeză la Bucureşti spre a-şi ocupa funcțiunea, de care se achită cu deplină conştiință şi pricepere. Dacă înainte îmi trimisese mai mult poveşti culese din popor, acum el scria acele novele în formă populară care i-au stabilit reputația de prozator eminent. Şi el ca şi Eminescu a trebuit, la căderea guvernului conservator, să trăiască ca

redactor al jurnalului de opoziţie „Timpul" până ce Dimitrie Sturza îl puse înapoi la locul ce-l ocupase înainte de 1876, numindu-l tot deodată şi profesor la azilul Elena Doamna. Acolo se înamoră de una din şcolăriţele sale, cu care s'a şi cununat după ce aceasta îşi sfârşi studiile şi se făcu însăşi învăţătoare. Deşi trăia acum la noi în România, Slavici rămase Român-austriac fervent şi la un moment dat a fost aşa de puternic patriotismul său, de Român transcarpatin, încât şi-a părăsit poziţia independentă ce avea în Bucureşti spre a se aşeza în Transilvania la Sibiu, unde după îndemnul bărbatului politic Dimitrie Sturza, înfiinţă jurnalul „Tribuna". Gazeta lui a mers bine câtva timp, dar mai târziu greutăţi tot mai numeroase îl impresurară, nu numai din partea guvernului Maghiar, dar şi din partea unui mare număr de Români ce nu erau mulţumiţi de direcţia politică a Tribunei. La urmă pentru reproducerea în foaia sa, a unui discurs politic al Generalului Român Traian Doda, Slavici fu dat în judecată de Unguri și condamnat la un an de închisoare, din care nu i s'a ertat nici o singură zi. Când eşi din temniță nu-i mai era cu putință să trăiască în Sibiu şi el se întoarse din nou la Bucureşti unde îşi recăpătă postul de director de studii la azilul Elena Doamna, săvârşind şi deplina editare a documentelor lui Hurmuzachi [1]).

1) Când Academia Română a înființat la Măgurele școala Oteteleşanu, Slavici şi soţia sa au fost numiţi directori.

Şi pe Slavici ca pe mulţi alţii, politica l'a depărtat de alte lucrări intelectuale, spre paguba literaturii naţionale.

Am recitit cu ocaziunea acestor memorii scrisorile ce am primit dela Slavici în anii 1870—1874, şi pe care le-am păstrat toate. Sunt aşa de multe, şi aşa de lungi, încât ele ar putea compune un volum întreg. Nici cu Xenopol, nici cu Alecsandri, Bodnărescu, Vârgolici şi N. Gane, nici cu altul careva, din tinerii autori protejaţi şi sprijiniţi de „Junimea" prin mine nu am avut o corespondenţă aşa de întinsă. Slavici pe când era bolnav scria săptămâni întregi la aceeaşi epistolă şi mă pomeneam deodată cu un manuscript lung şi întins în care îmi da samă de cele mai intime cugetări ale sale, îmi deschidea tot sufletul său. Nimeni nu mi-a exprimat vre-odată în scrisori atâta recunoştinţă ca Slavici, şi ca exemplu despre sentimentele ce avea pentru mine voiu cita un singur pasaj scurt dintr'o scrisoare ce-mi adresa în 1 Fevruarie 1874, din spitalul unde zăcea în Viena:

„Aş suporta poate această soartă cu uşurinţă „dacă n'aş fi părăsit, atât de părăsit, de toţi „care odinioară păreau a-mi voi bine. D-ta eşti „singurul om care mă sprijineşti în această „stare deplorabilă; dacă D-ta n'ai fi fost, n'aş „fi eu, şi aşi înceta de a fi, dacă şi D-ta azi „m'ai părăsi. In lipsă de ajutor cât şi în lipsă „de sprijin moral, ar trebui să pier!".

Totuşi fiindcă în natura omenească recunoştinţa pare a fi sentimentul cel mai neplăcut şi mai trecător, Slavici deveni rece cu mine după aşezarea sa în Bucureşti. La aceasta negreşit mă aşteptam ca la ceva natural şi care nu mi se întâmpla pentru întâia oară. M'am gândit adeseori, şi am căutat să descoper cauza pentru care Slavici şi-a schimbat deodată felul său faţă de mine. Explicarea am dedus-o din lipsa de simpatie reală între noi, simpatie care se întemeiază pe cu totul alte motive decât serviciile ce-şi fac oamenii între dânşii. Câtă vreme ne cunoşteam aproape numai din corespondenţă, ne închipuiam că cine ştie ce simpatie adâncă ne leagă împreună, însă la o mai apropiată intimitate, dela sine am simţit că aceasta nu există. Era între noi o recunoaştere de merite reciproce — ceva cu totul raţionat dar mai nimic pornit din inimă. Chiar acum când am luptat trei ani de-a rândul să fac ca Slavici să se aleagă membru în Academia Română — şi n'am putut izbuti din cauza bătrânilor din Transilvania — am făcut-o ca o datorie faţă cu un autor de merit, dar fără pornirea şi simţimântul mai cald al unui prieten iubitor.

Slavici vine şi azi încă regulat în casa lui Maiorescu şi a mea la micile întruniri intime în care se mai citesc câte odată bucăţi de literatură. Aceste întruniri mi-e frică că vor ajunge în curând şi ele sporadice, mai ales din

cauza politicei în care mulţi din noi sunt vârîţi cu şi fără voie [1]. A face şi politică şi literatură cu egală pasiune, a urmări adică două scopuri paralele cu acelaş interes, nu este cu putinţă şi se poate prevedea cu siguranţă că politica are să învingă, în paguba literaturii. Societatea literară „Junimea" s'a schimbat prin plecarea lui Maiorescu din Iaşi, ea a pierit prin plecarea mea.

Când privesc înapoi, la viaţa trecută a Junimii, mă conving pe deplin, că o asemenea societate nu s'a putut forma decât prin concursul unor împrejurări cu totul deosebite. A trebuit să se întâlnească într'un oraş de provincie, departe de zgomotul centrului politic, un număr de bărbaţi tineri, la care plăcerea literaturii şi în deobşte a ocupaţilor intelectuale, să fie deopotrivă vie. Aceştia au trebuit să fie într'o situaţie materială independentă, aşa ca să aibă de unde ajuta pe alţi tineri, lipsiţi de mijloace, ce le păreau a avea talent şi sârguinţă. A trebuit ca membrii Junimii să-şi recunoască deplin meritele unii altora, şi ca nici un sentiment de invidie cât de ascuns, să nu turbure seninătatea constantă a relaţiilor lor. Condusă de asemenea bărbaţi şi în asemenea împrejurări, negreşit că societatea a putut ţine atâta timp, chiar lipsindu-i desăvârşit orice organizare exterioară. Dar împrejurări

---

1) 1896.

identice nu se vor mai repeta uşor în viaţa unui popor şi de aceea o a doua ediţie a unei asemenea societăţi va fi poate cu neputinţă în timpuri viitoare.

Avut-a Junimea merite însemnate? Acel care ca mine a fost însuşi actor cu greu poate judeca valoarea piesei în care a jucat un rol de căpetenie. Viitorul singur se va rosti cu nepărtinire, când noi nu vom mai fi. Totuşi credința mea este că „Junimea“ va păstra o pagină în istoria literaturii române, căci prea am avut noi înșine plăcere la lucrările noastre, penrtu a nu fi adus mulțumire și folos și publicului celui mare. Vor veni mai târziu alte societăți mai învățate, poate mai active și mai neobosite, însă nu va mai fi nici una care să fi făcut lucrări serioase într'o formă atât de veselă, de plăcută și de neobișnuită.

DIN COPILĂRIE

ADUCERI AMINTE ŞI IMPRESIUNI.

I.

Părinţii mei erau abonaţi statornici ai Teatrului naţional din Iaşi. Loja pe care o luau era, „*baignoire*“ cu No. 11 de unde, ca mic copil, am văzut cele dintâi reprezentaţii dramatice. Insă, înainte de a merge la teatru, spectacolele la care am asistat au fost acele populare: „*Steaua, Irozii, Păpuşele*“ pe care trupe ambulante, improvizate le dădeau în timpul carnavalului prin case particulare.

Irozii (în Țara Românească, *Vicleimul)* și *Steaua* aveau, atunci ca și acum, subiectul religios al naşterii lui Isus Christos cu toate întâmplările și faptele ce se leagă de ea după evanghelia dela Matei. Păpuşele erau din contra numai profane. Acolo, după autori necunoscuţi, ca şi poeţii ce au compus poeziile populare, se înfăţişau publicului prin mici și foarte primitiv lucrate păpuşele, toate categoriile de persoane care aveau raport cu oa-

menii din popor şi evenimentele însemnate ce erau cunoscute acestora sau le loveau mai mult imaginaţia.

Câţiva mahalagii sdraveni purtau pe umeri o ladă sau o cuşcă mare, numită *hârzob* ale căror capete se aşezau pe două scaune. Unul din trupă, păpuşerul principal, se ascundea în dosul ori sub hârzobul deschis dinainte şi luminat cu două mici lumânărele şi spectacolul începea, nu însă fără ca publicul să fie mai întâi consultat dacă doreşte să se vorbească *deadreptul* sau pe *delături*, (în Ţara Românească *cu perdea, fără perdea)*. Fireşte că totdeauna se cerea să se vorbească *pe delături* căci ceeace se spunea *deadreptul* era din cale afară indecent.

Intâia persoană care se prezenta publicului era *Ciobanul cu oaia.* — Pe când creşterea vitelor, mai mult decât agricultura, era principalul venit al ţării e firesc lucru ca turmele de oi să fi avut o mai mare importanţă încă decât în zilele noastre. Ciobanul, cu cojocul pe dos, cu căciula îndesată pe cap şi bâta în mână îşi povestea plăcerile în frumoasele zile şi nopţi de vară dar și greutăţile traiului şi luptele sale în timp de iarnă cu gerul, ninsoarea, haitele de lupi. El îşi arăta dragostea către credinciosul său câne și iubita sa oiţă care este *lânoasă, lăptoasă și de vreme acasă.*

Bâr oiţă la odae
Bâr oiță, bâr!

După cioban veneau *Şoarecele* şi *Mâţa.* Şoarecele, văzând că mâţa lipseşte de acasă, joacă şi cântă de bucurie şi mănâncă tot ce găseşte în cale.

Unde-i mâţa să mă vadă
Să-i dau coada să mi-o roadă...

Fericirea nu este însă trecătoare numai la oameni.

Deodată într'un colţişor al hârzobului apărea mai întâi un cap cu doi ochi mari şi strălucitori şi apoi pisica întreagă. După un moment de pândă aceasta se repezea asupra şoarecelui, îl înhăţa şi dispărea cu dânsul. Din culise se auzea un ţipăt ascuţit. Nu fără oarecare nemulţumire noi copiii înţelegeam ce s'a petrecut...

In scena a treia se înfăţişa *Vasilache Ţiganul.*

Eu sunt Vasilache Ţiganul,
Care-am mâncat curcanul.
Curcanul pe gard,
Şi eu am mâncat un... stufat.

Acest Vasilache Ţiganul era un fel de Don Juan de mahala. Smolit la faţă, cu mustăcioara abia răsărită, îmbrăcat în antereu de cit şi scurteicuţă blănită, el se plimba mândru şi mulţumit de sine şi povestea publicului aventurile sale amoroase. După aceea bătea la uşa mai multor ibovnice care se şi grăbeau să alerge voioase la apelul său. Având pe una la

dreapta şi pe alta la stânga, Vasilache juca şi râdea încântat:

Intre două
Nu mă plouă,
Dar cu una
Totdeauna.

Fericirea şi acestui personaj nu ţinea multă vreme. Bărbaţii femeilor uşuratice se repezeau din culise cu ciomege mari în mână; cochetele dispăreau scoţând ţipete de spaimă şi numai bietul Vasilache ştia cât de scump avea să plătească succesele sale.

Urma *Jupânul Leiba* din Târgul Cucului, cu cafan, colţuni albi, lungi până la genunchi, căciulă blănită şi zulufi. El tremura de frică la orice vuet sau mişare: *„vuăs? Gewalt!"* căci era *voinicos dar fricos*. Aceasta însă nu-l împiedica să povestească cu naivitate cum înşală pe muşterii la cot şi la cântar... Curând însă apărea Dracul împieliţat, şi fără vorbă îl umfla de gât şi dispărea cu dânsul în prăpastie. Veneau în urmă *Turcul* şi *Rusul* înarmaţi din cap până'n picioare. Negreşit că fiecare din ei se lăuda pe sine, înjura pe celălalt şi la urmă începea între dânşii o luptă pe viaţă şi pe moarte. După peripeţiile deosebitelor războae sau bătălii, azi Rusul şi mâne Turcul era mai tare. Eu am apucat numai biruinţa Muscalului şi am văzut capul retezat al Turcului, rostogolindu-se dealungul marginii hârzobului cu turban cu tot.

Se vede că buhul lui Napoleon ajunsese până la urechile poporului român, căci într'o scenă următoare se arăta faimosul Impărat cu legendarul său bicorn şi bine cunoscuta sa uniformă cenuşie, scobită dinainte:

Napoleonu Bună Parte
Stă cu oastea sa departe,
In ţara apusului,,
In preajma Parisului...

După ce povestea despre victoriile sale se prezentau câteodată înaintea lui un număr oarecare de Regi şi Impăraţi cu coroane în cap, i se închinau şi îi exprimau admiraţia şi devotamentul.

Spectacolul se sfârşea totdeauna cu câţiva sdrenţăroşi cari cântau şi jucau cu multă vioiciune:

Hop şi noi, calicilor,
Breasla mămăligilor,
Hai în groapă să sărim,
Să ne prăpădim!

Calicii (în Ţara Românească *Cerşetorii)* aveau pentru mine un interes deosebit, căci de vale de casa părintească, spre şesul Bahluiului cam pe ulicioarele ce se îndreaptă astăzi spre gară şi alte clădiri ale căilor ferate şi uzinei electrice, se întindea *mahalaua Calicilor, aşa numita Calicime Domnească.* Ca şi alte meserii mai muncitoare, calicii aveau şi ei organizarea lor specială.

Nu ştiu ca în altă ţară să fi existat ceva asemănător, nici nu-mi dau bine seama cum putea avea o existenţă legală această puţin harnică dar, pare-se, lucrativă meserie a cerşetoriei. Imi aduc aminte însă că Starostele Calicilor, un bărbat trupeş şi voinic se prezenta câteodată la tatăl meu şi îi oferea serviciile sale.

— Iată-mă, cucoane Costache, am venit.

— Dumitre, eu plec săptămâna viitoare cu toată familia la ţară. Să păzeşti casa!

— Las' pe mine cucoane, am să fiu neadormit.

— Să nu intre străini în curte şi bagă de seamă ca ţiganii să nu-şi facă de cap!

— Am să am grijă, cucoane Costache, aveţi să fiţi mulţumit!

Şi încă înainte de a veni cei opt cai de poştă, care, înhămaţi la trăsurile casei, aveau să ne transporte la moşie, Dumitru cu o scurtătură groasă de lemn în mână se punea de strajă, plimbându-se împrejurul zaplazului

După cântecul calicilor, păpuşerii îşi primeau plata, îşi ridicau hârzobul şi plecau înainte pe uliţe strigând: Păpuşi! Păpuşi!

La păpuşi, păpuşi lumeşti,
Tot să stai să le priveşti!

Negreşit că păpuşele mă lăsau totdeauna mulţumit, dar nu mă impresionau aşa de tare ca *Irozii*.

Vre-o zece bărbaţi mari şi spătoşi, cu mustăţi şi barbe tufoase de lână, înarmaţi cu suliţi şi săbii de lemn şi zângănind din pinteni, întovărăşiţi obişnuit şi de o „*Stea*“, dădeau năvală și puneau stăpânire pe casa noastră.

Irod Impărat avea o coroană mare de hârtie poleită în cap și vorbea cu multă mândrie:

Eu sunt Irod Impărat,
Care pe cal am încălecat,
Cu picioru'n pământ am dat,
Şi pământul s'a cutremurat!

Cei *Trei Crai dela Răsărit*, deşi foarte respectuoși când se înfățișau înaintea lui Irod, aveau multă demnitate, iar unul din ei Arapul, negru ca ciaunul, avea niște dinți albi și ochii așa de scânteietori încât îmi insufla spaimă. Porunca lui Irod de-a se tăia toți pruncii mai mărunți nu-mi făcu însă mare efect. Ca să se impresioneze copiii, ei trebue să vadă. Foarte ciudat îmi părea că mama la sfârșitul reprezentației, când Irozii începeau să plece, șoptea totdeauna servitorilor:

— Să băgați de seamă să nu lipsească ceva din casă. — Eu îmi închipuiam că Irozii erau bărbați așa de respectabili pe cât erau de voinici, adevărați eroi!

Astăzi *Steaua* tot se mai vede încă, *Irozii* sau *Vicleimul* pare că nu mai umblă pe stradele orașelor, iar *Păpușele* au dispărut de mult. In Iași cel întâiu consiliu comunal liberal ce s'a

ales după organizarea comunelor, având primar pe Dimitrie Gusti, fost profesor, jurnalist şi oarecum poet, de altminteri, om foarte blajin, a oprit jocul păpuşelor sub cuvânt că este prea vulgar şi astfel poporul a fost lipsit de frumoasa şi tradiţionala sa petrecere.

Mulţi ani mai târziu, vorbind despre aceasta în societatea literară *„Junimea"*, Ion Creangă spuse că în vecinătatea sa, în mahalaua Tătăraş, tot trăeşte încă faimosul *Ion Păpuşerul* care făcuse odinioară deliciile poporului şi copiilor. Un alt consiliu comunal mai respectuos de tradiţiile populare, dădu iar autorizaţie să umble păpuşele. După îndemnul nostru şi mai ales al lui Creangă, Ion Păpuşerul plecă din nou cu hârzobul său prin oraş. Dar zadarnic! Păpuşele nu mai aveau atracţie ca odinioară. Poate că gustul publicului se schimbase, poate că Ion Păpuşerul îmbătrânise, totul este că încercarea noastră de a învia lucruri trecute nu a reuşit.

Asemeea încercări nu prind aproape nici odată. Ion Păpuşerul putea să cânte cu melancolie ca şi Barbu Lăutarul lui Alecsandri:

Dragi boeri din lumea nouă,
Bună-ziua vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc,
Ca un cântec bătrânesc!

II.

Cel întâiu local în care s'a adăpostit Teatrul Naţional din Iaşi au fost casele doctorului Pereţ, situate într'un colţ al pieţei unde s'a ridicat de curând şi teatrul actual.

Dar clădirea fiind veche, în parte stricată şi în toate felurile improprie pentru teatru, acesta a fost mutat după câţiva ani în Podul Verde (acum strada Carol) în altă casă particulară ce se găsea pe locul unde se ridică astăzi Universitatea. Această casă fusese prin cumpărătură sau moştenire proprietatea lui Vodă Mihail Sturza, care a trecut-o Statului Moldovei. Afară de un parter destul de mare, teatrul avea trei rânduri de loje deasupra cărora se întindea galeria. Intreg localul era luminat de un policandru mare cu lumânări de ceară (mai târziu de spermenţetă) şi de câteva candelabre ţintuite pe nişte stâlpi groşi uniformi şi urâţi ce despărţeau lojele de sus până jos. Policandrul se cobora aprins gata din pod printr'o deschizătură rotundă, acoperită cu două obloane.

In acest local disgraţios am văzut cele dintâi piese de teatru. Ca copil de cinci ani am asistat acolo la reprezentaţia dată de Societate în beneficiul incendiaţilor din Bucureşti. Se ştie că în anul 1847 o mare parte a Capitalei Ţărei Româneşti căzuse prada flăcărilor. Mizeria era mare pe malul Dâmboviţei şi Moldovenii tri-

miseră din toate părţile ajutoare fraţilor de peste Milcov. De acea reprezentaţie nu mi-a rămas însă nimic mai precis în memorie; eram prea mic. Atâta ştiu că am văzut pe tatăl meu pe scenă, îmbrăcat în altfel de haine decât cele obişnuite. Un an şi câteva luni mai târziu am asistat la altă reprezentaţie dată tot de Societate sau cum se zicea atunci de *Boerimea* din Iaşi, în folosul săracilor, reprezentaţie de care îmi aduc, în parte, destul de bine aminte. Se juca una sau două comedioare franceze şi două române. Nu mai ştiu care era piesa sau piesele franceze, deşi tatăl meu figura printre actori, dar de cele române am o amintire foarte vie. S'a reprezentat întâiu *„Un poet romantic“* scenetă în versuri de Matei Millo. Numesc *scenetă* această mică piesă în lipsa unei alte expresii mai nimerite, fiindcă *Poetul romantic* nu este decât începutul unei comedii care n'a fost niciodată isprăvită. Cele trei roluri principale erau ţinute de *Didiţa Mavrocordat, Constantin Negruzzi* şi *Mateiu Millo.* Al patrulea rol scurt şi fără însemnătate era jucat de Al. Mavrocordat văr cu Didiţa şi tatăl d-lor Edgar şi Leon Mavrocordat şi a d-nei Ion Lahovari.

E greu să ne închipuim efectul ce făcu asupra publicului celui mare recitarea de versuri româneşti: teatru român, versuri originale române, boeri şi cucoane care obişnuit conversau între ei în limba greacă, iar de un timp

încoace în limba franceză, vorbind şi declamând româneşte, lumea părea că se deşteaptă dintr'un vis urât. Dar încă a doua piesă: *„Nunta ţărănească“* de Vasile Alecsandri! Limba oamenilor din popor; cuplete cântate în româneşte după muzica populară a lui Flechtenmacher, costume ţărăneşti... Ce spectacol neobişnuit şi încântător. In momentul când intră în scenă grămada nuntaşilor întovărăşiţi de carul *druştelor* în care şedeau grămădite cele mai frumoase doamne şi domnişoare din Iaşi, îmbrăcate în costum naţional, publicul fu cuprins de un adevărat entuziasm, aplauzele şi aclamaţiile nevrând să mai sfârşească. Astăzi, deprinşi să se poarte, chiar la serbări, frumosul costum al ţărancelor noastre, mai ales de când Regina Elisabeta l'a introdus în pătura superioară a societăţii, e greu să ne dăm seamă de efectul ce a făcut atunci: De un veac şi jumătate tot ce era naţional era sistematic prigonit; orice iniţiativă de a reveni la limba noastră, la vechile obiceiuri, la studiul istoriei Românilor; orice încercare de a descrie şi lăuda virtutea şi vitejia trecutului era imediat înăbuşită, chiar în timpul domniei pământene a lui Mihail Sturdza, necum în epoca anterioară. Dar ne aflam la începutul anului 1848, an de înviere naţională şi ultimul al domniei lui Mihaiu Vodă!

Rolurile din „Nunta Ţărănească“ erau astfel împărţite:

Alecu Leonescu . .	*Vasile Alecsandri*
Chir Gaitanis. . .	*Matei Millo*
Moş Trohin Păcală	*Constantin Negruzzi*
Ilencuţa, fata lui. .	*Didiţa Mavrocordat*
Frunză	*I. Ghica Bragadir (?)*

Toţi jucau bine. Millo era minunat. Ca copil făceam un haz grozav când, ridicat în scrânciob cu de-a sila de ţărani, dascălul grec gemea ameţit şi cânta cu glas jalnic:

Aman, aman che nu mai pot
Aman, aman che mor de tot!

Foarte bun actor în piesele franceze era I. Ghica Brigadir (tatăl fraţilor Alecsandru Grigore şi Emil, foşti miniştri plenipotenţiari ai ţării).

Nu tot astfel un alt Ghica, poreclit *Chefal*, care avea ambiţia să joace şi el într'o piesă franceză, deşi nu avea de loc talent.

El cerea cu stăruinţă un rol cât de mic, cât de neînsemnat, dar voia negreşit să se producă pe scenă — acesta era visul lui. După multă şovăire, comitetul organizator îi încredinţă însfârşit rolul de nimic al unui paj, care în actul din urmă apărea pe scenă şi rostea unica frază:

C'en est fait, il est mort!

Incântat, Chefal declama fraza aceasta toată ziua înaintea oglinzii şi asista regulat la repetiţii. In seara reprezentaţiei însă el fu apu-

cat de mari emoţiuni şi cu cât înainta piesa, cu atât îi creştea neastâmpărul. Când, în actul din urmă, veni momentul să apară pe scenă, tot sângele îi îngheţă şi nu putu face nici un pas. In sfârşit, mai mult împins de regizorii şi actorii din culise decât de bună voie, el intră în scenă şi ameţit precum era, strigă în gura mare:

C'en est mort, il est fait!

Un imens hohot de râs isbucni în sală. Actorii erau furioşi că li se stricase piesa, dar publicul, răutăcios cum este, plecă vesel din teatru, căci pe o săptămână întreagă avea un subiect picant de conversaţie.

In „*Poetul romantic*“, versurile poetului care atacau pe bătrâni și lăudau generația tânără și entuziastă, erau foarte aplaudate — eram în anul 1848! Dar șaptesprezece ani mai târziu în aceeași piesă, jucată tot pe scena Teatrului Național în scop de binefacere și de aceeași actori afară de Millo, pe care eu însumi îl înlocuiam, publicul manifestă sentimente cu totul opuse.

Când, adresându-mă boerului Stan, recitai versurile:

Cum, bătrânule sumeţe, pe-un poet goneşti, ameninţi
In loc să-i eşi înainte cu făclii şi cu cadelniţi?
Tu nu știi că tineretul care azi e domnitor,
Pasul ţării îndreptează către'un mare viitor!
Tu nu ştii, nu ştii bătrâne...

se auziră în sală numai câteva aplauze răzleţe. Iar când tatăl meu răspunse:

Ba ştiu, ba ştiu din păcate
Că tot ce-au lăsat bătrânii, voi le-aţi schimosit pe toate.
Ia deaceea merge lumea cu'naintea înapoi
Căci acum cu franţuzeasca v'aţi şontit şi mintea'n voi...

aplauze sgomotoase răsunară în tot cuprinsul teatrului. Trecuse acum timpul frazelor sforăitoare; ele nu mai produceau entuziasm căci adusese numai decepţii. Clasa boierească printr'o prăbuşire subită şi nemaipomenită în istoria altor popoare dispăruse şi publicul era încântat să mai vadă, măcar pe scenă, un boier bătrân care vorbeşte cu autoritate şi pune pe tinerii prea isteţi la locul lor. — Foarte sgomotos se râse când boierul Stan, indignat de obrăznicia tânărului poet, zice în parte:

. . . ia acuş taiu vorba lungă.
Imi vine să scot luleaua dela vânjosul ciubuc
Să-i aştern pe spate versuri colea, dela meşteşug.

Dar aici intervenea şi împrejurarea că scena se petrecea între tată şi fiu.

Eu înlocuisem pe Millo, fiindcă acesta părăsise Iaşul de mult. Spre marea indignare a boierimii, Matei Millo, deşi membru al unei familii aristocratice însemnate — părăsise cam pe la anul 1850 situaţia sa înaltă şi trecu deadreptul în tagma actorilor. Eu l'am mai văzut în Iaşi jucând în piesele sale: *Baba Hârca*,

Nicşorescu, Tuzu Calicu şi în cele mai însemnate piese ale lui Alecsandri precum: *Iaşii în Carnaval, Kir Zuliaridi, Doi morţi vii, Cucoana Chiriţa, Lipitorile satelor...* şi în mai toate cântecelele comice — cum s'ar zice astăzi *monologuri* — pe care Alecsandri le compusese anume pentru dânsul: *Şoldan Viteazul, Mama Anghelușa, Herşcu Boccegiul, Clevetici, Sandu Napoilă, Paraponisitul, Gură Cască, Barbu Lăutarul...* Extraordinarul talent al lui Millo făcea dintr'însul idolul publicului celui mare. Totuş situaţia sa în Iaşi era falsă. Rudele sale deaproape ocupau poziţii înalte în stat și el se producea pe scena teatrului în compania comedianţilor cari în acele timpuri nu se bucurau de loc de o mare vază socială. Matei Millo părăsi capitala Moldovei și se aşeză definitiv în Bucureşti.

Puţini din generaţia de astăzi își mai aduc aminte de acest mare artist, care ar fi făcut onoare chiar celor mai renumite teatre din ţările civilizate. Diversitatea talentului său; chipul original cum înfăţişa caracterele cele mai deosebite şi mai opuse, nuanţarea fină a frazelor sale, felul cum ştia să se grimeze şi să-şi prefacă figura, mimica sa admirabilă, chiar costumele ce inventa adeseori — totul a făcut din Millo cel mai mare artist dramatic pe care Românii l'au avut vreodată.

Ca şi alţi actori vestiţi din alte ţări Millo a făcut greşala să nu se retragă la timp, aşa

că cei ce l'au văzut pe scenă la bătrânețe nu-și puteau face nici o idee de marele artist ce fusese odinioară. Apoi a mai păcătuit, tot ca alți actori însemnați, prin aceea că n'a știut sau n'a putut să facă școală.

După dânsul Teatrul Național a rămas mult timp într'o stare destul de tristă, până când alte generații au venit să-l ridice iară. Negreșit, el nu mai are printre artiști un talent așa de extraordinar ca al lui Millo, dar s'a perfecționat prin conlucrarea armonioasă a tuturor, prin aceea ce Francezii numesc „*l'ensemble*" și care mai presus de toate, face adevărata valoare a unui teatru.

III,

In afară de Millo mai erau în Iași pe la mijlocul veacului trecut și alți câțiva artiști dramatici de merit: *Teodorini*, care mai târziu a înființat teatrul din Craiova, *Merișasca, Poni, Sterianca, Luchian*... Acest din urmă juca rolurile care în teatrul francez se numesc *bas comique*. Ochii săi mari și vioi, zâmbetul său veșnic, expresiunea naivă a feței, mișcările sobre dar ciudate ale umerelor și brațelor te făceau să râzi de îndată ce apărea pe scenă.

De preferință el reprezenta oameni slabi, nehotărîți, sfioși, umili, prostuți. In câteva comedii ale lui Alecsandri, de exemplu în rolul lui *Papă Lapte* din Kir Zuliaridi, în *Guliță* din

Cucoana Chiriţa, în *Comisul Nicu* din Peatra din casă era inimitabil. Se zicea de dânsul că trebue să aibă mult spirit pentru a reprezenta aşa de bine pe *prostul*. El se deosibea şi în câteva piese franceze traduse în româneşte precum: *Uliţa lunei, Două dispărţenii, Banii, Gloria şi femeile* şi altele.

Cât sunt de uitate în zilele noastre aceste comedii; cum nu se mai aseamănă ele cu teatrul modern şi totuş, cât sunt de minunate şi superioare pieselor de astăzi!

Luchiam era exclusiv *Moldovan*. El nu părăsea Iaşul decât rare ori şi chiar în aceste cazuri juca numai prin oraşele de provincie ale Moldovei. Cel mult s'a întâmplat să dea câteva reprezentaţii la Chişinău şi la Cernăuţi, căci el considera Basarabia şi Bucovina ca făcând încă parte din Ţara Moldovei. Milcovul n'a vrut să-l treacă niciodată deşi îl incredinţau că va avea mare succes în Bucureşti. Pentru dânsul tot Iaşul rămăsese capitala ţării, iar bucureştenii îi erau nesuferiţi din cauza felului lor de a fi; din cauză că îi considera ca pe nişte uzurpatori şi mai ales fiindcă îi era antipatic dialectul lor local.

Ţin foarte bine minte că, fiind copil, am văzut pe Luchian jucând în comedia „Creditorii" de Alecsandri, nu însă pe scena Teatrului Naţional din Iaşi, ci la moşia mea părintească Trifeştii-Vechi, numită astăzi Hermeziu. O representaţie dramatică dată pe la mijlocul veacu-

lui trecut la o moşie era o întâmplare aşa de extraordinară încât pentru a o explica, sunt silit să fac o digresiune.

Până la deschiderea navigaţiei cu vapoare pe Dunărea de jos, cam pe la anul 1830, Românii nu prea aveau obiceiul să se ducă la băi în străinătate. Călătoria era prea grea, prea lungă, prea costisitoare. Numai câţiva boeri şi câţiva negustori mai înstăriţi treceau hotarul pentru a visita oraşele mari şi locurile de băi din apusul Europei. Ceilalţi îşi căutau de sănătate în ţară cum puteau mai bine. Micii funcţionari şi negustoraşi din Moldova se duceau prin sate, luau cu chirie pe vară case ţărăneşti, se scăldau în râurile Moldovei, în Bistriţa, în Siret, în Prut şi petreceau vacanţele sau concediile din lunile de căldură în mod foarte primitiv, dar cu multă veselie. Satul Trifeştii-Vechi (acum Hermeziu) era de pe la sfârşitul lunei Iunie până la mijlocul lunei August adăpostul a foarte numeroase familii de orăşeni care se aşezau acolo pentru a face băi de Prut. A-şi unge trupul cu nămolul sau nisipul acestui râu şi a se scălda apoi în undele sale limpezi era nu numai foarte plăcut dar se credea a fi şi o cură eficace contra sterilităţii femeilor, contra reumatismelor, anemiei şi altor boale.

Pe la mijlocul domniei sale, Mihai Vodă Sturza, neavând copii din a doua căsătorie cu Smaranda Doamna, născută Vogoridi, ceru în-

tr'o vară dela tatăl meu să-i cedeze casele sale dela moşie ca Doamna să facă acolo băi de Prut şi într'adevăr se aşază la noi la ţară pe vre-o şase săptămâni, iar părinţii mei cu doi copii ce erau încă foarte mici, fratele meu Leon şi cu mine, se mutară în timpul acesta în casa unui gospodar din sat. Despre petrecerea aceasta a lui Vodă şi a Doamnei la moşia mea părintească se povesteau încă mulţi ani mai târziu câteva incidente ce-mi par caracteristice pentru Domnitorul Moldovei. Voiu vorbi despre ele mai jos într'un alt capitol.

Intr'o vară satul nostru era plin de musafiri. In casele boereşti se aşezase, afară de familia proprietarului, mai multe rude câte putuse încăpea, iar în sat îmi aduc aminte că, între alţii, se găseau: un domn *Sterian* care cumula meseria de artist dramatic cu funcţiunea de director (azi s'ar zice grefier) la *Divanul de întărituri*, împreună cu soţia sa *Marghioliţa*, născută *Calcântraur* şi văduvă *Massé;* actorul *Luchian* cu soţia sa *Gabriela* (actriţă şi aceasta); un domn *Tanasache*, funcţionar la Ministerul de finanţe, vestit vânător; un domn cam surd numit *Pantazi Curt*, unul *Negulici* care vorbea admirabil de bine jargonul evreesc şi alte familii din Iaşi. Toată lumea aceasta se scălda de două ori pe zi în Prut, femeile întrebuinţând baia plutitoare cu cabine, rămasă încă dela Vodă Sturza; se plimba prin pădure şi pe malul apei cântând şi

chiuind; câţiva bărbaţi mergeau de cu ziua la vânat, căci pe atunci se vâna în Ţara noastră când voiai, ce voiai şi unde voiai; dormeau câteva ceasuri peste zi; se vizitau unii pe alţii şi mai ales — după obiceiul Românilor — se câră̂iau și își făceau farse cât puteau mai multe. Dar cât despre cetit cărţi sau gazete, așa ceva nu se pomenea, căci cărţi româneşti tipărite erau pe atunci foarte puţine, iar jurnale, afară de unul mai mult oficial al lui Asache, nu existau și chiar de ar fi fost nici un serviciu de poştă nu era organizat care să ducă corespondenţa la sate. Negreşit în casa lui Constantin Negruzzi era o bibliotecă bogată, dar, afară de locuitorii acelei case, nimeni nu simţea cea mai mică trebuinţă să-şi piardă vremea cu lectura.

Pentru ziua de 6 Iulie, aniversarea cununiei părinţilor mei, Dumitrache Bibiri, o rudă a noastră, propuse câtorva musafiri din sat să dea o reprezentaţie teatrală la noi acasă, alegând comedioara „Creditorii" de Vasile Alecsandri.

Rolurile se împărţiră în modul următor:

Alecu Verişanu, actor . . . *Luchian*
Aglae, actriţă . . . . *D-na Sterian*

(Aceşti doi îşi păstrase rolurile ce jucau pe scena Teatrului Naţional din Iaşi).

Tache Zăvrescu . . . *Dumitrache Bibiri*
Un croitor francez. . . *Alecu Hermeziu*

Un ciubotar neamţ. .	*Constantin Negruzzi*
Un tutungiu armean .	?
Un cofetar grec. . .	*Pantazi Curt*
Un droşcar lipovan . .	*Leon Negruzzi*
Un zaraf jidov. . . .	*Iacob Negruzzi*

Că jucau şi copiii se explică prin faptul că rolul cel dintâiu, al birjarului nu cuprindea decât vre-o două fraze: Odată trebuia să zică: *Seceas!* şi a doua oară: *No... mergem, coconaş?* Iar zaraful avea să intre în scenă, să se sperie de ceeace văzuse, să strige: *Gewalt!* şi să se repeadă afară.

Foarte greu fusese hotărît Pantazi Curt să primească un rol în „Creditorii". Mai întâiu era cam surd, precum am spus, deci nu putea să audă bine replicele, apoi era susceptibil şi se supăra foc de orice observaţie i se făcea; însfârşit era şi foarte timid şi se sfia să se prezinte înaintea unui public, oricât de mic ar fi fost. După multe stăruinţe el primi până urmă să joace dar numai cu condiţia că nu vor fi invitate şi persoane dela Iaşi sau dela moşii vecine.

Dar tocmai personalitatea lui Curt era principala cauză pentru care Bibiri se gândise la acea reprezentaţie. Curt era obiectul tuturor glumelor, victima tuturor farselor. Astăzi cucoanele se prefăceau a fi înamorate de dânsul spre a-şi bate joc în urmă; altă dată i se fura peruca în vremea somnului şi îi lăsau o zi întreagă cu capul neted ca o minge, iarăş, în

altă zi i se luau hainele din greşală în vreme ce se scălda şi el rămânea gol şi prăpădit pe mal, strigând cât îl ţinea gura... Dar Pantazi avea caracter bun: mânia sa, la început straşnică, nu ţinea mult; el se potolea în curând și reîncepea a fi ţinta tuturor festelor.

In seara reprezentaţiei curtea casei boiereşti era plină de trăsuri, căci, în ciuda făgăduelilor solemne date lui Curt, fusese învitate o mulţime de persoane dela Iaşi şi dela moşii vecine. Pantazi, văzând atâta lume adunată, declară întâi că refuză să mai joace fiindcă fusese înşelat şi numai cu multă greutate a putut fi hotărît să se execute. Orchestra ce despărţea publicul de scenă se compunea din trei persoane: *Sterian* cu violoncelul, *Negulici* cu violina și un al 3-lea cu flautul. Sterian era totodată capelmaestru şi suflor.

La început totul merse bine. Luchian și Sterianca, deprinşi cu rolurile lor, pe care le jucase de atâtea ori pe scena Teatrului Naţional, erau minunaţi şi publicul îi aplauda din răsputeri. Eu care trebuia să apar în scena a doua, am fost împins din culise pe o uşă întredeschisă, m'am speriat văzându-mă înaintea unui public aşa de numeros şi luând-o de fugă am strigat: *Gewalt!* aşa de tare, încât spectatorii isbucniră în râs. Fratelui meu Leon i-a mers însă mai rău. Replica lui a fost sărită, aşa că nici nu i-a venit rândul să iasă pe scenă. Desperat s'a pus să plângă aşa de tare că nu

ştiau în culise cum să-l mângâe. Au trebuit să-l desmerde şi să-i dea bomboane pentru a-l hotărî să se ducă la culcare. Croitorul, ciobotarul, tutungiul, Tache Zavrescu şi-au jucat toţi rolurile binişor, când însă a fost să apară Pantazi Curt ca cofetar, vederea publicului l'a ameţit întru atâta în cât şi-a uitat deodată rolul cu dăsăvârşire. Atunci, apropiindu-se de suflor îi zise în auzul publicului: „spune, c'am uitat“. Sterian îi şopti câteva fraze încet. Curt, surd cum era, îi strigă: „mai tare, frate, vorbeşte mai tare că n'aud!“ Iar Sterian îi vorbia din adins tot mai încet aşa că spectatorii începură să râdă. Văzând aşa, Pantazi se adresă supărat către public, zicând: „Apoi dacă D-voastră râdeţi de mine, eu mă duc şi se repezi către uşă“. Care nu fu însă spaima lui când găsi uşa încuiată! Dumitrache Bibiri, prevăzând ce are să se întâmple, întorsese cheia pe din afară, aşa încât bietul om rămăsese prăpădit şi desperat în mijlocul scenei.

Spectatori, orchestră, actori, începură toţi să râdă cu hohote nemaipomenite. O mătuşă a mea, *Cucoana Sofia Carp*, venită anume dela moşia sa Ţigănaşii, avea darul de a râde aşa de tare, încât tremura casa, iar un alt spectator, *Iancu Caţichi*, venit din Iaşi, avea un râs bolnăvicios: când îl apuca nu se mai putea opri, el striga, ţipa, se tăvălea pe jos, ţiinându-se de pântece şi râdea, râdea până aproape leşina.

Era o casă veselă acea din Trifeştii-Vechi, dar atâta râs nu se mai auzise într'însa niciodată. Reprezentaţia fu întreruptă şi abia după vreun sfert de ceas sărindu-se scena cu cofetarul, ea putu reîncepe şi ajunge la bun sfârşit.

Pentru cina ce urmă se întinsese o masă lungă în grădina luminată cu lanterne venețiane și veselia se prelungi până noaptea târziu.

A doua zi oaspeții satului când se deșteptară din somn văzură cu groază că sunt înconjurați de apă: Prutul se revărsase peste noapte, o parte a satului și aproape întreaga moșie erau inunudate, toate comunicațiile erau întrerupte, oamenii nu aveau nici pâne căci aceasta, ca și alte provizii, se cumpărau dintr'un târguşor din apropiere numit Bivolari. Musafirii, șezând îngrijați și posomorîți pe prispa caselor lor țărănești, așteptau posibilitatea de a pleca, fiindcă de băi nu mai putea fi vorba.

După mai bine de o săptămână apele se retraseră în sfârșit și bieții orăşeni fură în stare să se îndrepte spre casele lor.

Intr'un lung şir căruţele ţărăneşti ce transportau pe musafiri cu familiile şi bagajele lor se mişcau cu greu şi abia la pasul calului pe drumurile de ţară mâlite şi desfundate. Convoiul nu mai părea a fi compus din excursioniști ce venise voioşi în vilegiatură, ci dintr'o

ceată de bejănari desperați ce plecase în alte țări ca să caute o viață mai bună.

După petrecere, necazuri; după veselie, tristeță!

IV.

Când eram copii mici frate-miu Leon și cu mine, mama ne trimetea adese-ori să petrecem ziua la părinții ei. Se întâmpla să rămânem acolo și peste noapte sau chiar mai multe zile în șir, probabil când tatăl și maica mea erau absenți din Iași. Bunicii mei nu locuiau departe de noi. Casa lor, astăzi dărîmată, era în dosul *Bisericei Banului* și avea eșirea deoparte prin curtea bisericei la ulița mare (astăzi strada Lăpușneanu), de altă parte în ulița numită strâmbă (astăzi strada Banului).

Bunicul meu, Aga Dumitrache Gane era un bărbat, slab la trup, serios la față, tăcut, sobru și de un temperament foarte iute; bunica mea era o femee bună, jovială, grăsuță, lacomă la mâncare, vorbăreță, plăcându-i glumele și veselia. Masa ei era vestită, atât în ceea ce privește cantitatea mâncărilor, cât și felul cum erau gătite; ea singură priveghea bucătăria cu multă îngrijire.

Pe atunci, ca și astăzi, pătura superioară bea cafea cu lapte dimineața și dejuna la unul, mult două după amiază. Prânzul acesta era foarte copios, fiind cel de căpetenie; seara se

mânca puţin. După o scurtă rugăciune, obişnuit „Tatăl nostru“ recitată cu glas tare de bunicul meu şi ascultată cu smerenie de meseni, toţi se aşezau împrejurul mesei. Bucate peste bucate înotând în unt şi umplând bliduri imense se aşezau în mijlocul mesei, de unde îşi lua fiecare după voie. Prânzul se sfârşea totdeauna cu o prăjitură mai mult orientală ca baclavale, sarailie, degiţei, muhalibiuri, cataifuri și altele. La urmă de tot veneau şi atunci fructele. Numeroase sticle de vin, tras proaspăt din boloboacele ce umpleau pivnița erau înșirate pe masă. Vinul era produsul viilor proprii din podgoriile Socola şi Copou. Musafiri, mai mult nepoftiţi, se găseau totdeauna și erau primiţi cu plăcere.

Dintre aceştia ţin minte pe un domn subţire și slab, numit *Scobihorn* care era vestit de mâncău. Era în adevăr de spaimă cât putea să înghită acel musafir. Trei, patru furfurii de pilaf pline cu vârf, curechiu cu slănină, carne cu prune sau gutui, sarmale și găluști de tot felul, plachie de gâscă cu pasat, curechiu cu rață și mămăliguță sau alte bucate naţionale, toate grase, lunecau repede prin gâtlejul său, totdeauna doritor de mai mult. Mesenii se uitau la Scobihorn cu admiraţie, sperând că apetitul său li se va comunica şi lor, iar noi copiii îl priveam cu ochi mari ca pe un bărbat de un merit extraordinar.

După masă venea feciorul cu ligheanul, ibri-

cul şi prosopul; mesenii se spălau de-a rândul pe mâni, bunicul spunea altă scurtă rugăciune şi se trecea la cafele și vutci, fabricate în casă; bărbații fumau câte un ciubuc.

După aceasta musafirii îşi luau ziua bună, gazdele se duceau să se culce, iar noi copiii ne dam jos în curte ca să alergăm şi să ne jucăm sub privigherea *mamei Maria*, bătrâna jupâneasă ce avea sarcina să se ocupe de noi.

Curtea era plină de țigani, patru familii (sălașe cum se zicea) rămase moștenire bunicului dela părinți, parte primite prin foaia de zestre la însurătoare. Bucătari, vizitii, rândaşi, sufragii, spălătorese, dădaci, femei în casă, toți (afară de mama Maria) erau din țigani robi. O parte din copiii acestora se trimeteau să învețe deosebite meșteşuguri, precum pităria, mindirigia, lăcătușia, potcovăria, saidăcăria ș. a., spre a putea, eșind meşteri, să fie folositori stăpânului. La zile mari, de exemplu cu ocaziunea unei cununii, unui botez, a unei înaintări în slujbă, a zilei onomastice etc., se desrobea și înzestra unul sau mai mulți țigani a căror purtare fusese bună. Mai mare peste curte era un vătaf, țigan și el, numit Vasile care menținea ordinea și era însărcinat cu târguiala din piață. Dar Vasile era totodată și lăutar. Când se punea să zică din scripcă toată curtea se aduna roată împrejurul său. Ariile sentimentale erau ascultate cu emoțiune, iar când executa un *allegro* sau un *presto* toată ți-

gănimea se prindea de mână şi începea să joace sau — dacă stăpânii erau acasă — îşi mişcau cel puţin picioarele pe loc după măsura muzicei.

Ceasurile libere, fiind mai ales acele când boerii se odihneau după amiază, se întâmpla ca muzica lui Vasile să împiedice pe bunicul meu de a dormi sau să-l deştepte din somn. Atunci acesta eşea mânios în cerdac şi ocăra straşnic pe muzicant. Odată îl ameninţă cu bătaia: „Să ştii, măi ţigane, că dacă mă mai trezeşti din somn am să pun să te bată la scară!" Intr'o zi pe când Vasile cânta iar, deşi *pianissimo*, fiind sigur că nu se aude sus şi noi copiii ascultam împreună cu toată curtea, deodată bunicul ese afară în cerdac, se repede pe scări în curte, smulge scripca din mânele lui Vasile, o izbeşte de un stâlp al cerdacului făcând-o ţăndări, apoi se urcă iute pe scări înapoi mormăind printre dinţi: „Mi-i mai cânta tu de acum, cioară spurcată!" Bunica ce venise în cerdac după dânsul pentru a-l potoli, îi zise atunci încet şi cu ton de mustrare. „Dragă, de ce ai făcut asta?"

Când dela bunic, a cărui faţă încruntată ne speriase, ne îndreptarăm privirile spre Vasile, văzurăm figura acestuia palidă şi schimbată; două lacrimi curgeau încet pe obrajii săi. Deşi copii, înţeleserăm că durerea sa trebue să fi fost nemărginită.

Scena aceea m'a impresionat mult şi ade-

seori m'am gândit mai târziu că bietul Vasile ar fi preferat să fie bătut la scară, după cum fusese ameninţat, decât să fie lipsit de instrumentul ce făcea fericirea vieţii sale.

Tot în casa bunicului am văzut odată pe *Dracul* înaintea ochilor. L'am văzut aşa de limpede, aşa de plastic, încât îl ţin minte şi acum. Această vedenie am avut-o în împrejurările următoare: Frate-miu Leon şi cu mine dormeam noaptea alături, pe un divan aşezat de-a lungul păretelui, iar la picioarele noastre era culcată mama Maria. Intr'o noapte mă deştept cu bătăi de inimă, cu năduf şi cu baerele halatului deslegate (căci peste cămăşuţă ne îmbrăca noaptea şi cu un halat). Fără voie arunc ochii spre păretele din faţă şi — care nu-mi fu spaima! — când văzui înaintea mea pe Dracul împieliţat. Ceva mai mare la trup decât un om, cu două coarne mici în frunte, negru ca tăciunele, el se uita cu ochi scânteietori ţintă la mine. Vrui să strig pe Mama Maria dar glasul îmi îngheţase în gât, vrui să fac semnul crucii dar braţul îmi era paralizat. Or fi trecut câteva secunde teribile până ce, printr'o extraordinară sforţare a voinţei, putui în sfârşit să-mi ridic braţul şi să fac o cruce mare. In acelaş moment diavolul dispăru ca prin minune; am răsuflat adânc şi îmi putui lega halatul. Privind atunci mai limpede împrejur, văzui pe frate-miu dormind dus, auzii pe mama Maria horcăind, iar pe păretele din par-

tea unde să arătase vedenia, străbătea de sus până jos prin crăpătura perdelei unei fereşti, o rază mare de lună. Incepui să plâng cu suspine ceeace mă linişti îndată. Cât eram de mic, n'am deşteptat pe nimeni ci m'am culcat la locul meu, adormind repede. A doua zi, numai mamei Maria i-am destăinuit ceeace văzusem în întunericul nopţii şi dădaca ţin minte că mă linişti, zicându-mi: Nu-ţi fie frică, copiilor cuminte *Ducă-să pe pustii* nu le face nici un rău.

Tot în casa bunicului am mai fost martor și la un alt spectacol foarte impresionant.

Intr'o zi era mare agitaţie printre ţiganii din curte. Auzeam cum schimbau fraze ca acestea: „*Acuş au să treacă pe aici; cică l'au disboerit; îl duc la moarte, Gabril Buzatu e în fruntea alaiului*"... La un moment dat toţi se repeziră spre uliţa mare şi un ţigan, tânăr şi voinic, numit Ghiţă, ucenic la mindirigie, mă ridică în braţe ca să pot vedea şi eu. Era să fiu privitorul unui convoiu care ducea la spânzurătoare pe un ucigaş. Şi nu era un om de rând cel condamnat la moarte ci fiul unui mic boer, numit *Cuciuc*. Tatăl său, deşi în vârstă mai înaintată, se însurase cu o femee tânără și frunoasă. In curând aceasta se dădu în dragoste cu fiul soţului ei din întâia căsătorie. Pasiunea lor deveni aşa de violentă, în cât hotărîră să omoare pe omul ce le stătea în cale. Nu-mi mai aduc aminte în ce fel s'a făptuit omorul,

totul este că ucigașii au fost descoperiți, judecați de divan și condamnați, femeea la temniță pe viață, bărbatul la moarte. Fără zăbavă hotărîrea fusese întărită de Domn.

Execuțiunea prezenta însă oarecare dificultate. După legile de atunci o sentință de moarte se aplica în mod deosebit la oameni din popor și la boeri. Cei dintâi se spânzurau, iar boerilor li se tăia capul cu sabia. Executarea cu sabia fiind mult mai crudă, sau se pornea din principiul ca acei ce aveau datoria să dea pilde de purtări mai bune trebuiau să primească și o pedeapsă mai mare sau mai probabil, fiindcă tăierea capului cu sabia se considera ca o execuție mai cavalerească și se făcea deosebire între clasele sociale chiar până la această extremitate. Ori cum fie, în timpul acela, neexistând în Moldova nici un călău care să știe executa pe un criminal cu ascuțișul săbiei, ci numai unul foarte expert la spânzurare, stăpânirea fu silită să se adreseze la acest din urmă și în cazul lui Cuciuc.

Pentru a putea face aceasta în marginile legalității, osânditului trebuia mai întâi să i se ridice boeria, ceeace se făcea printr'o formalitate ce se asemăna până la un punct cu degradarea unui ofițer în zilele noastre. I se punea întâi pe umeri caftanul, care era un fel de haină de onoare și apoi ise smulgea cu violență, exclamându-se: Nevrednic este! In loc de caftan osânditul era îmbrăcat cu un su-

man țărănesc și pe cap i se punea o căciulă ordinară de blană de oae în starea aceasta era încredințat calăului.

Ca prin vis văd alaiul înaintând pe dinaintea mea. După o mulțime de lume trecu Aga în trăsură cu patru cai, precedată și urmată de slujitori călări. Apoi după prapuri și felinare veneau preoți în veștminte cu crucea în mână. După dânșii în trăsură un funcționar înalt în uniformă, presupun un judecător sau alt funcționar de vază al divanului, întovărășit de mai mulți cinovnici. Apoi numeroși jandarmi (pe atunci numiți *cazaci)* cu săbiile scoase. In mijlocul lor un bărbat trupeș și înalt cu fața cruntă și îmbrăcat cu o bluză roșie. Alături de acesta, condamnatul — o figură tânără și blândă cu suman și căciula îndesată pe frunte până peste ochi. După aceștia funcționari ai poliției în uniformă și apoi la urmă iarăș poporul.

Când trecu omul cu bluza roșie se făcu o mare mișcare în publicul ce ocupa marginile uliței. In toate părțile se șoptea cu groază: *Gavril Buzatul...* Era vestitul Gavril care fusese iertat de o crimă ce comisese, în schimbul funcției de călău. Multă lume la vederea lui își făcea cruce. Condamnatul era așa de tânăr, încât inspira mai mult milă; mai ales din partea femeilor se auzeau exclamații compătimitoare: „Sărmanul!... Așa de tânăr!... Păcat de el!... *Ea* l'a ademenit!..." Preoții cântau cânte-

cele prohodului, clopotele tuturor bisericilor sunau... Așa înainta convoiul încet spre câmpul mânăstirii Frumoasa unde se ridicase spânzurătoarea...

V.

In primăvara anului 1848 holera se arătă în Iași și pe la începutul verei bântuia cu furie. Tatăl meu, foarte îngrijat, hotărî să-și trimită familia în Basarabia pe la rudele sale unde trebuia să stea până la stingerea sau măcar scăderea considerabilă a epidemiei. El însuși era silit de funcțiunea ce ocupa — nu mai știu care — să rămâe pe loc.

Maică-mea plecă deci pe la sfârșitul lunei Iunie în Rusia cu cei trei fii ce avea atunci: Leon, Nicolae și cu mine, trecând hotarul la Sculeni. In partea rusească a orășelului funcționarii Muscali cercetară prin cufere dacă nu era ceva de vămuit și, cu tot bacșișul ce căpătase, găsiră obiecte, nu de supus vre unei taxe vamale, ci pur și simplu de confiscat. Fratemiu Leon, cu doi ani și jumătate mai mare decât mine, începuse să învețe carte în școala statului, poreclită *Academia Mihăileană* și condusă atunci de un profesor francez, numit *Malgouverné*. Se vede că frate-miu fusese harnic căci primise ca premiu câteva cărți franceze ilustrate. Deși erau numai povești pentru copii, vameșul le declară sequestrate, făgăduind însă

că le va restitui la întoarcerea noastră în ţară. In privinţa tuturor celorlalte obiecte, el era foarte transigent. Punându-i un sfanţ în palmă, puteai trece ori şi ce, dar, după ordine foarte aspre ce avea, el n'ar îi îngăduit cu nici un preţ intrarea vre unei cărţi în Rusia: orice filă tipărită punea, după ideile sale, întreaga împărăţie în primejdie.

In Basarabia ne-am oprit mai mult în trei localităţi. Intâi la moşia unei rude depărtate, bătrâna văduvă Bibiri, în nişte case de ţară, frumos situate pe marginea unui mare iaz. După câtva timp ne-am dus deacolo la Târnova, moşia Dvoreninului Manolache Negruzzi, frate mai mic al bunicului meu Dinu, unde am stat mai multe săptămâni. Unchiul meu era un bărbat de talie sub mijlocie, smolit, cu capul rotund şi mustăcioară mică, încărunţită. El nu avea o idee foarte favorabilă despre tatăl meu. Era supărat pe dânsul fiindcă vânduse frumoasa moşie părintească Şărăuţii din judeţul Hotin. Manolache avea obiceiul să zică: „O fi bună literatura nepotului Costache dar moşia părintească era mai bună".

De mătuşa mea toată amintirea ce mi-a rămas este că îşi făcea fântânele la un braţ cu un grăunte de păpuşoiu. Deşi eram abia de cinci ani şi jumătate îmi părea foarte ciudat şi desgustător ca cineva să-şi întreţie de bunăvoie răni deschise când putea uşor să le vindece. Copii nu aveau aceste rude ale mele. Ei

trăiau izolaţi fără a vedea prieteni sau cunoscuţi şi fără măcar a căuta singuri de întinsa şi frumoasa lor proprietate pe care atâţia arendaşi se îmbogăţeau. Casele dela Târnova, erau cu un rând şi aveau forma multor locuinţe de ţară din Moldova: un şir lung de odăi care dădeau pe un ceardac de lemn. Din ceardac te coborai într'o curte mare, unde erau atenanţele, şurele, grajdurile, hambarele, poieţele şi din curte dădeai într'o grădină foarte întinsă dar puţin îngrijită, cu mulţi pomi roditori. Din toată oprirea mea la Târnova îmi amintesc numai că pe toţi copiii ne ridicau vizitiii pe cai şi ne plimbau călări prin curte ţiind caii de căpestre.

Dela Târnova ne duserăm la o altă rudă a noastră mai depărtată, Moşul Ioniţă Străjescu, om foarte bogat care şedea la una din moşiile sale situată pe malul Nistrului.

Ioniţă Străjescu, slăbuţ, mic de stat şi cu părul de tot alb era un bătrân vesel şi comunicativ. Rămas văduv şi fără copii, îi plăcea să aibă multă lume împrejurul său şi invita la dânsul la ţară pe toate rudele şi cunoscuţii săi. Oricine venea, chiar nepoftit, era bine venit. Familia noastră, primită cu plăcere, fu aşezată în casele cele vechi, puse cu totul la dispoziţia mamei, pe când moşul şi musafirii săi locuiau în nişte case mari şi frumoase, din nou clădite şi abia de curând isprăvite. Odăile, pentru acele timpuri cu lux mobilate, aveau

parchete, sobe de porțelan, ferestre largi și luminoase, tavanuri și păreți frumos zugrăviți. Salonul și sufrageria erau foarte încăpătoare; în această din urmă ședeau obișnuit câte douăzeci de persoane la masă, câte odată și mai multe. Pe când casa veche dădea pe curte, cea nouă era așezată între curte și grădină. Dacă mulți din musafirii moșului Ioniță n'ar fi fost munciți de grija rudelor lor rămase în Moldova, viața acolo n'ar fi avut nici o umbră. Dar veştile din țară, cu lipsa desăvârșită de organizare poștală în Basarabia ca și în Moldova, veneau foarte rar, numai întâmplător și mama era adesea cuprinsă de idei negre.

Și avea îndestule motive pentru aceasta căci holera se întinsese grozav în Iași. Ca de obiceiu ea începuse a secera întâi clasele sărace dar în curând lovi de o potrivă toate păturile sociale. Boierii ce locueau în capitala Moldovei fugeau pe la moșiile lor când acestea erau neatinse de epidemie, iar în caz contrar, pe la moșiile rudelor și prietenilor; negustorii și toți oamenii mai cu dare de mână își părăseau casele și pribegeau în Transilvania și Bucovina sau umpleau mânăstirile. Morții erau așa de numeroși că nu se găseau îndestui ciocli ca să-i transporte la cimitirul ce se improvizase afară de oraş și cadavrele rămâneau cu zilele neîngropate. Guvernul era prăpădit, nu știa ce să facă și privea cu groază la pârjolul dimprejur fără a găsi vre-un mijloc cu care l'ar fi putut com-

bate sau micşora. Particularii nu se apărau altfel decât lipind prin toate odăile deasupra uşilor făşii de hârtie pe care erau scrise cuvintele: *Dumnezeu să ne ferească! Dumnezeu să ne ajute! Doamne fie-ţi milă de noi!* sau altele asemănate. Câţiva îşi ungeau uşile şi ferestrele cu usturoiu. Când, după multe alte persoane însemnate, muri de holeră şi Mitropolitul Moldovei spaima ajunse la culme.

O singură casă mai era în Iaşi unde se aduna seara puţină lume, ca să petreacă împreună, să facă partidă de cărţi şi astfel să mai uite câteva ceasuri calamitatea publică. Acea casă era a lui Grigore Drăghici, primarul oraşului sau *Prezidentul Eforiei*, cum se zicea atunci. Eforii, deşi cu atribuţii restrânse, trebuiau să se ocupe de interesele oraşului şi prin urmare şi de combaterea epidemiilor, dar şi aceştia ca şi guvernul, desperând de a putea da vreun ajutor, se mărgineau la îngroparea morţilor şi altfel se uitau şi ei inactivi la pieirea populaţiei, făcând numai rugăciuni prin biserici. In casa lui Grigore Drăghici nu se vedeau decât figuri posomorîte. Căci abia îşi începeau câţiva partida de *préférence* când, în fiecare seară, se răpezea în salon Cucoana Catinca, soţia lui Drăghici, speriată şi palidă şi striga în gura mare: „Aţi auzit? A murit şi Cuconul Vasilică „sau Cucoana Frăsiniţa Cutare... mi se spune „că adinioarea s'a îmbolnăvit şi biata preo„teasa părintelui Dumitru dela Sf. Teodor de

„alături. Sărmana! Chiar astăzi am văzut-o „sănătoasă la biserică...“ Musafirii lăsau să cadă cărţile din mână şi plecau la casele lor ca să nu mai audă veşti de acestea.

Oraşul întreg era ca mort: porţile curţilor boereşti închise ca şi dughenele; perdelele lăsate pe toate ferestrele, pe uliţi nimeni decât cară ori căruţe trase de cai sau de boi şi acoperite cu ţoluri, îndreptându-se spre cimitir, numai prin biserici mai vedeai câţiva credincioşi care se închinau cu desnădejde.

Tatăl meu primise la dânsul în gazdă pe nepotul său mai depărtat Mihalache Cerkez ce era prezidentul tribunalului şi pe atunci încă neînsurat. Cerkez nu mai putea sta singur în casa lui; îi era frică; holera îi dădea insomnii şi vedenii şi ceruse să şadă cu tatăl meu împreună. Ei dormeau în două odăi vecine, lăsând deschisă uşa de comunicare pentru a-şi putea da ajutor unul altuia la caz de trebuinţă. Intr'o noapte tatăl meu dormea adânc când Cerkez îl deşteptă, scuturându-l:

— Bădiţă Costache!

— Ce este?

— M'a apucat holera!

Tatăl meu sare din pat şi vede pe tovarăşul său palid şi tremurând.

— Dar ce simţeşti, ai vărsături, ai dureri?

— Nu, vărsături n'am.

— Unde te doare?

— Nu am chiar dureri, însă...

— Dar ce ai, de vorbeşti de holeră?

— M'a apucat ici şi ici, răspunse el, arătând gâtul și pieptul.

Bietul Cerkez avusese un vis urât, îi apăruse Holera care îl strângea de gât așa că sărise speriat din pat cu straşnice bătăi de inimă.

Cu încetul tatăl meu îl linişti, încât după vre-o oră sau două Cerkez se culcă din nou și dormi dus până a doua zi târziu.

In vreme ce zilele curgeau încet și trist în capitala Moldovei, la moșia lui Ioniță Străjescu se petrecea bine. Bărbații mergeau ziua la vânat şi se întorceau la cină cu torbele încărcate. Cucoanele se plimbau cu trăsura până departe sau pe jos pe malul verde al Nistrului.

Noi copiii alergam şi ne jucam prin curte şi prin imensa grădină care dela casă se urca lin în terase pe o colină, schimbându-se din grădină cu straturi de flori în parc englezesc, apoi în vie și livadă. Vre-o opt grădinari sub ordinele unui șef întrețineau aceste deosebite specii de grădini, dându-ne și nouă voie să ne închipuim că îi ajutăm la treaba lor cu micele noastre instrumente copilărești. Ca să petreacă mai bine cu noi, ei ne încredințase că sunt despărțiți în două tabere care-și declarase războiu; se făceau că se pândesc, că-și dau bătălii, că se rănesc, că sunt victorioși când unii când alții, iar noi ne pasionam grozav pentru aceste lupte închipuite, încât nu mai gândeam la altceva. Ștefan și Nichita, generalii de căpetenii

ai celor două tabere, erau în ochii noştri nişte eroi, nişte feţi frumoşi din poveste; ne bătea inima când se pregătea vre-o luptă și eram încântaţi când ni se comunicau în secret planurile de campanie.

Ioniță Străjescu și musafirii lui făceau un haz nespus de pasionarea copiilor şi într'o zi se hotărî să ne joace o festă. Pe când vre-o douăzeci de persoane şedeau la masă, deodată unul din meseni, ruda noastră Neculai Bibiri, scoate un plic mare din buzunar pe care zicea că l'ar fi primit în momentul când suna clopotul de prânz; îl deschide, scoate o scrisoare, aruncă ochii pe dânsa, apoi speriat o pune răpede în buzunar înapoi. Toţi îl întreabă ce este acea hârtie ce avea forma unui act oficial; el refuză întâiu să comunice cuprinsul până când în sfârșit, în urma multor insistențe, o citeşte întâi rusește și apoi româneşte. Era o adresă a guvernatorului provinciei care înștiința pe proprietarul moșiei, Dvoreninul Ivan Alexandrovici Străjescu, precum și pe musafirii săi că ar fi aflat prin raporturile poliției secrete că locuitorii din comună, îndemnaţi de supuși străini, veniţi din Moldova, ar fi intrat în stare de războiu unii cu alţii; că declaraţia de războiu, fiind un drept exclusiv al Ţarului, ceeace fac acei străini ar fi un act de răzvrătire care ar fi turburat pacea Imperiului și că s'ar fi luat măsuri ca călcătorii de lege să fie urmăriţi, judecaţi și pedepsiţi cel puţin cu exilarea în Siberia.

La auzul acestor cuvinte toţi trei copiii începem să plângem cu hohote. Văzându-ne în starea aceasta, o apucă plânsul şi pe mama deşi desigur înţelesese că toată istoria această nu putea fi serioasă. Dar ea devenise aşa de impresionabilă din cauza lipsei de ştiri dela Iaşi, încât la cea mai mică contrarietate o năpădeau lacrimile. Masa fu întreruptă şi toţi se grămădiră împrejurul nostru ca să ne liniştească. Dar totul e bine când se sfârşeşte cu bine. In chiar ziua aceea sosi printr'un înadins trimes din Chişinău o scrisoare din Iaşi în care tatăl meu zicea că e sănătos şi că mama nu trebue să aibă nici o grijă.

Totuşi după câteva zile, ea hotărî să se întoarcă acasă. Indelungata despărţire de soţul ei şi grija în care trăia nu-i mai dădeau linişte.

Vara era pe sfârşite când trecurăm înapoi graniţa la Sculeni, unde cerurăm dela funcţionarul vamal rus să restitue fratelui meu Leon cărţile ilustrate ce sequestrase. Dar vameşul nu-şi aducea aminte de nimic... nu luase nimic... nu ştia nimic...

Dela Sculeni ne îndreptarăm spre moşia Trifeştii-Vechi, situată la vre-o doisprezece chilometri mai spre nord. Acolo am trăit relativ liniştiţi până ce se iviră şi în satul nostru câteva cazuri de holeră. In toamnă ne întoarserăm deci la Iaşi unde găseai cel puţin un doctor la nevoie. De altfel epidemia scăzuse. Dar familia mea avea încă să treacă prin grele în-

cercări. Curând după reinstalarea noastră la Iaşi se îmbolnăvi fratele meu Nicolae şi după câteva zile muri. Mama a susţinut totdeauna că moartea i-a provenit din cauza negligenţei dadacei care ar fi dat copilului să înghită medicina externă în locul celei interne şi astfel l'ar fi otrăvit. Dar toţi ceilalţi nu aveau îndoială că a fost și la el un caz de holeră.

Puţin timp după Nicolae, holera ridică şi pe bunica mea din partea mamei, femeea cea bună, jovială și totdeauna bine dispusă, întoarsă și ea de curând în oraş. Jalea devenea tot mai mare în încercata noastră familie.

Odată cu anul 1848 se stinse şi epidemia în Iaşi. Timpul cu încetul vindecă rănile atâtor familii și urmă pentru capitala Moldovei ca şi pentru întreaga ţară o epocă în toate privinţele mai fericită.

VI.

Am început să învăţ carte cu D. Gheorghiu, un tânăr modest şi blând pe care l'am găsit peste un lung şir de ani, la întoarcerea mea în ţară, funcţionând ca profesor la şcoala normală de fete din Iaşi. Mai târziu, când eșise la pensie, el venea câteodată, invitat de mine, la întrunirile societăţii „Junimea", având plăcere să asiste la lecturi și discuții literare. Alfabetul era în copilăria mea fireşte cel cirilic și, cu toate că literele nu mai aveau denumirea

slavă: *az, buche, vede, glagore* etc., totuşi se învăţau în ordinea cea veche şi erau mult mai numeroase decât ale alfabetului latin. Mi se pare că mai departe decât la învăţarea literelor şi silabelor n'a ajuns instrucţia ce am primit dela D. Gheorghiu.

Al doilea dascăl al meu a fost un German din Bucovina, numit Schüller, un om mic de stat, ghebos, cu picioarele strâmbe şi aşa de slabe că nu putea umbla decât prin odăi şi chiar acolo sprijinindu-se pe un baston gros. In oraş el eşea totdeauna într'o brişcuţă cu un cal, proprietatea lui. Schüller fu aşezat în două odăi din curtea noastră unde ne duceam la lecţii. Cu acest dascăl am început să învăţ limbile germană şi franceză precum şi gramatica română. Limba română o cunoştea bine, de vreme ce, înainte de a se muta în Moldova, trăise mult timp printre conaţionalii noştri Bucovineni.

Pe lângă frate-miu Leon şi mine, părinţii mei dăduse voie să vie la lecţiile lui Schüller şi trei copii străini ceva mai în vârstă decât noi: *Leopold Duhamel,* fiul unui francez şi unei Engleze, comercianţi din Iaşi; *Franz Müller,* fiul unei văduve germane care urma negoţul de haine gata al răposatului ei soţ şi *Christache Calcântraur,* fratele actriţei Marghioliţa Sterian de care am vorbit într'un capitol anterior. Nu ştiu ce va fi devenit mai pe urmă Duhamel; dar pe ceilalţi doi i-am regăsit mulţi

ani mai târziu ca funcţionari ai poliţiei Statului Român: pe Christache ca comisar la Dorohoi, iar pe Franz, frate-miu Leon, fiind prefect la Iaşi, îl înaintă, din subcomisar cum îl găsise, în postul de comisar de poliţie.

Aceşti trei conşcolari veneau nu numai la Iaşi să ia lecţii împreună cu noi dar ne întovărăşiră şi la moşia noastră Trifeştii-Vechi unde am petrecut cu Schüller şi cu dânşii un an întreg fără întrerupere. Intr'o iarnă, fie că erau la Iaşi epidemii, sau că părinţii mei au trebuit să se absenteze timp mai îndelungat, ne-am despărţit de dânşii, aşezându-ne cu conşcolarii noştri la ţară.

Am de această viaţă la moşie o aducere aminte foarte vie şi plăcută. Ţin minte ce efect mi-a făcut căderea treptată a frunzelor până la desgolirea deplină a copacilor; întâia pătură subţire de zăpadă ce acoperi grădina şi câmpul; păsările din curte: gâşti, raţe, găini, curcani, porumbei care veneau cu grămada cotcodăind, hăcăind şi gâgâind cu sgomot mare să ceară mâncare dela mama Paraschiva, vătăşiţa, când aceasta întârzia să le arunce grăunţe; întâiul viscol, care, vâjiind cu furie, făcu să se cutremure casa noastră până în temelii; după vijelie zăpada cea mare ce se ridicase până la mijlocul ferestrelor, aşa încât argaţii au trebuit să lucreze câteva zile ca să ne croiască cărări de eşire afară din casă; jocurile noastre cu omătul din care întrupam

oameni uriaşi şi clădeam case cu uşi şi ferestre; plimbările în sanie peste câmpiile fără drumuri în goana cailor şi sunetelor zurgalăilor; capcanele în care prindeam stigleţi şi botgroşi şi apoi le treceam în colivii mai mari pe care le aninam în odăi... Parcă văd puiul de lup prins de un pădurar şi adus la curte plocon de Crăciun. De îndată lupuşorul deveni favoritul copiilor. Care de care îl hrănea, îl desmierda, ba unii îl culcau chiar noaptea la picioarele lor în pat. Cânii din curte erau foarte nemulţumiţi de prezenţa lui *Lupilă,* cum îl botezasem; îl miroseau din toate părţile mârâind cu duşmănie şi abia puteau fi opriţi de-a se arunca asupra lui. Dar convieţuirea cu *Lupilă* nu ţinu prea multă vreme. Peste o lună sau două, făcându-se mai mărişor, toate instinctele de rasă i se deşteptară. Păserile din curte începură una câte una a deveni victimele sale, aşa că într'o dimineaţă, auzind un foc de puşcă, am aflat că vătaful Dumitru, bărbatul mamei Paraschiva, pusese sfârşit scurtei vieţi a acestui oaspe, ai cărui părinţi şi neamuri nu fusese obişnuiţi să trăiască în societatea oamenilor.

Schüller, deşi cam nervos când dormise rău noaptea, era altfel om bun; el nu ne pedepsea cu prea mare asprime când nu ne învăţasem lecţia sau ne purtam rău. Dimineaţa asista la toaleta noastră când feciorul venea să ne fricţioneze trupul cu prostirea udă şi fă-

cea chiar serviciul de doftor când vre unul din noi se îmbolnăvea. Pentru accese de friguri avea un leac minunat. In loc de dejun el ne punea să înghițim pe nemâncate o ceașcă mare de cafea neagră, tare, fără zahăr, în care storsese o lămâe întreagă, apoi douăzeci și patru de ore nu aveam voie să punem în gură nici măcar o fărămătură de pâne. Erau grozave și doctoria și tratamentul, dar aveau o eficacitate uimitoare: medicamentul lui Schüller tăia frigurile mai repede decât cea mai puternică doză de chinină. Imi vine a crede că ne îndreptam și de frică să nu se repete cafeaua cea amară și postirea.

Lui Schüller îi trebuia seara apă caldă și de-a rândul fiecare din noi avea sarcina să se coboare în curte unde, în capătul atenanțelor cam depărtate, se găsea bucătăria, și să-i aducă deacolo un ibric cu apă clocotită. Deși cam cu frică, ne dam jos în întuneric și ne făceam treaba. Când se auzeau cânii lătrând eram mai mulțumiți decât când domnea liniște în întunericul nopții căci lătratul era un fel că mai sunt ființe viețuitoare pe undeva, pe când tăcerea predispunea imaginația la tot felul de gânduri și închipuiri. Noi amândoi frații umblam prin întuneric, nu e vorbă, cam cu grijă, dar altfel aproape normal; Leopold își îndeplinea sarcina cu toată flegma, probabil moștenită dela mama lui Engleză; Christache Calcântraur, cum eșea pe ușă, începea să

fluere sau să cânte tare ca să-şi dea o aparenţă de curaj şi faţă de noi şi faţă de el însuşi, iar fricosul de Franz era foarte nenorocit când îi venea rândul. El tremura din cap până în picioare şi alerga în goană până la bucătărie şi înapoi, tot părându-i-se că îl înhaţă cineva pe la spate. Intr'o seară ne-a dat o dovadă vie cât de mare este puterea imaginaţiei. Ca întotdeauna el plecase cu ibricul gol în mână, dar după câteva minute reintră pe uşă clănţănind din dinţi şi cu părul sburlit, strigând: „Her Lehrer (aşa-i ziceam lui Schüller), o sută de câni joacă lătrând pe cuptor şi vor să stingă focul.... n'am putut să mă apropiiu..." Schüller ne zise liniştit: „Ia mergeţi toţi împreună şi vedeţi ce este?" Am plecat cam cu teamă, ţinându-ne tare de mână, când, ajunşi la bucătărie, ce să vedem? Focul pâlpâia liniştit pe vatră, iar pe cuptor cânele *Grosu*, principalul păzitor al curţii, dormea încovoiat, având din când în când convulsii nervoase, probabil fiindcă avea visuri emoţionante; ibricul era răsturnat lângă uşă. Acest spectacol liniştit, imaginaţia escitată a lui Franţ îl transformase în prăpădenia de care ne vorbise.

Pasiunea lui Schüller era focul de artificii. Când nu se ocupa de noi, toată vremea amesteca şi pisa diverse ingrediente din care făcea rachete, tuburi şi alte obiecte. De cu iarnă el începu să pregătească un mare foc de artificii, pentru Paşti când părinţii mei anunţase

că au să vie să ne vadă. Totodată el lucra după cărţi nemţeşti la o broşură pe care o intitulase *„Micul artificier"*. Era foarte mândru de această operă a sa cu care zicea că are să intre în rândul autorilor cunoscuţi. In general lui Schüller îi plăcea foarte mult să se laude pe sine, deşi nouă ne recomanda cea mai mare modestie. „Vedeţi brişca asta? ne zicea el, vă „pare cam veche, dar nu este alta aşa de u„şoară şi de solidă în tot Iaşul. — Vedeţi calul „ist alb? E cam bătrân, nu e vorbă, dar straş„nic cal! — V'am spus totdeauna că nu e fru„mos ca omul să vorbească de sine însuşi şi „de ale sale. E chiar urât când cineva rosteşte „într'una: *eu, eu, eu*... Acest pronume personal „ar trebui să-l ştergeţi din dicţionarul vostru. „Luaţi pildă dela mine: *Eu* nu vorbesc nici„odată de mine însumi; *eu* n'aş spune, ferească „Dumnezeu, că pot face ceva mai bine decât „alţii; *eu* ştiu ce pot, dar nu mă laud. Iacă ve„deţi, obişnuit se zice că omul nu trebue să „facă mai multe trebi deodată. Ei bine, *eu* fac „în acelaş timp patru lucruri şi toate bine: „Rătez un dop pentru tunul acesta de tuciu, „dictez unuia din voi opera mea „Micul arti„ficier", fumez şi mă spăl pe picioare". Intr'adevăr par'că văd pe bietul Schüller cu picioarele vârîte într'o căldare de apă până la pulpe; cu mânicele cămăşei suflecate ţiind în mână un cuţit mare şi o bucăţică de lemn pe care o cioplea; în gură cu o trestie lungă în a cărui

capăt opus vârîse o ţigaretă şi uitându-se din când în când pe masă la o carte din care dicta lui Leopold.

Iarna fusese aspră şi lungă, ţiind până la sfârşitul lui Martie. In cele dintâi zile ale lunei April, după câteva ploi, începură deodată căldurile. Primăvara veni mai de vreme decât obişnuit. Rândunelele, cocorile, cocostârcii, se întorsese la locuinţa lor de vară, iarba, presărată cu toporaşi se întindea vie în grădină şi pe câmpie, iar pădurea înverzea văzând cu ochii. In grădină şi mai mult încă în pădurea zisă Vladomira de pe malul Prutului cântau privighetorile de te asurzeau. Cucul, întâia oară când se auzi ne cântase în faţă, semnul cel mai sigur de mulţumire şi belşug. In fiecare zi ne duceam cu hârleţe, săpi, greble, lopeţi şi măture la pădure şi lucram într'o poiană la ridicarea de bănci şi mese pentru prânzul ce Schüller proiectase să se ţie acolo de zi întâi Mai ca o surprindere pentru părinţii mei. Dar până atunci veneau mai întâi Paştele care cădea în acel an pe la mijlocul lui April. Părinţii mei sosiră câteva zile înainte de săptămâna patimilor întovorăşiţi de mai mulţi musafiri: Mătuşa mea *Smărăndiţa Voinescu*, născută Negruzzi, femee foarte inteligentă şi învăţată, bătrânul postelnic *Asanache Dan*, o rudă depărtată a noastră din Focşani care se îmbrăca încă cu haine orientale şi, după obi-

ceiul timpului, purta o barbă mare albă până la mijlocul pieptului, apoi *Dumitrache Dăscălescu*, nepot al acestuia, tânăr intelectual dela care a rămas un volum de poezii de mult uitate și în sfârșit *Dumitrache Bibiri*, frate cu Nicolae de care am vorbit în alt capitol, rudă a noastră depărtată ce venea adeseori la Trifești și avea pasiunea pomilor și florilor. In adevăr sub instrucțiile și povețele sale grădina devenea totdeauna foarte frumoasă.

Până când să vie rândul cozonacilor, paștelor și ouălor roșii, la care se lucra cu sârguință căci nu numai boerii, dar și amândoi preoții și dascălii dela biserică precum și toți servitorii până la cel din urmă rob țigan avea să capete ouă și cozonac, toată lumea postea chiar și Schüller, deși era catolic.

Singur junele Dăscălescu își da aere de om sceptic și critica cu ironie acest obiceiu consacrat de secole. Asemenea nici un membru al familiei n'ar fi lipsit dela denii în săptămâna mare sau ar fi refuzat să se spovedească ori să se împărtășească. In Sâmbăta Paștelor spre seară se vedeau așezați pe poliță un șir lung de cozonaci calzi, proaspăt scoși dela cuptor, cari răspândeau un miros delicios și făceau admirația tuturora. Nouă copiilor ne venea apa la gură. Iar Dăscălescu, poetul, fără pic de sfială, rupse o bucată dintr'un cozonac și o înghiți în fața tuturora. Scandalul a fost mare și moșul Asanache Dan tot exclama in-

dignat; „Auzi! In Sâmbăta Paştelor! In Sâmbăta Paştelor! Unde mergem?!“

La miezul nopţii când preotul strigă din pragul bisericii: Hristos a înviat! Schüller slobozi tunul său de tuciu şi ecoul dealurilor repetă bubuitul de zeci de ori iar a doua zi, Duminecă, după ce se întunecase, veni rândul şi focului de artificii ce fu un mare succes al învăţătorului nostru. La cele dintâi rachete, ţăranii mai ales copiii din sat fură cuprinşi de mare uimire nedându-şi seama ce sunt stelele ce cădeau de sus ca o ploae; poate că unii din ei îşi închipuiau că sunt fenomene supranaturale care se arată la Paşti. Aflând apoi că drăcia aceasta se petrece la curtea boerească, tot satul năvăli la noi spre a privi mai deaproape. Dar cum e Românul: după întâia surprindere la vederea rachetelor ce spintecau întunericul; a sorilor ce se învârteau împroşcând scântei şi a focurilor de Bengal cari luminau curtea şi casa cu roş şi albastru, ei cerură să se aprindă şi alte culori căci „ar avea mult haz“.

Vre-o două săptămâni după această petrecere veni şi zi întâi Mai şi toată societatea plecă la pădure unde se pregătise prânzul. Pe masa şi băncile căptuşite de noi cu brazde se aşternură lăicere şi covoare; ceva mai la o parte printre copaci se improviză o bucătărie unde coceau ouă în cenuşă, se frigeau pui şi se găteau plăcinte. In timpul mesei se destupau sticle de vin şi de pelin de care, în mod excep-

țional, am avut voie să gustăm și noi copiii. Pot zice însă că, dând pelinul pe gât, ne-am strâmbat cu toții, așa de rău ni s'a părut. Nu înțelegeam deloc cum o doctorie așa de amară poate să placă.

La poalele copacilor par'că ninsese așa era presurat pământul cu lăcrămioare frumos mirositoare, iar sus pe crengi cântau jur împrejur privighetorile ca și cum ar fi fost anume comandate. După masă am mai hoinărit cântând și alergând prin pădure până când, mai sub seară, flăcăii din sat ne întâmpinară cu doi lăutari, scripcarul Stavarache și cobzarul Axinte ce se puseră în fruntea cortegiului la întoarcerea spre sat.

Ajunși acasă petrecerea se sfârși cu o horă mare ce se încinse în curte și la care nu știu dacă sătenii au petrecut mai vesel decât boerii.

Petreceri și prânzuri în aer liber am avut, negreșit multe în viața mea, dar nici una nu mi-a lăsat o așa frumoasă aducere aminte ca aceasta. In copilărie totul e nou, totul din lume pare creat pentru tine și nici o gândire lăturalnică nu-ți turbură plăcerea. Ce pline sunt zilele, ce adânci sunt impresiunile în primăvara vieții!

VII.

Tatăl meu avusese totdeauna intențiunea să ne trimeată pe frate-miu Leon și pe mine, în străinătate pentru săvârșirea studiilor noastre.

ţional, am avut voie să gustăm şi noi copiii. Pot zice însă că, dând pelinul pe gât, ne-am strâmbat cu toţii, aşa de rău ni s'a părut. Nu înţelegeam deloc cum o doctorie aşa de amară poate să placă.

La poalele copacilor par'că ninsese aşa era presurat pământul cu lăcrămioare frumos mirositoare, iar sus pe crengi cântau jur împrejur privighetorile ca și cum ar fi fost anume comandate. După masă am mai hoinărit cântând și alergând prin pădure până când, mai sub seară, flăcăii din sat ne întâmpinară cu doi lăutari, scripcarul Stavarache și cobzarul Axinte ce se puseră în fruntea cortegiului la întoarcerea spre sat.

Ajunși acasă petrecerea se sfârși cu o horă mare ce se încinse în curte și la care nu știu dacă sătenii au petrecut mai vesel decât boerii.

Petreceri și prânzuri în aer liber am avut, negreșit multe în viața mea, dar nici una nu mi-a lăsat o așa frumoasă aducere aminte ca aceasta. In copilărie totul e nou, totul din lume pare creat pentru tine și nici o gândire lăturalnică nu-ți turbură plăcerea. Ce pline sunt zilele, ce adânci sunt impresiunile în primăvara vieții!

VII.

Tatăl meu avusese totdeauna intențiunea să ne trimeată pe frate-miu Leon și pe mine, în străinătate pentru săvârșirea studiilor noastre.

Deşi gândea că nu e bine ca copiii să părăsească casa părintească prea tineri, veni o ocaziune pe care n'o putu pierde şi care grăbi înfăptuirea dorinţei sale.

Consulul rusesc din Iaşi D. de Kotzebue avea nevoie de un pedagog pentru fiii săi şi, fiind german de naţionalitate, se adresă la un prieten al său, rectorul universităţii din Greifswald, cu rugămintea de a căuta printre studenţii săraci deacolo pe vre-un tânăr care, în schimbul unui bun onorar, ar primi să-şi întrerupă studiile pe câţiva ani şi să vie tocmai la Iaşi spre a se însărcina cu creşterea şi învăţătura copiilor săi. Rectorul din Greifswald, afişă propunerea lui Kotzebue la tabla neagră a universităţii şi unul singur dintre studenţi se prezentă.

Acesta, Karl Fieweger, deşi se găsea în ajunul examenului de doctorat în filosofie, declară că e gata să primească propunerea. Foarte sărac, fiul unui ţăran din Silezia, de prin împrejurimile oraşului Breslau, Fieweger se deosebise prin silinţele sale la liceu; dobândise o mică bursă şi era bine văzut şi de profesorii săi dela universitate. De o natură aventuroasă, el părăsi Patria, familia şi un viitor aproape asigurat în cariera didactică pentru a se arunca în necunoscut. Venit la Iaşi, el câştigă în curând dragostea copiilor lui Kotzebue, precum şi simpatia părinţilor. Cu cunoştinţe multiple, activ, inteligent şi posedând o uşurinţă extraordinară întru învăţarea limbilor,

de un Pertinax care-i va aduce un foarte mare câştig şi va fi începutul averii sale.

In adevăr, gologanul lui Pertinax a pus temelia oarecărei averi, dar mai târziu, peste alţi douăzeci de ani, revăzând la Berlin pe fostul meu profesor, am aflat cu părere de rău că tot ce strânsese s'a dus la bursă mult mai răpede decât cum venise şi că Pertinax, cât fusese de Impărat, nu l'a ajutat la nimic.

După mai mulţi ani de activitate în Iaşi, Fieweger se înamoră de o tânără franceză, guvernată în casa Logofătului Costin Catargiu. *Angelique Bertrand,* cu care se însură. Căsătoria lor coincidă cu mutarea lui Kotzebue într'o altă ţară, aşa încât însurăţeii se găsiră în faţa întregei probleme a viitorului lor. După mai multe combinaţii Fieweger se opri la hotărîrea să înfiinţeze provizoriu în Iaşi un pensionat cu puţini şcolari interni, cu care, mai pe urmă după ce s'ar naşte copilul ce aştepta, ar pleca la Berlin, unde elevii încredinţaţi creşterii sale aveau, sub direcţia şi privegherea sa, să-şi urmeze studiile în şcoalele statului.

In primăvara anului 1852 soţii Fieweger deschiseră pensionatul lor în mahalaua Sărăria din Iaşi, cu şase şcolari: afară de fratemiu Leon şi de mine, mai erau doi Dăscăleşti, fraţi mai mici ai poetului de care am vorbit, Nicu Drăghici, fiul prezidentului Eforiei de care iarăş am vorbit şi însfârşit Emil Cantacuzin, fiul Kneazului Leon şi rudă cu Kotzebue.

Au trecut mulţi ani de când din toţi aceştia am rămas singur în viaţă. Patru au murit de diferite boale, iar cel din urmă, Emil Cantacuzin, s'a sinucis în Iaşi în ziua chiar a cununiei sale. Pe când toţi nuntaşii, părinţii, rude şi prieteni, întorcându-se dela biserică, aşteptau ca însurăţeii să deschidă balul, mirele se coborîse în pivniţă şi-şi trăsese un glonte în inimă, rămâind mort pe loc. Prin această faptă Emil voia să-şi pedepsească părinţii care pentru interese materiale, îl silise să închee o cununie contrară sentimentelor sale.

In pensionatul lui Fieweger învăţam nemţeşte şi franţuzeşte şi începurăm limba latină. Disciplina nu era tocmai aspră: jumătate din zi trebuia să studiem, cealaltă jumătate ne jucam. Chiar am fost îngăduiţi să reprezentăm piese de teatru. (d. ex.: Le Mariage forcé de Molière), lucrând noi singuri şcolarii decorurile şi costumele. Când veni vara şi ne dădură vacanţe de o lună, Fieweger se despărţi pe acest timp de nevasta lui şi de copilul de curând născut şi veni cu frate-meu şi cu mine la moşia noastră. Acolo ne deprinse cu lungi plimbări pe jos şi, scăldându-ne după obiceiu în Prut, ne dădu cele dintâi lecţii de înnotat. Odată luându-mă cu dânsul prea la adânc era să mă înnec de-al binelea şi abia am putut fi scos din apa care mă luase şi mă ducea la vale.

Plecarea în străinătate se fixă de Sfânta Paraschiva, 14 Octomvrie. In ajun mama ne puse

să postim şi să ne spovăduim, apoi ne luă cu dânsa la Biserica Trei Erarchi, unde se păstrează moaştele Sfintei Paraschive. Acolo în mijlocul mulţimii de închinători ce înconjurau racla Sfintei, un preot ne ceti rugăciunile rânduite celor ce pornesc la drum şi la urmă am fost împărtășiți.

Astfel pregătiţi ne adunarăm a doua zi, toţi, părinții și copiii la casa lui Fieweger. Acolo ne aşteptau doi harabagii Evrei, Iţic şi Herşcu, care aveau să ne transporte cu aceleași trăsuri şi cu aceiași cai dela Iași până la Cracovia. In întâia caretă închisă, acea a lui Iţic, se găseau Fieweger, soţia lui, doica și copilul ce alăpta; în a doua, o brașoveancă lungăreață a lui Herşcu ședeam cei șase școlari, trei mai mari în fund, trei mai mici în față. La spatele ambelor trăsuri erau sdravăn legate, unele peste altele, numeroasele cufere și geamantane ale familiei Fieweger și ale noastre.

Mâncarea călătorilor și pregătirile de drum se prelungiră, așa încât abia la două după amiază am fost gata de plecare. In sfârșit trăsurile amândouă, urmate de acele ale părinților și altor rude care ne întovărășiră, se puseră în mişcare. Era o lungă caravană la care lumea de pe ulițe se uita cu mirare. La bariera Păcurari ne oprirăm; funcţionarul ne trecu numele într'o condică, după regula acelor timpuri, luarăm concediu dela părinți și părăsirăm capitala Moldovei. Dar mult drum n'am

făcut în ziua aceea. Soarele apunând curând, am fost siliţi să ne oprim şi să petrecem noaptea la un han evreesc din Erbiceni, cam douăzeci de chilometri dela Iaşi. Fiind zi de sărbătoare cârciuma era plină de săteni care beau şi făceau chef. Era o lună splendidă. Ţin minte că flăcăii cântau din răsputeri:

Era noaptea 'ntunecoasă
Alba lună lumina...

şi, cu toate că la vârsta de zece ani spiritul critic nu e tocmai desvoltat, totuşi nu înţelegeam cum noaptea poate fi totodată şi întunecoasă şi luminată de lună... Nu ştiu cum s'o fi odihnit familia Fieweger pe laiţele unde s'au întins, ştiu însă că noi copiii am dormit duşi pe saltelele aşternute pe podele.

A doua zi vremea era frumoasă la început şi noi cântam într'una cântecul auzit în ajun:

Era noaptea 'ntunecoasă
Alba lună lumina...

Dar o ploaie torenţială pornită către seară ne împiedică să mergem până la Botoşani cum fusese proiectat. Se făcuse întuneric beznă şi harabagiii, mai ales al nostru, Herşcu, un tânăr cu părul şi barba roşie, declară că e primejdie să continuăm drumul. Ne oprirăm deci şi astădată la un fel de han mai rău decât cel dela Erbiceni şi ne grămădirăm în singura odae aşa zisă de musafiri ce poseda cârciuma,

ba doi din băeți, frate-miu Leon și Iorgu Dăscălescu au petrecut noaptea în trăsură grămădiți și strâmbi.

A treia zi trecurăm prin Botoșani unde am stat la masă și s'au odihnit caii, iar seara am ajuns la Mihăileni. Acolo am avut însfârșit paturi cu toții și ne-am putut întinde după voie.

In ziua următoare trecurăm hotarul țării și ne oprirăm dincolo de bariera ce despățea Moldova de Austria la vama din Sinăuți, unde formalitățile vizării pașapoartelor și altele ne-au ținut pe loc câteva ceasuri spre marele necaz al vizitiului cu barbă roșie și a tovarășului său; căci era o Vineri și trebuia negreșit să sosim la Cernăuți înainte de apusul soarelui, când harabagiii intrau în sabăș. Pentru nimic în lume n'ar fi continuat drumul în ziua de Sâmbătă.

Cercetarea pașapoartelor a mers cum a mers dar când Fieweger, întrebat de vameș, dacă are ceva de declarat, avu imprudența să răspundă că luase cu dânsul o oca de tutun turcesc, lucrurile se încurcară de tot.

— Arată tutunul să-l cântăresc, îi zise vameșul.

— Domnul vameș, răspunse Fieweger, nu știu în care cufăr l'am pus și dacă m'ați sili să-l scot, ar trebui să desleg și să cobor toate lăzile și apoi să le așez la loc, ceeace mi-ar lua mai bine de un ceas. Astfel aș risca să nu ajung la Cernăuți înainte de apusul soarelui și să ră-

mân pe drum. Vă încredințez însă pe parola mea de onoare că n'am mai mult de o oca.

— Instrucțiile mele sunt formale, trebue să cântăresc. — Eu care asistam la această convorbire la oarecare distanță, cu curiozitatea proprie copiilor, alături de harabagiul cu barbă roșie, băgai de seamă că vameșul, rostind ultimele sale cuvinte, aduse brațul stâng la spate și tot deschidea și închidea mâna. Herșcu își astupase gura cu pumnul ca să nu bufnească de râs. Dela o vreme și Fieweger, văzând gestul funcționarului, își scoase repede punga din buzunar. Atunci vameșul vorbindu-i răstit: „Ai sau n'ai tutun? îi strigă el, răspunde categoric!"

— „N'am de loc, zise Fieweger, puindu-i un galben în mâna deschisă.

— Apoi dacă n'ai, de ce mă necăjești atâta vreme?

(Aici închise mâna peste galben). Hai, plecați repede! Vorwärtz! Vorwärtz!

Așa am trecut frontiera împărăției Austriace.

Ajunserăm cu bine înainte de apusul soarelui la Cernăuți unde la „Hotel de Moldavie" am petrecut seara de Vineri și am făcut și sabășul a doua zi. Mi-au impus în capitala Bucovinei mai multe edificii mari și frumoase precum și trotuarele cu care în Iași nu prea eram deprinși. Insă ceeace m'a impresionat mai mult a fost sentinela care făcea strajă

la palatul guvernatorului cu pantalonii săi strâmţi, chipiul înalt, ciubotele legate cu şireturi şi puşca ce nu se mişca de pe umăr. Imi făcu efect și imprejurarea că soldatul umbla încoa şi încolo de-a lungul unei scânduri, fixată în trotuar fără a face un pas alături în dreapta sau în stânga. Noi băeţii ne prindeam rămășag: „Ba are să calce alături, ba n'are să calce, ba tot are să calce“...! Oricum, nu ne puteam deslipi ochii dela acest personaj impozant.

Duminecă am ajuns la Kolomea, luni la Stanislau şi aşa înainte în trăpejorul cailor până la Sambor căci evitasem oraşul Lemberg capitala Galiţiei. In drum spre Przemysl — nume pe care noi băeţii îl pronunţam cum era scris: „*Pârţămisl*“ ne pomeneam că de-alungul şoselei erau înfipţi pari înalţi, legaţi cu sârmă unii de alţii. Foarte intrigaţi întrebarăm pe profesorul nostru ce este asta? Şi după câteva momente de reflecţie el ne răspunse că trebue să fie *telegraful*.

— Telegraful?

— Da, telegraful prin care oamenii comunică unii cu alţii la mari distanţe. Am să pun să vi se explice.

In adevăr, ne-am dus la oficiul telegrafic din Przemysl unde, în schimbul unui bacşiş, funcţionarul ne făcu un curs întreg de telegrafie pe care îl întovărăşi cu exemple practice, vorbind lucruri banale cu colegul său din Lem-

berg. Banda subţire de hârtie ce eşea singură din aparat cu puncte şi liniuţe mistice însemnate pe dânsa fu pentru noi mult mai explicită decât toată expunerea teoretică a telegrafistului.

Dela Przemysl am trecut prin Jaroslau, de unde mi-a rămas amintirea unor pârjoale foarte mari și gustoase ce ni s'au dat să mâncăm, apoi înainte prin Przeworsk, Rzessow, Tarnow, Bohnia, mai făcând mi se pare un sabăş în nu mai ştiu care din aceste oraşe. La Tarnow era s'o păţim rău. Ca să fie mai cald în odaia unde ne culcasem toţi băeţii, hotelierul astupase soba, deşi vatra era plină cu jăratec, aşa că noaptea gazurile şi năduful era să ne asfixieze. Noroc că unul din noi, începând să geamă tare, fu auzit de Fieweger din odaia de alături. Intrând la noi şi văzând ce se petrece, el se repezi la fereastră, o deschise mare şi ne deşteptă pe toţi. Aerul rece al nopţii ne învioră în curând şi scăparăm numai cu dureri de cap.

La Bohnia am vizitat o fabrică de sticlărie de unde ni s'a cumpărat șase pahare colorate, fiecare cu inițialele unuia din noi. Ani de zile ne-am slujit cu acele pahare la masă. In sfârșit sosirăm la Cracovia, trăgând la un otel ce se chema pe atunci, „Hotel de l'Europe", unde ne despărțirăm de harabagiii cu care ne împrietenisem în lungul nostru drum. Impresia ce ne-a făcut Cracovia a fost mare, era în-

tâiul oraş cu aparenţă occidentală ce vedeam. După obiceiul ce avea Fieweger, de a ne arăta tot ce era mai interesant în drumul nostru, el ne conduse a doua zi la măreaţa catedrală a oraşului unde, pe lângă architectura frumoasă şi bogata decoraţie internă, admirarăm şi mormintele multor regi şi eroi poloni.

Dela Cracovia aveam să ne urmăm călătoria cu calea ferată. Pe cât eram de curios să văd faimosul drum de fer de care auzisem aşa de mult vorbindu-se şi căruia închipuirea mea îi da tot felul de forme fantastice, pe atât de mare mi-a fost decepţia, văzându-l. In curând îmi păru chiar rău după braşoveanca lui Herşcu, unde noi băeţii eram de capul nostru, cântam şi făceam tot felul de nebunii şi din care ne dam jos după plac la toate dealurile sau văile mai mari.

Trecând frontiera Germaniei la Mislowitz, ajunserăm într'o seară la Breslau, unde găzduiţi la otelul „Zur goldenen Ganz“ (la „Gâsca de aur“), ne oprirăm câteva zile; căci Fieweger voia să-şi vadă rudele ce-i mai rămăsese după moartea părinţilor săi şi să le prezinte soţia şi copilul.

La Breslau am fost duşi la operă unde, de ziua Reginei Elisabeta a Prusiei se juca pentru întâia oară „Tannhäuser“. „Să băgăm toţi bine seama la muzică, ne zise Fieweger, căci compozitorul acum eşit la iveală al acestei opere zice că scrie „Muzica viitorului“. Am as-

cultat ades de atunci încoace „Muzica viitorului" cu plăcere, dar în seara aceea, când la sfârşitul reprezentaţiei, Fieweger din loja de alături voi să ne întrebe de impresiile ce avusesem, toţi şase dormeam aşa de adânc pe scaunele noastre, încât a trebuit să ne scuture bine ca să ne deştepte. Ajunşi acasă, Fieweger ne zise foarte impresionat: „Să ţineţi bine minte numele lui *Richard Wagner*" care a compus opera Tannhäuser. Astăzi pe cât aud mulţi îl iau în râs dar are să vie o vreme când toată lumea are să-i se închine şi să-l declare un *mare om*".

Adeseori mi-am adus de atunci aminte de prevederile profesorului nostru.

Plecând din Breslau, ajunserăm într'o seară târziu la Berlin. Câţiva din noi dormeau. Ceilalţi îi deşteptară: „Hai sculaţi măi băeţi, că suntem acum la Berlin! — „Aş! nu mai crede", zise unul, „Prostii!" exclamă altul; „Minciuni spui!" strigă al treilea din cei somnoroşi.

Aşa ne dădusem la drum, încât cu greu ne venea să credem că suntem în sfârşit la capătul lungei noastre călătorii.

Şi totuşi sosisem la Berlin aşa de-al binelea că am petrecut acolo o bună parte a tinereţii mele.

Abia după unsprezece ani şi unsprezece zile, aducând cu mine în geamantan, un pergament pe care sta tipărit cu cuvinte latine că am do-

bândit, ca foarte mulţi alţii, titlul de „utriusque juris doctor“ am păşit iarăş pe pragul casei părinteşti.

VIII.

Mihaiu Sturza-Vodă a fost de două ori însurat. Intâi cu Săftica, născută Rosetti, de care s'a despărţit mulţi ani înainte de a se face Domn şi a doua oară cu Smaranda, născută Vogoride.

Din întâia căsătorie a avut doi fii, pe Dumitru şi pe Grigore pentru care — mai ales pentru cel din urmă —, n'a arătat niciodată vre-o afecţie. Cu Smaranda n'a avut copii decât către sfârşitul Domniei sale.

Cucoana Săftica, după despărţirea sa de Sturza s'a remăritat cu Hatmanul Constandinică Palladi, iar prin anii 1864—1880, când am cunoscut-o, era văduvă şi foarte bătrână. Totuşi avea încă o talie înaltă şi subţire; faţa ei păstrase multe urme de frumuseţe şi părul de tot alb îl purta în bucle. Femee amabilă, distinsă, cu maniere alese, ea era ceea ce se numeşte o cucoană mare, *une grande dame*, cum se mai găseau câteva în Moldova, în tinereţele mele. Câteodată mă duceam s'o văd la ea acasă, dar cel mai des o întâlneam seara în saloanele nepoatei sale, Doamna Didiţa Mavrocordat, unde se aduna tot tineretul din Iaşi. Săftica Palladi şi surorile ei Frosina Rosetti şi

Agripina Sturdza se aşezau toate trei deoparte pe o canapea şi priveau cu interes la petrecerile tinerilor.

Mie mi-a plăcut totdeauna să stau de vorbă cu bătrânii şi deaceea mă apropiam ades de canapeaua acelor doamne şi ascultam cu plăcere din gura lor povestiri din timpurile trecute.

Imi aduc aminte cum cucoana Săftica ne descria cununia ei cu Mihalache Sturza: Ea era încă tânără de tot când părinţii o înştiinţară că peste puţine zile are să se mărite. Deşi foarte speriată de această veste neaşteptată, căci abia zărise de departe pe viitorul ei soţ, ea nu îndrăzni să se opue — aşa ceva ar fi fost pe atunci un lucru neînchipuit — şi nici măcar nu avu curajul să ceară o amânare pentru a-şi cunoaşte mai întâi mirele. Ca fiică ascultătoare, ea sărută mâna părinţilor şi le mulţumi. Cununia se făcu în paraclisul palatului Domnesc, nuni mari fiind Vodă Calimah cu Doamna şi slujind Mitropolitul Moldovei. După ceremonia religioasă mireasa se urcă într'o caretă mare, trasă de patru cai şi ocupă toată partea din fund a trăsurei iar pe scaunul din faţa ei se aşezară două cucoane ce ţineau în mână capetele betelei cu care îi împodobiseră părul. Pe capră, lângă vizitiu şedea un arnăut, pe scaunul dela spatele trăsurei şedea altul, amândoi îmbrăcaţi numai în fir şi ţiind în mână câte o lumânare aprinsă. Mirele, pur-

tând un antereu de mătasă deschisă și în cap cu un işlic mare se ținea, călare pe un cal alb, la oblonul caretei. La apropierea alaiului care înainta în pasul cailor, clopotele bisericilor sunau, negustorii, eşiţi în uşa dughenilor, precum şi poporul de pe ulițe salutau cu respect. Ajunși la locuința mirelui, ei fură întâmpinaţi la poarta curții de mai multe tarafe de lăutari cu cântece de nuntă: *Lado, Lado; taci mireasă...* și altele, iar la scară le eşiră înainte socrii mari cu pâne și cu sare. Sus în salon cei întâi negustori din Iași, în frunte cu starostele lor Radovici, (bunicul generalului care în războiul independenței a comandat divizia I a armatei), își întinsese cea mai frumoasă și bogată marfă ce avea: juvaeruri, argintării, șaluri turcești, horbote, catifele, mătăsuri, blănuri, covoare... și mireasa nu avea decât să arate cu degetul ce obiecte îi plăceau pentru ca acestea să fie cumpărate fără a se mai întreba de preţ. După retragerea negustorilor masa cea mare cu vin de Cotnari; după masă bal la care toată boerimea din Iași fusese invitată și unde se jucau numai danțuri naționale. — Era ca din poveste.

Pe a doua sa soție, lumea zicea că Mihai Sturza ar fi luat-o cu scopul ca socrul său Vogoride să-l ajute la dobândirea Domniei. Poate că o fi fost și acesta unul din motive, căci Vogoride se bucura de mare trecere la Inalta Poartă, dar adevărul este că Mihai

Sturza a avut pentru Smaranda o afecție statornică și adâncă în tot răstimpul lungei lor convietuiri.

Pe Smaranda Doamna nu-mi aduc aminte s'o fi văzut vre-odată şi nici pe Mihalache Sturza cât timp a domnit. Abia mai târziu în vara anului 1855 am întâlnit pe Vodă la băile dela Ems în Germania.

Toţi cei ce au cunoscut pe Sturza zic că era un om foarte inteligent, destul de învățat pentru acele vremi, fin în judecățile sale, bun administrator şi adânc cunoscător de oameni. Dar tot aşa de unanimă este părerea contemporanilor săi, că pe lângă aceste calități, avea şi covârşitoare defecte. El era fățarnic, peste măsură de prepuelnic şi mai presus de toate lacom de bani și foarte sgârcit.

Precum am spus, Sturza nu iubea pe fiii săi din convieţuirea sa cu Săftica şi dorea foarte mult să aibă alții din a doua sa căsătorie. Aceasta a fost cauza pentru care se hotărî să se aşeze într'o vară la o moşie de pe malul Prutului, cu soţia sa, pentru ca aceasta cu ajutorul băilor reputate foarte eficace, să se vindece de sterilitate.

Am mai vorbit de această petrecere a lui Vodă Sturza la moșia părintească Trifeştii-Vechi. In mijlocul grădinei era un plop bătrân, aşa de gros încât trebuiau şapte oameni să întindă brațele împrejur pentru a-l cuprinde. In satul nostru i se zicea „Plopul cel mare".

Tatăl meu pusese să se ridice o scară în jurul trunchiului până aproape de vârf, unde se așezase un mic cerdac. Vederea de sus peste valea Prutului era întinsă și frumoasă. Plopul cel mare fiind însă putred în inima lui, tot tatăl meu pentru a-l conserva cât mai mult îl umpluse cu o zidărie de cărămidă care îl susținea și îl apăra de vânturi și furtune. Această zidărie îi părea lui Vodă foarte ciudată. Tatăl meu, fiind unul din puținii deputați mai independenți din Obșteasca Adunare, Sturza inspecta totul și întreba într'una când pe o slugă când pe alta ce este ascuns în copac sub zidăria de cărămidă. Cu tot răspunsul unanim că lucrarea nu avea alt scop decât conservarea copacului, Vodă, neliniștit cum era, porunci într'o zi să se scoată mai multe cărămizi pentru a vedea cu proprii săi ochi ce era ascuns îndărăt.

Așa se și făcu, dar de astă dată prepusul său nu-i fu a bine. In loc de comori sau acte revoluționare se adăpostise în lăuntrul plopului un roiu de albine care, furioase de a fi turburate în liniștea lor, se năpustiră asupra lui Vodă și îl înțepară în toate părțile.

Altădată grădinarul, un țigan numit *Leu*, pe care l'am apucat și eu, eși lui Vodă înainte pe când acesta se plimba cu tatăl meu prin grădină și îi oferi un buchet de flori. Vodă luă buchetul și zise tatălui meu: „Dă-i un galben!" Mulți ani mai târziu tatăl meu râdea încă din

toată inima când își aducea aminte cum a fost silit să dea propriilor săi robi bacșișuri din punga sa pentru buchete oferite lui Vodă.

Că Mihai Sturza lua mită este un lucru știut. Negreșit că obiceiuri de aceste, care nouă ni se par imposibile, nu se judecau atunci cu aceeași asprime cu care s'ar judeca astăzi. Eram prea aproape de domniile fanariote în care tuturor reprezentanților puterii publice dela cel mai de sus până la cel mai mic li se ertau până la un punct asemenea abuzuri. Totuși începuse să adie la noi un vânt occidental și Sturza era aspru criticat în toate straturile sociale.

Consulul prusian Kluch descrie cu foarte interesante detaliuri chipul în care Mihai Vodă sili pe Jidanii din Moldova să-i plătească datoriile ce făcuse pentru obținerea Domniei. Am publicat în numărul din 1 Mai 1891 al Convorbirilor Literare acea minunată povestire în traducerea română a D-lui A. C. Cuza și nu voiu reveni asupra ei. Nu mă pot însă opri de a nu istorisi și eu un exemplu foarte caracteristic de luare de mită a lui Sturza de care mi s'a vorbit de mai multe ori.

Doi boeri, unul din cei mai mari, celălalt mai puțin influent, se judecau pentru hotarul moșiilor lor. Boerul mai mic zicea că a fost împresurat de vecinul său și revendică un număr însemnat de fălci. Foarte șiret, el se apără mai slab la judecătorie și la divanul de apel

unde şi pierdu procesul şi îşi rezervă toate mijloacele ertate şi neertate pentru ultima instanţă, Divanul Domnesc. Aici făcând o sforţare extraordinară, el scoase bani mulţi cu care cumpără câţiva judecători şi prezentă totodată Divanului întru apărarea sa puternice documente, necunoscute de adversarul său pe carele ţinuse ascunse până atunci. Pârâtul, câştigător în două instanţe şi rudă cu mai mulţi membri ai Divanului Domnesc se credea sigur de izbândă şi se apără cu negligenţă. De aceea şi, spre uimirea sa, hotărîrea Divanului fu favorabilă recurentului. Dar pentru ca această hotărîre să rămâe definitivă şi să devie executorie, trebuia să se obţie şi întărirea Domnească. Dacă Vodă casa sentinţa Divanului, sau — cum se zicea atunci — dacă „o întorcea cu observaţie", cauza în cele mai multe cazuri se putea considera ca pierdută. De aceea împricinatul câştigător, prin mijlocirea lui Petrache Asache, secretar intim a lui Vodă Sturza se tocmai pentru suma de plătit, punându-se la cale, după cum era obiceiul, modalităţile plăţii în toate amănuntele: Impricinatul avea să fie primit în audienţă într'un salon mare al Palatului Domnesc, înspre seară când era mai mult întuneric decât ziuă. In mijlocul salonului aveau să fie aşezate două măsuţe la o mică distanţă una de alta. Pe una din mese va fi pusă anaforaoa Divanului, cealaltă era să fie goală. La ora şi minuta fixă

avea să intre pe una din uşi, dinspre apartamentele domneşti Vodă singur, iar pe uşa din partea opusă împricinatul. Acesta, după câteva cuvinte de rugăminte şi mulţumire trebuia să pue o pungă cuprinzând suma de galbeni fixată mai dinainte pe măsuţa goală şi atunci Vodă trebuia să iscălească întăritura pe masa cealaltă. Aşa se şi făcu. Impricinatul se închină adânc, expuse în două cuvinte procesul său şi rugă pe Vodă să se milostivească şi să-i facă dreptate. Totodată scoase punga cu bani din buzunarul dindărătul hainei şi o puse pe masă. Vodă, făcându-se că nu vede această mişcare, răspunse că a citit hotărîrea, că o găseşte întemeiată, şi că în timpul Domniei sale dreptate se face totdeauna, fiind de o potrivă pentru toţi. Apoi luă condeiul, puse iscălitura şi întinse actul împricinatului. Acesta sărută mâna lui Vodă, se mai închină încă odată adânc, mulţumind şi se îndreptă cu paşi repezi spre uşă, însă tocmai în momentul când pusese mâna pe clanţă auzi vuetul unei pungi trântite cu violenţă lângă dânsul pe podele şi pe Vodă strigându-i cu furie: „Tâlharule, m'ai înşelat"! In vreme ce împricinatul se depărta, Vodă luase repede punga în mână şi obişnuit cu cântăritul banilor, simţise imediat după greutate că punga nu cuprindea toată suma convenită. Deaceea în primul moment de iuţeală şi de mânie voise să-i arunce punga în cap. Negreşit că boerul coborî în fugă pe scări.

se urcă repede în trăsură şi dispăru din palat cu preţioasa anaforă în mână.

Actele de această natură se petreceau pe când eram copil mic. Abia mai târziu, aproape şapte ani după mazilirea sa, am văzut pe Sturza la băile dela Ems unde venise să se caute de bronşită. Părinţii mei care se găseau și ei acolo ne aduseseră, pe frate-miu Leon şi pe mine, dela Berlin, unde ne făceam studiile ca să petrecem cu ei împreună vacanţele de vară. Acolo vedeam pe Mihai Sturza în toate zilele mai ales dimineața când se plimba cu tatăl meu prin parc în vremea curei.

De talie mijlocie, cu părul şi barba roşie, mestecate cu fire albe, cu figura totdeauna posomorîtă și haine rău croite, Vodă Sturza nu făcea de loc un efect impunător. Mi-a rămas de atunci în memorie următoarea scenă caracteristică: în parc se jucau vre-o trei copilași foarte drăguți care plăceau mult lui Sturza. Tot acolo sub un copac se ţinea și o fetiță ca de cincisprezece ani cu un paner de turtă dulce la care copiii se uitau cu multă poftă. Vodă, vrând într'o zi să le facă plăcere, se apropie de mica negustoreasă și o întrebă de preț. Se vede că acesta îi păru prea urcat, căci după oarecare târguială se despărţi fără să cumpere. A doua zi acelaş lucru. Abia a treia zi, fie că tânăra precupeață a lăsat marfa mai eftin, fie că Sturza a făcut o sforţare morală extraordinară, l'am văzut luând trei bucăţi de

turtă pe care le oferi copiilor ce săreau de bucurie.

Iată economiile unui om a cărui avere Petru Mavrogheni, fostul ministru de finanţe, nepot al lui Sturza şi mulţi ani administratorul moşiilor sale din Moldova, Basarabia şi Bucovina îmi spuse în anul 1878 că o taxează la peste două sute de milioane!

In acelaş timp se mai găsea la Ems şi un alt compatriot al nostru în tovărăşia unei femei tinere şi foarte frumoase. Văzând că acel domn se saluta cu tatăl meu, întrebai cine este?

— E un oarecare Colonel Cuza.

— Ce frumoasă femee are! exclamai eu.

Tatăl meu încreţi sprincenile:

— E o situaţie neregulată. Măcar n'ar trebui să se arăte astfel în public.

După aceste cuvinte schimbă repede vorba căci nu-i plăceau subiecte de conversaţie de această natură. Acea femee trăeşte şi astăzi. Cine ar zice că octogenara sbârcită ce am întâlnit încă de curând este frumuşeţea ce-mi impusese aşa de mult odinioară! [1]).

Pe de altă parte cine iară s'ar fi gândit că bărbatul ce-mi părea neînsemnat şi cam şters pe lângă frumoasa lui tovarăşă, va deveni peste patru ani Domnitorul Alexandru Ioan I

1) Ea a încetat din viaţă la o vârstă foarte înaintată.

a cărui figură o învecinicesc astăzi statui de bronz în oraşele României.

Vodă Mihai Sturza şi Cuza Vodă! sfârşitul unui trecut dureros şi începutul unei ere de înflorire... astăzi de mărire!...

CUPRINSUL:

DIN COPILĂRIE

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE «CARTEA
ROMÂNEASCĂ», ÎN LUNA
MARTIE, ANUL 1939.